

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

XIX a. literatūra

*

Dailininkas
ARVYDAS KAŽDAILIS

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

Joris-Karl Huysmans

ATVIRKŠČIAI

Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė
DIANA BUČIŪTĖ

VILNIUS
2008

UDK 840-3
Hu78

J.-K. Huysmans A REBOURS
Paris, Gallimard, 1993

Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme d'aide à la publication "Oscar Milosz", bénéficie du soutien du Ministère des Affaires Etrangères, de l'Ambassade de France en Lituanie et du Centre Culturel Français

Knygos leidimą remia Prancūzijos užsienio reikalų ministerija, Prancūzijos ambasada Lietuvoje, Prancūzų kultūros centras (Oskaro Milašiaus programa leidimui remti)

Projektą iš dalies finansuoja Kultūros rėmimo fondas

ISBN 978-5-415-02070-6

Turiu džiaugtis iškildamas virš laiko... nors žmonės baisėtųsi mano džiaugsmu ir per savo tamsuoliškumą nesuprastų, ką aš noriu pasakyti.

REISBRUKAS NUOSTABUSIS[1]

PRATARMĖ, PARAŠYTA PO DVIDEŠIMTIES METŲ

Manau, kad visi literatai yra tokie pat kaip aš, kad jie niekados iš naujo neskaito savo kūrinių, kai šie jau išspausdinti. Juk negali būti didesnio nusivylimo ir kančios kaip po tiekos metų žiūrėti į savo sakinius. Jie tarytum nusistovėję ir nusėdę ant knygos dugno; bet nors vynas kuo senesnis, tuo geresnis, apie knygas dažniausiai to nepasakysi: laiko apnuoginti, skyriai išsivadėja ir jų aromatas išgaruoja.

Toks įspūdis man susidarė, kai teko atkimšti kelis buteliukus, išdėliotus romano „Atvirkščiai" spintutėje.

Ir dabar, liūdnokai nusiteikęs, mėginu sklaidydamas šiuos puslapius prisiminti, kokia galėjo būti mano sielos būsena, kai juos rašiau.

Tuo metu viešpatavo natūralizmas; tačiau šioji mokykla, kuri turėjo padaryti nepamirštamą paslaugą, įkurdindama tikroviškus veikėjus tiksliai atspindėtoje aplinkoje, ėmė trypčioti vietoj ir buvo pasmerkta pilstyti iš tuščio į kiaurą.

Ji nepripažino, bent jau teoriškai, jokios išimties; taigi vaizdavo paprastą gyvenimą, ir nieko daugiau; gyvenimo mėgdžiojimo dingstimi siekė sukurti veikėjus, kurie būtų kuo panašesni į vidutinius žmones. Šis idealas buvo savaip įgyvendintas šedevre, tapusiame daug geresniu natūralizmo pavyzdžiu negu „Spąstai", Gustave'o Flaubert'o „Jausmų ugdyme"; šis romanas visiems mums, „Medano vakarų" dalyviams[2], buvo tikra biblija, bet jo sekėjų atsirado nedaug. Netgi pačiam Flaubert'ui jis buvo užskleistas puslapis, neatveriantis naujų

perspektyvų; todėl tuo metu kiekvienam iš mūsų teko suktis kaip išmanai, klaidžioti mažiau ar daugiau išvaikščiotais aplinkkeliais.

Dorybė, reikia pripažinti, šiame pasaulyje yra išimtis, todėl natūralistai jos neįtraukė į savo planus. Neturėdami katalikiškos nuopuolio ir pagundos sampratos, mes nežinojome per kokias pastangas, per kokias kančias ji randasi; nesuvokėme, kas yra žabangas įveikusios sielos heroizmas. Mums nebūtų atėjusi mintis aprašyti šią kovą su visomis pergalėmis ir pralaimėjimais, gudriais antpuoliais ir pinklėmis, o kita vertus, su išmania pagalba, kuri dažnai rengiama labai toli nuo nelabojo puolamo žmogaus, vienuolyno gilumoje; dorybė mums atrodė esanti niekuo neišsiskiriančių arba tiesiog kvailų būtybių dalia, šiaip ar taip, per menkai jaudinanti meno požiūriu, kad apie ją vertėtų kalbėti.

Liko ydos; tačiau jų auginimo laukas nebuvo bekraštis. Jis ribojosi septynių didžiųjų nuodėmių žemėmis, ir tik viena iš šių septynių, nusidėjimas šeštajam Dievo įsakymui, buvo daugmaž prieinama.

Kitų vynuogynai buvo baisingai nusiaubti, ir visai nebeliko ko skinti. Gobšumą, tarkim, lig paskutinio lašo buvo išspaudę Balzacas ir Hello[3]. Puikybės, Rūstumo, Pavydo buvo prikaišioti visi romantikų leidiniai, o kaip dramų temos šios ydos buvo taip žiauriai iškreiptos piktnaudžiaujant joms skirtomis scenomis, kad jas atnaujinti kokioje knygoje iš tiesų būtų gebėjęs tik genijus. O štai Persivalgymą ir Tingumą, regis, galėjo įkūnyti nebent epizodiniai veikėjai, ir šios nuodėmės labiau tiko papročių romanų statistams negu pagrindinių vaidmenų atlikėjams arba primadonoms.

Po teisybei, iš visų nusižengimų nuostabiausia būtų buvę tyrinėti Puikybę su pragariškomis jos atšakomis: žiaurumu artimui savo ir apsimestiniu nuolankumu; Persivalgymas kartu su jį lydinčiais Gašlumu, Tingumu, Vogimu taip pat būtų davę medžiagos netikėtiems radiniams, jeigu kas nors, turintis Tikėjimą, būtų šias nuodėmes apšvietęs Bažnyčios žibintu ir ištyręs jos zondu; tačiau nė vienas iš mūsų nebuvo pasirengęs tokiam reikalui; taigi mums neliko nieko kito, kaip tik gromuliuoti lengviausiai išlukštenamą iš visų piktadarysčių, Gašlumo nuodėmę, visais jos pavidalais; ir vienas Dievas težino, ar ją sugro-

muliavom; šiaip ar taip, karuselė sukosi neilgai. Kad ir ką būtum prasimanęs, romaną buvo galima apibendrinti keliomis eilutėmis – paaiškinimu, kodėl ponas toks ir toks svetimavo arba nesvetimavo su ponia tokia ir tokia; jeigu norėjai išsiskirti ir atsiskleisti kaip skoningesnis autorius, kūniška nuodėme susiedavai markizę ir grafą; jeigu, priešingai, norėjai būti populiariu rašytoju, ne iš kelmo spirtu prozininku, vaizduodavai dūsautojo prie vartelių ir kokios nors tarnaitės aistras; skirdavosi tiktai aplinka. Dabar, man regis, ėmė vyrauti geras skonis, nes, matau, šiuo metu skaitytojas svaigsta ne nuo liaudies ar buržua meilių, o toliau mėgaujasi dvejonėmis markizės, einančios susitikti su savo gundytoju mažame kambarėlyje, kurio vaizdas kinta sulig apmušalų mada. Nupuls ji ar nenupuls? Tai vadinama psichologine analize. Neprieštarauju.

Vis dėlto prisipažįstu, kad kai man pasitaiko atsiversti knygą ir aš randu joje amžinąją pagundą ir tokią pat amžiną santuokinę neištikimybę, kaipmat ją užverčiu, neturėdamas nė menkiausio noro patirti, kaip baigsis žadama idilė. Knyga, kurioje nėra tikrų dokumentų, knyga, kuri nieko neišmoko, manęs nebedomina.

Taigi tuo metu, kai pasirodė „Atvirkščiai“, t. y. 1884 metais, padėtis buvo tokia: natūralizmas buvo bebaigiąs išsikvėpti sukdamas girnas vis tuo pačiu ratu. Duomenų atsargos, sukauptos kiekvieno iš mūsų stebint save ir kitus, pradėjo sekti. Zola, geras teatro dekoruotojas, dar išsisukdavo tapydamas daugmaž tikslius paveikslus; jis puikiai sukurdavo veiksmo ir gyvenimo iliuziją; besieliai jo veikėjai buvo valdomi tiesiog impulsų ir instinktų, o tai supaprastindavo analizę. Jie judėdavo, atlikinėdavo kokius nors trumpus veiksmus, apgyvendindavo savo gana aiškiais siluetais dekoracijas, tampančias pagrindiniais jo dramų personažais. Šitaip jis apdainavo turgaus hales, madingų prekių krautuves, geležinkelius, kasyklas, o žmonės, pasiklydę vienoje ar kitoje aplinkoje, jau vaidino tik antraeilius ar statistų vaidmenis; tačiau Zola buvo Zola, kitaip tariant, kaip menininkas per daug sunkiasvoris, bet apdovanotas galingais plaučiais ir stambiais kumščiais.

O mes, kiti, ne tokie plačiapečiai, kuriems rūpėjo subtilesnis ir tikroviškesnis menas, turėjome susimąstyti, ar natūralizmas neveda į aklagatvį ir ar mes netrukus neatsitrenksim į sieną jo gale.

Tiesą sakant, tokios mintys atėjo man į galvą daug vėliau. Nejučiomis stengiausi ištrūkti iš aklavietės, kurioje dusau, bet neturėjau jokio apibrėžto plano, ir romanas „Atvirkščiai", it gaivaus vėjo gūsis išvadavęs mane iš literatūros be išeities, yra visiškai nesąmoningas veikalas, vaizduotės nuaustas be išankstinių idėjų, be ateičiai laikytų ketinimų, lyg nei iš šio, nei iš to.

Pirmiausia jis man pasirodė kaip trumpa fantazija keisto apsakymo pavidalu; tai buvo šioks toks apsakymo „Pasroviui" atitikmuo[4], perkeltas į kitą aplinką; įsivaizdavau tokį poną Folanteną, labiau išsilavinusį, rafinuotesnį, turtingesnį, kuris nusigriebė išmonės kaip vaisto nuo pasibjaurėjimo gyvenimo šurmuliu ir amerikoniškais to meto papročiais; nupiešiau jį galvotrūkčiais neriantį į sapną, pasislepiantį ekstravagantiškų fejerijų iliuzijoje, gyvenantį vienatvėje, toli nuo savo šimtmečio, su širdingesnių epochų ir ne tokios niekingos visuomenės prisiminimais.

Ir štai, apie visa tai mąstant, tema plėtėsi ir pradėjo reikalauti kantrių tyrimų: kiekvienas skyrius tapo kokio nors specifinės srities kondensatu, kokio nors atskiro meno sublimatu, susitelkė į brangakmenių, kvepalų, gėlių, religinės ir pasaulietinės literatūros, pasaulietinės muzikos ir choralo *of meat**.

Keista, kad, iš pradžių man to nė neįtariant, pats mano veikalų pobūdis paskatino iš visų pusių patyrinėti Bažnyčią. Juk prisikasęs iki vienintelės grynos epochos, kurią pažino žmonija, iki viduramžių, turėjai pripažinti, kad Bažnyčia viską laikė savo rankose, kad menas gyvavo tik jos prieglobstyje ir jos pastangomis. Būdamas netikintis, žiūrėjau į ją su šiokiu tokiu įtarumu, apstulbintas jos užmojo ir šlovės, klausdamas savęs, kaip religija, kuri man atrodė pramanyta vaikams, galėjo įkvėpti sukurti tokius stebuklingus kūrinius.

* Koncentratas *(angl.)*.

Vaikščiojau aplink ją tarytum apgraibomis, labiau spėliodamas negu matydamas, atkurdamas visumą iš nuotrupų, kurias rasdavau muziejuose ir senose knygose. O šiandien, kai jau po ilgesnių ir patikimesnių tyrinėjimų sklaidau „Atvirkščiai" puslapius, susijusius su katalikybe ir religiniu menu, pastebiu, kad šioji miniatiūrinė panorama, nupiešta bloknoto lapeliuose, yra visai tiksli. Tai, ką tada piešiau, buvo skurdu, neišrutuliota, bet atspindėjo tiesą. Vėliau aš viso labo tik padidinau ir galutinai sutvarkiau savo eskizus.

Dabar be dvejonių galėčiau padėti parašą po „Atvirkščiai" puslapiais apie Bažnyčią, nes jie iš tikrųjų atrodo parašyti kataliko.

O aš gi laikiau save tolimu religijai! Nemaniau, kad nuo Schopenhauerio, dėl kurio buvau pametęs galvą, tėra vienas žingsnis iki Ekleziasto ir Jobo knygos. Tos pačios pesimizmo prielaidos, tik filosofas išsisuka nuo išvadų. Man patiko jo mintys apie gyvenimo siaubą, pasaulio kvailumą, lemties negailestingumą; lygiai taip pat man jos patinka Šventajame Rašte; tačiau Schopenhauerio pastabos niekur neveda; jis pameta tave, taip sakant, vidury kelio; jo aforizmai, apskritai paėmus, tėra sausų aimanų herbarijus; Bažnyčia aiškina ištakas ir priežastis, nurodo tikslus, pasiūlo vaistus; ji ne tik duoda sielai naudingų patarimų – ji gydo tave ir padeda pasveikti, o šundaktaris vokietis, įrodęs, kad liga, kuria sergame, yra nepagydoma, juokdamasis atsuka tau nugarą.

Jo pesimizmas yra toks pat kaip Šventraščio, iš kurio jis tą pesimizmą ir pasiskolino. Jis nepasakė nieko daugiau už Saliamoną, nieko daugiau už Jobą, nieko daugiau už „Kristaus sekimą", kuris dar prieš jį sutraukė visą jo filosofiją į vieną sakinį: „Gyventi žemėje yra tikras vargas.[5]"

Iš laiko atstumo šie panašumai ir skirtumai aiškiai regimi, bet tuo metu, nors juos ir apčiuopiau, neskyriau jiems daug dėmesio; manęs netraukė poreikis daryti išvadas; Schopenhauerio nutiestas kelias buvo patogus ir kupinas įvairybių, vaikščiojau juo ramiai, netrokšdamas patirti, kur jis veda; tais laikais nežinojau nieko tikro apie atsiskaitymo terminus, nė kiek nesibaiminau atomazgos; katekizmo

slėpiniai man atrodė vaikiški; kaip visi katalikai, beje, visiškai neišmaniau savo tikybos; nesuvokiau, kad viskas yra slėpinys, kad mes tik slėpinyje ir gyvename, kad jei egzistuotų atsitiktinumas, jis būtų dar slėpiningesnis už Apvaizdą. Nevaliojau susitaikyti su Dievo užkrautu skausmu, įsivaizdavau, kad pesimizmas gali būti aukštesniųjų sielų guodėju. Kokia kvailystė! Juk tai beveik nebuvo paremta patirtim ir vargu ar buvo žmogiškas dokumentas, jeigu pavartočiau natūralizmui brangų terminą. Niekados pesimizmas nėra paguodęs nei kūno ligonių, nei sielos paliegėlių!

Šypsausi, po tiekos metų vėl skaitydamas puslapius, kuriuose buvo ginamos akivaizdžiai klaidingos teorijos.

Tačiau juos skaitant mane labiausiai pribloškia štai kas: visų romanų, kuriuos parašiau po „Atvirkščiai", užuomazga slypi šioje knygoje. Jos skyriai iš tikrųjų tėra vėliau sukurtų tomų metmenys.

Skyriaus apie lotyniškąją nuosmukio laikų literatūrą gal ir neišrutuliojau, tačiau bent jau pagilinau kalbėdamas apie liturgiją romanuose „Kelyje" ir „Oblatas". Šiandien jį spausdinčiau nieko nekeisdamas, nebent žodžius apie šventąjį Ambraziejų, nors taip ir nepamėgau jo vandeningos prozos ir išpūstos retorikos. Jis man vis dar atrodo toks, kaip jį apibūdinau, „nuobodus krikščioniškasis Ciceronas", bet užtat kaip poetas jis žavus; jo paties ir jo mokyklos himnai, sudėti į brevijorių, yra vieni pačių gražiausių, kuriuos išsaugojo Bažnyčia; pridursiu, kad himnarijų, po teisybei, perdėm specifišką literatūrą, būčiau galėjęs pagerbti atskiru poskyriu.

Kaip ir 1884 metais, taip ir šiandien nesikraustau iš proto dėl klasikinės Marono ir Avinžirnio lotynų kalbos[6]; kaip ir „Atvirkščiai" rašymo laikotarpiu, pirmenybę teikiu Vulgatos, o ne Augusto amžiaus ir netgi ne nuosmukio laikų kalbai, nors ir įdomesnei savo vandens paukščių kvapu ir žalsvais žvėrienos atspalviais. Bažnyčia, dezinfekavusi ir atnaujinusi lotynų kalbą lig tol neįvardytų idėjų sistemai išreikšti, sukūrė pompastiškų žodžių ir švelnučių mažybinių žodelių ir, kaip man atrodo, šitaip nusikalė kalbą, gerokai pranašesnę už pagonybės, tad Diurtalis[7] šiuo klausimu vis dar mąsto taip pat kaip Dezesentas.

Skyrių apie brangakmenius pakartojau „Katedroje“, šį sykį domėdamasis brangiųjų akmenų simbolika. Įkvėpiau gyvybės negyviems knygos „Atvirkščiai“ akmenims. Be abejo, neneigiu, kad gražiu smaragdu galime žavėtis dėl kibirkščių, spragsinčių žalio jo vandens ugnyje, bet jei nemokame simbolių kalbos, ar tas smaragdas nėra lyg koks nepažįstamasis, svetimšalis, su kuriuo nepasišnekėsi ir kuris pats tyli, nes niekas jo nesupranta? O juk jis yra vertas kur kas daugiau.

Netgi nesutinkant su senu šešiolikto amžiaus autoriumi Estienne’u de Clave’u, kad brangakmeniai, kaip ir kitos gamtos būtybės, gimsta iš sėklos, pasėtos žemės įsčiose, galima tvirtai teigti, kad jie yra ką nors reiškiantys mineralai, iškalbingos medžiagos, trumpai tariant, simboliai. Iš šios pusės į juos buvo žiūrima jau nuo senų senovės, ir „Katedroje“, knygoje apie Šartro baziliką, aš pamėginau bendrais bruožais atkurti brangiųjų akmenų tropologiją – vieną iš krikščioniškosios simbolikos šakų, mūsų laikais visiškai pamirštą ir kunigų, ir pasauliečių.

Taigi šis „Atvirkščiai“ skyrius tėra paviršutiniškas, lyg brangakmenio aptaisas, nors turėtų būti kas kita – ano pasaulio juvelyrikos aprašas. Jis susideda iš užrakintoje vitrinoje išdėstytų, daugmaž aprašytų brangenybių dėžučių, bet šito toli gražu negana.

Gustave’o Moreau tapyba, Luykeno graviūros, Bresdino ir Redono litografijos[8] pateiktos taip, kaip jas ir šiandien matau. Neturiu ko keisti šio nedidelio muziejaus kolekcijoje.

Dėl baisiojo VI skyriaus, kurio numeris be jokių išankstinių ketinimų sutampa su jo įžeisto Dievo įsakymo numeriu, ir dėl kai kurių IX skyriaus dalių, galinčių prisidėti prie VI skyriaus, tai aš, matyt, šitaip neberašyčiau. Bent jau reikėjo nuodugniau paaiškinti, kad – ypač dėl gašlumo – kaltas velniškas iškrypimas, įsiskverbiantis į išsekusias žmonių smegenis. Iš tikrųjų, atrodo, kad nervų ligos, neurozės, atveria sieloje plyšius, pro kuriuos įsibrauna Blogio dvasia. Tai paslaptis, kuri kol kas nenušviesta; žodis „isterija“ nieko neišsprendžia; galbūt jis gali tiksliau nusakyti fizinę būklę, apibrėžti nenugalimą pojūčių erzelį, bet nenurodo lydinčių tą ligą dvasinių padarinių, be kita ko, veik

visada prie jos prisišliejančių apsimetinėjimo ir melo nuodėmių. Kaip iš panagių pažinti šios nuopuolingos ligos ištakas, kiek sumažėja atsakomybė žmogaus, kurio sielą apsėdusi savotiška manija, įsišaknijanti varganame susijaukusiame organizme? To niekas nežino; medicina šiuo klausimu nusišneka, o teologija tyli.

Negalėdamas, kaip matyti, išspręsti šio klausimo, Dezesentas būtų turėjęs išnagrinėti jį kaltės atžvilgiu ir bent jau pareikšti kokį nors apgailestavimą; nevainodamas savęs, jis padarė klaidą; nors buvo išauklėtas jėzuitų ir juos liaupsina – labiau negu Diurtalis, – kaip jis vėliau ėmė maištauti prieš dieviškuosius varžtus, kaip užsispyrė šliurkšėti po savo kūno purvyną!

Šiaip ar taip, apie tai nė negalvojant, šie skyriai tapo kelio į romaną „Apačioje“ gairėmis. Be to, reikia pažymėti, kad Dezesento bibliotekoje buvo senų knygų apie magiją ir kad mintys apie šventvagystę, išdėstytos „Atvirkščiai“ VII skyriuje, yra tas masalas, kuris sugundė nuodugniau pagvildenti šią temą būsimame tome.

Šią knygą, romaną „Apačioje“, kuri išgąsdino tieką žmonių, dabar, kai vėl tapau kataliku, irgi rašyčiau kitaip. Iš tikrųjų neabejotina, kad per didelis dėmesys nusikalstamai ir juslinei žmogaus pusei yra vertas pasmerkimo; o vis dėlto, tvirtinu, aš tai pridengiau šydu, aš nieko nepasakiau; knygoje pateikti dokumentai, palyginti su tais, kuriuos padėjau į šalį ir laikau savo archyvuose, tėra prėski saldainiukai, paprasti religiniai niekučiai!

Šiaip ar taip, manau, kad šis veikalas, nors ir kokius proto pakrikimus ir antro galo beprotybes vaizdavo, buvo pravartus jau dėl pačios savo temos. Jis atkreipė dėmesį į žabangus nelabojo, kuriam pasisekė įteigti, kad jo nėra; davė pradžią daugeliui naujų tyrimų, skirtų amžinajai satanizmo bylai; demaskuodamas bjaurią juodosios magijos praktiką, padėjo ją sunaikinti; stojo Bažnyčios pusėn ir, apskritai paėmus, kuo ryžtingiausiai kovojo su demonu.

Grįždamas prie knygos „Atvirkščiai“, kurios atžvilgiu romanas „Apačioje“ tėra surogatas, dėl gėlių galiu pakartoti tai, ką jau sakiau apie akmenis.

Romane „Atvirkščiai“ į jas žvelgiama tik apybrėžų ir spalvų, o ne jose glūdinčių reikšmių požiūriu; Dezesentas pasirinko tik keistas, bet tylias orchidėjas. Derėtų pridurti, kad šioje knygoje būtų buvę sunku prakalbinti belūpę, nebylią augaliją, nes simbolinė augalų kalba išnyko kartu su viduramžiais, o tų laikų alegorininkams buvo nepažįstamos Dezesento puoselėjamos egzotiškos gėlės.

Visai kitokią botaniką vėliau parodžiau „Katedroje“, kalbėdamas apie liturginę sodininkystę, įkvėpusią šventuosius Hildegardą, Melitoną ir Eucherijų parašyti tokius įdomius puslapius.

Kitas klausimas – kvapai; toje pačioje knygoje atskleidžiau ir mistinę jų simboliką.

Dezesentui rūpi tik pasaulietiniai kvepalai: paprasti, kitaip tariant, ekstraktai, ir sudėtiniai, dar vadinami kvapų puokštėmis.

Jis galėjo daryti bandymus ir su Bažnyčios aromatais: smilkalais, mira ir tuo keistu šventuoju smilkalu, kurį mini Biblija ir kuriuo, kaip vis dar pažymėta apeigyne, turi būti smilkoma kartu su kitais smilkalais po varpų taurėmis juos krikštijant[9], kai vyskupas apiplauna varpus šęstu vandeniu ir patepa šventąja krizma ir ligonių aliejumi; bet šis malonus kvapsnis atrodo pamirštas pačios Bažnyčios, tad manau, kad bet kuris klebonas labai nustebtų paprašytas šventojo smilkalo.

Tačiau jo receptas pateiktas Išėjimo knygoje. Šventasis smilkalas susidėjo iš stirako, galbano, smilkalo ir onychų – pastaroji medžiaga turėtų būti ne kas kita, kaip tam tikrų „purpuriniams“ priskiriamų moliuskų, gaudomų Indijos pelkėse, kriauklės dangtelis.

Betgi, turint netikslų šio moliusko ir jo kilmės vietos aprašymą, sunku, o gal ir neįmanoma, paruošti tikrą šventąjį smilkalą; gaila, nes jei būtų buvę kitaip, šis prarastas aromatas, žinoma, būtų sužadinęs Dezesentui prašmatnius rytietiškų iškilmingų ceremonijų ir liturginių apeigų vaizdinius.

Dėl skyrių apie šiuolaikinę pasaulietinę ir religinę literatūrą, tai jie, mano nuomone, kaip ir skyrius apie lotyniškąją literatūrą, liko teisingi. Skyrius, skirtas nebažnytiniam menui, padėjo iškelti poetus, kurių plačioji visuomenė tada visai nepažinojo: Corbière’ą, Mallar-

mé, Verlaine'ą. Nieko neišbraukčiau iš to, ką parašiau prieš devyniolika metų: tebesižaviu šiais rašytojais, o susižavėjimas Verlaine'u netgi padidėjo. Dezesento antologijoje būtų nusipelnę vietos Arthuras Rimbaud ir Jules'is Laforgue'as, bet tuo laikotarpiu jie dar nebuvo nieko išspausdinę ir jų kūriniai pasirodė daug vėliau.

Kita vertus, neįsivaizduoju, kad man kada nors pavyks pamėgti šiuolaikinius religinius autorius, kuriuos „Atvirkščiai" sumaišo su žemėmis. Niekas neišmuš man iš galvos, kad amžinatilsį Nettement'o kritika yra kvaila, o ponia Augustus Craven ir panelė Eugénie de Guérin – flegmatiškos mėlynosios kojinės ir dievotos bergždinės[10]. Jų raminamieji sirupai man atrodo prėski; mėgstantis prieskonius Dezesentas perdavė savo skonį Diurtaliui, ir manau, kad juodu ir dabar bendru sutarimu vietoj tų tirštų sirupų pasigamintų stiprų imbierinį meno ekstraktą.

Nepakeičiau nuomonės nė apie tokių kaip Poujoulat ir Genoude'as bendrijos literatūrą, bet dabar būčiau nebe toks žiaurus tėvui Chocarne'ui paminėtame maldingųjų kakografų sąraše, nes jis parašė bent jau kelis smegeningus puslapius apie mistiką savo įvade į šventojo Kryžiaus Jono kūrinius, ir lygiai taip pat būčiau švelnesnis Montalembert'ui[11], kuris, nors ir neturėjo talento, padovanojo mums nenuoseklų ir padriką, bet vis dėlto jaudinantį veikalą apie vienuolius; juo labiau neberašyčiau, kad Angelės Folinjietės regėjimai[12] paiki ir skysti, nes iš tikrųjų yra priešingai; tačiau savo pasiteisinimui turiu paliudyti, kad aš buvau skaitęs tik jų kūrinių vertimus, atliktus Hello. O šis buvo apsėstas manijos mistikus trumpinti, saldinti, padaryti pilkus – iš baimės pasikėsinti į tariamą katalikų drovumą. Pakišęs po spaustuvu karštą, sultingą kūrinį, jis išgavo iš jo tik bespalvius šaltus syvus, negebėdamas jų pakaitinti ant silpnutės savo stiliaus liepsnelės.

Tai reiškia, kad kaip vertėjas Hello buvo krapštas ir šventabandis, bet galima teigti, kad rašydamas savo paties darbus turėjo originalių minčių, buvo įžvalgus egzegetas ir tikrai stiprus analitikas. Tarp savo krypties rašytojų jis netgi buvo vienintelis mąstantis; aš

kreipiausi pagalbos į d'Aurevilly[13], kad pagirtų kūrybą šio žmogaus, netobulo, bet tokio įdomaus, ir „Atvirkščiai", manau, prisidėjo prie šiokio tokio pasisekimo, kurio po Hello mirties sulaukė geriausia jo knyga „Žmogus".

Skyriaus apie šiuolaikinę bažnytinę literatūrą išvada buvo ta, kad tarp religinio meno išdarų tėra vienas eržilas – Barbey d'Aurevilly; mano požiūris neabejotinai lieka visiškai toks pat. Tai buvo vienintelis menininkas tikrąja šio žodžio prasme, kurį pagimdė šių laikų katalikybė; jis buvo didis prozininkas, nuostabus romanistas, kurio drąsa privertė klykti bažnyčios šluotas, varomas neviltin sprogstamosios jo frazių galios.

Pagaliau, jeigu kurį nors skyrių galima laikyti kitų knygų šaltiniu, tai, aišku, būtų skyrius apie choralą, kurį vėliau išplėtojau visuose savo romanuose, „Kelyje" ir ypač „Oblate".

Trumpai patyrinėjus „Atvirkščiai" lentynose išdėliotus eksponatus, peršasi išvada: šioji knyga davė pradžią mano katalikiškiems kūriniams ir joje slypi visų jų užuomazgos.

Mane vis dar stulbina kai kurių dvasininkijos aklatikių ir pamišėlių nesupratimas ir kvailumas. Jie metai iš metų reikalavo sunaikinti šį veikalą, į kurį nuosavybės teisių, beje, aš neturiu, netgi nesuvokdami, kad vėliau parašyti mistiniai kūriniai nesuprantami be šito, nes jis, kartoju, yra šaknys, iš kurių išaugo visi kiti. Be to, kaip vertinti kokio nors rašytojo kūrybos visumą, nepažvelgus į ją nuo pat pradžios, nepasekus jos žingsnis po žingsnio? Juolab kaip suvokti Malonės kelią sieloje, sunaikinus jos pėdsakus, ištrynus pirmuosius jos įspaustus ženklus?

Šiaip ar taip, aišku, kad „Atvirkščiai" nutraukė ryšius su ankstesniais kūriniais: „Seserimis Vatar", „Šeimoje", „Pasroviui"[14], kad šioji knyga išvedė mane į kelią, kurio tikslo netgi nenumaniau.

Zola, įžvalgus kaip ir katalikai, tik kitaip, aiškiai tą pajuto. Pamenu, kaip po knygos „Atvirkščiai" pasirodymo kelioms dienoms nuvažiavau į Medaną. Vieną popietę, kai dviese vaikštinėjome po laukus, jis staiga sustojo ir niūriai dėbtelėjęs prikišo man tą knygą, sakydamas, kad aš sudavęs baisų smūgį natūralizmo mokyklai, nukreipęs ją

bloga kryptimi, kad tokiu romanu, be kita ko, aš sudeginęs visus tiltus, nes joks literatūros žanras negalįs toliau gyvuoti išsemtas vienos knygos, ir draugiškai – mat jis buvo tikras šaunuolis – paragino mane grįžti į pramintą kelią ir atsidėti papročių studijoms.

Klausiausi Zola galvodamas, kad jo tiesa, bet kartu jis ir klysta: teisingai kaltina mane griaunant natūralizmo pamatus ir užkertant sau kelią; klysta ta prasme, kad toks romanas, kaip Zola jį suvokia, man atrodo merdėjantis, išsikvėpęs nuo kartojimų ir nori nenori neįdomus, bent jau man.

Zola nevaliojo suprasti daugelio dalykų: pirmiausia, kad jaučiu poreikį atverti langus, ištrūkti iš aplinkos, kurioje dūstu; antra, kad degu noru nusikratyti prietarų, peržengti romano ribas, įvesti į jį dailę, mokslą, istoriją – vienu žodžiu, naudotis šia forma jau tik kaip karkasu rimtesniems darbams. Tuo laikotarpiu man ypač knietėjo atsisakyti tradicinės intrigos, netgi aistros, moters, sutelkti šviesos pluoštą į vieną personažą, žūtbūt sukurti ką nors naujo.

Zola neatsakinėjo į argumentus, kuriais mėginau jį įtikinti ir nesiliovė atkakliai kartojęs: „Nesutinku, kad pasikeistų rašymo būdas ir mąstysena; nesutinku, kad būtų sudeginta, kas buvo garbinama."

Pala! Ar jis pats nesuvaidino gerojo sikambro vaidmens[15]? Iš tikrųjų, jeigu jis ir nepakeitė kompozicijos ir rašymo metodų, tai bent jau pradėjo kitaip suvokti žmoniją ir aiškinti gyvenimą. Ar po juodo pirmųjų Zola knygų pesimizmo mes nepajutome naivaus, socializmu dvelkiančio pastarųjų jo kūrinių optimizmo?

Atvirai kalbant, niekas taip menkai nesuprato sielos kaip natūralistai, keliantys sau tikslą ją stebėti. Jie gyvenimą matė vientisą; pripažino jį tik kaip nulemtą tikėtinų veiksnių, o aš jau seniai iš patirties žinojau, kad neįtikėtini dalykai pasaulyje ne visada yra išimtis, kad Rokambolio nuotykiai kartais taip pat atitinka tikrovę kaip Žervezos ir Kupo[16].

Tačiau mintis, kad Dezesentas gali būti toks pat tikroviškas kaip jo personažai, trikdė ir beveik erzino Zola.

* * *

Lig šiol, šiuose keliuose puslapiuose, kalbėjau apie „Atvirkščiai“ pirmiausia literatūros ir meno požiūriu. Dabar reikia pakalbėti apie šį kūrinį Malonės požiūriu, parodyti, kokią vietą knygoje dažnai užima paslaptingoji dalis, savęs nepažįstančios sielos atspindys.

Tokia aiški, tokia akivaizdi romano „Atvirkščiai“ orientacija į katalikybę, prisipažįstu, tebėra man nesuvokiama.

Mokiausi aš ne religinėse mokyklose, o licėjuje, jaunystėje niekados nebuvau pamaldus, o vaikystės, Pirmosios Komunijos, auklėjimo prisiminimai, kurie dažnai suvaidina didelį vaidmenį atsivertimui, man neturėjo jokios reikšmės. Dar labiau šį klausimą apsunkina ir bet kokią analizę iš vėžių išmuša tai, kad tuo metu, kai rašiau „Atvirkščiai“, nekėliau kojos į bažnyčią, nepažinojau nė vieno praktikuojančio kataliko, nė vieno kunigo; nepatyriau jokio dieviško palytėjimo, raginančio pasukti į Bažnyčią, gyvenau ramus prie savo lovio; man atrodė visai natūralu tenkinti savo juslių įgeidžius, ir nė mintis neateidavo į galvą, kad tai draudžiamas žaidimas.

„Atvirkščiai“ pasirodė 1884 metais, o aš nuvykau į trapistų vienuolyną ir jame atsiverčiau 1892-aisiais; praėjo aštuoneri metai, kol šios knygos pasėta sėkla sudygo; duokime dvejus ar netgi trejus metus Malonės veikimui, nebyliam, bet atkakliam, kartais vis dėlto juntamam; vis tiek liktų penkeri metai, per kuriuos neprisimenu jautęs nei polinkio į katalikybę, nei apgailestavimo dėl savo gyvenimo būdo, nei troškimo iš pagrindų jį pakeisti. Kodėl ir kaip aš buvau nukreiptas į kelią, kuris tuo metu man dar skendėjo tamsoje? Net nežinau, ką atsakyti; nėra ničnieko, nebent protėvių ryšys su beginių bendruomenėmis[17] ir su vienuolynais, dievobaimingos olandų giminės maldos, – tos giminės, beje, aš beveik nepažinojau, – kas galėtų paaiškinti visiškai nesąmoningą paskutinį šauksmą, kreipimąsi į Dievą paskutiniame „Atvirkščiai“ puslapyje.

Taip, gerai žinau, esama labai stiprių žmonių, kurie braižo planus, iš anksto pasirūpina gyvenimo maršrutais ir jais vadovaujasi; netgi buvo nutarta, jeigu neklystu, kad turint valios viskas pasiekiama;

norėčiau tuo tikėti, bet aš, atvirai prisipažįstu, niekados nebuvau nei užsispyręs žmogus, nei apsukrus rašytojas. Mano gyvenimas ir literatūra turi savo pasyviąją, nepažįstamą pusę ir labai aiškiai yra valdomi iš šalies.

Apvaizda buvo man gailestinga, Švenčiausioji Mergelė – gera. O aš viso labo joms nesipriešinau, kai jos paliudijo savo ketinimus; tiesiog paklusau; buvau vedamas vadinamaisiais „nepaprastais keliais“; ir kas geriau už mane gali žinoti, koks aš būčiau niekas be Dievo pagalbos?

Žmonės, neturintys Tikėjimo, man paprieštaraus, kad būdamas tokių pažiūrų esi tik per žingsnį nuo fatalizmo ir bet kokios psichologijos neigimo.

Nesutinku, nes tikėjimas mūsų Viešpačiu – ne fatalizmas. Laisva valia išlieka. Aš galėjau, jeigu būčiau norėjęs, toliau sau mėgautis geidulingomis pajautomis, likti Paryžiuje ir nesikamuoti trapistų vienuolyne. Dievas, be abejo, nebūtų to primygtinai reikalavęs; bet, tvirtinant valią liekant kaip buvus, vis dėlto reikia pripažinti, kad Išganytojas įdeda daug savo valios, kad Jis tave persekioja, užspeičia, „išnaginėja“, jeigu pavartotume raiškų paprastų policininkų žodelį; bet, vėl kartoju, galima nepabijojus rizikos ir pavojų pasiųsti Jį šalin.

Dėl psichologijos, tai jau kitas klausimas. Jeigu į ją pažvelgsime, kaip žvelgiu aš, atsivertimo požiūriu, iš pat pradžių jos neįmanoma išsiaiškinti; vieni įspaudai apčiuopiami, o kiti ne; mes nematome požeminio sielos darbo. Be abejo, tuo metu, kai rašiau „Atvirkščiai“, buvo verčiama žemė, gręžiamas gruntas rengiantis kloti pamatus, nors aš nieko apie tai nenutuokiau. Dievas rausė, kad nutiestų savo laidus, veikdamas tik sielos tamsoje, naktį. Nieko negalėjau pastebėti; tik praėjus daug metų, laidais pradėjo lakstyti kibirkštis. Tada pajutau, kaip dreba supurtyta siela, bet tai dar nebuvo nei perdėm skausminga, nei visiškai aišku: liturgija, mistika, menas tapo laidininkais, kitaip tariant, priemonėmis; paprastai tai vykdavo bažnyčiose, ypač Šv. Severino, kur užeidavau iš smalsumo ar iš dyko buvimo. Dalyvaudamas pamaldose, tik jaučiau vidinį kratulį, menkutį tirtėjimą, kokį patiri

matydamas, skaitydamas gražų kūrinį arba jo klausydamasis, tačiau nebuvo jokio tikro antpuolio, reikalavimo apraiškų.

Aš tiesiog pamažėliais vadavausi iš savo nešvaraus lukšto; pradėjau bjaurėtis savimi, bet vis tiek spyriausi tikėjimo dogmoms. Paties išgalvoti prieštaravimai man regėjosi neatremiami, bet vieną gražų rytą – lig šiol nesuprantu kaip – jie buvo atmesti. Pirmą kartą pasimeldžiau, ir įvyko sprogimas.

Žmonėms, kurie netiki Malone, visa tai atrodo beprotybė. O tiems, kurie yra pažinę jos veikimą, nėra ko stebėtis; jeigu ir jie išgyveno nuostabą, tai tik tylaus brendimo periodu, kai dar nieko nematoma ir nejuntama, grunto lyginimo ir pamatų klojimo periodu, kurį ateisiant jie nė neįtarė.

Apskritai paėmus, iš dalies suprantu, kas atsitiko 1891–1895 metais, tarp knygų „Apačioje" ir „Kelyje", bet ničnieko nesuprantu apie 1884–1891 metus, laikotarpį tarp „Atvirkščiai" ir „Apačioje".

Jeigu jau aš pats nesupratau, kiti juo labiau nesuprato Dezesento akstinų. „Atvirkščiai" krito kaip aerolitas į literatūros turgaus aikštę, ir apstulbindamas, ir sukeldamas pyktį; spaudoje kilo sumaištis; pasipylė kaip niekad daug niekus sapaliojančių straipsnių; išvadinę mane mizantropu impresionistu, o Dezesentą priskyrę prie maniakų ir neperprantamų silpnapročių, tokie Aukštosios pedagogikos mokyklos auklėtiniai kaip ponas Lemaître'as[18] pasipiktino, kad aš neliaupsinu Vergilijaus, ir kategoriškai pareiškė, jog lotynų kalba viduramžiais rašę dekadentai tebuvo tik „niektauzos ir bukagalviai". Kiti vertelgos kritikai taip pat panoro mane įspėti, kad man išeitų į sveikatą dušų bizūnas kurorto kalėjime; neištvėrė neįsikišę ir lektoriai. Kapucinių salėje priblokštas archontas Sarcey šaukė[19]: „Tegu mane pakaria, jei aš suprantu bent vieną šio romano žodį!" Galop, kad būtų sudėti visi taškai ant „i", solidūs žurnalai, tokie kaip *Revue des Deux Mondes*, skubiai įpareigojo savo lyderį poną Brunetière'ą palyginti šį romaną su Waflard'o ir Fulgence'o vodeviliais[20].

Šioje sumaištyje aiškią įžvalgą parodė vienintelis rašytojas – Barbey d'Aurevilly, kuris, beje, manęs visai nepažinojo. 1884 m. birželio

28 d. dienraščio *Constitutionnel* straipsnyje, vėliau įdėtame į jo knygą „Šiuolaikinis romanas“, išleistą 1902 metais, jis rašė:

„Po tokios knygos autoriui belieka pasirinkti arba pistoleto vamzdį, arba kryžiaus papėdę.“

Taip ir padaryta.

J.-K. Huysmansas

(1903)

ĮŽANGA

Jeigu spręsime iš kelių portretų, išlikusių Lurpo pilyje[1], Floresà Dezesentų giminė žiloje senovėje susidėjo iš raumeningų kareivų, rūsčių samdytinių. Ankštai suspausti senuose rėmuose, kur vos tilpo tvirti jų pečiai, jie kėlė šiurpą savo įspirtomis akimis, riestais tarytum jataganai ūsais ir pūstu krūtinės lanku, išnešančiu didžiulį šarvų kiautą.

Tai buvo protėviai. Jų palikuonių portretų stigo; šios padermės veidų hierarchijoje žiojėjo spraga; vos viena drobė buvo tarpininkė, nelyginant siūlė jungianti praeitį ir dabartį: paslaptinga gudri galva negyvais ištįsusiais bruožais, mažumėlę parausvintais žandikauliais, suteptais pomada ir perlais apipintais plaukais, ištemptu padažytu kaklu, kylančiu iš standžios apskritos apykaklės klosčių.

Jau šiame vieno iš artimiausių kunigaikščio Depernono ir markizo Do patikėtinių[2] atvaizde atsispindėjo išsekusio temperamento ydos, limfos vyravimas kraujyje.

Šios senos padermės nuosmukio eiga, be jokios abejonės, buvo nuosekli; vyrai vis labiau moteriškėjo; tarytum norėdami baigti amžių dirbamą darbą, Dezesentai du šimtmečius vesdino vaikus tarpusavyje, ir kraujomaišiškos santuokos išsėmė dar likusias jiems jėgas.

Iš šios giminės, neseniai dar tokios gausingos, kad ji užėmė beveik visas Il de Franso ir La Bri žemes, teliko viena atžala – kunigaikštis Žanas, skriauznas trisdešimtmetis jaunuolis, anemiškas ir nervingas, įdubusių skruostų, šaltų ir melsvų it plienas akių, plačiašnervės, nors ir tiesios nosies, kaulėtų, liesų rankų.

Pasireiškus keistam atavizmui, paskutinis palikuonis buvo panašus į savo senolį, Henriko III favoritą, iš kurio paveldėjo nepaprastai šviesią smailią barzdą ir dviprasmę išraišką: jo veidas dvelkė nuovargiu ir buklumu.

Kunigaikščio Žano vaikystė buvo niūri. Jam grėsė skrofuliozė, jį kamavo neatlėgstanti karštligė, bet grynas oras ir priežiūra padėjo įveikti povandenines brendimo amžiaus uolas, ir tada jo energija paėmė viršų, sutramdė chlorozės sukeltą vangumą ir bevališkumą, ir augimo tarpsniai buvo sėkmingai pereiti.

Motina, tyli šviesiaplaukė aukšta moteris, mirė nuo išsekimo, o tėvą pribaigė neaiški liga; jaunajam Dezesentui tada buvo beveik septyniolika metų.

Atsiminęs tėvus, jis jausdavo baugulį, o ne dėkingumą ar meilę. Tėvą, kuris paprastai gyveno Paryžiuje, jis pažinojo menkai; motiną prisiminė gulinčią kaip strampas lovoje, tamsiame Lurpo pilies kambaryje. Vyras su žmona susitikdavo retai; jo atmintis saugojo blankius tų dienų pasimatymus: tėvas ir motina, sėdintys vienas priešais kitą prie apskrito vienakojo staliuko – tik jis ir buvo apšviestas lempos su žemai nuleistu dideliu gaubtu, nes šviesa ir triukšmas sukeldavo kunigaikštienei nervų priepuolius; prieblandoje juodu persimesdavo vos pora žodžių, paskui kunigaikštis abejingai pasišalindavo ir vėl kuo greičiausiai šokdavo į pirmą traukinį.

Pas jėzuitus, kur Žanas buvo išsiųstas mokytis, gyvenimas buvo jam palankesnis ir malonesnis. Šventieji tėvai ėmėsi puoselėti vaiką, stebinantį juos savo protu; bet nors ir kaip stengėsi, negalėjo pasiekti, kad jis nuosekliai atsidėtų privalomoms studijoms; berniukas domėjosi kai kuriais dalykais, jau beveik puikiai pirma laiko mokėjo lotynų kalbą, bet užtat niekaip negebėjo išversti nė poros graikiškų žodžių, neturėjo polinkio į gyvąsias kalbas ir pasirodė esąs visiškas bukagalvis, kai buvo pasistengta jį supažindinti su gamtos mokslų pradmenimis.

Šeima juo menkai tesirūpino; kartais pensionate jį aplankydavo tėvas: „Labas ir sudie, būk klusnus ir gerai mokykis." Per vasaros atostogas jis išvažiuodavo į Lurpo pilį; sūnaus parsiradimas neištrauk-

davo motinos iš svajonių; ji tarytum jo nepastebėdavo arba žiūrėdavo į jį kelias akimirkas su kone skausminga šypsena, o paskui vėl nugrimzdavo į dirbtinę tamsą, kuri tvyrojo kambaryje su užtrauktomis ant langų storomis užuolaidomis.

Tarnai buvo seni niurzgliai. Paliktas pats sau, vaikas lietingomis dienomis rausdavosi knygose, o gražiomis popietėmis klaidžiodavo po laukus.

Didelis džiaugsmas jam būdavo nusileisti į lomą ir prieiti Žiutinji kaimą, įsikūrusį kalvų papėdėje, – krūvelę namukų su šiaudinėmis kepurėmis, šen bei ten pasipuošusių šilokų kuokštais ir samanų gabanomis. Jis gulėdavo pievoje, aukštų kupetų pavėsyje, klausydamasis duslaus vandens malūnų ūžesio ir traukdamas gaivų Vulzi upės kvapą. Kartais nusibelsdavo iki durpynų, iki žalio ir juodo Longvilio kaimelio arba ropšdavosi į vėjo plakamus šlaitus, iš kur atsiverdavo plati panorama. Čia iš vienos pusės po juo plytėdavo Senos slėnis, besidriekiantis kiek akis užmato ir susiliejantis su dangaus mėliu, įkalintu tolumoje; iš kitos aukštai virš horizonto stiebdavosi Proveno bažnyčios ir bokštas, regis, saulėkaitoj virpantys auksinėse oro dulkelėse.

Jis, būdavo, skaito arba svajoja, lig vakaro mėgaujasi vienatve; narpliodamas vis tas pačias mintis, jo protas susitelkė, dar neapibrėžtos idėjos subrendo. Po kiekvienų atostogų Žanas grįždavo pas mokytojus mąslesnis ir labiau užsispyręs; tie pokyčiai neprasprūsdavo jiems pro akis; įžvalgūs ir nuovokūs jėzuitai, savo pašaukimo pripratinti įsiskverbti į pačias sielos gelmes, nesidavė apgaunami pabudusio, bet neklusnaus intelekto; jie suprato, kad šis mokinys niekados nepridės šlovės jų vienuolynui, o kadangi jo šeima buvo turtinga ir, regis, nesidomėjo sūnaus ateitimi, jėzuitai iškart atsisakė jį kreipti į naudingą kurio nors mokslo kelią; nors jaunuolis mielai diskutuodavo su jais apie įvairiausias teologijos doktrinas, kurios jį uždegdavo savo subtilybėmis ir kazuistika, jiems netgi mintis nekilo jo rengti į vienuolius, nes, kad ir kaip jie stengėsi, Žano tikėjimas tebebuvo silpnas; galų pagalėj iš apdairos ir bijodami netikėtumų jėzuitai leido jam studijuoti kas patinka ir numoti ranka į kitus mokslus, nenorėda-

mi kaip pasauliečiai mokytojėliai savo priekabėmis atstumti šio nepriklausomo proto.

Taigi jis gyveno visiškai laimingas, beveik nejausdamas tėviško dvasininkų spaudimo; toliau savo noru mokėsi lotynų ir prancūzų kalbas ir, nors teologijos nebuvo jo studijuojamų dalykų programoje, papildė šio mokslo žinias, kurias pradėjo kaupti Lurpo pilyje, bibliotekoje, paliktoje jo antros eilės prosenelio domo Prospero, buvusio Šv. Rufo reguliariųjų kanauninkų vienuolyno prioro.

Tačiau atėjo laikas, kai jaunajam Dezesentui reikėjo palikti jėzuitų įstaigą; jis tuoj turėjo sulaukti pilnametystės ir tapti savo turto šeimininku; jo pusbrolis ir globėjas grafas de Monševrelis pateikė jam ataskaitą. Ryšius jie palaikė trumpai, nes šiuos du vyrus, kurių vienas buvo senas, o kitas jaunas, daugiau niekas negalėjo sieti. Iš smalsumo, iš neturėjimo kas veikti ir iš mandagumo Dezesentas lankė šią šeimą ir jos rūmuose Šezo gatvėje iškentė kelis sunkius vakarus, per kuriuos jo giminaitės, amžinos kaip pasaulis, plepėjo apie bajorišką genealogijos medį, heraldinius mėnulius[3], atgyvenusį etiketą.

Vyrai, susirinkę lošti visto, atrodė dar labiau apkerpėję ir didesni menkystos už tas nukaršusias damas; senovės didžiavyrių palikuonys, paskutinės feodalinių giminių atšakos iškilo prieš Dezesentą kaip kataru ir įvairiomis manijomis sergantys seniai, varinėjantys vis tas pačias nuobodžias šnekas, įsikibę šimtamečių posakių. Kaip iškastinio paparčio stiebelis, lelijos žiedas[4] atrodė esąs vienintelis atspaudas suminkštėjusiose šių senų kiaušų smegenyse.

Jaunuolis pajuto neapsakomą gailestį šioms mumijoms, palaidotoms Pompadūr stiliaus kapų rūsiuose su medžio apdaila ir rokailėmis, šiems niauriems gvėroms, kurie gyveno, nuolatos įdūrę žvilgsnį į miglose skendinčią, vaizduotėj susikurtą Pažadėtąją žemę.

Po kelių sueigų šioje aplinkoje jis apsisprendė, nepaisydamas kvietimų ir priekaištų, daugiau niekados nekelti ten kojos.

Tada jis pradėjo bendrauti su savo amžiaus aukštakilmiais jaunuoliais.

Vieniems, išugdytiems, kaip ir jis, religiniuose pensionuose, šis auklėjimas buvo palikęs ypatingą žymę. Jie vaikščiojo į Mišias, priimdavo Komuniją per Velykas, sukinėjosi katalikiškuose sluoksniuose ir nudelbę akis kaip nusikaltimą slėpė, kad rėžia sparną apie merginas. Didžiuma jų buvo neprotingi ir vergiški dabitos, triumfuojantys nemokšos, kurie piktnaudžiavo savo mokytojų kantrybe, bet vis dėlto patenkino jų norą – tapo klusniais ir pamaldžiais visuomenės nariais.

Kiti, išugdyti valstybiniuose koležuose arba licėjuose, buvo ne tokie veidmainiai ir laisvesni, bet nei įdomesni, nei platesnio akiračio. Šie buvo lėbautojai, pamėgę operetes ir žirgų lenktynes, lošiantys landsknechtą ir bakarà, statantys savo turtą už žirgus ar ant kortos, švaistantys jį visiems tiems malonumams, kuriuos brangina tušti žmonės. Po vienų metų išbandymo Dezesentas pasijuto be galo pavargęs nuo šios draugijos; jų paleistuvystės jam atrodė niekingos ir per daug lengvai prieinamos, jie atsiduodavo joms nesirinkdami, be karštligiško jaudulio, kaip reikiant nepakurtu krauju, nesudirgintais nervais.

Pamažu Dezesentas juos paliko ir suartėjo su literatūros žmonėmis, tikėdamasis, kad jo mintys bus jiems artimesnės ir galės jas reikšti nesivaržydamas. Jis ir vėl apsigavo; jį papiktino pagiežingas ir smulkmeniškas jų požiūris, banalūs kaip bažnyčios durys pokalbiai, pasibjaurėtinos diskusijos, vertinant kūrinį pagal laidų skaičių ir prekybos pelną. Tada jis atkreipė dėmesį į laisvus mąstytojus, buržuazijos teoretikus, žmones, reikalaujančius visokių laisvių, kad užsmaugtų kitų nuomones, godžius ir besarmačius puritonus, kurių išsilavinimas, jo galva, buvo žemesnis už gatvės batsiuvio.

Jo panieka žmonijai padidėjo; galop jis suprato, kad didžioji žmonių dalis – niekšai ir skystapročiai. Tikrai nebuvo jokios vilties, bendraujant su kitais, aptikti tokius pat troškimus ir tokią pat neapykantą, jokios vilties susivienyti su intelektu, kuris, kaip ir jo intelektas, jaustų malonumą uoliai save naikindamas, jokios vilties prišlieti tokį skvarbų ir nugludintą protą kaip jo prie kokio nors rašytojo ar erudito proto.

Susierzinęs, nerandantis sau vietos, nusivylęs apsimainytų ir pasisemtų idėjų nereikšmingumu, Dezesentas darėsi panašus į tuos žmones, apie kuriuos kalbėjo Nikolis[5], žmones, kuriems visur skauda; jis priėjo lig to, kad nuolatos draskėsi odą, kas rytą kentėjo nuo patriotinių ir socialinių pliurpalų laikraščiuose, teikė pernelyg didelę reikšmę sėkmei, kurią visagalė publika visada, kad ir kas būtų, palieka kūriniams be idėjų ir be stiliaus.

Jis jau svajojo apie įmantrią atsiskyrėlio buveinę, jaukią dykumą, ramiai stovintį ir šiltą laivą, kur galėtų pabėgti nuo nepaliaujamo žmogaus kvailystės tvano.

Vienintelė aistra – moteris – būtų valiojusi išlaikyti jį šiame pasaulyje, kurį visą jis taip kankinamai niekino, bet ji taip pat buvo užgesusi. Jis prisiragavo kūniškų patiekalų kaip aikštingas vyras, kurio apetitas sutrikęs: jį graužia alkis, bet gomurys greit atbunka ir nebejunta skonio; tuo metu, kai bičiuliavosi su bajoriūkščiais, Dezesentas dalyvaudavo tose plataus užmojo vakarienėse, kur girtos moterys atsisega korsetus atnešus desertą ir daužo galvas į stalą; be to, jis perėjo teatrų užkulisius, susipažino su aktorėmis ir dainininkėmis, patyrė ne tik įgimtą moterų kvailumą, bet ir pašėlusią šių vaidintojų tuštybę; paskui išlaikė jau garsias kokotes ir padėjo klestėti agentūroms, kurios už mokestį parūpina abejotinų malonumų; galop, persisotinęs, pavargęs nuo visąlaik panašios ištaigos, nuo visąlaik vienodų glamonių, jis nusileido į patį dugną, vildamasis sustiprinti geismus kontrastu, manydamas, kad jaudinama skurdo nešvara sužadins nuslopusius pojūčius.

Kad ir ką Dezesentas mėgino, jį slėgė baisus nuobodulys. Jis nėrėsi iš kailio, atsidavė pavojingoms virtuozių glamonėms, bet tada pašlijo sveikata ir išklibo nervai; pakaušis pasidarė jautrus, o ranka drebėjo – ji dar būdavo tvirta, kai imdavo sunkų daiktą, bet trūkčiodavo ir linkdavo, kai laikydavo ką nors lengva, tarkim, taurelę.

Gydytojai, į kuriuos kreipėsi, jį išgąsdino. Atėjo laikas užkirsti kelią tokiam gyvenimui, atsižadėti sekinančių jėgas išsidirbinėjimų. Kurį laiką jis gyveno ramiai, bet netrukus kraujas jam užvirė ir vėl

pakvietė prie ginklų. Lygiai taip kaip paauglės, prasidėjus brendimo amžiui, trokšta neįprastų ar bjaurių valgių, jis priėjo prie to, kad ėmė svajoti apie ypatingą meilę, iškrypėliškus džiaugsmus ir jiems atsidėjo; tai buvo pabaiga: jo juslės, lyg viską išsėmusios, pasitenkinusios, sugniuždytos nuovargio, nugrimzdo į letargiją, ir bejėgystė jau buvo čia pat.

Jis vėl atsidūrė kelyje, išblaivėjęs, vienišas, apgailėtinai nusivaręs, melsdamas, kad viskas baigtųsi, bet silpnam kūnui neužteko ryžto pasidaryti galo.

Tada sutvirtėjo noras pasislėpti toli nuo pasaulio, užsidaryti kokioj nors priebėgoj, kur prisloptų nepalenkiamo gyvenimo gaudesys, kaip prislopsta triukšmas gatvėje, dėl ligonių išklotoje šiaudais.

Beje, atėjo laikas apsispręsti; apskaičiavęs, kas liko iš jo turto, Dezesentas neteko amo; kvailystėms ir išgertuvėms buvo iššvaistęs didžiąją palikimo dalį, o kita dalis, investuota į žemes, duodavo tik juokingai mažą pelną.

Jis nusprendė parduoti Lurpo pilį, į kurią nebevažiuodavo ir kuri jam nekėlė jokio mielo prisiminimo, jokio apgailestavimo; taip pat atsikratė kitu savo turtu ir nusipirko valstybės obligacijų; taigi kasmet turėjo gauti po penkiasdešimt tūkstančių livrų pajamų, be to, pasiliko padorią sumą, kad galėtų nusipirkti ir apstatyti namelį, kuriame ketino gyventi skendėdamas visiškoje ramybėje.

Jis išnaršė sostinės apylinkes ir aptiko vieną parduodamą lūšną virš Fontenė o Rozo, nuošalioje vietoje, be kaimynų, šalia forto; svajonė išsipildė; šiame krašte, beveik nenusiaubtame paryžiečių, jis neabejojo rasiąs saugų prieglobstį; jį ramino tai, kad čia buvo prastas susisiekimas, tik juokingas geležinkelis miestelio pakraštyje ir nedideli tramvajai, važinėjantys kaip patinka. Galvodamas apie naują gyvenimą, kurį norėjo susikurti, jis tiesiog džiūgavo, nes jau matė save pasitraukusį ant kranto pakankamai toli, kad Paryžiaus banga jo nebepasiektų, ir vis dėlto pakankamai arti, kad sostinės artybė stiprintų vienatvės ilgesį. Juk jei tik neturi galimybės patekti į kokią nors vietą, tave tučtuojau pagauna noras ten nukakti, todėl Dezesentas, nevisiš-

kai užkirsdamas sau kelią, tikėjosi, kad jo neapsės nei troškimas grįžti į visuomenę, nei apgailestavimas.

Į namą, kurį įsigijo, jis nusiuntė mūrininkus, o paskui, vieną dieną, niekam neprasitaręs apie savo planus, staiga atsikratė senais baldais ir kitais daiktais, atleido tarnus ir dingo, nepalikęs durininkui jokio adreso.

I skyrius

Praėjo daugiau kaip du mėnesiai, kol Dezesentas galėjo nugrimzti į ramų poilsį Fontenė name; reikėjo nusipirkti įvairiausių dalykų, ir jam vis dar tekdavo klaidžioti po Paryžių, duotis po visą miestą nuo vieno pakraščio lig kito.

O vis dėlto kiek jis ieškojo, kiek suko galvą prieš patikėdamas savo būstą apmušėjams!

Jis jau seniai nusimanė apie spalvų tikrumą ir apgaulingumą. Kitados, kai priiminėjo savo namuose moteris, buvo sukūręs buduarą, kuriame tarp nedidelių baldų, išskaptuotų iš šviesaus japoninio kamparmedžio, po savotiška rožinio indiško satino padangte kūnas švelniai nusidažydavo nenatūralia šviesa, persijota pro audeklo sietą.

Tas kambarys, kur veidrodžiai atspindėjo vienas kitą ir sienose kiek akis užmato driekėsi rausvų buduarų anfilados, buvo išgarsėjęs tarp merginų, kurioms patiko panardinti savo nuogybę į šiltą skaisčiai rausvą vonią, atsiduodančią baldų medienos skleidžiamu mėtų kvapu.

Tačiau, netgi paliekant nuošaly naudą, teikiamą šios spalvotos šviesos, regis, įliejančios naujo kraujo po oda, apvytusia ir susenusia dėl nuolat naudojamų švino baltalų ir bemiegių naktų, jis pats toje saldų tingulį keliančioj aplinkoj mėgavosi ypatingais džiaugsmais, malonumais, kuriuos nepaprastai stiprino ir netgi žadino praėjusių bėdų, nugrimzdusių nebūtin sielvartų prisiminimai.

Taigi iš neapykantos ir paniekos savo vaikystei Dezesentas pakabino ant šio kambario lubų sidabrinės vielos narvelį su svirpliu, svirpiančiu kaip Lurpo pilies židinių pelenuose; klausantis tieką sy-

kių girdėto čirpimo, jam širdį draskydavo įtampos kupini ir nebylūs vakarai pas motiną, visas besikankinančios ir užslopintos jaunystės vienišumas, o paskui, sutirtėjus moteriai, kurią jis mašinaliai glamonėdavo, jos žodžiams arba juokui nutraukus regėjimą, jis staiga vėl grįždavo tikrovėn, į buduarą, ant žemės, ir jo sieloje kildavo audra, poreikis atkeršyti už patirtą liūdesį, piktas įgeidis kokiomis nors begėdystėmis suteršti šeimos atminimą, pašėlęs troškimas šnopuoti ant pagalvių iš geismo, išsemti lig paskutinio lašo pačias siautulingiausias ir nuodingiausias kūniškas aistras.

O kitais kartais, kai jį slėgdavo splinas, kai lietingomis rudens dienomis apsėsdavo pasibjaurėjimas gatve, savo namais, gelsva dangaus purvyne, pilkais it skalda debesimis, jis pasitraukdavo į šį kampą, lengvai įsupdavo narvelį ir žiūrėdavo, kaip jo sūpavimas be galo be krašto atsispindi veidrodžių žaisme, kol apkvaitusioms akims pasidingodavo, kad narvelis nejuda, tik visas buduaras linguoja ir sukasi užliedamas namą rausvu valsu.

Paskui, tuo metu, kai Dezesentas manė turįs išsiskirti originalumu, jis sukūrė ir keistą prašmatnų interjerą, padalydamas svetainę į keletą nišų skirtingais apmušalais, – vos pastebima analogija, vos juntama dermė turėjo sieti šias linksmų arba niūrių, švelnių arba akį rėžiančių spalvų nišas su jo mėgstamų lotyniškų ir prancūziškų kūrinių dvasia. Taigi, kai jis staiga užsigeisdavo skaityti kokią nors knygą, įsitaisydavo toje iš nišų, kurios dekoras jam atrodė labiausiai atitinkąs pačią to veikalo esmę.

Negana to, jis buvo įsirengęs aukštą menę, skirtą savo tiekėjams priimti; jie įžengdavo vidun, susėsdavo vieni šalia kitų bažnyčios suoluose, o jis pakildavo į sakyklą ir sakydavo pamokslą apie dendizmą, melsdamas savo batsiuvių ir siuvėjų kuo rūpestingiausiai vadovautis jo brevėmis dėl sukirpimo, grasindamas jiems pinigine ekskomunika, jeigu jie raidė raidėn nesilaikys nurodymų, pateiktų jo pamokomuose laiškuose ir bulėse.

Jis išgarsėjo kaip ekscentrikas ir įtvirtino šią reputaciją dėvėdamas balto aksomo eilutes, aukso siūlais siuvinėtas liemenes, vietoj

kaklaraiščio į marškinių iškirptę įsikišdamas puokštelę Parmos našlaičių, kviesdamas literatus pietų, kurie paskui plačiai nuskambėdavo, – kartą, sekdamas vienu aštuoniolikto amžiaus pavyzdžiu, jis surengė gedulo pietus, norėdamas paminėti pačią nereikšmingiausią nelaimę.

Juodai aptrauktame valgomajame, atsiveriančiame į staiga persimainiusį namo sodą: alėjos buvo išbarstytos anglimis, baseinėlis apkraštuotas bazaltu ir pripiltas rašalo, o gėlynuose pristatyta kiparisų ir pušų, – pietūs buvo atnešti ant juodos staltiesės, papuoštos našlaičių ir žvaigždūnių pintinėmis, apšviestos kandeliabrais, kuriuose plaikstėsi žalios liepsnos, ir žvakidėmis, kuriose degė žvakės.

Kol pasislėpęs orkestras grojo laidotuvių maršus, svečius aptarnavo nuogos negrės, avinčios batelius be užkulnių ir mūvinčios sidabrinio audinio kojines, tviskančias ašaromis.

Iš lėkščių juodais apvadais buvo valgoma vėžlių sriuba, rusiška juoda duona, sunokusios turkiškos alyvuogės, juodieji ir barzdočių ikrai, rūkytos Frankfurto dešrelės, laukiniai paukščiai su saldymedžio sulčių ir batų tepalo spalvos padažais, trumų nuovirai, kvapnūs šokoladiniai kremai, pudingai, nektarinai, vynuogių drebučiai, gervuogės ir trešnės; iš tamsių taurių buvo geriami Limanės ir Rusijono, Tenedo, Val de Penjaso ir Porto vynai; po kavos ir žalių riešutų antpilo skanaujamos giros ir įvairaus stiprumo porteriai.

„Gedulingi pietūs, skirti laikinai mirusiam vyriškumui paminėti“, – parašė jis ant kvietimų, panašių į laiškus, pranešančius apie laidotuves.

Tačiau šios ekstravagantiškos kvailystės, kuriomis jis kadaise didžiavosi, nejučiomis išsisėmė; dabar Dezesentas niekino save už tuos vaikiškus ir atgyvenusius pasirodymus, neįprastus drabužius, keistų būstų čiustijimą. Ir tiesiog svajojo savo paties malonumui, o nebe kitų stulbinimui įsirengti patogius namus, bet vis dėlto savitai juos išdabinti, susikurti įdomią ir ramią aplinką, pritaikytą būsimos vienatvės poreikiams.

Kai Fontenė namas buvo gatavas ir architekto sutvarkytas pagal jo pageidavimus ir planus, kai teliko duoti paskutinius nurodymus dėl

apstatymo ir dekoravimo, jis vėl praleido daug laiko žiūrinėdamas spalvų ir atspalvių gamą.

Norėjo spalvų, kurių raiškumą sustiprintų dirbtinė lempų šviesa; jam netgi mažai tereiškė, kad dienos šviesoje jos būtų blausios arba žiaudrios, nes jis gyveno tik naktį, manydamas, kad tuo metu namie jaukiau, daugiau vienatvės ir kad protas tikrai užsidega ir atgyja tik kai šalia tvyro tamsa; be to, jautė nepaprastą malonumą būti kambaryje su apšviestomis visomis kertėmis, vieninteliame nemiegančiame ir gyvame tarp užtamsintų ir užmigusių namų, ir šis malonumas, ko gero, truputį dvelkė tuštybe, tuo ypatingu pasitenkinimu, kurį patiria prie darbo užsisėdėję žmonės, kai pakėlę langų užuolaidas pamato, kad viskas aplink juos užgesę, viskas nebylu, viskas mirę.

Jis iš lėto, vieną po kito, rinkosi tonus.

Mėlyna spalva žvakių šviesoje įgauna apgaulingą žalsvą atspalvį; jeigu ji tamsi kaip kobaltas ir indigas, tampa juoda; jeigu šviesi, pereina į pilką spalvą; jeigu gryna ir švelni kaip turkis, blausėja ir ledėja.

Taigi negalėjo būti nė kalbos, kad mėlyna taptų dominuojančia kambario gaida, – nebent kaip pagalbinę ją buvo galima priderinti prie kitos spalvos.

Kita vertus, plieninė pilkuma dirbtinėj šviesoj pasidaro dar niūresnė ir slogesnė; perlinė pilkuma praranda savo žydrį ir persimaino į nešvarią baltą spalvą; rudi atspalviai apsnūsta ir atšąla; o štai tamsiai žaliai spalvai, kaip ir imperatoriškajai arba mirtų žalumai, nutinka tas pats, kas ir sodriam mėliui, – ji susilieja su juodais tonais; taigi liko šviesesni žali atspalviai, tokie kaip povo, cinoberio ir kiniškojo lako, bet šviesa pašalina jų mėlynumą ir belieka geltonis, o šis taip pat išsaugo tik apgaulingą toną, silpną prieskonį.

Nebuvo ko galvoti ir apie lašišų, kukurūzų ir rožių spalvas – jų moteriškumas prieštaravo mintims apie atsiskyrimą; nebuvo ko mąstyti nė apie violetinius tonus, linkusius apsinuoginti: vakarais išnyra viena raudona spalva, ir dar kokia raudona! – klampi raudona, atgrasus bordo atspalvis; beje, atrodė visai nenaudinga imti šią spalvą, nes

įmaišius į ją šiek tiek santonino ji regisi violetinė, taigi tada apmušalų koloritas lengvai gali keistis net pirštu jų nepalietus.

Atsisakius šių spalvų, liko tiktai trys: raudona, oranžinė, geltona.

Iš jų visų pirmenybę Dezesentas teikė oranžinei spalvai, savo paties pavyzdžiu patvirtindamas teoriją, kurią jis teigė esant beveik matematiškai tikslią: kad yra harmoningas ryšys tarp tikrai meniškos prigimties individo juslingumo ir spalvos, kurią jo akys mato ypatingiau ir ryškiau negu kitas.

Atmesdamas daugumą žmonių, kurių šiurkščios tinklainės neapčiuopia nei kiekvienai spalvai būdingos kadencijos, nei slaptingo žavesio spalvoms gęstant ir pereinant iš vieno atspalvio į kitą; atmesdamas ir buržua akis, nejautrias stiprių virpančių spalvų prašmatnumui ir pergalei; palikdamas tik žmones itin jautriais vyzdžiais, išlavintais literatūros ir meno, jis buvo įsitikinęs, kad žvilgsnį to, kuris svajoja apie idealą, šaukiasi iliuzijų, siekia užmesti šydą ant meilės nakties, paprastai glosto mėlyna spalva ir išvestinės spalvos, tokios kaip šviesiai violetinė, alyvinė, perlinė pilkuma, jei tik jos lieka minkštos ir neperžengia ribos, už kurios netektų savitumo ir virstų grynais violetiniais ar visiškai pilkais tonais.

Ir, priešingai, greitiems ir šiurkštiems žmonėms, gerai įsiganiusiems, augalotiems sangvinikams, tvirto sudėjimo patinams, kurie, niekindami įžangas ir nukrypimus į šalį, iškart galvotrūkčiais puola prie reikalo, patinka ryškūs geltoni ir raudoni blyksniai, cinoberio ir chromo cimbolų trenksmai, juos akinantys ir svaiginantys.

Galų pagalėj nusilpę ir nervingi žmonės, kurių juslės alksta aštresnių, rūkytų ir sūdytų valgių, pernelyg įdirginti ir geibūs žmonės beveik visi vertina erzinančią ir liguistą spalvą, traukiančią akis tariamu spindesiu ir aitriu karščiu, – oranžinę.

Taigi Dezesento pasirinkimas negalėjo kelti nė menkiausios abejonės, bet vis dar buvo neginčijamų kliūčių. Raudona ir geltona spalvos nuo apšvietimo įgauna didingumo, o tai ne visada pasakysi apie sudėtinę jų spalvą – oranžinę, nes ji dažnai suliepsnoja ir virsta nasturčių ar ugnies raudoniu.

Žvakių šviesoje ištyrinėjęs visus jos atspalvius, jis rado vieną, kuris, kaip jam pasirodė, turėtų išsaugoti pusiausvyrą ir atitikti jo keliamus reikalavimus; taip iš anksto pasiruošęs, pasistengė kiek įmanoma nenaudoti, bent jau savo kabinetui, rytietiškų audinių ir kilimų, nes jie nuo to laiko, kai praturtėję vertelgos su nuolaida ėmė pirkti juos madingų prekių parduotuvėse, tapo tokie įprasti ir nusibodę.

Galop jis nusprendė savo sienas aptraukti kaip knygas rauplėtu marokenu, Keiptauno oda, nugludinta sunkiomis plieno plokštėmis po galingu presu.

Apmušus sienas liepė išdažyti apvadus ir aukštas grindjuostes tamsia blizgančia indigo spalva, panašia į tą, kokia karietininkai dažo karietų kėbulus, o lubose suapvalintais kampais, taip pat aptrauktose marokenu, vėrėsi lyg koks milžiniškas apskritas stoglangis, aptaisytas oranžine oda, karališkojo mėlynumo šilko dangaus skliautas, kurio vidury išskleistais sparnais kilo sidabriniai serafai: juos kitados senovinei kapai buvo išsiuvinėjusi Kelno audėjų bendrija.

Kai darbai buvo padaryti, vakare viskas įgavo darną, sušvelnėjo, nusistovėjo: paneliai sustingdė savo ryškų mėlį, tarytum sušildytą oranžinės spalvos, o šioji taip pat išsilaikė neiškreipta, tik sustiprinta ir savotiškai uždegta paveikaus mėlynų tonų dvelksmo.

Dėl baldų Dezesentui nereikėjo ilgai sukti galvos, nes vienintelė šio kambario prabanga turėjo būti knygos ir retos gėlės; pasilikęs galimybę vėliau keliais piešiniais ar paveikslais išpuošti nuogas pertvaras, jis viso labo įtaisė ant didžiosios dalies sienų juodmedžio lentynas ir stelažus, nuklojo parketą poliarinių lapių ir kitų žvėrių kailiais, šalia sunkaus penkiolikto amžiaus pinigų keitėjo stalo pastatė gilius ausėtus minkštakrėslius ir kaltinės geležies piupitrą – vieną iš tų senų bažnytinių pultų, ant kurių diakonas kadaise dėdavo antifonalą; dabar ant jo gulėjo sunkus foliantas – vienas iš Diu Kanžo *Glossarium mediae et infimae latinitatis* tomų[1].

Langai, kurių melsvi stiklai, dekoruoti įskilimais ir nusėti butelių dugnais su aukso taškelių nubertomis išgaubomis, trukdė matyti gamtovaizdį ir praleido tiktai netikrą šviesą, dar pasidabino užuolaidomis,

siūtomis iš senų stulų – blausus, tarytum aprūkęs jų auksas geso beveik negyvos rusvos spalvos ataudų fone.

Negana to, ant židinio, kurio apdangalas taip pat buvo sukirptas iš prabangaus Florencijos dalmatikos audinio, tarp dviejų bizantinio stiliaus auksuoto vario monstrancijų, atkeliavusių iš Bjevro, iš senos Pamiškės abatijos, stovėjo nuostabus bažnyčios kanonas – trys atskiros lentelės su panašiais į nėrinius rėmais, o po jų stiklu, perrašyti ant tikro veleno, su puikiomis mišiolo raidėmis ir spindinčiomis iliuminacijomis, gulėjo trys Bodlero kūriniai: dešinėje ir kairėje sonetai „Mylimųjų mirtis“ ir „Priešas“, o vidury eilėraštis proza *Any where out of the world* – „Bet kur už šio pasaulio ribų“.

II skyrius

Išpardavęs savo turtą, Dezesentas pasiliko du senus tarnus, slaugiusius jo motiną, o paskui ėjusius valdytojų ir kartu sargų pareigas Lurpo pilyje, kuri iki paskelbiant varžytynes buvo negyvenama ir tuščia.

Jis atsikvietė į Fontenė šią porą, pripratusią prie slaugytojų darbo, reikalaujančio reguliariai, valanda po valandos, girdyti ligonį mikstūra ir vaistažolių arbata, ir prie griežtos tylos, kokios laikosi vienuoliai, nepalaikantys ryšio su išoriniu pasauliu, užsisklendę celėse su uždarytais langais ir durimis.

Vyro prievolė buvo valyti kambarius ir nupirkti maisto, žmonos – virti valgyti. Jis jiems užleido antrąjį namo aukštą, liepė nešioti storo veltinio šlepetes, pasirūpino įtaisyti dvigubas duris ir gerai jas sutepti, be to, iškloti grindis minkštais kilimais, kad niekad viršum savo galvos negirdėtų jų žingsnių.

Jis susitarė su jais dėl skambučių kalbos, nustatė varpelio skambčiojimų reikšmę pagal jų skaičių, trumpumą, ilgumą; parodė ant savo rašomojo stalo vietą, kur jie turėjo kas mėnesį jam miegant padėti sąskaitų knygą, – žodžiu, susitvarkė taip, kad tektų kuo rečiau su jais kalbėtis ir matytis.

Bet kadangi moteriai kartais prisireikdavo eiti palei namą iki pastogės, kur buvo sukrautos malkos, jis norėjo, kad jos šešėlis, praslenkantis pro langus, nekeltų priešiškumo jausmo, ir pasiūdino jai apdarą iš flamandiško fajaus su balta kepuraite ir žemai ant akių užleistu plačiu juodu gobtuvu, kokius Gente dar nešioja beginės. Šio galvos

apdangalo šešėlis, šmėžuojantis pro jį prieblandoje, leisdavo jam pasijusti it vienuolyne, primindavo tylius dievobaimingus kaimus, mirusius kvartalus, paslėptus ir palaidotus veiklaus ir gyvo miesto kampe.

Be to, jis nustatė nekintamas valgymo valandas; jo valgis, beje, buvo labai paprastas ir labai kuklus, nes sutrikęs skrandis nebevirškino įvairių ir sunkių patiekalų.

Penktą valandą, žiemą jau sutemus, Dezesentas suvalgydavo lengvus pusryčius: du minkštai virtus kiaušinius, skrebučių ir arbatos; paskui, apie vienuoliktą valandą, pietaudavo; per naktį vis gerdavo kavos, kartais arbatos ir vyno; apie penktą ryto, prieš eidamas miegoti, truputį užkąsdavo.

Kiekvieno metų laiko pradžioje nustatęs nuolatinę valgymo tvarką ir sudaręs valgiaraštį, jis valgydavo ant stalo kambarėlyje, kurį nuo darbo kabineto skyrė išmuštas, aklinai uždaras koridorius, neleidžiantis nė į vieną iš dviejų jo jungiamų kambarių prasiskverbti nei kvapui, nei triukšmui.

Šis valgomasis su skliautuotomis lubomis, sijų puslankiais, pelkinės pušies pertvaromis ir grindimis, langeliu medyje nelyginant iliuminatorium laivo borte panėšėjo į kajutę.

Kaip japoniškos dėžutės, susidedančios viena į kitą, kambarėlis buvo įterptas į didesnį kambarį – tikrąjį architekto pastatytą valgomąjį.

Šiame buvo išpjauti du langai: vienas dabar buvo nematomas, paslėptas pertvaros, kurią panorėjus atitraukdavo spyruoklė, kad įeitų gryno oro: pro šią angą oras galėjo cirkuliuoti aplink pušinę dėžutę ir į ją prasiskverbti; kitas matomas, nes buvo įtaisytas tiesiai prieš iliuminatorių, iškirstą medyje, bet užtvertą; mat visą erdvę tarp šio iliuminatoriaus ir tikrojo lango, atsiveriančio tikroje sienoje, užėmė didžiulis akvariumas. Taigi šviesa į kajutę patekdavo tik perėjusi langą, kurio stiklai buvo pakeisti veidrodžiu be amalgamos, vandenį ir borto langelį.

Tą valandėlę, kai ant stalo garuodavo virdulys, o rudens saulė jau būdavo prie pat laidos, akvariume išaušdavo stikliškas, blausus rytas ir paraudęs vanduo paberdavo ant šviesių pertvarų liepsningus žaros atšvaitus.

Kartais popiete, jeigu taip išeidavo, kad Dezesentas jau būdavo atsibudęs ir atsikėlęs, jis imdavo žaisti žarnomis ir vamzdžiais, pro kuriuos iš akvariumo ištekėdavo nešvarus vanduo ir vėl pribėgdavo švaraus: įlašindavo kelis lašus spalvotų esencijų, leisdamas sau pagal norą pasigrožėti žaliais ar balkšvais, opalo ar sidabro atspalviais, kuriais nusidažo tikros upės, veikiamos dangaus spalvos, didesnio ar mažesnio saulės karščio, ryškių ar neryškių lietų pranašaujančių ženklų, trumpai tariant, veikiamos metų laiko ir oro.

Tada jis įsivaizduodavo esąs apatiniame brigo tarpdenyje ir smalsiai stebėdavo sumontuotas kaip laikrodžiai nuostabias mechanines žuvis, praplaukiančias pro borto langelį ir įstringančias dirbtinėse žolėse; arba, kvėpdamas deguto kvapą, kurio būdavo prileidžiama į kambarį prieš jam įeinant, žiūrinėdavo ant sienų iškabintus spalvotus raižinius, vaizduojančius – kaip *Lloyd* ir keleivinių laivų bendrovių agentūrose – garlaivius, plaukiančius į Valparaisą ir La Platą, ir įrėmintas lenteles, kuriose buvo surašyti *Royal Mail Steam Packet* linijos, *Lopez* ir *Valéry* bendrovių maršrutai, Atlanto vandenyno pašto laivų paslaugos ir uostai, kur jie užsukdavo.

Paskui, pavargęs nuo tvarkaraščių tyrinėjimo, pailsindavo žvilgsnį apžiūrėdamas chronometrus ir busoles, sekstantus ir kompasus, žiūronus ir žemėlapius, išmėtytus po stalą, ant kurio stovėjo vienintelė knyga, įrišta į ruonio odą, – „Artūro Gordono Pimo nuotykiai“[1], atspausdinti tam tyčia jam ant gryno lino veržė popieriaus, atrinkto lakštas po lakšto, su žuvėdros vandenženkliu.

Galop atkreipdavo dėmesį į meškeres, ąžuolo žieve nutamsintus tinklus, ritinius rusvų burių, juodai nudažytą mažutį kamštinį inkarą, suverstus į krūvą šalia durų, pro kurias patekdavai į virtuvę išmuštu koridoriumi, sugeriančiu, kaip ir koridorius tarp valgomojo ir darbo kabineto, visus kvapus ir visus garsus.

Šitaip, neišeidamas iš namų, Dezesentas greitai, beveik akimirksniu, patirdavo ilgos kelionės įspūdžių ir patį keliavimo malonumą, kuris paprastai išgyvenamas tik prisiminimuose ir retai kada dabartyje, tuo metu, kai keliaujama; laisvai, nekentėdamas nuovargio ir nepatogumų,

jis visa krūtine gerdavo tą malonumą kajutėje – apgalvota jos netvarka ir laikino būsto vaizdas neblogai atitiko jo trumpus apsilankymus čia, ribotą valgymo laiką ir buvo visiška priešingybė darbo kabinetui, galutinai apstatytam, tvarkingam, nepriekaištingam, įrengtam taip, kad čia būtų galima gyventi tikrą užkietėjusio namisėdos gyvenimą.

Keliauti, beje, jis nematė jokio reikalo, nes vaizduotė jam atrodė galinti lengvai pakeisti banalią tikrovę. Jo galva, buvo įmanoma patenkinti netgi troškimus, kurie įprastame gyvenime laikomi sunkiausiai įgyvendinamais, ir tam tereikėjo mažutės apgaulės: pakeisti trokštamą dalyką apytikriu padirbiniu. Juk akivaizdu, kad šiandien restoranuose, garsėjančiuose puikiais vyno rūsiais, kiekvienas gurmanas skonėjasi rinktiniais vynais, pagamintais iš birzgalų, perdirbtų Pastero metodu. Šie netikri vynai būna tokio pat aromato, tokios pat spalvos, tokios pat skonių puokštės kaip ir tikrieji, tad ragaudamas šiuos sugadintus ir suklastotus gėralus patiri lygiai tokį pat malonumą, kokiu mėgautumeis gerdamas natūralų ir gryną vyną – bet tokio nerastum nė už aukso kainą.

Nėra abejonės, kad perkėlus šią apgaulingą gudrybę, šį apsukrų melą į intelekto pasaulį galima taip pat lengvai kaip materialiajame pasaulyje smagintis chimeriškais džiaugsmais, kiekviena smulkmena panašiais į tikrus; pavyzdžiui, nėra abejonės, kad galima sėdint prie židinio atsidėti ilgam pasaulio žvalgymui, prireikus padedant įnoringam arba vangiam protui įtaigiu veikalu, pasakojančiu apie tolimas keliones; be to, nėra abejonės, kad – nė neiškėlus kojos iš Paryžiaus – galima susidaryti palaimingą jūros maudynių įspūdį; tiesiog užtektų nukakti į Vižjė maudyklą, įrengtą laive Senos vidury.

Čia, paprašęs pasūdyti savo vonios vandenį ir įmaišyti į jį pagal farmakopėjos nurodymus natrio sulfato, magnio chlorato ir kalkių; ištraukęs iš dėžutės, tvirtai uždarytos varžto žingsniu, kamuolį virvelių arba mažutėlytį galą lyno, tam tyčia nusipirktą vienoje iš tų didelių virvių parduotuvių, kurių erdvūs sandėliai ir rūsiai dvelkia jūros ir uosto kvapais; uosdamas šiuos kvapus – juos dar turi būti išlaikę ta virvelė ar lyno galas; žiūrėdamas į detalią kazino nuotrauką ir su už-

sidegimu skaitydamas Žoano vadovą[2], aprašantį paplūdimio, kur norėtum būti, grožybes; leisdamasis liūliuojamas bangų, kurias vonioje sukelia pro pat maudyklų pontoną praplaukiančių turistinių laivų kilvateriai; ir galų pagalėj klausydamasis, kaip dejuoja įsiveržęs po tilto arkomis vėjas ir dusliai gaudžia omnibusai, riedantys viršum tavęs už poros žingsnių, Karališkuoju tiltu, patirsi nepaneigiamą, primygtinę, tikrų tikriausią jūros iliuziją.

Viską lemia mokėjimas įsijausti, mokėjimas sutelkti mintis į vieną dalyką, mokėjimas pakankamai atsiriboti nuo aplinkos, kad sužadintum sau haliucinaciją ir galėtum pakeisti tikrovę svajone apie tikrovę.

Beje, išmonė atrodė Dezesentui esąs išskirtinis žmogaus genialumo požymis.

Gamta, kaip jis sakė, atgyveno; atgrasiu savo gamtovaizdžių ir klimato vienodumu ji visiškai išvedė iš kantrybės jai dėmesingus rafinuoto skonio žmones. Kokia ji iš esmės paviršutiniška – lyg specialistas, užsisklendęs savo srityje, kokia ji skurdi – lyg smulkus krautuvininkas, laikąs vienos rūšies prekes ir neįsileidžiąs jokių kitų. Kokia nyki pievų ir medžių parduotuvė, kokia pilka kalnų ir jūrų agentūra!

Be to, joks garsus gamtos išradimas nėra toks įmantrus ar toks didingas, kad jo nevaliotų sukurti žmogaus genijus; nėra tokio Fontenblo miško, tokios mėnesienos, kurių neatkurtų dekoracijos, užlietos elektros šviesos pluoštų; tokio krioklio, kurio hidraulinė mašina negebėtų taip imituoti, kad mus suklaidintų; tokios uolos, į kurią panašios nebūtų galima nulipdyti iš papjė mašė; tokios gėlės, kuriai neprilygtų taftos gėlės, visai kaip tikros, ir dailių apmušalų raštai!

Atlaidus tikrų menininkų žavėjimasis gamta, amžinai besikartojančia, jau neabejotinai išsisėmė, ir atėjo laikas ją pakeisti, kiek tai bus įmanoma padaryti, išmone.

Be to, jeigu iš gamtos kūrinių išskirsime tą, kuris laikomas pačiu ypatingiausiu, tą, kurio grožis, visų nuomone, yra pats savičiausias ir tobuliausias, – moterį, tai argi vyras pats vienas nėra sukūręs dirbtinės gyvos būtybės, prilygstančios jai plastiniu grožiu ar net ją pranokstan-

čios? Ar čia, žemėje, yra kokia būtybė, pradėta sueities džiaugsmuose ir pagimdyta skausmuose, kurios modelis, kurios tipiškas pavyzdys būtų labiau akinantis ir nuostabesnis už modelį dviejų garvežių, pritaikytų Šiaurės geležinkelio linijai?

Viena garvežė – tai *Crampton*[3], žavinga, aukšta ir liekna šaižaus balso blondinė, įkalinta blizgančiame vario korsete, ilgo, lankstaus ir stamantraus katės kūno, prašmatni auksuota blondinė, kurios nepaprastas grakštumas kelia baimę, kai jinai, įtempusi plieno raumenis, prakaitui varvant nuo šiltų šonų, pajudina iš vietos didžiulę savo siauro rato rožę ir kaip pašėlusi veržiasi į priekį, tempdama greituosius traukinius ir ekspresus!

Kita – *Engerth*[4], galinga niūri brunetė, aikčiojanti dusliai ir kimiai, kresnomis strėnomis, suspaustomis ketaus šarvų, baisingas žvėris ištaršytais juodų dūmų karčiais, su šešiais sukabintais žemais ratais; kokia tai triuškinanti galybė, kai ji, drebindama žemę, iš paskutiniųjų lėtai traukia sunkią prekinių vagonų uodegą!

Tarp gležnų gražuolių blondinių ir didingų gražuolių brunečių iš tikrųjų nėra tokio lengvo grakštumo ir gąsdinančios jėgos pavyzdžių; nesuklysi pasakęs: žmogus pagal savo galimybes sukūrė ne blogiau kaip Dievas, kurį jis tiki.

Tokios mintys kildavo Dezesentui, kai vėjokšnis lig jo atnešdavo vaikiško traukinuko, lakstančio tarp Paryžiaus ir So[5], švilpesį; jo namas stovėjo maždaug už dvidešimties minučių kelio nuo Fontenė stoties, bet kadangi buvo ant aukštumos ir nuošalyje, jo nepasiekdavo klegesys bjaurios minios, kurią sekmadieniais neišvengiamai sutraukia stoties apylinkės.

Patį kaimą jis pažinojo menkai. Vieną naktį pro langą žiūrėjo į tylų peizažą, besidriekiantį žemyn iki kalvos, kurios viršūnėje stūkso Verjerų miško baterijos.

Tamsoje po kairei ir po dešinei dunksojo kažkokie gūbriai, kūpsantys vienas ant kito, o viršum jų toliese kilo kitos baterijos ir kiti fortai, kurių aukšti pylimai, nušviesti mėnesienos, atrodė lyg nutapyti sidabriniu guašu tamsiame danguje.

Susiaurinta nuo kalvų krintančio šešėlio, lyguma vidury regėjosi nupudruota krakmolu ir nutepta baltu koldkremu[6]; šiltas vėjas kedeno bespalves žoles ir nešė aštrius prieskonių kvapus, o medžiai, mėnulio išteplioti kreida, susitaršiusia blyškia lapija, atrodė dvigubų kamienų, nes šių šešėliai juodais dryžiais krito ant gipsinės žemės, kur nelyginant lėkščių šukės blizgėjo akmenėliai.

Dėl tokio makiažo ir dirbtinės išvaizdos tas gamtovaizdis Dezesentui visai patiko; tačiau nuo tos popietės, kai Fontenė kaimelyje ieškojo namo, jis niekados dieną nebuvo vaikščiojęs šio krašto keliais; kaimo žaluma, beje, jo nė kiek nedomino, nes neturėjo netgi to švelnaus ir gailaus žavesio, kurį skleidžia graudūs liguisti augalėliai, vargais negalais prasikalę priemiesčiuose tarp miesto sienų griuvėsių. Be to, tą dieną gyvenvietėje jis matė pilvotų buržua su žandenomis ir uniformuotų ūsuotų vyrų, kurie it Švenčiausiąjį Sakramentą laikė aukštai iškėlę valdžios pareigūnų ir kariškių galvas; po šito susitikimo jis ėmė dar labiau bjaurėtis žmogaus veidu.

Paskutiniais gyvenimo Paryžiuje mėnesiais, kai jis, viską metęs, pakirstas hipochondrijos, prislėgtas splino, pasidarė tokių jautrių nervų, kad kokio nemalonaus daikto ar būtybės vaizdas, įstrigęs giliai smegeninėje, bent kiek išsitrindavo tik po kelių dienų, viena iš didžiausių kankynių jam buvo gatvėje prisiliesti žmogaus.

Kas be ko, jis kentėjo ir regėdamas kai kurias fizionomijas, kone įžeidimu laikė kai kurias saldžias ar rūgščias minas, ir kartais jį pagaudavo noras trenkti antausį ponui, vaikštinėjančiam užmerktomis akimis it koks mokslinčius arba sūpuojančiam nuo kojos ant kojos ir šypsančiam savo atvaizdui vitrinose, arba tam, kurio galvoje, regis, virte virdavo mintys, surauktais antakiais ryjant sviestainius ir laikraščio įvairenybių skyrelį.

Jusdamas, kaip įsisenėjusi kvailybė, kaip išsikerojęs pasišlykštėjimas jo idėjomis, kaip įsišaknijusi panieka literatūrai, menui, visam tam, ką jis garbino, šiose ribotose vertelgų smegenyse, vertelgų, kuriems terūpėjo suktybės ir pinigai, kuriems buvo prieinama vien tik-

tai niekinga vidutinių protų pramoga – politika, Dezesentas grįždavo namo nesitverdamas pykčiu ir užsirakindavo su savo knygomis.

Galų pagalėj jis kruvinai nekentė naujosios kartos, tų baisių prasčiokų, kurie jaučia poreikį garsiai kalbėti ir juoktis restoranuose ir kavinėse, neatsiprašinėdami stumdo tave ant šaligatvių ir net nepasako „dovanokit", net nelinkteli įstūmę tau tarp kojų vaiko vežimėlio ratus.

III skyrius

Dalis lentynų palei oranžinio ir mėlyno jo kabineto sienas buvo prikrauta išimtinai lotyniškų veikalų, tokių, kuriems protingi žmonės, suvirškinę apgailėtinas pamokas, gromuliuotas sorbonose, duoda bendrą pavadinimą – „nuosmukis“.

Mat lotynų kalba, vartota laikotarpiu, kurį profesoriai vis dar užsispyrę vadina aukso amžiumi, jo nė kiek nejaudino. Toji ribota kalba su veik nekintamomis konstrukcijomis, kurias suskaičiuotum ant pirštų, su nelanksčia sintakse be jokių spalvų ir atspalvių; toji kalba, nusitrynusi per visas siūles, apsivaliusi nuo sunkių, bet neretai vaizdingų praėjusių šimtmečių posakių, iš bėdos galėjo išreikšti didingas banalybes, nuvalkiotas neapibrėžtas tiesas, retorių ir poetų pilstomas iš tuščio į kiaurą, tačiau buvo tiek neįdomi ir nuobodi, kad studijuodamas kalbotyrą tik priėjęs Liudviko XIV amžiaus prancūzų stilių rasdavai tokią pat tyčiomis sumenkintą, tokią pat varginančią savo iškilmingumu ir pilką kalbą.

Šalia viso kito, saldusis Vergilijus, siauražiūrių vadinamas Mantujos gulbe – be abejo, todėl, kad jis gimęs ne šiame mieste[1], – jam atrodė ne tik vienas iš baisiausių pedantų, bet ir vienas iš didžiausių antikos pagimdytų nuobodylų; jį siutino jo švaručiai, išsipustę piemenys, pagret pilantys vienas kitam ant galvos ąsočius šaltų pamokomų eilių, Orfėjas, lyginamas su raudančia lakštingala, Aristėjas[2], verkšlenantis dėl bičių, Enėjas, tas neryžtingas, permainingas veikėjas, nelyginant šešėlių teatro lėlė darantis medinius judesius už netvirto ir nenuglotninto poemos ekrano. Jis būtų ištvėręs nykius marionečių plepalus, nepasiekiančius

pašnekovo; būtų ištvėręs ir begėdiškus skolinius iš Homero, Teokrito, Enijaus, Lukrecijaus, ir vagystę, kurią mums atskleidė Makrobijus, – antroji „Eneidos“ giesmė beveik žodis žodin nusirašyta nuo Peisandro[3], – ir netgi visą neapsakomą šios krūvos giesmių tuštumą; tačiau Dezesentui tiesiog plaukai stojosi piestu nuo hegzametro faktūros, nuo jo eilučių tekstūros: šis metras skambėjo kaip skarda, kaip tuščias bidonas, ilgino ir daugino žodžius, matuojamus litrais pagal smulkmeniškos ir sausos prozodijos taisykles; šios eilutės, šiurkščios ir sukaustytos, apsivilkusios oficialiu kostiumu ir žemai besilenkiančios gramatikai, per vidurį buvo mechaniškai perkirstos neatmainomos cezūros, o pabaigoje būtinai užantspauduotos daktilio, atsitrenkiančio į spondėją.

Jam buvo tikra kančia šioji nekintanti metrika, pasiskolinta iš tobulos Katulo kalvės, metrika be fantazijos, griežta, perkrauta nereikalingų vietų, ištęstų frazių, tapačių, numanomų, tik dėl ritmo nukaltų eilučių galų; vargani homeriški epitetai, be paliovos kartojami, nieko nereiškiantys ir nieko nevaizduojantys, visas šis skurdus, neskambus, vienodų spalvų žodynas.

Reikėtų pridurti, kad nors nebuvo žmogaus, kuris taip santūriai kaip jis gėrėtųsi Vergilijumi ir taip giliai slėptų potraukį prie skaidrių Ovidijaus proveržių, Dezesentas jau tikrai be saiko bjaurėjosi dramblišku Horacijaus grakštumu, vaikišku šio beviltiško kelmo čiauškėjimu, seno išsibaltinusio klouno grimasomis ir juokeliais.

Prozoje jo lygiai taip pat nežavėjo Avinžirnis su savo daugiažode kalba, išpūstomis metaforomis, neperkandamais nukrypimais nuo temos; jo nė kiek neviliojo apostrofų puikybė, patriotinių banalybių srautas, iškilmingų kalbų patosas, sunkus stilius: kūningas, išpuoselėtas, bet virtęs lašiniais ir neturintis nei kaulų, nei čiulpų, – nepakenčiamas ilgų prieveiksmių šlakas sakinio pradžioje, vienodi riebūs periodai, negrabiai susieti virtine jungtukų, ir, be kita ko, įkyrėjęs tautologijos pomėgis; neką daugiau entuziazmo už Ciceroną jam kėlė Cezaris, pagarsėjęs lakoniškumu; mat čia pasireiškė priešinga kraštutinybė – valdingo žmogaus nykumas, atmintinės sterilumas, neįtikėtinas ir nederamas užkietėjimas.

Apskritai paėmus, peno jam nedavė nei šie rašytojai, nei tie, kurie suteikia malonumo tariamiesiems eruditams: Salustijus, vis dėlto ne toks bespalvis kaip kiti, Titas Livijus, jausmingas ir pompastiškas, Seneka, pasipūtęs ir blankus, Svetonijus, flegmatiškas ir nebrandus, Tacitas, pats nervingiausias dėl savo dirbtinio glaustumo, pats atšiauriausias ir raumeningiausias iš jų visų. Poezijoje jo nė kiek nejaudino nei Juvenalis, nors ir kietai sukalęs keletą eilėraščių, nei Persijus, nors ir prikaišiojęs paslaptingų užuominų. Nepripažindamas Tibulo ir Propercijaus, Kvintiliano ir Plinijaus, Stacijaus, Marcialio iš Bilbilės[4], netgi Terencijaus ir Plauto, kurio žargonas, pilnas naujadarų, sudurtinių žodžių, mažybinių žodelių, jam patiko, bet prasčiokiškas komizmas ir šiurkštūs juokai buvo atgrasūs, Dezesentas tik paskaitęs Lukaną susidomėjo lotynų kalba – jau turtingesne, išraiškingesne ir nebe tokia liūdna; jį kerėjo išdailintas karkasas, emaliu padengtos ir brangakmeniais nusagstytos eilės, bet išimtinis dėmesys formai, būgnų garsai, metalo skambesys negalėjo visiškai paslėpti minties tuštumo, didžiulių pūslių „Farsalo mūšio“ odoje.

Autorius, kurį jis tikrai mėgo ir dėl kurio amžinai padėjo į šalį skardžius Lukano žvangučius, buvo Petronijus.

Šis akylas stebėtojas, subtilus analitikas, nuostabus tapytojas ramiai, nešališkai, be neapykantos aprašinėja kasdienį Romos gyvenimą, gyvuose trumpuose „Satyrikono“ skyriuose pasakoja savo amžiaus papročius.

Žymėdamas viską, ką mato, ir nieko nevyniodamas į vatą, jis pamažėliais lig smulkmenų atskleidžia liaudies gyvenimą, parodo atskirus jo epizodus, jo gyvuliškumą, kūniškus geidulius.

Štai užeigos prižiūrėtojas klausia ką tik įėjusių keliautojų vardo; antai viešnamis, kuriame vyrai vaikštinėja tarp nuogų moterų, stovinčių prie lentelių su užrašais, o pro prasivėrusias kambarių duris matyti besismaginančios poros; ir dar – vilose, kur klesti negirdėta neregėta prabanga, turtų ir ištaigos beprotybė, kaip ir knygoje aprašytose varganose užeigose su pilnomis blakių sujauktomis lovelėmis, bruzda visa tų laikų visuomenė: lengvo uždarbio besivaikantys begėdžiai sukčiai, to-

kie kaip Askiltas ir Eumolpas; seni inkubai[5] pasikaišytomis tunikomis, išsitepę skruostus švino baltalais ir akacijų raudalais; putlūs ir garbanoti šešiolikmečiai gitonai; moterys, kamuojamos isterijos priepuolių; palikimo medžiotojai, siūlantys savo berniukus ir mergaites testatorių paleistuvystėms; visi jie pereina per knygos puslapius, ginčydamiesi gatvėse, susidurdami pirtyse, mušdamiesi kaip pantomimoje.

Ir visa tai papasakota keistai laisvu, aiškios spalvos stiliumi, besisemiančiu peno iš visų tarmių, besiskolinančiu posakių iš visų Romą užplūdusių kalbų, peržengiančiu visas vadinamojo aukso amžiaus ribas, visas kliūtis, leidžiančiu kiekvienam kalbėti savo šneka: nemokytiems atleistiniams – liaudies prastakalbe, gatvės žargonu; svetimšaliams – barbarišku kratiniu, afrikiečių, sirų ir graikų kalbų mišiniu; besmegeniams pedantams, kaip Agamemnonas šioje knygoje, – retoriškais dirbtiniais žodžiais. Šie žmonės nutapyti vienu štrichu: sugulę aplink stalą, varinėjantys nuobodžias girtuoklių kalbas, dėstantys pasenusias tiesas, mėtantys kvailas patarles, atsukę marmūzes į Trimalchioną, kuris krapštinėjasi dantis, siūlo draugijai naktinius puodus, pasakoja apie savo vidurių būklę ir gadina orą, ragindamas ir svečius nesivaržyti.

Šitas realistinis romanas, ryškus Romos gyvenimo gabalėlis, rašytojo atrėžtas nesiekiant, kad ir ką sakytų kiti, būti reformuotoju ir satyriku, nejaučiant poreikio pateikti apgalvotą pabaigą ir moralą; šitas sodomitų nuotykių pasakojimas, kuriame nėra nei intrigos, nei veiksmo, su geranorišku sąmoju gvildenantis meilės apsėstų porelių džiaugsmus ir kančias, nepaprastai meistriška kalba aprašantis, – autoriui nė sykio nepasirodant, neįterpiant jokios pastabos, nereiškiant pritarimo veikėjų veiksmams ir mintims nei smerkiant juos, – nukaršusios civilizacijos, aižėjančios imperijos ydas, ėjo Dezesentui per širdį, ir rafinuotas stilius, įžvalgumas, tvirtas metodas leido jam daryti savotiškus sugretinimus, įdomias analogijas su kai kuriais jo pakenčiamais šiuolaikiniais prancūzų romanais.

Jis, žinoma, karčiai apgailestavo dėl amžinai dingusių „Eustiono" ir „Albucijos" – Petronijaus veikalų, kuriuos mini Planciadas Fulgen-

cijus[6]; bet jame slypintis bibliofilas guodė eruditą, pamaldžiai laikydamas rankose nuostabų Leidene išleistą „Satyrikoną“ *in octavo* su 1585 metų data ir leidėjo Ž. Duza vardu.

Prasidėjusi Petronijumi, jo lotyniškoji kolekcija žengė į antrą amžių po Kristaus ir, peršokusi gražbylį Frontoną su senamadžiais, nepadailintais ir nenublizgintais posakiais, praleidusi jo mokinio ir bičiulio Aulo Gelijaus „Atikos naktis“ – šis buvo išmintingas ir smalsus mąstytojas, bet kaip rašytojas atsidūręs klampynėje, – sustojo prie Apulėjaus: Dezesentas turėjo pirmąją jo laidą *in folio*, išspausdintą 1469 metais Romoje.

Šis afrikietis teikė jam malonumo; jo „Metamorfozėse“ lotynų kalba žydėte žydėjo; ji nešė iš visų provincijų subėgusius vandenis ir dumblą, kurie susimaišę įgijo keistą, egzotišką, beveik naują spalvą; įmantrybės, nepažįstamos romėnų visuomenės detalės buvo perteiktos naujadarais, sukurtais šnekos poreikiams viename romėniškame Afrikos kampelyje; be to, jį linksmino autoriaus, matyt, storulio, gyvenimo džiaugsmas, pietietiškas karštumas. Jis atrodė kaip smagus palaidūnas šalia krikščionybės apologetų, gyvenusių tame pačiame šimtmetyje, tokių kaip migdantis Minucijus Feliksas, tariamasis klasikas, „Oktavijuje“ paleidęs dar tirštesnį srautą už Ciceroną, ir netgi Tertulianas, kurį Dezesentas, ko gero, pasiliko veikiau dėl Aldo leidinio[7] negu dėl paties veikalo.

Nors jis buvo gana pasikaustęs teologijos klausimais, liko abejingas montanininkų ginčams[8] su Katalikų Bažnyčia, prieš gnostikus nukreiptai polemikai; be to, nors jam buvo įdomus Tertuliano stilius, lakoniškas, pilnas dviprasmybių, paremtas dalyviais, paaštrintas priešybėmis, pridaigstytas žodžių žaismų ir sąmojų, išmargintas žodžiais, prisirinktais iš teisės mokslo ir graikų Bažnyčios Tėvų kalbos, jis nebeatsiversdavo nei „Apologetikos knygos“, nei traktato „Apie kantrybę“, nebent perskaitydavo kelis puslapius iš veikalo *De cultu feminarum**, kur Tertulianas maldauja moterų nesipuošti brangenybė-

* „Apie moterų aprangą“.

mis bei prašmatniais audiniais ir draudžia naudoti kosmetiką, nes jos mėginančios pataisyti ir pagražinti gamtą.

Tokios idėjos, visiškai priešingos Dezesento nuomonei, kėlė jam šypseną, bet Tertuliano, kaip Kartaginos vyskupo, vaidmuo atrodė tinkamas malonioms svajonėms sužadinti; iš tikrųjų jį labiau traukė pats žmogus negu jo kūriniai.

Juk Tertulianas, gyvendamas audringais, baisių neramumų purtomais laikais, valdant Karakalai, Makrinui ir Elabagalui – stulbinančiam vyriausiajam žyniui iš Emesos, ramiai sau rengė pamokslus, dogmatinius raštus, ginamąsias kalbas, homilijas tuo metu, kai Romos imperija klibėjo iš pamatų, o Azijos beprotystės ir pagonybės atmatos plūdo per kraštus; jis šaltakraujiškai siūlė atsisakyti kūniškų malonumų, nepersivalgyti, kukliai rengtis, nors Elagabalas, vaikštinėjantis po sidabro dulkes ir aukso smiltis, tiara apvainikuota galva, brangakmeniais išdabinta apranga, knebinėjo tarp savo eunuchų moteriškus rankdarbius, liepė vadinti jį imperatore ir kas naktį keisdavo imperatorių, dažniausiai jį pasirinkdamas iš barzdaskučių, virėjūkščių ir cirko vežėjų.

Tokia priešingybė jį žavėjo; be to, lotynų kalba, pasiekusi didžiausią brandą Petronijaus veikale, buvo bepradedanti irti; pasirodė krikščioniškoji literatūra, su naujomis idėjomis atsinešdama naujažodžius, anksčiau nevartotas konstrukcijas, nežinomus veiksmažodžius, sunkiai suprantamos prasmės būdvardžius, abstrakčius žodžius, lig tol retus romėnų kalboje, ir Tertulianas ėmė juos vartoti vienas iš pirmųjų.

Deja, po Tertuliano mirties lotynų kalba, dar labiau išskidusi jo mokinio šventojo Kipriano, Arnobijaus, painiojo Laktancijaus kūriniuose, visai neteko patrauklumo. Tai buvo kalba, brandinta kaip laukiniena, bet neganėtinai ir per lėtai; tai buvo nevykęs grįžimas prie Cicerono emfazės, tik dar be to ypatingo priekvapio, kurį ketvirtame amžiuje ir ypač vėlesniais amžiais krikščionybė suteiks pagoniškai kalbai, pašvinkusiai nelyginant žvėriena, trupančiai tuo pat metu, kai byrės senojo pasaulio civilizacija, tuo pat metu, kai

barbarų spaudžiamos žlugs imperijos, supūdytos per šimtmečius susikaupusių pūlių.

Trečio amžiaus menui jo bibliotekoje atstovavo vienintelis krikščioniškasis poetas – Komodianas iš Gazos. *Carmen apologeticum**, sukurta 259 metais, ir rinkinys pamokymų, supintų į akrostichus, parašytus paprastais hegzametrais, su cezūra pagal herojiškų eilių madą, bet neatsižvelgiant nei į skiemenų ilgį, nei į sambalsius ir dažnai vartojant tokius rimus, kurių gausybę pavyzdžių vėliau duos bažnytinė lotynų kalba.

Šios įtemptos, niūrios, laukiniu žvėrimi dvokiančios eilės, pilnos kasdienės kalbos posakių ir iškreiptos reikšmės žodžių, jį nenugalimai traukė ir domino netgi labiau negu perbrendęs ir jau pažaliavęs stilius, būdingas istorikams Amianui Marcelinui ir Aurelijui Viktorui, epistolografui Simachui, kompiliuotojui ir gramatikui Makrobijui; šioms eilėms jis netgi teikė pirmenybę prieš tikrą skanduotą poeziją, margaspalvę, puikią kalbą, kuria bylojo Klaudianas, Rutilijus ir Auzonijus.

Šis trejetas tuo metu buvo didžiausi menininkai; mirštanti imperija skardėjo nuo jų šauksmų; krikščionis Auzonijus garsėjo savo „Vestuvių centonu" ir ilga puošnia poema „Mozela"; Rutilijus – himnais, šlovinančiais Romą, prakeiksmais, nukreiptais prieš žydus ir vienuolius, kelionės iš Italijos į Galiją užrašais, kuriuose jam pavyksta perteikti regos įspūdžius: vandenyje atsispindinčių gamtovaizdžių blausą, ūkanų miražą, kalnus supančių miglų sklaidymąsi.

Klaudianas, savotiškas Lukano įsikūnijimas, viešpatauja visą ketvirtą amžių baisingai griaudėjančiomis eilėmis; šis poetas savo kalvėje kuria blizgantį ir skambų hegzametrą, vienu tiksliu smūgiu, išskeliančiu kibirkštis, nukala epitetą, pasiekia didybės pakylėdamas aukštyn savo kūrinį galingu pūtimu. Vakarų imperijai vis smunkant, ją supant besikartojančių skerdynių maišalienei, nuolatos grasinant barbarams, kurių minia jau grūdasi prie imperijos vartų, kad net už-

* „Ginamoji giesmė".

šovas braška, jis prikelia senovės laikus, apdainuoja Prozerpinos pagrobimą, viską dažo mirguliuojančiomis spalvomis, žengia su liepsnojančiais deglais pasaulį užliejusioje tamsoje.

Jis atgaivina pagonybę, ir paskutinė skambanti jos fanfara iškelia paskutinį didį pagoniškąjį poetą viršum krikščionybės, kuri nuo tol visiškai užtvindys kalbą ir amžinai liks vienintele meno valdove su tokiais rašytojais kaip Paulinas, Auzonijaus mokinys; ispanų kunigas Juvenkas, eilėmis parafrazuojantis Evangelijas; Viktorinas, „Makabiejų“ autorius; šventasis Burdigalietis, kurio eklogoje, parašytoje sekant Vergilijumi, piemenys Egonas ir Bukulas apverkia ligų apipultas savo kaimenes; ir visa virtinė šventųjų: Hiliaras iš Puatjė, Nikėjos tikėjimo išpažinimo gynėjas, pramintas Vakarų Atanazu[9]; Ambraziejus, nevirškinamų homilijų autorius, nuobodus krikščioniškas Ciceronas; Damazas, gaminantis epigramas antkapiams; Jeronimas, Vulgatos vertėjas, ir jo priešininkas Vigilancijus iš Komingo, puolantis šventųjų kultą, piktnaudžiavimą stebuklais, pasninkus ir pamoksluose prieš vienuolių įžadus ir kunigų celibatą pateikiantis argumentų, kurie bus kartojami per amžius.

Galų pagalėj penktame amžiuje Augustinas, Hipono vyskupas. Šitą Dezesentas pažinojo kaip savo penkis pirštus, nes jis buvo labiausiai gerbiamas Bažnyčios rašytojas, krikščionybės dogmų pagrindėjas, katalikų laikomas orakulu, didžiausiu mokytoju. Dezesentas nebeatsiversdavo nė Augustino, nors savo „Išpažinimuose“ šis apdainavo pasibjaurėjimą žeme, o veikale „Apie Dievo valstybę“ dejuojantis jo pamaldumas mėgino sumažinti siaubingą šimtmečio negandą raminamais geresnio likimo pažadais. Tuo metu, kai Dezesentas domėjosi teologija, jis jau buvo persisotinęs jo pamokslavimais ir Jeremijo skundais, predestinacijos ir malonės teorijomis, kovomis su schizmomis.

Jam labiau patiko sklaidyti Prudencijaus „Psichomachiją“ – šio išrasta alegorinė poema vėliau, viduramžiais, nežabojamai suvešės; jį traukė ir Sidonijaus Apolinaro laiškai, kuriuose per kraštus byra sąmojai, žodžių žaismai, archaizmai, mįslės. Jis mielai vis iš nau-

jo skaitė panegirikas, kur šis vyskupas šaukiasi pagoniškų dievybių tuščiagarbiškoms liaupsėms patvirtinti, nes, kad ir ką sakysi, jautė silpnybę jo poezijos dirbtinybėms ir užuominoms, poezijos, sukonstruotos nagingo mechaniko, kuris prižiūri savo mašiną, nepamiršta sutepti krumpliaračių ir prireikus išranda įmantrių, nors visai nenaudingų priedų.

Po Sidonijaus jis dar paimdavo į rankas panegirininką Merobaudą, Sedulijų, parašiusį rimuotų poemų ir abėcėlinių himnų – kelias jų ištraukas Bažnyčia pasiskolino pamaldų reikmėms; Marijų Viktoriną, kurio tamsų traktatą „Apie papročių išsigimimą“ daiktais nušviečia švytinčios lyg fosforas eilutės; Pauliną iš Pelos, šalčio purtomos poemos „Eucharistikonas“ autorių; Oriencijų, Ošo vyskupą, kuris „Pamokomųjų laiškų“ dvieiliuose koneveikia moterų palaidumą, teigdamas, kad jų veidai pražudo tautas.

Dezesento susidomėjimas lotynų kalba nemažėjo ir šiuo tarpsniu, kai ji, visiškai supuvusi, karojo irstančiais nariais, aptekusi pūliais, ir trūnijančiame jos kūne likusias vos kelias sveikas dalis krikščionys mėgino atskirti ir užkonservuoti naujos kalbos sūdyme.

Atėjo antroji penkto amžiaus pusė, bjaurus laikotarpis, kai žemę purtė baisūs smūgiai. Barbarai plėšė Galiją; Roma, paralyžiuota, siaubiama vestgotų, jautė, kaip jos gyvybę stingdo mirties šaltis, regėjo, kaip jos vakariniai ir rytiniai pakraščiai kovoja kruviną kovą ir silpsta sulig kiekviena diena.

Viešpatauja pakrikimas, vienas po kito daigojami cezariai, nuo vieno Europos galo lig kito sklinda žudynių garsai, ir štai nuaidi gąsdinantis „valio“, užslopinantis aimanas, užgožiantis visus balsus. It viesulas supdami vėlyvosios imperijos žemes, prie Dunojaus upės ant nedidelių arklių galvotrūkčiais veržiasi tūkstančiai raitelių, apsigaubę plačiarankoviais žiurkių kailiukų apsiaustais, kraupūs totoriai didžiulėmis galvomis, paplokščiomis nosimis, randuotais ir rievėtais smakrais, gelsvais beplaukiais veidais.

Viskas pragaišo šuoliuojančių arklių sukeltose dulkėse, gaisrų dūmuose. Stojo tamsa, ir priblokštos tautos sudrebėjo girdėdamos su

perkūno griausmu praskriejant siaubingą umarą. Hunų orda iš pašaknių nusiaubė Europą, įsiveržė į Galiją ir buvo sumušta Katalauno laukuose: Ecijus ją sumalė į miltus[10] per baisų antpuolį. Prisigėrusi kraujo lyguma suputojo nelyginant purpurinė jūra, du šimtai tūkstančių lavonų užtvėrė kelią, sustabdė veržlią laviną – pakeitusi kryptį, ji žaibo trinkiais užgriuvo ant Italijos, ir sugriauti miestai suliepsnojo kaip šieno kaugės.

Vakarų imperija subyrėjo nuo smūgio; užgeso merdėjęs, kvailybėje ir purve nugrimzdęs gyvenimas; dingojosi, kad artėja pasaulio pabaiga; Atilos pamirštus miestus nusiaubė badas ir maras; lotynų kalba taip pat atrodė žūstanti po pasaulio griuvėsiais.

Bėgo metai. Barbarų šnektos ėmė pavidalėti, lukštentis iš kiauto, virsti tikromis kalbomis. Lotynų kalba, per suirutę išsaugota vienuolynų, užsidarė tarp jų sienų ir kurijose. Daiktais sužibėdavo koks nors vangus ir šaltas poetas: afrikietis Drakoncijus su savo „Heksameronu", Klaudijus Mamertinas su liturgine poezija, Avitas Vienietis; ir dar biografai, kaip antai Enodijus, pasakojantis, kokius stebuklus darė šventasis Epifanijus, įžvalgus ir gerbiamas diplomatas, doras ir budrus ganytojas, ar Eugipijus, kuris mums išdėstė su niekuo nepalyginamą šventojo Severino gyvenimą: šis paslaptingas atsiskyrėlis, kuklus asketas tarytum gailestingumo angelas pasirodęs nepaguodžiamoms tautoms, pametusioms protą nuo kančių ir iš baimės; rašytojai, kaip antai Veranijus iš Ževodano, parengęs nedidelį traktatą apie susilaikymą, ar Aurelianas ir Fereolas[11], sukompiliavę Bažnyčios kanonų; istorikai, kaip antai Roterijus iš Agdo, pagarsėjęs hunų istorija, neišlikusia lig mūsų dienų.

Vėlesnių šimtmečių veikalų Dezesento bibliotekoje buvo nedaug. Šeštam amžiui dar atstovavo Fortūnatas[12], Puatjė vyskupas, kurio himnai ir *Vexilla regis*, išpjauti iš senosios lotynų kalbos dvėsenos ir pabarstyti kvapiais Bažnyčios prieskoniais, kai kuriomis dienomis neišeidavo jam iš galvos; Boecijus, senasis Grigalius Tūrietis ir Jordanas, paskui, septintame ir aštuntame amžiuje, be metraštininkų, rašiusių barbariškąja lotynų kalba, tokių kaip Fredegaras ir Paulius Diakonas,

ir poezijos, sudėtos į Bangoro vienuolyno antifonalą, kurį jis kartais atsiversdavo, kad pasižiūrėtų į šventojo Komgalo garbei giedamą monoriminį abėcėlinį himną, jo literatūra ribojosi beveik išimtinai šventųjų gyvenimo aprašymais: šventojo Kolumbano legenda, parašyta cenobito Jonos, arba palaimintojo Kutberto legenda, išdėstyta Bedos Garbingojo pagal anoniminio vienuolio iš Lindisfarno salos užrašus; Dezesentas tik retkarčiais iš nuobodumo pasklaidydavo šių hagiografų kūrybą ir perskaitydavo kelias ištraukas iš šventųjų Rustikulos ir Radegundos gyvenimo: pirmąjį papasakojo Defensorijus, vienuolis iš Ligiužė, o antrąjį – kukli ir naivi Baudonivija, vienuolė iš Puatjė.

Tačiau Dezesentą labiau viliojo ypatingi anglosaksų literatūros lotynų kalba kūriniai: gausybė mįslių, parašytų Simfozijaus sekėjų Adhelmo, Tatvino, Euzebijaus[13], ir ypač šventojo Bonifaco akrostichai – posmai mįslės, kurias įminti padeda pirmosios eilučių raidės.

Jo susidomėjimas mažėjo dviem minėtiems šimtmečiams einant į pabaigą; iš esmės menkai tesužavėtas slegiančios masės Karolingų laikotarpio lotynistų, visokių alkuinų ir einhardų, kaip devinto amžiaus kalbos pavyzdžiu jis tenkinosi nežinomo vienuolio iš Šventojo Galo vienuolyno, Frekulfo ir Reginono metraščiais, Abono Kumpojo supinta poema apie Paryžiaus apgulą, benediktino Valafrido Žvairio didaktine poema *Hortulus*, kurios skyrius, šlovinantis moliūgą, vaisingumo simbolį, sukeldavo jam juoko priepuolį; Ermoldo Juodojo poema, apdainuojančia Liudviko Pamaldžiojo žygdarbius, poema, parašyta taisyklingais hegzametrais, rūsčiu, beveik juodu stiliumi, geležine lotynų kalba, užgrūdinta vienuolyno vandenyse, su vienu kitu jausmų plyšiu kietame metale; Makro Florido poema *De viribus herbarum*[14], kuri ypač jį džiugino poetiškais receptais ir labai keistomis savybėmis, priskiriamomis kai kurioms gėlėms ar kitiems augalams: pavyzdžiui, nėščiai moteriai prie papilvės pridėjus sumaišytų su jautiena kartuolių, ji būtinai pagimdo berniuką; agurklės ištrauka pašlaksčius valgomąjį, svečiai pralinksmėja; sutrintos bijūnų šaknys suvisam išgydo nuomarį; kmynai, padėti moteriai ant krūtinės, išvalo šlapimą ir apmalšina mėnesinių skausmus.

Be kelių specialių, nepasiduodančių klasifikacijai tomų, kelių šiuolaikinių arba nedatuotų kabalos, medicinos ir botanikos veikalų, kelių atskirų Minio patrologijos tomų su krikščioniškąja poezija, kurios nerasi niekur kitur, ir Vernsdorfo antologijos, skirtos mažesniesiems lotynų poetams, be Meursijaus, Forbergo klasikinės erotologijos vadovėlio, mechialogijos ir išpažinčių klausytojams skirtų diakonalų[15], nuo kurių Dezesentas retkarčiais nušluostydavo dulkes, jo lotyniškoji biblioteka baigėsi prie dešimto amžiaus slenksčio.

Juk tuo metu, be kita ko, pražuvo visas krikščioniškos kalbos įdomumas ir sudėtingas paprastumas. Įsiviešpatavo filosofų ir scholiastų tuščiažodystė, viduramžių logomachija. It storas suodžių sluoksnis kaupėsi metraščių ir istorijos knygos, it švino luitai – kartuliarijai; pragaišo drovus vienuolių grakštumas, toks žavus jų nemiklumas, suteikiantis antikos poezijos likučiams dievobaimingo pikantiškumo; niekas nebegamino grynasyvių veiksmažodžių, smilkalais dvelkiančių daiktavardžių, keistų būdvardžių, negrabiai iškaltų iš aukso nelyginant kerintys barbariški gotų papuošalai. Dezesento puoselėjamų senų leidinių virtinė nutrūko – peršokusios kelis šimtmečius, knygos rikiavosi ant lentynų, be pereinamųjų tarpsnių pasiekdamos tiesiai šio amžiaus prancūzų kalbą.

IV skyrius

Vieną pavakarę prie Fontenė namo sustojo vežimas. Kadangi Dezesentas nepriiminėjo svečių ir netgi paštininkas neužsukdavo į šias negyvenamas vietas, nes jam čia nereikėdavo pristatyti jokio laikraščio, jokio žurnalo, jokių laiškų, tarnai dvejojo svarstydami, ar atidaryti duris; paskui, kai varpelis ėmė skardėti ir daužytis į sieną kaip pašėlęs, jie ryžosi pažvelgti pro duryse įtaisytą akutę ir pamatė poną, kurio visa krūtinė nuo apykaklės iki pilvo buvo pridengta didžiuliu auksiniu skydu.

Jie pranešė apie tai šeimininkui, tuo metu pusryčiaujančiam.

– Puiku, įleiskit, – tarė jis – mat prisiminė prieš kurį laiką davęs savo adresą juvelyrui, kad tas pristatytų užsakytas prekes.

Ponas įėjęs pasisveikino ir padėjo savo skydą valgomajame ant pušinio parketo; skydas kilstelėdamas sutvisko ir iš po jo išlindo ranguota vėžlio galva, bet staiga išsigandusi vėl palindo po šarvu.

Šito vėžlio Dezesentas užsigeidė prieš išvažiuodamas iš Paryžiaus. Vieną dieną, žiūrėdamas į mirguliuojantį Rytų kilimą, stebėdamas sidabrišką tviskesį geltonos ir slyvų atspalvio violetinės vilnos dugne, jis pagalvojo: jeigu padėtum ant kilimo kokį tamsų judantį padarą, gyvos spalvos atrodytų dar ryškesnės.

Apsėstas šios minties, jis patraukė gatvėmis kur akys veda, atsidūrė šalia Karališkųjų rūmų ir čia, prie *Chevet* parduotuvės vitrinos[1], pliaukštelėjo sau per kaktą: už stiklo vandenyje plaukiojo milžiniškas vėžlys. Dezesentas jį nusipirko; paskui, paleidęs ant kilimo, atsisėdo priešais ir primerkęs akis ilgai jį stebėjo.

Kas be ko, tamsus vėžlio skydo rudumas, akį rėžiantis sienos atspalvis[2] tik teršė mirguliuojančias kilimo spalvas, užuot jas išryškinęs; pirma tviskėte tviskėjęs sidabras dabar žybčiojo vos ne vos, užšliauždamas šaltais cinko tonais ant kieto ir blausaus šarvo kraštų.

Dezesentas graužė nagus, sukdamas galvą, kaip rasti dermę šioje nelygioje santuokoje, kaip užkirsti kelią ryžtingoms spalvų skyryboms; galop jis suvokė, kad ankstesnė jo idėja – noras pakurstyti audinio liepsnas, kaip atsvarą uždėjus ant jo tamsų daiktą, – buvo klaidinga; apskritai šitas kilimas dar per daug krito į akis, buvo per daug veržlus, per daug naujas. Spalvos dar nebuvo spėjusios apsiblausti ir apiblukti; reikėjo imtis visai priešingo veiksmo: sušvelninti tonus, prigesinti juos kokio nors žėrinčio, viską aplinkui užgožiančio daikto kontrastu – nutvieksti auksu blyškų sidabrą. Taip iškeltą klausimą spręsti buvo lengviau. Taigi Dezesentas nusprendė vėžlio šarvą paauksinti.

Parneštas iš auksakalio, kuris jam laikinai buvo suteikęs pastogę, gyvūnas suspindo kaip saulė ir nušvietė kilimą – nustelbtos šio spalvos išblanko – žaižaruodamas nelyginant vestgotų skydas, menininko padengtas žvynais pagal barbarų skonį.

Iš pradžių Dezesentas buvo sužavėtas tokiu efektu; paskui jam pasirodė, kad šis gigantiškas papuošalas dar tik pradėtas kurti, kad jis bus iš tikrųjų gatavas tik tada, kai bus inkrustuotas retais akmenimis.

Jis išsirinko iš japoniškos kolekcijos vieną piešinį, vaizduojantį tvaną žiedų, kekėmis sprogstančių ant plonos šakelės, nunešė jį juvelyrui, nubrėžė liniją, aprėmindamas šią puokštę ovaliniais rėmeliais, ir paaiškino apstulbusiam meistrui, kad lapai ir kiekvieno žiedo vainiklapiai turi būti padaryti iš brangakmenių ir įtaisyti į gyvūno šarvą.

Akmenims parinkti reikėjo laiko; deimantas tapo ypač įprastas nuo tada, kai visi prekybininkai nešioja jį ant mažojo pirštelio; Rytų smaragdai ir rubinai dar tiek neprarado savo vertės, pliska kaip skaisčios liepsnos, bet pernelyg panašūs į žalias ir raudonas omnibusų akis, šviečiančias palei jų smilkinius; topazai, taurinti ar paprasti, – tai pigūs akmenys, branginami smulkiosios buržuazijos, kuri mėgsta laikyti

brangenybių dėžutes įstiklintoje spintoje; kita vertus, nors Bažnyčios dėka ametistas tebėra dvasininkijos akmuo, riebališko žvilgesio ir solidus, šitą akmenį taip pat suteršė raudonos it kraujas mėsininkų žmonų ausys ir stori lyg dešrelės pirštai – mat jos geidžia už menką kainą puoštis tikromis ir sunkiomis brangenybėmis; iš šių akmenų vien safyro spindesio neužgesino pramonininkų ir piniguočių bukagalviškumas. Jo kibirkštys, traškančios skaidriame ir šaltame vandenyje, tarytum saugo santūrų ir išdidų taurumą nuo bet kokio purvo. Deja, uždegus šviesas vėsios jo liepsnos nebespragsi; mėlynas vanduo traukiasi gilyn, regis, užminga ir žybčiodamas pabunda tik auštant.

Kas be ko, nė vienas iš šių brangakmenių netenkino Dezesento; jie, beje, buvo per daug sukultūrinti ir per daug pažįstami. Jis leido pro pirštus pačius nuostabiausius ir keisčiausius mineralus ir galop atrinko keletą tikrų ir dirbtinių akmenų, kurie, sudėti draugėn, turėjo sukurti užburiančią ir jaudinančią dermę.

Gėlių puokštę jis sudarė šitaip: lapai buvo aptaisyti ryškios, grynos žalios spalvos brangakmeniais: šparagų žalumo chrizoberilais, porų žalumo peridotais, alyvuogių žalumo olivinais; lapai styrojo ant šakelių iš violetiškai raudono almandino ir uvarovito, mėtančių šalto spindesio švitulius, kaip kad statinėse blizga vynakmenio žėrutis.

Žiedams, atskirtiems nuo stiebo, nutolusiems nuo puokštės koto, jis panaudojo melsvai pelreninę spalvą, bet ryžtingai atmetė Rytų turkį, nes šiuo akmeniu puošiamos sagės bei žiedai ir jis kartu su banaliaisiais perlais ir bjauriaisiais koralais teikia džiaugsmo prastuomenei; pasirinko išimtinai Vakarų turkius, kurie, teisybę pasakius, tėra suakmenėjęs dramblio kaulas, prisisunkęs varingų medžiagų, ir kurių žalsvas žydrumas yra aprūkęs, neperregimas, sieros atspalvio, nelyginant nugeltintas tulžies.

Kai tai buvo padaryta, Dezesentas jau galėjo išsiskleidusių žiedų vainiklapius puokštės viduryje, žiedų, esančių greta vienas kito, arčiausiai prie kamieno, aptaisyti perregimais mineralais, skleidžiančiais liguistą stiklišką spindesį, mėtančiais karštligiškus skvarbius blyksnius.

O sukūrė jis juos vien tiktai iš ceiloniškų katės akių, cimofanų ir safyrinų.

Mat šie trys akmenys svaido paslaptingus ir ydingus žybsnius, skausmingai išsiveržusius iš ledinių drumsto vandens gelmių.

Žalsvai pilka katės akis, išvagota koncentriškomis gyslomis, kurios, regis, juda ir kas akimirką keičia savo vietą, nelygu apšvietimas.

Cimofanas su žydrais raibuliais, bėgančiais ant viduje plūduojančio pieniško atspalvio.

Safyrinas, įžiebiantis melsvus fosforinius žiburius prislopinto šokoladinio rudumo dugne.

Juvelyras žymėjosi, kuriose vietose turi būti inkrustuoti akmenys. „O skydo kraštas?“ – paklausė jis Dezesento.

Šis iš pradžių pagalvojo apie keletą opalų ir hidrofanų; tačiau šie akmenys, įdomūs savo spalvų nepastovumu, liepsnų dvejonėmis, yra pernelyg neklusnūs ir nepatikimi; opalas jautrus tarytum koks reumatikas: jo spindulių žaismas kinta priklausomai nuo drėgmės, šilumos arba šalčio, o hidrofanas dega tik vandenyje ir pilkos jo žarijos įsiliepsnoja tik sudrėkintos.

Galų pagalėj jis nusprendė pasirinkti tokius mineralus, kurių atšvaitai kaitaliotųsi: raudonmedžio spalvos Kompostelos hiacintą, melsvai žalią akvamariną, acto rausvumo špinelį, blyškų, melsvai pilkšvo atspalvio Siodermanlando rubiną[3]. Silpno jų spalvų ribuliavimo ganėjo šarvo tamsai nušviesti, bet juos gožė žydintys brangakmeniai, kuriuos jie supo plona neryškių švieselių girlianda.

Dabar Dezesentas žiūrėjo į susigūžusį valgomojo kampe vėžlį, švytintį prieblandoje.

Jis pasijuto visiškai laimingas; jo akys svaigo nuo liepsnojančių vainikėlių spindesio aukso dugne; paskui – tai nebuvo jam būdinga – sukilo apetitas, ir jis mirkė nuostabiu sviestu pateptus skrebučius puodelyje arbatos – nepriekaištingame geltonųjų arbatų *Sia Fajun, Mojutan* ir *Chanski* mišinyje, atkeliavusiame iš Kinijos ir Rusijos su ypatingais karavanais.

Dezesentas gurkšnojo šį kvapnų gėrimą iš kiniško porceliano puodukų, vadinamų kiaušinių lukštais – tokie jie lengvučiai ir permatomi. Lygiai taip, kaip pripažino tik šiuos pasigėrėtinus puodukus, jis valgė vien tikro auksuoto sidabro įrankiais, kurių auksas buvo truputį apsitrynęs, tiek, kad iš po nuzulinto sluoksnio mažumytį šviestų sidabras ir įrankiai įgautų senovinio jau visai išsekusios, merdinčios spalvos minkštumo.

Išgėręs paskutinį gurkšnį, Dezesentas grįžo į savo kabinetą ir liepė tarnui atnešti vėžlį, kuris užsispyręs nejudėjo iš vietos.

Snigo. Lempų šviesoje už melsvo langų stiklo augo ledo žolės, o tarp jų rėmų aukso kruopelių nubertuose butelių dugnuose žėrėjo šerkšnas, panašus į aptirpusį cukrų.

Sutemose skęstantį apmirusį namelį gaubė gūdi tyla.

Dezesentas nugrimzdo į svajones; kambarį užliejo nuo malkų prikrauto židinio sklindančios karštos bangos; jis pravėrė langą.

Nelyginant aukšta uždanga priešais jį iškilo baltai nutaškuotas juodas dangus, atvirkščias šermuonėlis.

Atūžė ledinis vėjas, smarkiau papustė sniegą, sukeitė spalvas.

Heraldinė dangaus uždanga apsisuko, virto tikru šermuonėliu, baltu ir išmargintu juodai nakties taškelių, išsibarsčiusių tarp snaigių.

Dezesentas uždarė langą; nuo tokio staigaus perėjimo iš karščio į šaltą viduržiemio orą jį nupurtė šiurpas; jis susigūžė prie židinio, ir jam atėjo mintis išgerti kokio nors spiritinio gėrimo, kad sušiltų.

Jis nuėjo į valgomąjį, kur vienoje iš pertvarų buvo įrengta spinta, o joje ant miniatiūrinio santalmedžio stelažo išrikiuota keletas mažų šulių su sidabriniais čiaupais papilvėje.

Šitą statinaičių su stipriaisiais gėrimais rinkinį jis vadino savo lūpiniais vargonais.

Traukle buvo galima sujungti visus čiaupus ir paleisti juos vienu judesiu, taigi įtaisius tokį aparatą tereikėdavo paspausti medinėje pertvaroje paslėptą mygtuką, ir visi čiaupai, atsukti vienu metu, pripildydavo gėrimo po jais pastatytas nematomas stiklinaites.

Tada, būdavo, vargonai atgyja. Išlenda stalčiukai su užrašais „fleita, ragas, čelesta“, pasiruošę darbui. Dezesentas išgeria čia vieną, čia kitą lašą, groja vidinę simfoniją, ir jam pavyksta gerklėje patirti tokius pat pojūčius, kokius muzika lieja į ausį.

Beje, kiekvienas gėrimas, jo galva, savo skoniu atitiko kokio nors instrumento skambesį. Sausas apelsininis likeris, pavyzdžiui, – rūgštoką aksominę klarneto giesmę; kmyninė – skardų nosinį obojaus tembrą; mėtinis ir anyžinis likeriai – fleitos garsą, saldų ir kartu aštrų, spigų ir kartu švelnų; o kad susidarytų visas orkestras, vyšninė aidi pašėlusiai kaip trimitas, džinas ir viskis uždega gomurį veriamais kornetų ir trombonų proveržiais, vynuogių išspaudų degtinė trankosi kurtinamais tūbų griausmais, o cimbolų ir būgnų perkūnas dunda, Chijo rakijai ir mastikai[4] iš visų jėgų tratinant burnos membraną!

Jis manė, kad analogiją galima dar labiau išplėsti, kad po gomurio skliautu galėtų griežti styginių kvartetas: smuikas, atstojamas stiprios ir kokybiškos senos degtinės, aštrios ir kartu lengvos; tvirtesnis, kimesnis, duslesnis altas, imituojamas romo; šventagaršvių likeris – kaip širdį draskantis, pratisas, melancholiškas ir glosnus violončelės garsas; kontrabosas, sodrus, rimtas ir niūrus nelyginant gryna sena karčioji trauktinė. O norėdamas sudaryti kvintetą, netgi galėjai pridėti penktą instrumentą – arfą, kurios sidabrinį gležną *staccato* visiškai atitiko virpantis kmynų trauktinės skonis.

Panašumas tuo nesibaigė: stipriųjų gėrimų muzikoje būta ir dermių ryšio; taigi, jeigu paminėsime tik vieną gaidą, benediktinas, taip sakant, vaidina minoro vaidmenį stipriųjų gėrimų, prekybos partitūrose pažymėtų kaip žaliasis šartrezas, mažore.

Pripažinęs šiuos principus, Dezesentas, darydamas bandymus kaip tikras mokslininkas, išmoko groti liežuviu tylias melodijas, įspūdingus nebylius laidotuvių maršus, pradėjo girdėti savo burnoje mėtinio likerio solo arba šventagaršvių likerio ir romo duetą.

Jam netgi sekdavosi perkelti už žando tikrus muzikos kūrinius, žingsnis po žingsnio sekant kompozitoriumi, perteikiant jo mintis,

efektus, niuansus panašiais stipriųjų gėrimų deriniais ar kontrastais, sumaišytais iš akies ar apskaičiuotais kokteiliais.

Kartais jis pats kurdavo melodijas, atlikdavo pastorales maloniu juodųjų serbentų likeriu, nuo kurio jo gerklėje skambėdavo trelėmis išgražinta lakštingalos giesmė, ir švelniu šokoladiniu likeriu, kuris murkė tokias šleikščiai saldžias pastorales kaip „Estelos romansai“[5] ar senų laikų „Ak, pasakysiu tau, motule“.

Tačiau šįvakar Dezesentas neturėjo jokio noro klausytis muzikos skonio; jis pasitenkino vienintele gaida iš savo vargonų diapazono – nusinešė vieną stiklinaitę, prisileidęs ją tikro airiško viskio.

Jis vėl nugrimzdo į savo minkštakrėslį ir palengvėle siurbčiojo šią raugintą avižų ir miežių misą; stiprus kreozoto kvapas prismardino jam burną.

Pamažu, geriant, jo mintis pasekė atgijusį gomurio įspūdį, leidosi viskio skonio pėdsakais ir prikėlė – dėl lemtingo kvapų sutapimo – seniai išblėsusius prisiminimus.

Karboliu atsiduodanti kvaptis norom nenorom priminė tokį pat dvoką, kurį skleidė visas jo liežuvis tuo metu, kai dantistai darbavosi prie jo dantų.

Užvestos ant pėdsakų, Dezesento godos iš pradžių perbėgo visus pažinotus gydytojus, o paskui susitelkė ir nukrypo į vieną, kurio keistas prisiminimas buvo ypač įsirėžęs atmintyje.

Tai buvo prieš trejus metus; vidury nakties jam ėmė nepakenčiamai sopėti dantį; jis dėjo kompresus ant žando ir kliuvinėdamas už baldų lyg pamišėlis žingsniais matavo kambarį.

Tai buvo jau užplombuotas krūminis dantis; joks gydymas netiko; tik dantistų replės galėjo išvaduoti iš skausmo. Nerasdamas sau vietos, jis laukė ryto, pasiryžęs iškęsti net pačią žiauriausią operaciją, kad tik baigtųsi kančios.

Laikydamasis už žandikaulio, jis suko galvą, ką daryti. Dantistai, kurie jį gydė, buvo turtingi vertelgos, pas kuriuos negalėjai užeiti kada panorėjęs, turėjai iš anksto susitarti dėl vizito laiko. Tai neįmanoma, aš negaliu ilgiau laukti, galvojo jis, ir nusprendė eiti pas pirmą pasitaikiu-

sį, pas paprastą dantų traukiką, vieną iš tų žmonių geležiniu gniaužtu, kurie, nors ir neišmano ėduonies gydymo ir skylių užtaisymo meno, beje, visai nenaudingo, moka stulbinamai greit išrauti pačius tvirčiausius dantis; jie dirba nuo pat aušros ir nereikia laukti. Galop išmušė septynias valandas. Jis tekinas išbėgo iš namų ir prisiminęs garsų techniką, kuris vadinosi liaudies dantistu ir gyveno prie vienos krantinės kampo, nudūmė gatvėmis kandžiodamas nosinę ir rydamas ašaras.

Atsikliuvęs prie namo, atpažįstamo iš didelės juodo medžio iškabos, ant kurios puikavo vardas „Gatonaksas", išvedžiotas milžiniškomis geltonomis raidėmis, ir iš dviejų nedidelių vitrinų, kur buvo rūpestingai surikiuoti dirbtiniai dantys rausvo vaško dantenose, sujungtose mechaninėmis žalvario spyruoklėmis, jis išrasojusiais smilkiniais sunkiai gaudė orą; jį pagavo baisus klaikas, per kailį nuėjo šiurpulys; ūmai jam palengvėjo, kančios baigėsi, danties skausmas nurimo.

Jis kaip baslys stypsojo ant šaligatvio; galop nugalėjo baimę ir šokinėdamas per kelias pakopas užlėkė tamsiais laiptais į ketvirtą aukštą. Čia atsidūrė priešais duris, ant kurių kabojo emaliuota lentelė su ta pačia pavarde, užrašyta žydromis raidėmis. Jis paskambino, paskui, išgąsdintas didelių raudonų spjaudalų, kuriuos pamatė priskretusius prie laiptų, apsisuko pasiryžęs kęsti dantų skausmą visą savo gyvenimą, bet tada, perskrodęs sienas, per visą laiptinę nuaidėjo širdį veriantis riksmas, ir jis suakmenėjo vietoj iš siaubo, o durys tuo tarpu atsivėrė ir kažkokia sena moteriškė pakvietė jį užeiti.

Gėda nugalėjo baimę; jis buvo įvestas į valgomąjį; trinktelėjo kitos durys, ir pro jas išėjo baisingas grenadierius, apsivilkęs juodu redingotu ir juodomis kelnėmis, geležinis žmogėnas. Dezesentas nukėblino įkandin jo į kitą kambarį.

Nuo šios akimirkos jo pojūčius gaubė migla. Jis neaiškiai prisiminė, kaip susmuko krėsle priešais langą ir bakstelėjęs pirštu į dantį išlemeno: „Jis jau buvo plombuotas. Turbūt jau nieko negalima padaryti."

Vyriškis kaipmat nutraukė aiškinimus, įkišęs jam burnon storą smilių; paskui, bambėdamas po žvilgančiais riestais ūsais, paėmė nuo stalo kažkokį instrumentą.

Tada prasidėjo didžioji scena. Įsikibęs į krėslo ranktūrius, Dezesentas pajuto už žando šaltį, paskui jam sužaibavo akyse, ir jis, kęsdamas neapsakomą skausmą, ėmė spardytis kojomis ir bliauti kaip pjaunama avis.

Kažkas trakštelėjo, dantis traukiamas suskilo; tada Dezesentui pasirodė, kad jam raunama galva, skaldomas kiaušas; pametęs protą, sustaugė iš visos gerklės ir puolė įnirtingai gintis nuo vyriškio, kuris ir vėl šoko ant jo, lyg norėdamas sugrūsti ranką lig pat pilvo apačios, paskui staiga per žingsnį atšlijo, pakėlė kūną už žandikaulio ir leido jam žiauriai tėkštis ant užpakalio į krėslą, o pats liko stovėti užstojęs visą langą ir šniokštavo kratydamas replėmis suspaustą melsvą dantį, nuo kurio karojo kažkas raudono!

Nei gyvas, nei miręs, Dezesentas prispjaudė pilną dubenį kraujo, mostu sustabdė senąją moteriškę, kuri vėl pasirodė ketindama suvynioti į laikraštį ir atiduoti jam dantį, ir išėjo, užmokėjęs du frankus ir taip pat aptaškęs laiptus kruvinais spjaudalais. Atsidūręs gatvėje, jis pasijuto linksmas, atjaunėjęs dešimčia metų ir besidomįs net menkiausiomis smulkmenomis.

– Brrr! – nusipurtė jis, apsėstas prisiminimų. Atsistojo, kad išsisklaidytų baisūs šio regėjimo kerai, ir grįžęs į dabartį pagalvojo apie vėžlį.

Vėžlys vis dar nejudėjo, tad teko jį pačiupinėti; gyvūnas buvo nudvėsęs. Be abejo, pripratęs prie sėslios gyvensenos, prie kuklaus būvio po varganu savo skydu, jis negalėjo ištverti jam primestos akinamos prabangos, žėrinčios mantijos, kuria buvo apgaubtas, brangakmenių, kuriais nelyginant komuninė buvo nusagstyta jo nugara.

V skyrius

Didėjant norui pabėgti nuo nekenčiamo begėdiškų snukių laikotarpio, vis primygtinesnis darėsi ir jo poreikis nebematyti paveikslų, vaizduojančių žmones, besikrapštančius Paryžiuje tarp keturių sienų arba besivaikančius pinigų gatvėse.

Praradęs susidomėjimą šiuolaikiniu gyvenimu, Dezesentas nusprendė neįsileisti į savo celę pasibjaurėjimo ir apgailestavimo kirminų; be to, jis norėjo subtilios, rinktinės tapybos, skendinčios praamžiame sapne, senovės sugedime, tolimos mūsų papročiams, tolimos mūsų dienoms.

Savo dvasiai pamaloninti ir akims džiuginti jis norėjo įtaigių kūrinių, kurie jį nusviestų į nepažįstamą pasaulį, atvertų kelią naujoms prielaidoms, sukrėstų jo nervų sistemą mokslingomis isterijomis, įmantriais košmarais, nerūpestingais ir žiauriais regėjimais.

Iš visų išsiskyrė vienas menininkas, kurio talentui pavykdavo jį apžavėti ilgoms valandoms, – Giustavas Moro.

Jis įsigijo du jo šedevrus[1] ir ištisas naktis rymodavo priešais vieną iš jų – Salomę vaizduojantį paveikslą, nutapytą štai taip:

Rūmuose, lyg kokioje tiek musulmoniškos, tiek bizantinės architektūros bazilikoje, stovi sostas, panašus į katedros didįjį altorių; nesuskaičiuojami skliautai šauna aukštyn iš kolonų, kresnų it romaniniai pilioriai, išgražintų įvairių spalvų plytomis, aptaisytų mozaikomis, inkrustuotų lazuritu ir sardoniksu.

Altorių pusračiu supa laipteliai, o viršum jo kylančio tabernakulio vidury sėdi tetrarchas Erodas: ant galvos tiara, kojos suglaustos, rankos guli ant kelių.

Veidas geltonas kaip pergamentas, išvagotas raukšlių, suniokotas amžiaus; ilga barzda plūduoja tarytum baltas debesis virš brangakmenių žvaigždžių, kuriomis nusėtas drabužis paauksuota krūtine.

Aplinkui šitą nejudančią statulą – figūrą, sustingusią hieratine hinduistų dievo poza, dega kvapnūs smilkalai, skleisdami dūmų tumulus, pro kuriuos lyg fosforinės žvėrių akys žiba brangieji akmenys, įtaisyti sosto šonuose; tumulai kyla aukštyn, raitosi po arkomis, o ten melsvas dūmas susimaišo su krintančių nuo kupolų saulės spindulių pluoštų auksinėmis dulkėmis.

Apsupta kvaitinančio smilkalų kvapo nežmoniškai įkaitusioje bažnyčios atmosferoje, Salomė, ištiesta kairiąja ranka duodanti įsakymą, o sulenkta dešiniąja laikanti ties veidu didelį lotoso žiedą, lėtai žengia pirštų galais skambant kitarai, kurios stygas gnaibo kažkokia atsitūpusi moteris.

Susikaupusi, iškilniu, beveik karališku veidu, Salomė pradeda šokti gašlų šokį, kuris turėtų pažadinti miegančias senojo Erodo jusles; jos krūtys banguoja, besisukančių vėrinių trinami speneliai sukietėja; ant drėgnos odos žybčioja deimantai; apyrankės, diržai, žiedai spjaudo kibirkštis; ant triumfo suknios, siuvinėtos perlais, raštuotos sidabru, puoštos aukso lapeliais, auksakalio rankų darbo žiedmarškė, kurios kiekviena grandis – brangakmenis, liepsnoja, kryžiuoja ugnies gyvačiukes, vibžda ant matinio kūno, ant arbatinių rožių spalvos odos nelyginant vabzdžiai su akinamais antsparniais, išrainuotais karmino, nutaškuotais rausvai gelsvos spalvos, nusėtais plieno mėlio dėmelių, nudryžuotais povo žalumos.

Sutelkusi žvilgsnį į vieną tašką, jinai, tarytum kokia somnambulė, nemato nei drebančio tetrarcho, nei savo motinos, ją stebinčios žiauriosios Erodiados, nei hermafrodito arba eunucho, kuris suspaudęs kardą stovi sosto papėdėje, – šydu lig akių prisidengusios kraupios figūros; išdaro tešmuo it moliūgas kabo po oranžine spalva išmarginta tunika.

Tipiškas Salomės įvaizdis, vis neduodantis ramybės dailininkams ir poetams, jau daug metų buvo apsėdęs Dezesentą. Kiek kartų jis, pasiėmęs seną Pjero Varikė Bibliją[2], išverstą Leveno universiteto teolo-

gijos daktarų, skaitė Evangeliją pagal Matą, kuri paprastais trumpais sakiniais pasakoja, kaip Jėzaus pirmtakui buvo nukirsta galva; kiek kartų jis mąstė rymodamas prie šių eilučių:

„Erodo gimimo dieną Erodiados duktė šoko svečiams ir taip patiko Erodui, kad jis prisiektinai pažadėjo duoti jai, ko tik prašysianti. O ši, savo motinos primokyta, tarė: „Duok man čia dubenyje Jono Krikštytojo galvą.“ Karalius nuliūdo, bet dėl priesaikos ir svečių liepė duoti. Jis pasiuntė [budelį], kad nukirstų kalėjime Jonui galvą. Galva buvo atnešta dubenyje ir įteikta mergaitei, kuri ją nunešė motinai.“[3]

Tačiau nei šventasis Matas, nei šventasis Morkus, nei šventasis Lukas, nei kiti evangelistai neįsileido pasakoti apie beprotiškus šokėjos kerus, apie jos ištvirkimą, kuriam buvo neįmanoma atsispirti. Ji liko blanki, paslaptinga, tolima, tirpstanti amžių migloje, neapčiuopiama blaiviems, žemiškiems protams ir prieinama tik sukrėstoms, išaštrintoms smegenims, dėl neurozės įgavusioms lyg ir kokio aiškiaregiškumo; nepasiduodanti kūno tapytojams, Rubensui, kuris perrengė ją Flandrijos mėsininko žmona, nesuprantama rašytojams: nė vienam iš jų taip ir nepavyko perteikti jaudinančią šokėjos egzaltaciją, rafinuotą žudikės didybę.

Giustavo Moro kūrinyje, sukurtame neatsižvelgiant į jokius Naujojo Testamento duomenis, Dezesentas matė galop įkūnytą savo išsvajotą keistą ir antžmogišką Salomę. Ji nebebuvo tik šokėja, kuri, nepadoriai sukdama klubus, išplėšia iš senio lūpų geismo ir susijaudinimo šūksnį; kuri, vilnydama krūtimis, kratydama pilvą ir virpindama šlaunis, atima karaliui jėgas, ištirpdo jo valią; ji tapo lyg ir kokia simboline nesunaikinamo Gašlumo dievybe, nemirtingosios Isterijos deive, prakeiktąja Gražuole, išskirta iš kitų dėl katalepsijos, sustingdžiusios jos kūną ir sukietinusios raumenis; pabaisišku, abejingu, neatsakingu, nejautriu Žvėrimi, apnuodijančiu, lygiai kaip antikos Helenė, kiekvieną, kas prie jos prisiartina, kiekvieną, kas ją pamato, kiekvieną, kas ją paliečia.

Šitaip suvokta, ji priklauso Tolimųjų Rytų teogonijoms; ji kilusi jau ne iš Biblijos pasakojimų, jos jau netgi nebegalima lyginti su gyvu

Babelės įvaizdžiu, su karališkąja Apokalipsės ištvirkėle, išsipuošusia, kaip ir ji, brangakmeniais ir purpuru, išsidažiusia kaip jinai; mat anoji nebuvo galingos lemties, aukštesniosios jėgos įstumta į viliojančią ištvirkimo bjaurastį.

Tapytojas, beje, sakytum norėjo sutvirtinti savo ketinimą likti už laiko ribų, tiksliai nenurodyti kilmės, šalies, epochos, vaizduodamas Salomę šiuose nepaprastuose, neapibrėžto ir didingo stiliaus rūmuose, aprengdamas ją prašmatniais ir chimeriškais drabužiais, uždėdamas jai ant galvos kažkokią finikietiško bokšto pavidalo diademą, panašią į Salambo šukuoseną[4], ir, negana to, įsprausdamas jai į ranką Izidės skeptrą – šventąją Egipto ir Indijos gėlę, didžiulį lotoso žiedą.

Dezesentas suko galvą dėl šio atributo prasmės. Ar jis simbolizuoja falą kaip pirmykščiuose Indijos kultuose? Ar byloja senajam Erodui apie nekaltybės aukojimą, kraujo mainus, nešvarią žaizdą, reikalaujamą ir pasiūlytą su apgalvota sąlyga – žmogžudyste? O gal tai vaisingumo alegorija, primenanti hinduistų gyvybės mitą, reiškianti gyvenimą, kurį iš moters pirštų išplėšia ir sumaigo beprotybės apimtų vyrų rankos, degančios ir tvinksinčios iš aistros?

Gali būti ir taip, kad tapytojas, apginkluodamas mįslingąją deivę plačiai garbinamu lotosu, galvojo apie šokėją, apie mirtingą moterį kaip apie suteptą indą, kuriame glūdi visos nuodėmės ir visi nusikaltimai; galbūt jis prisiminė senovės Egipto ritualus, lavonų balzamavimo apeigas, kai chemikai ir žyniai paguldo numirėlę ant jaspio suolo, kabliukais ištraukia smegenis pro šnerves, o vidurius – pro įpjovą kairiajame šone, o paskui, prieš auksindami nagus ir dantis, prieš tepdami kūną dervomis ir esencijomis, įkiša į lytinius organus, kad juos apvalytų, skaisčių dieviškosios gėlės žiedlapių.

Kad ir kaip būtų buvę, šioji drobė skleidė nenugalimus kerus, bet akvarelė, pavadinta „Apsireiškimu“, ko gero, kėlė dar didesnį jaudulį.

Čia Erodo rūmai kyla aukštyn nelyginant Alhambra ant lengvų kolonų, mirguliuojančių mauriškomis plytelėmis, sutvirtintomis lyg

kokiu sidabriniu betonu ar auksiniu cementu; nuo lazurito rombų eina arabeskos, vyniodamosi palei kupolus, o ten ant perlamutrinių inkrustacijų dryksta vaivorykštės atspindžiai, prizmės ugnys.

Žmogžudystė įvykdyta; dabar budelis šaltakraujiškai stovi sudėjęs rankas ant krauju sutepto ilgo kalavijo buožės.

Nukirsta šventojo galva žiūri pakilusi virš dubens, padėto ant grindų plokščių; veidas pamėlęs, praradusios rausvumą lūpos pravirios, iš tamsiai raudono kaklo laša ašaros. Veidą supa mozaika ir aureolė, skleidžianti po portikais šviesos spindulius, nušviečianti baisų galvos ėmimą į dangų, uždeganti stiklinius vyzdžius, įsmeigtus ar, taip sakant, įsisiurbusius į šokėją.

Siaubo judesiu Salomė stumia šalin gąsdinantį regėjimą, kuris ją prikausto vietoje, pasistiebusią ant galų pirštų; jos akys išsiplečia, ranka mėšlungiškai spaudžia gerklę.

Ji beveik nuoga; šokio įkarštyje šydai atsivyniojo, brokatai nukrito; ją pridengia tik auksakalių dirbiniai ir skaidrūs akmenys; jos liemenį lyg lengvi šarvai apspaudusi antkrūtinė, o griovelyje tarp krūtų mėto atšvaitus puiki segė, nuostabi brangenybė; žemiau, per klubus, ji apsijuosusi diržu, slepiančiu viršutinę šlaunų dalį, į kurią daužosi didžiulis karulys – tamsiai raudonų rubinų ir smaragdų srautas; pagaliau ten, kur kūnas liko nuogas, tarp antkrūtinės ir diržo, pūpso pilvas su bambos duobute – sakytum raižytu pieniškų ir rausvų kaip nagai atspalvių onikso antspaudu.

Nuo ugninės šviesos, kurią skleidžia Jėzaus pirmtako galva, dega visos brangakmenių sienelės; akmenys atgyja ir apveda moters kūną įkaitusiu kontūru; apibrėžia jos kaklą, kojas, rankas taškais: raudonais kaip degančios anglys, violetiniais kaip dujų čiurkšlės, melsvais kaip degantis spiritas, baltais kaip dangaus šviesulio spinduliai.

Baisioji galva liepsnoja, vis dar srūdama krauju, paliekančiu tamsiai raudonus krešulius ant barzdos ir plaukų galų. Matoma tik Salomės, ji neaprėpia niūriu žvilgsniu nei Erodiados, kuri mąsto apie jau patenkintą savo neapykantą, nei tetrarcho, kuris, truputį palinkęs į

priekį, uždėtomis ant kelių rankomis, vis dar šnopuoja pametęs galvą dėl nuogo moters kūno, prisigėrusio laukinių kvapų, išvolioto balzamuose, aprūkyto smilkalais ir mira.

Kaip ir senasis karalius, Dezesentas kaskart būdavo pribloškiamas, sutriuškinamas, apsvaiginamas, kai žiūrėdavo į šitą šokėją, ne tokią didingą, ne tokią išdidžią, bet jaudinančią labiau negu aliejinio paveikslo Salomė.

Nejautri ir negailestinga statula, nekaltas ir pavojingas stabas padvelkė erotizmu, žmogiška baime; didysis lotoso žiedas dingo, deivė išgaravo; dabar apimtą ekstazės šokio sūkuryje histrionę, suakmenėjusią, siaubo užhipnotizuotą kurtizanę smaugia baisus košmaras.

Čia ji tikra kekšė, paklūstanti savo, karštos ir žiaurios moters, temperamentui; čia ji gyva, rafinuotesnė ir pasiutesnė, bjauresnė, bet žavingesnė; ji smarkiau veikia snaudžiančias vyro jusles, tvirčiau jį užburia, pajungia jo valią savo kerais – dideliu Veneros žiedu, išaugusiu šventvagiškuose guoliuose, išpuoselėtu bedieviškuose šiltnamiuose.

Kaip sakė Dezesentas, dar niekados, jokiu laikotarpiu, akvarelei nebuvo pavykę pasiekti tokio spalvų spindesio; dar niekados nuo apgailėtinų cheminių dažų popierius nebuvo kibirkščiavęs it brangakmenis, švietęs tarytum vitražai, kai ant jų krinta saulės spinduliai, blizgėjęs taip pasakiškai, taip akinamai kaip prašmatnūs audiniai, kaip kūno spalvos.

Pasinėręs į apmąstymus, jis mėgino atspėti, iš kur radosi šitas didis dailininkas, šitas mistiškas pagonis, šitas apšviestasis, gebantis tiek atsitraukti nuo pasaulio, kad pačiame Paryžiaus vidury regėtų spindint žiaurias praėjusių amžių vizijas, pasakiškas apoteozes.

Dezesentas sunkiai galėjo atsekti sąsajas; šis tas miglotai priminė Mantenją ir Jakopą de Barbarį[5]; šen bei ten įžiūrėdavai neryškius da Vinčio idėjų atspindžius ir spalvų karštligę kaip Delakrua tapyboje; tačiau apskritai šių meistrų įtaka buvo neapčiuopiama: po teisybei, Giustavas Moro niekuo nesekė. Neturėdamas tikrų pirmtakų ir galimų palikuonių, jis šiuolaikinėje dailėje buvo vienintelis toks. Pasiekda-

mas etnografijos šaltinius, ištakas įvairių mitologijų, kurių kruvinas paslaptis gretino ir narpliojo; sujungdamas, sulydydamas į viena legendas, kilusias iš Tolimųjų Rytų ir perkeistas kitų tautų tikėjimų, jis galėjo pateisinti savo architektonines samplaikas, prašmatnias ir netikėtas audinių amalgamas, hieratines ir niūrias alegorijas, sustiprintas šiuolaikiniam neurotiškumui būdingos liguistos įžvalgos; jis taip ir liko sielvartingas, persekiojamas iškrypimo, antžmogiškos meilės ir dangiško ištvirkavimo simbolių, ištvirkavimo, kuriam atsiduodama be užsimiršimo ir be vilties.

Jo kūriniai, alsuojantys neviltim ir erudicija, skleidė ypatingus kerus, buvo tarytum užkalbėjimas, sukrečiantis lig širdies gelmių, panašiai kaip kai kurie Bodlero eilėraščiai, ir likdavai apstulbintas, susimąstęs, suglumintas šio meno, kuris, peržengdamas tapybos ribas, subtiliausias užuominas skolinosi iš literatūros, nuostabiausią spindesį – iš Limozeno emalio[6], smulkiausias detales – iš auksakalio ir raižytojo dirbinių. Šie du Salomės atvaizdai, kuriais Dezesentas žavėjosi be galo be krašto, gyveno jam po akių, pakabinti ant jo kabineto sienų, ant medinės apdailos tarp knygų lentynų.

Tačiau tai buvo ne vieninteliai paveikslai, kuriuos jis nusipirko norėdamas papuošti atsiskyrėlio būstą.

Nors paaukojo visą antrą aukštą ir pats ten negyveno, jau vien pirmajam reikėjo daugybės rėmų tuščioms sienoms pridengti.

Pirmasis aukštas buvo suplanuotas štai taip:

Vieną iš pastato kampų užėmė tualeto kambarys, susijungiantis su miegamuoju; iš miegamojo patekdavai į biblioteką, iš bibliotekos – į valgomąjį, įrengtą kitame kampe.

Šie kambariai, sudarantys vieną būsto pusę, ėjo tiesia linija, o jų langai vėrėsi į Onė slėnį.

Kita gyvenamųjų patalpų pusė susidėjo iš keturių kambarių, išdėstytų lygiai taip pat kaip pirmieji. Taigi virtuvė pastato kampe atitiko valgomąjį; erdvus prieškambaris, pro kurį buvo įeinama į namą, – biblioteką; savotiškas buduaras – miegamąjį; išeinamoji – tualeto kambarį.

Į visus šiuos kambarius šviesa patekdavo pro langus priešingoje Onė slėniui pusėje, žiūrinčius į Krua bokštą ir Šatijoną.

O laiptai buvo prišlieti prie vieno iš namo galų, iš lauko, kad Dezesento ausis pasiektų kuo tylesnis ir duslesnis laiptelius drebinančių tarnų žingsnių aidas.

Buduarą jis liepė išklijuoti ryškiai raudonais tapetais ir ant visų kambario pertvarų iškabinti Jano Leikeno[7] estampus dramblio kaulo rėmuose; šis senas Olandijos raižytojas Prancūzijoje buvo beveik nežinomas.

Dezesentas turėjo šio keisto ir niūraus, aistringo ir atšiauraus dailininko seriją „Religiniai persekiojimai" – šiurpulingus lakštus, vaizduojančius visokius kankinimus, kokius tik yra išradusi religijų beprotybė, lakštus, kuriuose kaukte kaukė žmonių kančių reginys: ant degančių anglių gruzdinami kūnai, kardais nukirsti viršugalviai, pragręžtos vinimis ar įpjautos pjūklais makaulės, ištrauktos iš pilvo ir apsuktos aplink rites žarnos, replėmis lėtai plėšiami nagai, išdurtos akys, smeigtukais išversti vokai, išsuktos ar uoliai sulaužytos galūnės, po ilgo darbo peiliais švariai nugremžti kaulai.

Šie kūriniai raudonajame kambarėlyje, pilni bjaurių fantazijų, dvokiantys degėsiais, varvantys krauju, aidintys siaubo šūksniais ir prakeiksmais, taip gniauždavo kvapą Dezesentui, kad jam net šiurpdavo oda.

Tačiau, be jų keliamo drebulio, be gąsdinančio šio vyro talento ir nepaprasto gyvenimo, įkvepiančio gyvybės jo personažams, buvo dar kai kas: stulbinami minios knibždėlynai, žmonių srautai, išraižyti tokia pat lengva ranka kaip Kalo[8], bet su tokia jėga, kokios niekad neturėjo tas juokingas teplioriu, įdomiai atspindėjo visokias visuomenes ir epochas; dailininkas kruopščiai, iki smulkmenų ištyrinėjo ir nepaprastai meistriškai atkūrė architektūrą, kostiumus, papročius, kokie jie buvo Makabiejų laikais, Romoje per krikščionių persekiojimus, Ispanijoje viešpataujant inkvizicijai, Prancūzijoje viduramžiais ir Šventojo Baltramiejaus nakties ir dragonadų laikotarpiu[9].

Šie estampai buvo tikros žinių kasyklos; galėjai valandų valandas žiūrinėti juos nepailsdamas; keldami begalę minčių, jie dažnai padėdavo Dezesentui prastumti dienas, kai jis neturėdavo ūpo skaityti.

Domino jį ir Leikeno gyvenimas, be kita ko, paaiškinantis jo kūrinių haliucinacijas. Karštas kalvinistas, užkietėjęs sektantas, einantis iš proto dėl giesmių ir maldų, jis kūrė religinę poeziją ir ją iliustravo, eilėmis parafrazavo psalmes, visa galva pasinerdavo į Bibliją ir atsiplėšdavo nuo jos apimtas ekstazės, paklaikęs, kruvinų vaizdinių knibždančia galva, reformacijos prakeiksmų, baisių ir piktų giesmių iškreipta burna.

Negana to, jis niekino pasaulį, išdalijo savo turtą vargšams, buvo gyvas duonos žiaubere; galop su sena tarnaite, užsikrėtusia jo fanatizmu, išplaukė kur akys veda ir skelbdavo Evangeliją visur, kur tik sustodavo laivas; mėgino visai nebevalgyti, beveik pamišo ir kone sulaukėjo.

Gretimoje, didesnėje patalpoje – prieškambaryje, iškaltame cigarų dėžutės spalvos kedro plokštėmis, keliomis eilėmis kabėjo kiti keisti raižiniai ir piešiniai.

Bresdeno[10] „Mirties komedija", kur neįtikėtiname gamtovaizdyje barkšo medžiai, krūmų guotai, žolių kuokštai, įgavę demonų ir šmėklų pavidalus, kur pilna paukščių žiurkių galvomis, daržovių uodegomis, o ant žemės, nubertos slankstelių, šonkaulių, kaukolių, auga gumbuoti, suskilinėję gluosniai; virš jų styro skeletai, mojuojantys kažkokia puokšte ir traukiantys pergalės giesmę; į dangų, kuriuo plaukia kamuoliniai debesys, kyla Kristus; urve sėdi atsiskyrėlis, pasirėmęs galvą rankomis, o kažkoks vargšas, nualintas skurdo, išsekintas bado, miršta išsitiesęs aukštielninkas, atsuktomis į kūdrą kojomis.

To paties dailininko „Gerasis samarietis", didelis piešinys plunksna, atspaustas ant akmens: pašėlęs raizginys palmių, šermukšnių, ąžuolų, augančių krūvoj nepaisant metų laikų ir klimato, išlakios džiunglės, pilnos beždžionių, apuokų, pelėdų ir nusėtos senais kelmais, išsišakojusiais kaip mandragoros šaknys, stebuklinga giria su

proskyna vidury, leidžiančia toliese įžiūrėti kupranugarį ir du žmones – samarietį ir sužeistąjį, o už jų upę ir – dar toliau – pasakišką miestą, kopiantį horizontu, kylantį į keistą dangų, nutaškuotą paukščių, putojantį bangomis, išsipūtusį nuo debesų tumulų.

Būtum pasakęs, kad tai primityvisto, lyg kokio nesubrendusio Albrechto Diurerio, piešinys, sukurtas nuo opijaus dūmų apsvaigusios sąmonės; bet nors Dezesentui patiko šio lakšto detalių subtilumas ir įspūdingas užmojis, jis dažniau sustodavo priešais kitus prieškambarį puošiančius paveikslus.

Visi jie buvo pasirašyti Odilono Redono[11].

Siauruose neapdoroto kriaušės medžio rėmuose su auksiniu apvadu galėjai išvysti neįtikėtinas vizijas: Merovingų stiliaus galvą ant žemos taurės; barzdotą vyrą, panašų tiek į budistų vienuolį, tiek į viešo susirinkimo oratorių, liečiantį pirštais milžinišką patrankos sviedinį; siaubingą vorą su žmogaus veidu; kiti piešiniai, nupiešti anglimi, panardindavo dar giliau į kraupų sapną, sukeltą suplūdusio į smegenis kraujo. Čia didžiulis lošimo kauliukas, mirksintis liūdna akimi; ten peizažai be žalumos, be gyvybės, išdegusios lygumos, žemės drebėjimai, ugnikalnių išsiveržimai, puolantys maištaujančius debesis, sustingusį ir išblyškusį dangų; kai kurios temos netgi atrodė pasiskolintos iš gamtos mokslo košmarų, atspindinčios priešistorinius laikus; ant uolų tarpsta pabaisiška augalija; visur kur eratiniai rieduliai, ledynų sąnašos, būtybės, kurių beždžioniški bruožai: stambūs žandikauliai, atsikišę antakių lankai, nusklembta kakta, plokščias viršugalvis, – primena mūsų protėvių galvą kvartero pradžioje, kai žmogus, raganosio atskirtomis šnervėmis ir didžiojo lokio amžininkas, dar buvo vaisėdis ir nemokėjo kalbėti. Šie piešiniai buvo į nieką nepanašūs; dauguma jų netilpo į tapybos rėmus, kūrė naują, ypatingą fantastiką – ligos ir kliedesio fantastiką.

Ir tikrai, kai kurie iš šių veidų, kuriuose dominuoja milžiniškos akys, bepročių akys, kai kurie iš šių kūnų, be saiko išdidintų arba iškreiptų, lyg žvelgtum į juos per grafino stiklą, prikeldavo Dezesento atmintyje prisiminimus apie vaikystės naktis, kai jis, sirgdamas vidurių šiltine ir karščiuodamas, regėjo baisius vaizdus.

Kai Dezesentą, stovint priešais šiuos paveikslus, apimdavo nenusakomas slogutis, tarytum jis būtų spitrinęs į panašiai veikiančias Gojos „Patarles“ arba atitrauktas nuo Edgaro Po knygos: Odilonas Redonas atrodė perkėlęs į kitą meną Po haliucinacijų miražus ir baimės įkvėptus vaizdinius, – jis pasitrindavo akis ir įsižiūrėdavo į spinduliuojančią figūrą, giedrą ir ramią tarp visų šių nerimą žadinančių lakštų, Melancholijos figūrą, sėdinčią ant uolų priešais saulės skritulį prislėgtumą ir niūrumą pabrėžiančia poza.

Lyg burtų lazdele mostelėjus, tamsa išsisklaidydavo; žavus liūdesys, beveik ilgesingas sielvartas sruvendavo jo mintyse, ir jis ilgai mąstydavo prie šio kūrinio, kur tarp minkšto pieštuko linijų buvo pasėta guašo taškelių, įnešančių vandens žalumos ir blausaus aukso skaidrumo į ištisą visų šių anglių ir estampų juodį.

Be Redono darbų serijos, dengiančios kone visas prieškambario sienas, miegamajame jis pasikabino vieną netvarkingą Teotokopulo eskizą[12]: netikėtų tonų, deformuoto piešinio, akį rėžiančios spalvos, aikštingos energijos Kristaus paveikslą, nutapytą vėlesniąja šio dailininko maniera, kai jį apsėdo rūpestis išvengti panašumo į Ticianą.

Ši grėsli, batų tepalo ir pažaliavusio lavono spalvos tapyba atitiko tam tikras Dezesento idėjas dėl miegamojo įrengimo.

Miegamąjį, jo manymu, buvo galima sutvarkyti tik dviem būdais: padaryti iš jo jaudinančią alkovą, naktinių malonumų vietą, arba įsitaisyti vienatvės ir poilsio kampelį, priebėgą mintims, savotišką koplytėlę.

Pirmuoju atveju subtiliesiems, ypač išsekintiems smegenų eretizmo žmonėms piršte piršosi Liudviko XV stilius: juk tik aštuonioliktas amžius mokėjo apsupti moterį nedorovinga atmosfera, raitydamas baldus pagal jos žavumynų formas, medžio ir vario bangomis bei užraitais mėgdžiodamas jos pasitenkinimo traukulius, spazmų voliutas, gyvu ir šviesiu dekoru paaštrindamas saldų blondinės glebumą, o neryškių, vandeningų tonų, kone bespalviais apmušalais sušvelnindamas sūrų brunetės skonį.

Tokį miegamąjį Dezesentas kadaise turėjo Paryžiaus bute: su didele balta lakuota lova, kuri tampa dar vienu prieskoniu, uždegančiu

seną iškrypėlį, besityčiojantį iš tariamos Grezo merguželių skaistybės[13] ir veidmainiško drovumo, iš dirbtinai balto ištvirkavimo guolio, kvepiančio vaikais arba jaunomis merginomis.

Kitu atveju, – dabar, kai jis norėjo nutraukti saitus su erzinančiais savo praėjusio gyvenimo prisiminimais, tai buvo vienintelė galimybė, – reikėjo paversti miegamąjį vienuolyno cele; bet čia iškilo sunkumų, nes atgailai ir maldai skirtos rūsčios prieglaudos jam žadino pasibjaurėjimą.

Iš visų pusių apsvarstęs šį klausimą, jis priėjo išvadą, kad tikslui pasiekti galbūt užtektų niūrų kambarį praskaidrinti linksmais daiktais arba, dar geriau, sąmoningai paliekant miegamąjį bjaurų, suteikti jo visumai elegancijos ir išskirtinumo; apversti aukštyn kojom optinę apgaulę, kuri teatro scenoje pigius margus skudurus paverčia prašmatniais ir brangiais audiniais; išgauti visiškai priešingą efektą, nuostabiomis medžiagomis sukuriant skarmalų įspūdį; trumpai tariant, įsirengti kartūzo celę, kuri atrodytų kaip tikra, nors tai, suprantama, tebūtų regimybė.

Jis padarė štai ką: norėdamas imituoti gelsvus klijinius dažus, kokiais dažomos valstybinės ir bažnytinės įstaigos, liepė aptraukti sienas šafrano spalvos šilku; siekdamas perteikti šokoladinę lamperijų spalvą, įprastą tokiam būstui, apkalė apatinę sienų dalį tamsiai avietinėmis plokštėmis. Rezultatas pranoko viltis: miegamasis tapo panašus į nemaloniai griežtą modelį, kuriuo jis sekė, tačiau tik iš tolo; lubos buvo apmuštos balta drobe, atstojančia tinką, bet nerėžiančia akies; o šaltą celės grindinį jam gana gerai pavyko nukopijuoti paklojus vilnonį kilimą su raudonų kvadratų raštu ir balsvomis dėmėmis, atseit nutrintomis sandalų ir aulinių batų.

Miegamajame pastatė geležinę lovelę, tariamą cenobito gultą, padarytą iš senovinių kalstinių, nušlifuotų ir tiek galvūgalyje, tiek kojūgalyje pagražintų įmantriais raštais – išsiskleidusiom tulpėm, susipynusiom su vynuogienojais; šiuos ornamentus jis buvo nusižiūrėjęs nuo žavių laiptų turėklų vienuose senuose rūmuose.

Vietoj naktinio staliuko įsitaisė senovinį klauptelį, kurio viduje buvo vietos naktiniam puodui, o viršuje gulėjo liturginis maldynas; į

priešingą sieną atrėmė stales su didžiuliu ažūriniu baldakimu ir iš medžio išdrožtomis mizerikordijomis[14], be to, į savo bažnytinius kandeliabrus įstatė tikro vaško žvakes, kurių nusipirko liturgijos reikmenų parduotuvėje, nes nuoširdžiai dygėjosi tiek žibalinėmis, tiek skalūnų alyvos, tiek dujinėmis lempomis ir stearino žvakėmis, – bet kokiu šiuolaikiniu apšvietimu, tokiu ryškiu ir žiaudriu.

Rytais, lovoje, padėjęs galvą ant pagalvės, Dezesentas prieš užmigdamas žiūrėdavo į Teotokopulo paveikslą, kurio rėkianti spalva, kiek prislopindama geltono audinio šypseną, suteikdavo jam niūrumo, ir nesunkiai įsivaizduodavo, kad gyvena už šimto mylių nuo Paryžiaus, toli nuo žmonių, nuošalaus vienuolyno glūdumoje.

Ir, apskritai paėmus, tokią iliuziją buvo lengva susikurti, nes jo gyvenimas atrodė beveik kaip vienuolio. Tik jis džiaugėsi įkalinimo privalumais, išvengdamas visų jį lydinčių nepatogumų: kareiviškos drausmės, prasto aptarnavimo, nešvaros, kamšaties, nykaus dykinėjimo. Jis ne tik padarė savo celę patogiu ir šiltu kambariu, bet ir pasistengė, kad jo gyvenimas būtų sveikas, malonus, patogus, užimtas ir nesuvaržytas.

Panašiai kaip atsiskyrėlis, jis buvo subrendęs vienatvei, iškamuotas gyvenimo ir daugiau nieko iš jo nelaukė; panašiai kaip vienuolį, jį smaugė didžiulis nuovargis, meditacijų poreikis, troškimas nebeturėti nieko bendro su pasauliečiais, kuriuos jis laikė savanaudžiais ir kvailiais.

Trumpai tariant, nors jis neturėjo pašaukimo malonės būsenai, jautė nemeluotą prielankumą vienuolynuose užsidariusiems žmonėms, persekiojamiems piktos visuomenės, kuri neatleidžia jiems nei už jos niekinimą, nei už norą tylėjimo įžadais atsverti ir atpirkti vis didesnį juokingų ir paikų jos pokalbių begėdiškumą.

VI skyrius

Nugrimzdęs į platų ausėtą minkštakrėslį, – kojos ant auksuotų kriaušių formos atramėlių malkoms, šlepetės apskrudusios nuo pliauskų, kurios traškėdamos mėtė gyvus liepsnos liežuvius, tarytum pliekiamos pašėlusio orapūtės alsavimo, – Dezesentas padėjo ant stalo skaitomą seną knygą *in quarto,* pasirąžė, užsidegė cigaretę ir atsidavė malonioms svajonėms, sparčiai lėkdamas prisiminimų pėdsakais, kuriuos, jau seniai išsitrynusius, staiga, po daugelio mėnesių, vėl išryškino nei iš šio, nei iš to atmintyje iškilusi pavardė.

Jis kaip šiandien, stulbinamai aiškiai, matė sutrikusį savo draugo Degiurando veidą, kai tas užkietėjusių viengungių sueigoje turėjo prisipažinti, kad jau viskas parengta jo vestuvėms. Visi ėmė šaukti, apsakinėti, kaip šlykštu miegoti viename patale; tai nieko nedavė – pametęs galvą, jis šventai tikėjo, kad jo būsimoji žmona yra protinga, ir teigė įžvelgęs nepaprastą jos atsidavimą ir švelnumą.

Iš šių jaunų vyrų vien Dezesentas pritarė jo sprendimui, vos tik sužinojęs, kad jo sužadėtinė trokšta įsikurti naujo bulvaro kampe, viename iš moderniųjų, rotondos plano butų.

Įsitikinęs, kad smulkūs nemalonumai veikia negailestingai ir užgrūdintiems žmonėms jie pražūtingesni negu dideli, ir atsižvelgdamas į tai, kad Degiurandas neturi turto, o jo žmonos kraitis beveik nieko vertas, jis numanė, jog šis paprastas noras ateityje užtrauks jiems begalę juokingų bėdų.

Taip ir nutiko. Degiurandas nusipirko apskritų formų baldus, konsoles pusapskričiu išpjautomis nugarėlėmis, lanku išlenktus užuolaidų

karnizus, iškirptus kaip pusmėnulis kilimus. Viskas buvo padaryta pagal užsakymą, tad jis išleido dvigubai daugiau už kitus naujakurius, o vėliau, kai jo žmonai, stokojančiai pinigų drabužiams, atsibodo gyventi šioje rotondoje ir jie buvo priversti persikelti į stačiakampį, pigesnį butą, joks baldas ten netiko ir nestovėjo kaip reikiant. Įkyrėję baldai pamažu tapo nepabaigiamų rūpesčių šaltiniu; vyro ir žmonos santarvė, jau ir taip skilinėjanti pavargus nuo bendro gyvenimo, diena iš dienos trupėjo; juodu barėsi, priekaištavo vienas kitam, kad negali būti svetainėje, kur kanapos ir konsolės, neprisišliejančios prie sienų, svyruoja vos paliestos ir nepadeda jokie pleištai. Jiems trūko pinigų baldams perdirbti, nors tai, beje, vargu ar buvo įmanoma. Pagiežingoms pastaboms ir barniams dingstį duodavo kiekviena smulkmena: stalčiai, važinėją netvirtai stovinčiuose balduose, arba tarnaitės vagiliavimai – naudodamasi besiriejančių šeimininkų neatidumu, ji švarindavo kasą; trumpai tariant, gyvenimas jiems pasidarė nepakeliamas; jis ėmė ieškoti linksmybių mieste, o ji savo rūškaną ir pilką būvį stengėsi užmiršti svetimaudama. Galop abu nutarė nutraukti sutartį ir paprašyti skyrybų.

– Mano mūšio planas buvo tiksliai apskaičiuotas, – tada pasakė sau Dezesentas, pajutęs pasitenkinimą, kokį jaučia strategai, kai iš anksto numatytus jų manevrus lydi sėkmė.

O dabar, sėdėdamas priešais židinį ir mąstydamas apie išsiskyrusią porą, kuriai jis padėjo susieiti savo gerais patarimais, jis įmetė į židinį dar vieną glėbį malkų ir kaipmat vėl įsileido į svajones.

Dabar jį apgulė kiti to paties pobūdžio prisiminimai.

Prieš kelerius metus Rivoli gatvėje jis vieną vakarą sutiko maždaug šešiolikos metų gatvės berniūkštį – išblyškusį ir vylingą, gundantį kaip kekšė. Vaikėzas čiulpė varganą cigaretę nuo prasto tabako šapelių plyšinėjančiu popieriumi. Burnodamas trynė į šlaunį degtukus, bet nė vienas neužsidegė ir greitai buvo išeikvoti visi. Tada, pamatęs jį stebintį Dezesentą, jis priėjo artyn ir pridėjęs ranką prie kepurės snapelio mandagiai paprašė ugnies. Dezesentas pasiūlė jam olandiškų aromatinių cigarečių, paskui užmezgė pokalbį ir paakino berniuką papasakoti savo gyvenimo istoriją.

Ji buvo labai paprasta; jis vadinosi Ogiustas Langlua, dirbo pas kartonininką, jo motina buvo mirusi, o tėvas mušdavo jį kaip obuolį.

Dezesentas klausėsi jo susimąstęs.

– Eime išgerti, – pakvietė jis. Nusivedė vaikiščią į kavinę ir pavaišino keliomis taurėmis stipraus punšo. Šis gėrė nepratardamas nė žodžio. – Žinai ką, – staiga pasakė Dezesentas, – ar nenorėtum šįvakar pasilinksminti? Iš mano kišenės.

Jis nusivedė berniuką pas ponią Lorą, kuri Monjė gatvėje, ketvirtame aukšte, laikė margą būrelį gėlininkių, įkurdintų raudonuose kambarėliuose su apskritais veidrodžiais, kanapomis ir dubenimis apsiprausti.

Ogiustas, maigydamas rankose savo kepurę, išsižiojęs spoksojo į pulką moterų, kurių dažytos lūpos prasivėrė visos kartu:

– Ak, koks pyplys! Argi jis ne mielas!

– Bet klausyk, pupuli, tu dar per mažas, – pridūrė aukšta išsprogtakė ir kumpanosė brunetė, atliekanti pas ponią Lorą privalomą gražiosios žydės vaidmenį.

Patogiai įsitaisęs, jausdamasis kaip namie, Dezesentas tyliai šnekėjosi su šeimininke.

– Nebijok, kvailiuk, – kreipėsi jis į berniuką. – Nagi, išsirink, aš užmokėsiu.

Jis švelniai pastūmė vaikėzą, ir tas šleptelėjo ant sofos tarp dviejų moterų. Poniai Lorai davus ženklą, jos mažumėlę susispaudė, apsupdamos Ogiusto kelius savo peniuarais, pakišdamos jam po nosimi šiltu kvaitinančiu šerkšnu nupudruotus pečius, ir jis sėdėjo nė nekrusteldamas, iškaitusiais žandais, išdžiūvusia burna, iš po nuleistų vokų mėtydamas smalsius žvilgsnius, kurie nevalingai krypo į moterų šlaunis.

Vanda, gražioji žydė, pabučiavo vaiką, duodama jam gerų patarimų, liepdama klausyti tėtės ir mamos, o jos rankos tuo metu lėtai jį glostinėjo, ir berniukas alpėdamas, persimainiusiu veidu atlošė galvą į jos kaklą.

– Vadinasi, tu šįvakar atėjai čia ne dėl savęs, – pasakė Dezesentui ponia Lora. – Bet iš kur, po galais, iškrapštei šitą kūdikį? – paklausė ji, kai Ogiustas dingo išsivestas gražiosios žydės.

– Gatvėje, brangioji.

– Betgi tu neprisilakęs, – sumurmėjo senoji dama. Paskui, pamąsčiusi, motiniškai nusišypsojo ir pridūrė: – A, supratau... Velniai griebtų, tau reikia jauniklių!

Dezesentas gūžtelėjo pečiais.

– Nesupratai, ničnieko nesupratai, – tarė jis. – Po teisybei, aš tiesiog mėginu iš berniuko padaryti galvažudį. Jis nekaltas ir sulaukė tokio amžiaus, kai kraujas verte verda. Galėtų lakstyti paskui savo kvartalo mergaites, gyventi dorai, šiek tiek pasismagindamas, trumpai tariant, gauti vargšams skirtą kruopelytę nuobodžios laimės. O aš, atvedęs jį čia, parodęs prabangą, kokios jis nė neįsivaizdavo ir kuri norom nenorom įsirėš jam atmintin, ir kas dvi savaites pasiūlydamas jam tokią pramogą, įpratinsiu jį prie malonumų, kokių jo kišenė neišneša. Sakykim, praeis trys mėnesiai, kol jie pasidarys jam trūks plyš būtini – o kadangi leisiu jais mėgautis ne per dažniausiai, jis dar nebus persisotinęs, – na ir štai, po trijų mėnesių baigsis pinigai, kurių duosiu tau iš anksto už šią paslaugą, ir tada, norėdamas čia toliau lankytis, vaikėzas pradės vogti. Jis viską padarys, kad tik galėtų voliotis ant šios sofos po dujinėmis lempomis! Galop, tikiuosi, jis prieis iki to, kad nužudys poną, kuris pasirodys ne laiku, vaikėzui mėginant išlaužti jo sekreterą. Tada mano tikslas bus pasiektas: būsiu pagal savo išgales išugdęs dar vieną niekšą, dar vieną priešą šiai išsigimusiai visuomenei, čiulpiančiai mūsų kraują.

Moterys išpūtė akis.

– Ak, štai ir tu! – tarė jis, pamatęs Ogiustą grįžtant į svetainę. Išraudęs ir susisarmatijęs, jis slėpėsi už gražiosios žydės nugaros. – Eime, vyruti, jau vėlu, atsisveikink su damomis.

Laiptinėje jis berniukui paaiškino, kad šis kas dvi savaites galės apsilankyti pas ponią Lorą, neišleisdamas nė varioko; paskui, kai jie atsidūrė lauke, ant šaligatvio, žiūrėdamas į priblokštą vaikėzą, pasakė:

– Mudu daugiau nesusitiksim. Skubėk namo pas tėvą, jam ranka niežti be darbo, ir įsimink šiuos, beveik evangeliškus žodžius: „Elkis su kitais taip, kaip nenori, kad jie su tavim elgtųsi.“ Ši taisyklė padės tau toli nueiti.

– Labanakt.

– Tik nebūk nedėkingas, kuo greičiau duok žinią apie save per teismo kroniką laikraščiuose.

– Judošiukas! – dabar burbėjo Dezesentas, žarstydamas anglis. – Tik pamanyk, aš nė karto nemačiau jo vardo įvykių skiltyje! Teisybė, negalėjau išvengti rizikos, nors ir nuspėjau pavojų: kad motušė Lora apdums man akis – susikiš pinigus į kišenę, o prekės neduos, kad viena iš tų moterų įsižiūrės Ogiustą ir praėjus trims mėnesiams leis naudotis ja už dyka ir netgi kad pikantiški gražiosios žydės nikiai atbaidys vaikėzą, per daug nekantrų ir per jauną, kad ištvertų lėtas žaidimų preliudijas ir audringas pabaigas. Taigi apsikvailinau, nebent jis būtų turėjęs nemalonumų su teisėsauga jau po to, kai persikėlęs į Fontenė lioviausi skaityti laikraščius.

Dezesentas atsistojo ir kelis kartus apėjo kambarį.

– Vis dėlto būtų gaila, – tarė jis sau, – juk šitaip elgdamasis aš įgyvendinau pasaulietinę parabolę, visuotinio švietimo alegoriją, švietimo, kuris siekia ne mažiau kaip visus žmones paversti tokiais langlua ir, užuot iš gailesčio išdūrus vargšams akis, priversti juos plačiai atsimerkti, kad jie, pamatę šalia nepelnytai geresnius likimus, prabangesnius ir stipresnius džiaugsmus, imtų juos labiau vertinti ir jų trokšti.

Taigi, toliau mąstė Dezesentas, galima padaryti išvadą: kadangi skausmas yra išsilavinimo padarinys, kadangi jis plinta ir aštrėja kylant idėjoms, tai juo labiau stengsies tašyti varguolių protą ir gludinti nervų sistemą, juo smarkiau jiems kalsis pašėlusiai gyvybingi dvasinės kančios ir neapykantos daigai.

Lempos rūko. Jis išsuko dagtis ir pasižiūrėjo į laikrodį – trečia valanda nakties. Užsidegė cigaretę ir vėl pasinėrė į knygą, nuo kurios jį buvo atitraukusios godos, – seną lotynišką poemą *De laude castitatis**, parašytą Avito, Vienos metropolito, valdant Gondebaldui[1].

* „Apie skaistybės šlovę".

VII skyrius

Nuo tos nakties, kai Dezesentą be jokios aiškios priežasties aplankė melancholiškas Ogiusto Langlua prisiminimas, jis iš naujo išgyveno visą savo gyvenimą.

Dabar, sklaidydamas knygas, neįstengė suvokti nė žodžio; pačios akys jų nebeskaitė; jam atrodė, kad jo protas, persisotinęs literatūra ir menu, atsisako pasisavinti ką nors daugiau.

Jis gyveno pačiu savimi, sėmėsi peno iš savo organizmo, panašiai kaip žvėrys, įlindę į urvą miegoti per žiemą; vienatvė paveikė jo smegenis tarytum narkotikas. Iš pradžių erzinusi ir kėlusi įtampą, dabar ji užleido stingulį ir miglotas mintis; vienatvė griovė jo užmojus, laužė valią, ir jis pasyviai atsiduodavo jos atgintai virtinei svajonių, nė nemėgindamas nuo jų pabėgti.

Netvarkinga krūva skaitinių ir apmąstymų apie meną, susikaupusių nuo tada, kai jis užsidarė nuo žmonių, nelyginant užtvara senų prisiminimų upei sustabdyti, staiga buvo nunešta, ir veržlus srautas plūdo vartydamas dabartį ir ateitį, skandindamas viską po praeities sluoksniu, užliedamas jo dvasią neaprėpiamu liūdesiu, ant kurio plynės it juokingos sudužusio laivo nuolaužos plūduriavo nykūs jo gyvenimo epizodai, absurdiški niekai.

Knyga, laikoma rankoje, būdavo, nukrinta ant jo kelių; jis pasiduoda, su pasibjaurėjimu ir nerimu žiūrėdamas, kaip vieni po kitų slenka jo mirusio gyvenimo metai; dabar jie urduliuodami sukosi apie ponios Loros ir Ogiusto prisiminimą, įsmeigtą tarp tekančių vandenų kaip tvirtas kuolas, kaip aiškus faktas. Ak, koks tai buvo laikas! Aukštuomenės

vakarai, žirgų lenktynės, kortų partijos, meilės, užsisakytos iš anksto ir patiekiamos nurodytu laiku, išmušus vidurnakčiui, į jo rausvąjį buduarą! Iš užmaršties išplaukę veidai, grimasos, tušti žodžiai apsėsdavo jį kaip lipte prilimpančios populiarios melodijos, kurias norom nenorom niūniuoji, kol staiga nei iš šio, nei iš to išmeti iš galvos.

Šis tarpsnis buvo trumpas; atmintis nuėjo poilsio, ir jis vėl pasinėrė į lotyniškų veikalų studijas, kad tų prisiminimų neliktų nė pėdsako.

Tačiau ledai buvo pajudėję; kone iškart po pirmo etapo prasidėjo antrasis, susijęs su vaikystės prisiminimais, ypač su metais, prabėgusiais pas tėvus jėzuitus.

Šie prisiminimai buvo tolimesni, bet aiškesni, įsirėžę giliau ir patvariau; tankus parkas, ilgos alėjos, gėlių lysvelės, suolai – visos šios apčiuopiamos smulkmenos iškilo jam prieš akis miegamajame.

Paskui sodai prisipildė gyvybės, jis išgirdo skambant mokinių balsus ir įsimaišantį tarp jų mokytojų juoką per pertraukas, jiems žaidžiant kamuoliu pasikaišius sutaną tarp kelių arba šnekantis su jaunuoliais po medžiais be jokios pozos ir pasipūtimo, lyg jie būtų to paties amžiaus draugai.

Jis prisiminė tėvišką jungą, kuriam bausmės tiko ne per labiausiai, tad, užuot skyrus penkis šimtus ar tūkstantį poezijos eilučių, viso labo būdavo liepiama pasimokyti neišmoktą pamoką, kol kiti pramogaudavo, o dar dažniau užtekdavo paprasto pabarimo; vienuoliai apsupdavo vaiką aktyvia, bet švelnia priežiūra: stengdavosi jam įtikti, išleisdavo trečiadieniais pasivaikščioti, kur tik jis norėdavo, pasinaudodami proga per kiekvieną mažą Bažnyčios šventę pridurdavo prie įprasto valgiaraščio pyragų ir vyno arba surengdavo iškylą į gamtą; tėviškas jungas reiškėsi noru neatbukinti mokinio, diskutuoti su juo, žiūrėti į jį kaip į vyrą, o kartu popinti kaip išlepusį kūdikį.

Taigi jiems pavykdavo padaryti vaikui neginčijamą įtaką, iš dalies suformuoti puoselėjamus protus, nukreipti juos viena kryptimi, įskiepyti tam tikras idėjas ir lavinti mąstymą įteikliu ir gudriu metodu, kurį jie taikydavo ir vėliau, stengdamiesi lydėti buvusius auklėtinius gyvenimo keliu, palaikyti juos, darančius karjerą, rašydami jiems to-

kius širdingus laiškus, kokius dominikonas Lakorderas rašydavo savo buvusiems Sorezo mokiniams[1].

Dezesentas gerai suprato, ką darė jėzuitai, bet įsivaizdavo, kad jų darbas su juo nedavė vaisių; dėl nepasiduodančio patarimams, priekabaus, smalsaus, linkusio į ginčus būdo vienuolių disciplina jo negalėjo iš esmės pakeisti, jų pamokos – pavergti; o kai jis paliko koležą, jo skepticizmas tik padidėjo; susidūrimas su nepakančia ir siauražiūre legitimistine visuomene, pokalbiai su dideliu protu nepasižyminčiais parapijos seniūnais ir menkesniais dvasininkais, kurių klaidos ardė taip sumaniai jėzuitų nuaustą šydą, dar labiau sustiprino jo nepasitikėjimą bet kokia religija.

Apskritai paėmus, Dezesentas tarėsi išsivadavęs iš visų ryšių ir varžtų; tik tiek, kad jis, priešingai negu visi pasaulietinių licėjų ir pensionų auklėtiniai, buvo išsaugojęs nuostabų prisiminimą apie savo koležą ir mokytojus, bet štai dabar, mąstant apie save, jam galop iškilo klausimas, ar kartais sėklos, kadaise kritusios į bevaisę žemę, nepradeda dygti.

Iš tikrųjų, jau keletą dienų jo dvasinė būsena buvo sunkiai nusakoma. Akimirką jis tikėdavo, instinktyviai gręždavosi į religiją, o paskui, vos valandžiukę pasvarsčius, tikėjimo trauka išgaruodavo, nors jis vis tiek likdavo kupinas nerimo.

Tačiau, žvelgdamas į savo sielos gilumą, jis gerai žinojo, kad niekad neturės tikrai krikščioniškos nuolankumo ir atgailavimo dvasios; žinojo, netgi nedvejodamas, kad niekad nesulauks tos valandos, apie kurią kalba Lakorderas, malonės valandos, „kai paskutinis šviesos spindulys įsiskverbia į sielą ir sutelkia pabiras tiesas aplink bendrą centrą"; nejuto kūno marinimo ir maldos poreikio, be kurio, jeigu įsiklausytume į daugumą dvasininkų, neįmanomas joks atsivertimas; nejautė troškimo maldauti Dievą, kurio gailestingumas jam atrodė menkai tikėtinas; ir vis dėlto išlikęs palankumas savo buvusiems mokytojams skatino jį domėtis jų darbais ir doktrinomis; prisimindamas aistringus šių aukšto intelekto žmonių balsus, nepakartojamas tvirto įsitikinimo gaideles, jis imdavo abejoti savo proto išgalėmis. Gyve-

nant tokioje vienatvėje, be šviežio peno, be ką tik patirtų įspūdžių, be minčių atsinaujinimo, be galimybės apsikeisti potyriais, gautais iš išorinio pasaulio, iš bendravimo su žmonėmis, iš bendro būvio; įnoringai užsidarius tarp keturių sienų, nors tai prieštaravo gamtai, visi tie klausimai, pamiršti Paryžiuje, vėl iškilo kaip erzinančios problemos.

Šią krizę, be abejo, iš dalies sukėlė mėgstamų lotyniškų veikalų skaitymas, nes beveik visus juos buvo parašę vyskupai ir vienuoliai. Apsuptas vienuolyno atmosferos, į galvą mušančio smilkalų kvapo, jis susijaudrino nervus, ir galų pagalėj šios knygos dėl minčių sąsajų išstūmė vėlyvosios jaunystės prisiminimus ir ištraukė į šviesą mokinio dienas, prabėgusias pas tėvus jėzuitus.

– Ką ir kalbėti, – samprotavo Dezesentas, mėgindamas atsekti, kaipgi šis jėzuitiškas elementas įsiskverbė į Fontenė, – aš nuo pat vaikystės, pats to nežinodamas, turėjau raugo, kuris dar nebuvo įrūgęs. Ko gero, tai rodo mano senas polinkis į liturgijos reikmenis.

Tačiau jis juto nepasitenkinimą, kad nebėra visiškas savo paties šeimininkas, ir ieškodamas priešingų argumentų prisigalvojo visokių paaiškinimų: norom nenorom turėjęs atsigręžti į dvasininkiją, nes Bažnyčia viena pati suglobusi meną, prarastus praėjusių amžių modelius; Bažnyčia įamžinusi – tai byloja netgi niekingos šiuolaikinės kopijos – auksakalystės dirbinių apybrėžas, išsaugojusi grakščių kaip petunijos taurių ir švaraus kontūro komuninių žavesį, ir andainykščių formų grožį išlaikęs net aliuminis, emalio imitacijos, spalvotas stiklas. Apskritai paėmus, didžiuma brangių daiktų, esančių Kliuni muziejaus kolekcijoje ir tik per stebuklą išvengusių niekšingo sankiulotų siautėjimo, priklausę seniems Prancūzijos vienuolynams; Bažnyčia viduramžiais ne tik apgynusi nuo barbariškumo filosofiją, istoriją ir literatūrą, bet ir išgelbėjusi vaizduojamąją dailę, atnešusi lig mūsų dienų nuostabiuosius audinių ir juvelyrikos pavyzdžius, ir nors šventų daiktų gamintojai gadiną juos kaip tik įmanydami, vis dėlto jie negalį pakeisti pirmykštės tobulos jų formos. Taigi nesą ko stebėtis, kad jis vaikąsis šių senovinių niekučių ir kaip daugybė kitų kolekcininkų perkąs relikvijas iš Paryžiaus antikvarų ir kaimo sendaiktininkų.

Tačiau veltui jis rėmėsi visais šiais argumentais – jam nepavyko kaip reikiant savęs įtikinti. Žinoma, viską apibendrinęs, jis nesiliovė laikyti religijos gražia legenda, nuostabia apgaule, bet, nepaisant visų aiškinimų, jo skepticizmas susvyravo.

Kad ir kaip keista, buvo aišku kaip dieną: dabar jis turėjo daugiau abejonių negu vaikystėje, kai jėzuitai tiesiogiai juo rūpinosi ir privalėjo jį mokyti, kai jis buvo jų rankose, priklausė jiems kūnu ir siela, kai jų įtakos negalėjo atsverti nei ryšiai su šeima, nei niekas kitas iš išorės. Negana to, jų įskiepytas antgamtiškumo pomėgis, iš lėto nejučiomis išsišakojęs jo sieloje, dabar, vienatvėje, tarpte tarpo ir, šiaip ar taip, veikė tylią įkalintą dvasią, besisukančią mažame įkyrių minčių rate.

Ištyrinėjęs savo minčių eigą, pasistengęs susieti jų gijas, nustatęs jų ištakas ir priežastis, Dezesentas įsitikino, kad jo veiksmus pasaulietiniame gyvenime lemia gautas išsilavinimas. Taigi ar išmonės trauka ir ekscentriškumo poreikis, apkritai paėmus, atsirado ne iš apgaulingai magių studijų, nežemiško rafinuotumo, kone teologinių spekuliacijų? Iš esmės tai buvo polėkis, veržimasis į idealą, į nepažįstamą pasaulį, į tolimą palaimą, trokštamą kaip toji, kurią mums žada Šventraštis.

Staiga jis sustojo, nutraukė savo apmąstymų giją.

– Še tau kad nori, – tarė su apmaudu, – aš esu dar labiau įklimpęs, negu maniau. Įrodinėju teiginius pats sau kaip tikras kazuistas.

Jis susimąstė apimtas slaptos baimės; žinoma, jeigu Lakordero teorija pagrįsta, jam nėra ko baimintis, nes atsivertimo stebuklas neištinka nelauktai, vienu gaistu; kad įvyktų sprogimas, žemę reikia ilgai, nuolatos minuoti; bet kaip romanistai kalba apie meilę iš pirmo žvilgsnio, taip kai kurie teologai kalba apie tikėjimą, pribloškiantį lyg perkūnas iš giedro dangaus; jeigu pripažintume jų požiūrį teisingu, niekas negalėtų būti tikras, kad nepasiduos. Nebėra prasmės nei analizuoti savęs, nei pasikliauti nuojauta, nei griebtis apsisaugojimo priemonių, – misticizmo psichologija nieko verta. Tiesiog yra taip, kaip yra, ir nieko nebepridursi.

– Po šimts, visai sukvailėjau! – pasakė sau Dezesentas. – Jei taip bus toliau, ligos baimė galop mane iš tiesų susargdins.

Jam pavyko bent kiek nusikratyti šios įtakos; prisiminimai išblėso, bet išryškėjo kiti negalios simptomai. Dabar jį apniko vien teologinių disputų temos; parkas, pamokos, jėzuitai atsidūrė toli; jį visą užvaldė abstrakcijos; norom nenorom jis mąstė apie prieštaringas dogmų interpretacijas, seniai pamirštus atsimetimus nuo tikėjimo, aprašytus Bažnyčios Susirinkimams skirtame tėvo Labo veikale[2]. Prisiminė šį bei tą apie schizmas ir erezijas, kurios amžiams atskyrė Vakarų ir Rytų Bažnyčią. Antai Nestorijas[3] neigė Įsikūnijimo slėpinį ir Mergelės teisę vadintis Dievo Motina, nes ji savo įsčiose nešiojusi ne Dievą, o žmogų; Eutichas[4] skelbė, kad Kristus negalėjęs būti panašus į kitus žmones, nes Dievybė pasirinkusi savo buveine Jo kūną, taigi visiškai permainiusi Jo pavidalą; dar kiti ginčininkai tvirtino, kad Atpirkėjas visai neturėjęs kūno ir šventųjų knygų užuominas apie tai reikią suprasti perkeltine prasme; o štai Tertulianas dėstė savo garsiąją beveik materialistinę aksiomą: „Nekūniška yra tik tai, ko nėra; visa, kas yra, turi kūną." Galop Dezesentui nedavė ramybės senas klausimas, aptarinėjamas daugel metų: ar Kristus ant kryžiaus buvo prikaltas vienas, ar Golgotoje kentėjo nukryžiuota Trejybė, viena trijuose asmenyse, triguboje hipostazėje? Nevalingai, lyg kartodamas kadaise išmoktą pamoką, jis kėlė sau klausimus ir pats sau atsakinėjo.

Kelias dienas jo smegenyse viešpatavo knibždėlynas paradoksų ir sofizmų, kebeknė smulkmeniškų galvosūkių, raizginys taisyklių, tokių pat sudėtingų kaip kodeksų straipsniai, – visa tai tiko kuo įvairiausiai interpretacijai, kuo įvairiausiam žodžių žaismui ir sudarė dangišką teisės mokslą, vieną iš subtiliausių ir įmantriausių; paskui abstrakcijos taip pat išgaravo ir jų vietą užėmė vaizduojamosios dailės įspūdžiai, sužadinti ant sienų kabančių Giustavo Moro paveikslų.

Jis išvydo einant procesiją prelatų: archimandritų, patriarchų, keliančių auksines rankoves klūpančiai miniai palaiminti, panirusių į skaitymą ar maldą ir kinknojančių žilas barzdas; išvydo tykių at-

gailautojų eiles tamsiose kriptose, išvydo dangun besistiebiančias milžiniškas katedras, kuriose griaudėjo pamokslaujantys vienuoliai. Kaip De Kvinsiui po opijaus dozės užtekdavo žodžių *consul Romanus*[5], kad prisimintų ištisus Tito Livijaus puslapius ir regėtų žengiant iškilmingą konsulų eiseną, taip ir jam, perskaičius kokį nors teologinį posakį, užimdavo kvapą ir jis matydavo, kaip traukiasi liaudis, kaip vyskupų siluetai ryškėja liepsnojančiame bazilikų fone; šie reginiai laikė jį apkerėtą, lėkdami iš vieno šimtmečio į kitą ir pasiekdami šiuolaikines religines apeigas, apsupdami jį graudulingos ir švelnios muzikos begalybe.

Čia jam nebereikėjo ieškoti argumentų, diskutuoti; tai buvo žodžiais nenusakomas pagarbos ir baimės įspūdis; meninį jausmą vergte pavergdavo taip puikiai apgalvotos katalikų liturgijos scenos; jas prisiminus jo nervai sudrebėdavo, o paskui, kaip staigus pasipriešinimas, kaip greitas špagos atkirtis, jį užplūsdavo pabaisiškos mintys, mintys apie šventvagystes, nurodytas nuodėmklausių vadovėliuose, – apie gėdingą, nešvankų piktnaudžiavimą šventintu vandeniu ir šventintu aliejumi. Priešais visagalį Dievą dabar išdygdavo galingas varžovas – velnias, ir Dezesentui rodėsi, kad baisi šio didybė tikriausiai kyla iš nusikaltimo, kurį, pagautas šiurpios linksmybės ir sadistiško džiaugsmo, tiesiog bažnyčioje daro tikintysis, atkakliai piktžodžiaudamas, įžeidinėdamas ir niekindamas garbinamus dalykus; jam prieš akis iškildavo burtų beprotybės, juodosios mišios, raganų puota, kraupūs apsėdimai ir egzorcizmai; tada jis imdavo svarstyti, ar pats nešventvagiauja, turėdamas namie daiktų, kurie kitados buvo pašventinti: kanono lentelių, arnotų ir komuninių; pagalvojęs apie nuodėmingą savo būklę, pajusdavo savotišką pasididžiavimą ir palengvėjimą; nors įžiūrėdavo čia šventvagysčių malonumus, tos šventvagystės buvo ginčytinos ar bent jau nesunkios, nes apskritai šie daiktai jam buvo brangūs ir jis nenaudojo jų kaip nors iškrypėliškai; taigi jis guodėsi atsargiomis ir bailiomis mintimis, nes įtari jo siela draudė akivaizdžiai nusikalsti, atimdama įžūlią drąsą, kurios reikia siaubingoms, tyčinėms, tikroms nuodėmėms padaryti.

Galop ši kazuistika po truputį išgaravo jam iš galvos. Jis nelyginant iš savo dvasios aukštybių pažvelgė į Bažnyčios panoramą, į jos įtaką žmonijai, nuo amžių perduodamą iš kartos į kartą; įsivaizdavo ją liūdną ir didingą, skelbiančią žmogui gyvenimo siaubą, lemties rūstumą; pamokslaujančią apie kantrybę, atgailą, pasiaukojimo dvasią; besistengiančią aptvarstyti opas kraujuojančių Kristaus žaizdų reginiu; užtikrinančią dieviškas privilegijas, žadančią geriausią vietą danguje tiems, kurie liūdi; kviečiančią žmones, Dievo kūrinius, kentėti, pasiūlyti Dievui kaip auką savo sielvartus ir skriaudas, išbandymus ir vargus. Bažnyčia jo akyse iš tikrųjų darėsi iškalbinga, motiniška varguoliams, užjaučianti engiamuosius, grėsminga engėjams ir despotams.

Čia Dezesentas vėl pajusdavo tvirtą žemę po kojomis. Žinoma, jis buvo patenkintas, kad pripažįstamas visuomenės sugedimas, bet imdavo maištauti prieš siūlomus vaistus – miglotą kito gyvenimo viltį. Šopenhaueris buvo konkretesnis; jo teorijos ir Bažnyčios doktrinos plaukė iš to paties požiūrio; jis taip pat rėmėsi pasaulio neteisingumu ir niekingumu, jis taip pat kartu su „Jėzaus sekimu“ skausmingai šaukė: „Gyventi žemėje yra tikras vargas![6]“ Jis taip pat pamokslavo apie gyvenimo menkystę, vienatvės privalumus, įspėjo žmoniją: kad ir ką ji darytų, kad ir kur suktų, vis tiek liktų nelaiminga – vargšas dėl kančių, kurios kyla iš stokos, o turtingas dėl neįveikiamo nuobodulio, kurį žadina perteklius; tačiau negyrė jokios panacėjos, neliūliavo tavęs apgaulingais pažadais išgydyti neišvengiamas ligas.

Jis nepiršo tau piktinančios gimtosios nuodėmės dogmos; nemėgino įrodyti, kad reikia nepaprastai geru laikyti Dievą, kuris globoja galvažudžius, padeda silpnapročiams, sutrypia vaikystę, atbukina senatvę; neaukštino malonių Apvaizdos, kuri išrado tokią beprasmę, nesuvokiamą, neteisingą, paiką niekšybę – fizinį skausmą; toli gražu nesistengdamas, kaip daro Bažnyčia, pateisinti kančių ir išmėginimų būtinumo, jis šaukė, apimtas gailesčio ir pasipiktinimo: „Jei koks Dievas sukūrė šitą pasaulį, aš nenorėčiau būti tas Dievas; pasaulio vargas draskytų man širdį.“

Ak, tik Šopenhaueris ir neklydo! Ką reiškė visos tos Evangelijų farmakopėjos, palyginti su jo dvasinės higienos traktatais? Jis neužsimojo nieko gydyti, nesiūlė ligoniams jokio atlygio, jokios vilties; tačiau jo pesimizmo teorija, apskritai paėmus, buvo tikra rinktinių protų, didžių sielų guodėja; ji atskleidė, kokia iš tikrųjų yra visuomenė, teigė moteris esant iš prigimties kvailas, nurodė, kokios duobės tyko kelyje, gelbėjo tave nuo nusivylimų, mokydama turėti kuo mažiau vilčių, netgi visai jų nepuoselėti, jeigu tik užtenka jėgų, ir galų pagalėj laikyti save laimingu, jeigu ant tavo galvos nei iš šio, nei iš to nekrinta milžiniškos čerpės.

Iš pat pradžių žengusi tuo pačiu keliu kaip ir „Kristaus sekimas“, šioji teorija priėjo prie to paties: susitaikymo su likimu ir pasyvumo, bet nepasiklydo tarp paslaptingų labirintų ir klaidžių šunkelių.

Tik tiek, kad šioji rezignacija, plaukianti tiesiog iš pripažinimo, kad padėtis yra apverktina ir neįmanoma nieko pakeisti, buvo suvokiama dvasios turtuoliams, bet daug sunkiau perprantama vargšams, kurių reikalavimus ir pyktį lengviau nuslopindavo geradarė religija.

Šie apmąstymai tarytum nuimdavo Dezesentui nuo pečių sunkią naštą; didžiojo vokiečio aforizmai nuramindavo jo minčių virpulį, tačiau dėl bendrų sąlyčio taškų abi teorijos primindavo jam viena kitą, ir jis negalėjo išmesti iš atminties katalikybės, tokios poetiškos, tokios jaudinančios, kurioje kadaise maudėsi ir kurios esmę gėrė visomis savo poromis.

Šis pasikartojantis grįžimas prie tikėjimo ir kartu tikėjimo baimė pradėjo jį ypač kamuoti nuo to laiko, kai ėmė blogėti sveikata, sutapo su atsinaujinusiu nervų pakrikimu.

Nuo pat ankstyvos vaikystės jį kankino nepaaiškinamas pasibjaurėjimas, šiurpulys, nuo kurio jam užšaldavo nugarkaulis ir sutraukdavo vidurius: taip, pavyzdžiui, atsitikdavo pamačius tarnaitę gręžiant šlapius skalbinius; šie reiškiniai laikui bėgant neišnyko; jam vis dar buvo tikra kančia klausytis, kaip plėšiamas audeklas, trinti pirštu gabalėlį kreidos, čiupinėti skiautę muaro.

Nevaržomas viengungio gyvenimas, kraštutinė smegenų įtampa nepaprastai pasunkino įgimtą neurozę, dar labiau suskystino jau ir taip nualintą giminės kraują; Paryžiuje dėl drebančių rankų ir neuralgijos jam teko gydytis vandens procedūromis; nuo baisių skausmų jo veidas, regis, skildavo perpus, smilkiniuose visąlaik tvinksėjo, vokus lyg badė adatos, jį pykino, ir šleikštulį jis galėjo įveikti tik atsigulęs aukštielninkas tamsoje.

Šie negalavimai pamažu išnyko pradėjus gyventi tvarkingiau, ramiau; dabar jie vėl pasirodė, tik kitu pavidalu, puldami visą kūną; palikę galvą, skausmai pereidavo į išsipūtusį, kietą pilvą, verdavo vidurius įkaitusia geležim, kamuodavo bergždžiai stanginantis; paskui jį lovoje prikeldavo ir smaugdavo plėšantis krūtinę, sausas nervinis kosulys, prasidedąs vis tuo pačiu metu ir visada trunkąs tiek pat minučių; galop jam dingo apetitas, skrandį ėmė graužti rėmuo, deginti liepsnos; po kiekvieno mėginimo pavalgyti jausdavosi išpampęs, dusdavo ir nebegalėdavo pakęsti užsegtų kelnių ir apspaustos liemenės.

Jis atsisakė stipriųjų gėrimų, kavos, arbatos, gėrė pieno produktus, griebėsi šalto vandens apsipylimų, prisirijo dvokiančiųjų ferulų, valerijonų ir chinino; netgi panoro išeiti iš namų truputį paslampinėti po gamtą, kai stojo lietingos dienos ir aplinkui pasidarė tylu ir tuščia; prisivertė vaikščioti, mankštintis; galų pagalėj laikinai atsisakė skaitymo. Ėdamas nuobodulio ir norėdamas kuo nors užpildyti dykas gyvenimo valandas, jis pasiryžo įgyvendinti sumanymą, kurį įsikūręs Fontenė nuolatos atidėliojo – tiesiog tingėjo ir kratėsi rūpesčių.

Nebegalėdamas vis iš naujo svaigintis stiliaus magija, dirgintis it nuostabus burtas veikiančiu retu epitetu, kuris, nors ir būdamas tikslus, atveria įšventintųjų vaizduotei bekraštes anapusybės erdves, Dezesentas nusprendė baigti įsirengti namus, įsigydamas brangių šiltnamio gėlių, taigi atsidėti materialiai veiklai, kad išsiblaškytų, išsivaduotų nuo nervinės įtampos, pailsintų smegenis; be to, jis tikėjosi, kad keistų ir prašmatnių atspalvių reginys bent kiek atstos jam chimeriškas ir tikras stiliaus spalvas, kurių jis laikinai neteko prisivertęs laikytis literatūros dietos.

VIII skyrius

Dezesentas visada ėjo iš proto dėl gėlių, bet šioji aistra, kurią lankydamasis Žiutinji[1] iš pradžių jautė gėlei apskritai, neišskirdamas nei jokių rūšių, nei jokių genčių, galop išsigrynino ir susitelkė į vienintelę grupę.

Jau seniai jis niekino paprastus augalus, žydinčius kokiame nors Paryžiaus turguje ant prekystalių, prilietuose vazonuose, po žalio audeklo stogeliais ar rausvais skėčiais.

Tuo pačiu metu, kai išlavėjo jo literatūrinis skonis ir domėjimasis daile, kai jį ėmė traukti tik kruopščiai perkošti, per neramų ir įžvalgų protą perleisti kūriniai; tuo pačiu metu, kai jam, be kita ko, jau pro gerklę lipo nuvalkiotos idėjos, jo gėlių pomėgis, apsivalęs nuo bet kokių nuosėdų ir drumzlių, išskaidrėjo, taip sakant, pasidarė rafinuotas.

Jis mielai lygino gėlininko parduotuvę su mikrokosmu, kur atstovaujama visiems visuomenės sluoksniams: gėlės varguolės, padugnių, landynių gėlės, kurios atsiduria savo vietoje tik padėtos ant mansardų palangių, ankštai įsodintos į pieno skardines ir senas molines puodynes, kaip antai leukoja; reiklios, banalios, paikos gėlės, kurioms tinka tik merginų ištapyti porcelianiniai vazonų įdėklai, tokios kaip rožė; ir pagaliau aukštakilmės gėlės, tokios kaip orchidėjos, gležnos ir žavios šalčmirės, purtomos drebulio, – egzotiškos gėlės, ištremtos į Paryžių ir įkurdintos šiltai, stikliniuose rūmuose, augalų karalystės princesės, gyvenančios nuošaly nuo kitų, neturinčios nieko bendro nei su gatvės augalais, nei su gėlėmis miesčionėmis.

Apskritai paėmus, Dezesentą vis dar šiek tiek domino gailestį keliančios gėlės prasčiokės, nualintos nuotekų ir pamazgų smarvės vargšų kvartaluose, bet jis nepakentė puokščių, priderintų prie kreminių ir auksinių svetainių naujuose namuose; šiaip ar taip, labiausiai jo akį glostė ypatingi, reti augalai, atkeliavę iš toli, reikalaujantys išmoningos priežiūros ir ekvatorinio klimato sąlygų, palaikomų dozuojant krosnies šilumą.

Tačiau toks pasirinkimas, apsiribojantis šiltnamio gėle, ir pats keitėsi veikiamas dabartinių Dezesento pažiūrų, jo nuomonės apie viską; kitados Paryžiuje įgimtas polinkis į išmonę jį paakino iškeisti tikrą gėlę į tikslų jos atvaizdą, stebuklingai padarytą iš gumos ir siūlų, pamušalinio audinio ir taftos, popieriaus ir aksomo.

Taigi jis turėjo nuostabią atogrąžų augalų kolekciją; juos savo rankomis išgražino dideli menininkai, žingsnis po žingsnio sekdami gamta, kurdami ją iš naujo, imdamiesi gėlės nuo jos atsiradimo, privesdami ją iki brandos, mėgdžiodami jos kelią lig sunykimo; nepraleisdami pro akis nei amžinų gėlės bruožų, nei trumpučių pabudimo ar poilsio akimirksnių; stebėdami, kaip atrodo vėjo užversti ar lietaus suglamžyti vainiklapiai; uždėdami ant aušros pažadintų vainikėlių guminius rasos lašelius; vaizduodami gėlę pačiame žydėjime, kai šakelės linksta nuo syvų naštos, arba tiesiu sausu stiebu ir sudžiūvusiu žiedsosčiu, kai apsinuogina taurelės ir nukrinta lapai.

Šis pasigėrėtinas menas ilgai masino Dezesentą, tačiau dabar jis svajojo apie kitokios floros derinį.

Po dirbtinių gėlių, mėgdžiojančių tikras gėles, jis užsigeidė natūralių gėlių, imituojančių netikras.

Jis nukreipė mintis šia kryptimi; jam nereikėjo ilgai ieškoti, toli keliauti, nes jo namai stovėjo pačiame puikių gėlininkų krašto vidury. Jis tiesiog aplankė šiltnamius Šatijono alėjoje ir Onė slėnyje, grįžo nusivaręs, tuščia pinigine, bet apžavėtas ten matytų augalijos beprotysčių, galvodamas tik apie įsigytas rūšis, apsėstas neblėstančių prisiminimų apie prašmatnius ir neįtikėtinus gėlynus.

Po dviejų dienų atvažiavo vežimai.

Su sąrašu rankoje Dezesentas vieną po kito vardijo ir tikrino pirkinius.

Sodininkai iškėlė iš dviračių vežimaičių rinkinį kaladžių, kurių išsipūtę plaukuoti stiebai laikė didžiulius širdies pavidalo lapus; nors visi jie atrodė giminingi, nė vienas neatkartojo kito.

Tarp jų buvo itin neįprastų, rausvokų, tokių kaip *Caladium virginale,* kuris atrodė iškirptas iš lakuotos drobės ar pleistro; baltut baltų, tokių kaip 'Albana', regis, išrėžta iš perregimos jaučio krūtinplėvės ar skaidrios kiaulės pūslės; kai kurie, ypač 'Ponia Mam', imitavo cinką, parodijavo štampuotus metalo lakštus, nudažytus imperatoriškąja žalia spalva ir aptaškytus aliejinių dažų lašais, suriko ir švino baltalo dėmėmis; vieni, kaip antai 'Bosforas', kūrė iliuziją krakmolyto kartūno, išmarginto tamsiai raudonais ir mirtų žalumo taškais; kiti, kaip kad 'Aurora Borealis', puikavo žalios mėsos spalvos lapu, išraižytu purpurinių šonkaulių, violetinių skaidulų, išpurtusiu lapu, prakaituojančiu mėlynu vynu ir krauju.

'Albana' ir 'Aurora' buvo dvi kraštutinės šio augalo temperamento apraiškos, jo apopleksija ir chlorozė.

Sodininkai atvežė dar naujų atmainų; šitos pažiūrėti buvo panašios į dirbtinę odą, išvagotą tariamomis gyslomis; dauguma jų, sakytum sugraužtos sifilio ir raupsų, tiesė blyškias galūnes, išrašytas rozeolėmis, dedervinės raštais; kitos buvo ryškiai rausvos kaip randėjančios žaizdos arba rudos kaip ką tik užsitraukę šašai; trečios kaip pridegintos arba pūslėtos nuo nudegimų; dar kitos rodė plaukeliais apaugusius epidermius, išėstus opų ir nusėtus šankerių; pagaliau kai kurios buvo lyg aptvarstytos, išteptos juodu gyvsidabrio ir žaliu šunvyšnių tepalu, apibarstytos geltonais jodoformo milteliais it blizgančiomis žėručio dulkėmis.

Atsidūrusios vienoj krūvoj, šios gėlės padarė Dezesentui baisesnį įspūdį negu tada, kai užėjo jas tarp kitų įstiklintuose šiltnamiuose tarytum kokios ligoninės palatose.

– Velniai griebtų! – sušuko jis, pagautas entuziazmo.

Vienas naujas augalas, panašaus modelio kaip kaladžiai, *Alocasia metallica,* jam ir vėl pakėlė dvasią. Jis buvo padengtas bronziniu

sluoksniu, ant kurio bliksėjo sidabro atšvaitai; tai buvo klastotės šedevras; galėjai pamanyti, kad tai krosnies dūmtraukio dalis, krosnininko supjaustyta į ietigalius.

Paskui vyrai iškrovė tamsiai žalių rombinių lapų kuokštus; vidury stiebėsi lazdelė, ant kurios galo virpčiojo didelis širdžių tūzas, blizgantis it ankštinis pipiras; lyg paniekinant visus žinomus augalų pavidalus, iš šio sodriai raudono tūzo vidurio kyšojo panaši į vatą balta ir geltona mėsinga uodega, vienų stati, kitų susiraičiusi tiesiai viršum širdies kaip kiaulės stimburys. Tai buvo anturis, neseniai atvežtas į Prancūziją iš Kolumbijos, aroninių šeimos augalas; prie šios šeimos taip pat priklausė amorfofalas iš Kochinchinos su lopetėlių žuviai formos lapais ir randų išraižytais ilgais juodais stiebais, panašiais į sužalotas negrų galūnes.

Dezesentas nesitvėrė džiaugsmu.

Iš vežimų buvo iškrauta nauja partija pabaisų: bandreniai, skleidžiantys iš vatos tamponų rožės žiedus ant bjaurių bigių; lizdūnai, atveriantys tarp kardų ašmenų tuščias, žiojinčias ertmes; tilandsijos, *Tillandsia lindeni,* iškišusios šukėtus vyno misos spalvos gremžtukus; sudėtingų, nenuoseklių apybrėžų klumpaitės, sugalvotos kažkokio pamišusio išradėjo. Jų žiedai panėšėjo į klumpę ar į mažniekių dėžutę, virš kurios buvo užsirietęs žmogaus liežuvis įtemptu pavadėliu, toks, kokius matome nupieštus iliustruotose knygose apie gerklės ir burnos ligas; du maži zizifų raudonumo sparneliai, regis, pasiskolinti iš vaikiško malūnėlio, užbaigė šią barokišką kompoziciją, sudarytą iš liežuvio apačios – drumzlių ir šiferio atspalvių – ir blizgančios kišenėlės, iš kurios pamušalo sunkėsi lipnūs klijai.

Jis negalėjo atitraukti žvilgsnio nuo šios neįtikėtinos orchidėjos, kilusios iš Indijos; sodininkai, kuriuos vargino jo lėtumas, pradėjo patys garsiai skaityti etiketes, įsmeigtas į nešamus vazonus.

Klausydamasis, kaip skamba nepatrauklūs vardai, Dezesentas priblokštas žiūrėjo į žalius augalus: piktąjį galvonį, *Encephalartos horridus,* – gigantišką geležinį artišoką, nudažytą rūdžių spalva, kaip dažomi pilies vartai, kad niekam nekiltų noro per juos lipti; dantytą

ir gležną kokospalmę, *Cocos micania*, iš visų pusių apsuptą aukštai kylančių lapų, panašių į irklus; *Zamia lehmanni*, milžinišką ananasą, neįtikėtiną česterio sūrio galvą, pasodintą smėlžemyje, su viršūnėje stirksančiomis spygliuotomis ietimis ir grėsmingomis strėlėmis; *Cibotium spectabile*, praturtinantį savo giminaičius beprotiška struktūra, metantį iššūkį sapnui, keliantį skiautėtoje lapijoje didžiulę orangutano uodegą – gauruotą rudą uodegą riestu galu kaip vyskupo lazda.

Tačiau jis tik užmetė į juos akį, nekantriai laukdamas labiausiai iš visų jį viliojančios grupės – augalijos pasaulio vampyrų, karnivorinių augalų. Tai buvo Antilų musėkautas su pūkuotu lapalakščiu, išskiriančiu virškinamąjį skystį, apsiginklavęs lenktais spygliais, kurie užeidami vieni ant kitų sudaro groteles ir įkalina vabzdį; durpynų saulašarė su liaukiniais plaukeliais; saracėnija ir cefalotas, atveriantys nepasotinamus ragelius, galinčius virškinti, pasisavinti tikrą mėsą; pagaliau ąsotenis, kurio fantastiškumas peržengia visas žinomas ekscentriškų pavidalų ribas.

Jis nepailsdamas vis sukinėjo ir sukinėjo rankose vazoną, kuriame lingavo šis ekstravagantiškas augalas. Pailgais tamsaus metališko žalumo lapais jis mėgdžiojo kaučiukmedį, bet lapo gale kabojo žalia virvutė, žemyn besileidžianti virkštelė, laikanti žalsvą su violetinėmis dėmelėmis urną, lyg kokią vokišką porcelianinę pypkę ar nepaprasto paukščio lizdą, kuris ramiai sūpavosi rodydamas plaukeliais apžėlusį vidų.

– Tai bent užmojis, – sumurmėjo Dezesentas.

Jam teko atsiplėšti nuo džiaugsmą keliančio reginio, nes sodininkai, skubėdami išvažiuoti, tuštino vežimėlių dugną, kraudami pramaišiui, kaip pakliuvo, gumbines begonijas ir juodus krotonus, kaip skarda nubertus raudonų taškelių.

Tada jis pastebėjo, kad sąraše likęs dar vienas pavadinimas. Katlėja iš Naujosios Granados; jam buvo parodytas blankus alyvinis, beveik išblukęs sparnuotas varpelis; jis prisiartino, prikišo nosį ir staigiai atsitraukė; gėlė, skleidžianti lakuoto kėnio – žaislų dėžutės – kvapą priminė jam Naujųjų metų siaubą.

Jis pamanė, kad vertėtų jos pasisaugoti, ir beveik pasigailėjo įsileidęs tarp bekvapių augalų šią orchidėją, dvelkiančią pačiais nemaloniausiais prisiminimais.

Vos likęs vienas, jis apžvelgė augalų tvaną, užplūdusį jo prieškambarį; susimaišę vieni su kitais, jie kryžiavo savo špagas, durklus, ietis, sudarydami žalių ginklų gubas, viršum kurių, nelyginant barbarų vėliavėlės, plevėsavo ryškių, akinamų spalvų žiedai.

Oras kambaryje retėjo; netrukus tamsiame kampe palei parketo grindis pasiliejo balta švelni šviesa.

Jis priėjo artyn ir pamatė, kad šią naktinių lempų šviesą kvėpuodami skleidžia rizomorfai.

Šie augalai, šiaip ar taip, stulbinantys, tarė jis sau; paskui atsitraukė ir vienu žvilgsniu apmetė visą krūvą; tikslas buvo pasiektas; nė vienas iš jų neatrodė tikras; žmogus, regis, davė gamtai audeklo, popieriaus, porceliano, metalo, kad ji galėtų sukurti šiuos baisūnus. O kai gamtai nepavykdavo imituoti žmogaus rankų kūrinio, ji būdavo priversta kopijuoti gyvūnų vidaus organų plėves, skolintis gyvas pūvančios mėsos spalvas, įspūdingą gangrenų bjaurastį.

Visa tai tėra sifilis, pagalvojo Dezesentas, kai jo žvilgsnį patraukė ir prikaustė šviesos spindulio glostomi kaladžių dryžiai, lyg koks baisingas tigro kailis. Ir staiga jam prieš akis iškilo regėjimas: žmonija, nuo amžių maitojama šio viruso. Nuo pat pasaulio pradžios visa kūrinija iš kartos į kartą perduodavo atsparų palikimą – amžiną ligą, kuri niokojo žmogaus protėvius, įsigrauždama lig pat kaulų, kaip rodė dabar iškastos senos fosilijos!

Šioji liga keliavo per šimtmečius nesilpnėdama; dar ir šiandien ji siautėjo slėpdamasi po klastingais skausmais, prisidengdama migrenos ir bronchito, karščio antplūdžių ir podagros simptomais; kartkartėmis išsliaušdavo paviršiun ir pirmiausia užpuldavo prastai prižiūrimus, prastai maitinamus žmones; papildavo aukso monetas, papuošdavo nelaimėliams kaktą Rytų šokėjos cechinų diadema – įspausdavo turto ir gerovės simbolį ant jų odos, lyg tyčiodamasi iš jų nelaimės.

Ir štai ji vėl pasirodo su savo pirmykščiu spindesiu ant spalvotos augalų lapijos!

Kas tiesa, tas tiesa, mąstė toliau Dezesentas, grįždamas į svarstymų pradžią, gamta dažniausiai pati viena negali sukurti tokių nesveikų ir iškrypėliškų rūšių; ji pateikia žaliavą, sėklą ir dirvą, maitinančias įsčias ir augalo pradmenis, o vėliau jau žmogus augina, lipdo, tapo, skaptuoja augalą kaip panorėjęs.

Kad ir koks augalas būtų užsispyręs, nesuprantamas, ribotas, jis galų pagalėj pasidavė ir jo šeimininkui pavyko cheminėmis reakcijomis pakeisti dirvos sudėtį, pritaikyti ilgai brandintus derinius, kruopščiai, iš lėto parengtus kryžminimus, sumaniai ir metodiškai panaudoti auginius ir skiepus, tad dabar žmogus pasiekia, kad ant tos pačios šakos pražystų skirtingų spalvų žiedai, išranda naujų atspalvių, pakeičia, kaip tik nori, ilgaamžį augalų pavidalą, nugludina ruošinius, pabaigia iki galo tai, ko yra tik apmatai, įspaudžia augalams savo žymę, uždeda savo meno antspaudą.

Nėra reikalo nė sakyti, pagalvojo jis, apibendrindamas savo apmąstymus, kad žmogus per kelerius metus gali padaryti atranką, kurią tingioji gamta atliktų tik per šimtmečius; neginčijama, kad laikui bėgant sodininkai liko vieninteliai tikri menininkai.

Jis buvo truputį pavargęs ir duso šioje patalpoje su uždarytais augalais; išvykos kelias dienas iš eilės jį nugalavo; perėjimas iš gryno oro į šiltą būstą, kaip ir atsiskyrėliško nejudamo gyvenimo pakeitimas į laisvą judrų būvį, buvo pernelyg staigus; jis išėjo iš prieškambario ir išsitiesė lovoje; tačiau jo protas, pagautas vienos temos, netgi užmigęs ir toliau lyg prisuktas vyniojo savo grandinę ir netrukus nusirito į niūrią košmaro beprotybę.

Jis atsidūrė vidury miško; ėjo prieblandoje plačiu taku šalia moters, kurios nepažinojo ir niekados nebuvo matęs; ji buvo perkarusi, šviesiaplaukė, buldogo snukiu, strazdanotais skruostais, kreivais atsikišusiais dantimis po buka nosimi. Juosėjo baltą tarnaitės prijuostę, ilga skarelė buvo sukryžiuota ant krūtinės kaip kareiviškos perpetės;

avėjo prūsų kareivio pusbačiais, o jai ant galvos pūpsojo juodas kykas, papuoštas kriputėmis ir surištas dideliu kaspinu.

Buvo panaši į mugės prekeivę ar akrobatę iš klajojančios trupės.

Dezesentas suko galvą, kas per viena yra šioji moteris, bet jautė, kad ji jau seniai jam artima, suleidusi šaknis jo gyvenime; veltui mėgino atspėti jos kilmę, vardą, amatą, jos užimamą vietą; jam neiškilo joks prisiminimas apie šį nepaaiškinamą, bet neabejotiną ryšį.

Jis vis dar rausėsi atmintyje, kai staiga priešais juos išdygo keista figūra ant arklio; valandžiukę ji bėgo risčia, paskui atsigręžė sėdėdama balne.

Tada jam kraujas užšalo gyslose ir jis iš siaubo suakmenėjo. Šita neaiški belytė būtybė buvo žalia; pakėlusi violetinius vokus, ji atvėrė kraupias šaltas žydras akis; jos burną supo spuogai; iš skarmaluotų rankovių kyšojo liesos kaip šakaliai rankos, skeleto rankos, nuogos iki alkūnių, karštligės krečiamos, o kojos, vieni kaulai ir oda, tirtėjo gerokai per plačiose pušnyse.

Šiurpus žvilgsnis įsmigo į Dezesentą, verdamas jį kiaurai, stingdydamas iki kaulų gyvuonio; dar labiau paklaikusi, moteris buldogė prisispaudė prie jo ir sustaugė kaip skerdžiama, atlošusi galvą ant sukembusio kaklo.

Tada jis kaipmat suprato gąsdinančio regėjimo prasmę. Prieš jo akis buvo Sifilio paveikslas.

Vejamas baimės, pametęs galvą, jis nėrė į šunkelį, nesiekdamas kojomis žemės pribėgo namelį, stovintį po kairei tarp pupmedžių; čia jis susmuko ant kėdės koridoriuje.

Po kelių akimirkų, kai jau buvo beatsikvapstąs, išgirdo kažką kūkčiojant ir pakėlė galvą; priešais stovėjo moteris buldogė; apgailėtina ir juokinga, ji liejo kruvinas ašaras ir skundėsi, kad bėgdama išbarstė dantis; traukdama iš prijuostės kišenės molines pypkes, daužė jas ir kaišiojo baltų vamzdelių galelius į švarples burnoje.

– Tik pamanyk, kokia kvaiša! – sakė sau Dezesentas. – Šie vamzdeliai nieku gyvu nesilaikys. – Ir iš tikrųjų, jie visi byrėjo jai iš žabtų vienas po kito.

Tuo metu jis išgirdo šuoliais atlekiant arklį. Dezesentą pagavo baisus išgąstis; jam pakirto kojas; šuoliai greitėjo; iš nevilties jis pašoko lyg perlietas rimbu; puolė prie moters, kuri dabar trypė pypkių galvutes, ir ėmė maldauti ją liautis, kad batų trepsėjimu jų neišduotų. Ji priešinosi, ir jis nutempė ją į koridoriaus gilumą, spausdamas jai kaklą, kad negalėtų rėkti; staiga pamatė neužsklęstas smuklės duris su žaliai dažytomis žaliuzėmis, pastūmė jas, ketindamas šokti vidun, ir sustojo kaip įkastas.

Priešais jį erdvioje miško aikštelėje apšviesti mėnesienos kaip triušiai strikinėjo milžiniški balti pjero.

Jo akys paplūdo ašaromis iš bejėgiškumo; niekados, taip, niekados jis negalės peržengti šių durų slenksčio, – aš būčiau sumindžiotas, galvojo, – o milžiniškų pjero tuntas, tarytum pateisindamas jo baimę, vis didėjo; dabar jų kūlvirsčiai užpildė visą akiratį, visą dangų, į kurį jie trinksėjo čia kojomis, čia galvomis.

Tada kanopų dundesys nutilo; arklys stovėjo čia, koridoriuje, už apskrito langelio; nei miręs, nei gyvas, Dezesentas atsigręžė ir pro langutį išvydo pastatytas ausis, geltonus dantis, iš šnerplių virstančias garo čiurkšles, kurios dvokė fenoliu.

Jis susmuko atsisakydamas kovoti, bėgti; užsimerkė, kad nematytų šiurpaus Sifilio žvilgsnio, įremto į jį per sieną, juntamo net po nuleistais vokais, šliaužiančio šlapiu jo nugarkauliu, pašiurpusia oda, šalto prakaito išpiltu kūnu. Jis buvo pasiruošęs viskam, netgi tikėjosi malonės būti pribaigtas vienu smūgiu; praėjo visa amžinybė, be abejo, trukusi vos minutę; drebėdamas jis vėl atsimerkė. Viskas buvo dingę, lyg scenoje staiga, nenuleidus uždangos, būtų pasikeitusios dekoracijos; tolyn traukėsi rūsti akmenuota dykvietė, blausus, tuščias, išvagotas, negyvas gamtovaizdis; apleista vietovė buvo apšviesta ramios balsvos šviesos, tarytum aliejuje ištirpinto fosforo švytesio.

Ant žemės kažkas sukrutėjo – tai pasirodė besanti moteris, perblyškusi, nuoga, apsitempusi kojas žaliomis šilkinėmis kojinėmis.

Jis smalsiai ją nužiūrėjo: sugarbanotų plaukų galiukai buvo suskilinėję, lyg sukti per karštomis žnyplėmis; nuo ausų karojo ąsotenio

urnos; atverstos šnervės blizgėjo virtos veršienos atspalviais. Žvelgdama apsiblaususiomis akimis, moteris tylutėliai jį pašaukė.

Jis nespėjo atsakyti, nes ji ėmė keistis: vyzdžiuose žybčiojo spalvingos kibirkštys, lūpos dažėsi niršiu anturių raudoniu, krūtų pumpurai sublizgo nulakuoti kaip dvi raudonojo pipiro ankštys.

Staiga jį persmelkė nuojauta: tai Gėlė, pagalvojo jis; samprotavimų manija, išlikusi netgi košmare, nukreipė jį, kaip ir dieną, nuo augalijos prie Viruso.

Paskui jis pamatė, kad krūtys ir burna šiurpiai sudirgusios, išvydo ant odos tamsiai rudas ir varines dėmes, sutrikęs atšlijo; tačiau moters žvilgsnis taip kerėjo, kad jis vėl pamažiukais pajudėjo į priekį; stengėsi kulnais įsikirsti žemėn ir sustoti, griuvo ir vėl kėlėsi, norom nenorom eidamas prie jos; jau beveik ją lietė, kai iš visų pusių išdygo juodi amorfofalai ir puolė prie moters pilvo, kilsuojančio aukštyn žemyn kaip jūra. Jis prasiskynė kelią pro juos, jausdamas begalinį šleikštulį tarp pirštų knibždant šiltiems ir tvirtiems stiebams; paskui staiga bjaurieji augalai išnyko ir dvi rankos jau kėsinosi jį apglėbti; iš siaubingos baimės širdis pradėjo daužytis kaip patrakusi, nes akys, baisios šios moters akys pasidarė žydros ir šaltos, gąsdinančios. Sukaupęs nežmoniškas pastangas, jis mėgino ištrūkti iš jos gniaužtų, bet moteris sulaikė jį tvirtu judesiu, sugriebė, ir jis suglumęs išvydo, kaip po aukštai pakeltomis šlaunimis skleidžiasi nuožmus lizdūno žiedas, atverdamas kraujuojančias gelmes tarp daugybės aštrių kardų.

Liestelėjęs savo kūnu atgrasią šio augalo žaizdą, jis pasijuto mirštąs, pašoko iš miegų gaudydamas orą, pašiurpęs, paklaikęs iš baimės, ir atsiduso:

– Ačiū Dievui, tai tik sapnas!

IX skyrius

Košmarai atsinaujino; Dezesentas bijojo užmigti. Būdavo, tyso lovoje ištisas valandas: čia karštligiškai blaškosi kankinamas nemigos, čia sapnuoja grasius sapnus ir pašoka iš miegų, kai žemei išslydus iš po kojų ritasi laiptais ir negalėdamas sustoti krinta į prarają.

Kelias dienas snūduriavusi neurozė vėl ėmė viršų, reiškėsi smarkiau, atkakliau, naujaip.

Dabar jam ėmė maišyti apklotai; jis dusdavo patale, visu jo kūnu lakstydavo skruzdėlės, kraujas virdavo, kojas tarytum kandžiodavo blusos; prie šių simptomų netrukus prisidėjo žandikaulių maudulys ir pojūtis, kad smilkinius gniaužia replės.

Nerimas padidėjo; nelaimei, nebuvo kaip pažaboti šios negailestingos ligos. Jis mėgino įsitaisyti hidroterapijos prietaisus tualeto kambaryje, bet nepavyko. Namas stovėjo per aukštai, kad būtų įmanoma atvesti vandenį, negana to, buvo sunku gauti pakankamai vandens iš kaimo, kur vandentiekis veikia tik nustatytomis valandomis ir varva šykščiai. Nors vien aštrios kaip ietys čiurkšlės, mygdamos, grumdydamos stuburo diskus, galėjo įveikti nemigą ir grąžinti ramybę, jis turėjo pasitenkinti trumpais apsišlakstymais vonioje arba dubenyje, paprastais šaltais apsiliejimais, po kurių tarnas dar iš visų jėgų patrindavo jį ašutų pirštine.

Tačiau šie dušo pakaitalai nepristabdė neurozės eigos; daugių daugiausia jam palengvėdavo kelioms valandoms ir, beje, tekdavo brangiai už tai sumokėti, nes atsinaujinę priepuoliai būdavo dar smarkesni ir ūmesni.

Dezesentą apėmė bekraštis nuobodulys; džiaugsmas, kad turi tiek neregėtų gėlių, išseko; jau buvo į valias prisižiūrėjęs jų formų ir atspalvių; be to, nors ir kaip rūpinosi augalais, dauguma sunyko; liepė išnešti juos iš savo kambarių, bet jo jaudrumas buvo pasiekęs tokią ribą, kad nebematydamas augalų irzo ir akį žeidė tuščios vietos, kur jie anksčiau stovėjo.

Norėdamas išsiblaškyti ir kaip nors prastumti lėtai tekantį laiką, jis pasiėmė savo aplankus su estampais ir išdėliojo Gojos kūrinius; pirmieji „Kapričų“ variantai – iš rausvos spalvos atpažįstami bandomieji atspaudai, kadaise labai brangiai nusipirkti aukcione, pataisė jam nuotaiką, ir jis pasinėrė į dailininko fantazijas, pavergtas kvapą gniaužiančių scenų: raganos, jojančios ant kačių, moterys, mėginančios ištraukti pakaruoklio dantis, plėšikai, sukubai, demonai ir nykštukai.

Paskui peržiūrėjo visas kitas Gojos ofortų ir akvatintų serijas: makabriškai baisias „Patarles“, žiauriu įniršiu alsuojančius karo vaizdus ir pagaliau „Garotą“, kurios jis turėjo nuostabų bandomąjį atspaudą ant storo neįklijinto popieriaus su aiškiai matomais vandenženkliais.

Dezesentą traukė pašėlęs Gojos polėkis, rūstus, desperatiškas talentas, bet mažumėlę baidė tai, kad jo kūriniais susižavėję visi, todėl jis jau seniai buvo atsisakęs minties įrėminti Gojos estampus, bijodamas, kad pirmas čia užsukęs bukagalvis, išvydęs juos ant sienų, nepajustų reikalo pliaukšti nesąmonių ir vaidinti ekstazės.

Tą patį jis galvojo ir apie Rembranto kūrinius, kuriuos retkarčiais slapčiomis žiūrinėdavo; ir iš tikrųjų, kaip gražiausia pasaulyje melodija tampa nepakenčiamai vulgari, vos tik ją ima niūniuoti liaudis ir groti rylos, taip ir dailės kūrinys vien dėl to, kad kelia entuziazmą ne tik saujelei žmonių, kad jam neabejingi visokie teplioriai ir jo vertės neginčija kvailiai, pasidaro įšventintiesiems tarsi suterštas, banalus, veik atstumiantis.

Toks visuotinis žavėjimasis, beje, kaip niekas kitas gyvenime kėlė Dezesentui skausmą; nesuvokiama sėkmė jam perdėm sugadino kadaise brangintus paveikslus ir knygas; matydamas, kad minia gėrisi šiais

kūriniais, jis galop aptikdavo lig tol nepastebėtų trūkumų ir atmesdavo juos svarstydamas, ar kartais jo uoslė neatbuko, ar ji jo neapgauna.

Jis užvertė aplankus ir nerasdamas, ko nusigriebti, vėl nugrimzdo į spliną. Norėdamas nukreipti mintis kitur, pamėgino ramintis skaitymu, atvėsinti smegenis meno gyduolėmis – jis skaitė Dikenso romanus, žavinčius sveikstančius po ligos ar tiesiog prastai besijaučiančius žmones, kuriuos vargintų sukeliantys traukulius ar daugiau fosfatų turintys kūriniai.

Tačiau šios knygos padarė priešingą poveikį, negu jis tikėjosi: skaistūs įsimylėjėliai ir veikėjos protestantės, apsirengusios uždarais lig kaklo drabužiais, burkavo tarp žvaigždžių, nedrįsdami daryti nieko kito, kaip tik nuleisti akis, raudonuoti ir verkti iš laimės susiėmę už rankų. Toks perdėtas tyrumas jį pastūmėjo į priešingą pusę; veikiamas kontrastų dėsnio, jis peršoko nuo vieno kraštutinumo prie kito, prisiminė virpulingas, pikantiškas scenas, ėmė galvoti apie porelių žaidimus, apie skvarbius bučinius – balandžių bučinius, kaip juos vadina drovieji dvasininkai.

Jis atsitraukė nuo knygos, pamiršo šventeivą Angliją, ir jo mintys pradėjo suktis apie paleistuviškas išdaigas ir gašlius pagardus, kuriems nepritaria Bažnyčia; jis buvo priblokštas, kai staiga išnyko jo proto ir kūno anafrodizija, kurią jis manė esant neatšaukiamą; vienatvė vis dar veikė sutrikusius nervus, bet šįkart jį apsėdo ne pati religija, o jos smerkiami blogi veiksmai ir nuodėmės; jo dėmesį prikaustė įprastos užkeikimų ir grasinimų temos; kūnas, snaudęs daugybę mėnesių, įsitempė, iš pradžių išjudintas susinervinimo skaitant pamaldžias knygas, o paskui pabudintas ir prikeltas neurozės priepuolio dėl anglų davatkystės, ir Dezesentas, sužadintų pojūčių grąžintas praeitin, pasijuto klampojąs per savo atminties kloakas.

Jis atsikėlė ir liūdesio apimtas atidarė avantiurinais nusagstytą auksuoto sidabro dėžutę.

Dėžutė buvo pilna violetinių ledinukų; jis paėmė vieną ir pavartė tarp pirštų galvodamas apie keistas šio cukruoto, lyg šerkšnu nuberto saldainio savybes; kadaise, kai jau buvo nepajėgus ir svajodavo apie

moterį be kartėlio, apgailestavimo ir naujų aistrų, įsikišdavo vieną tokį ledinuką į burną, palaukdavo, kol ištirps ant liežuvio, o tada švelniai, lyg pro rūką, iškildavo blausūs, kone išblukę senų paleistuvysčių prisiminimai.

Ledinukuose, išrastuose Sirodeno[1] ir juokingai pavadintuose „Pirėnų perlais", buvo lašas orchidėjų *Sarcanthus* kvapo, lašas moteriškos esencijos, susikristalizavusios cukraus gabaliuke; skverbdamiesi į liežuvio spenelius, jie primindavo seiles, balsvas nuo brangaus acto, ir labai gilius bučinius, sunkte prisisunkusius kvapų.

Paprastai jis šypsodavosi gerdamas šį meilės aromatą, glamonių šešėlį, kuriantį smegenyse nuogybės kampelį ir akimirkai atgaivinantį dar neseniai jo dievintą kai kurių moterų skonį; bet šiandien ledinukų poveikis anaiptol nebuvo švelnus, jiems nebeužteko tik prikelti tolimą, miglotą nuopuolių paveikslą; jie plėšė uždangas, negailestingai atskleisdami kūnišką tikrovę, aikštingą ir šiurkščią.

Jam prieš akis iškilo visa eisena meilužių; čiulpiamas ledinukas padėjo ryškiai atkurti jų bruožus; einančioji priekyje sustojo rodydama ilgus baltus dantis; jos oda buvo šilkinė, rausva, nosis nusklembta, akys mažos kaip pelės, plaukai šviesūs, su kaktą dengiančiais kirpčiais.

Tai buvo mis Uranija, gražiai sudėta amerikietė diržingomis kojomis, plieniniais raumenimis, geležinėmis rankomis.

Ji buvo viena iš garsiausių cirko akrobačių.

Dezesentas atidžiai ją stebėjo kelis ilgus vakarus; pirmus kartus ji pasirodė jam tokia, kokia buvo, tai yra tvirta ir graži, bet jis nepajuto noro su ja suartėti; ji neturėjo nieko, kas galėtų sužadinti geismą persisotinusiam palaidūnui, tačiau jis ir vėl nuėjo į cirką, viliojamas nežinia ko, stumiamas sunkiai nusakomo jausmo.

Pamažu, į ją žiūrint, jo galvoje kilo savotiškų minčių; gėrėdamasis jos lankstumu ir stiprumu, jis matė, kaip nenatūraliai pasikeičia jos lytis; moteriški grakštūs judesiai ir saldžios grimasėlės išnykdavo užleisdami vietą vyriško miklumo ir jėgos apžavams; trumpai tariant, iš pradžių buvusi moterimi, paskui sudvejojusi, priartėjusi prie androgino, ji, regis, apsispręsdavo, kas esanti, ir virsdavo tikru vyru.

Kaip kad galingas žaliūkas linkęs įsimylėti gležną mergaitę, šią klounę instinktyviai turėtų traukti silpna, bejėgė, palaužta būtybė, panaši į mane, pagalvojo tada Dezesentas; įsižiūrėjęs į save, įsileidęs ieškoti analogijų, jis taip pat pasidavė įspūdžiui, kad pats moteriškėja, ir užsigeidė žūtbūt turėti šią moterį, dūsaudamas kaip chloroze serganti mergaičiukė dėl nerangaus galiūno, kurio glėbys galėtų ją sutraiškyti.

Apsikeitimas lytimi su mis Uranija jį nepaprastai sujaudino; mudu skirti vienas kitam, tikino jis save; prie šio netikėto susižavėjimo iki tol nekęsta brutalia jėga galų pagalėj prisidėjo neįveikiama pagunda nugrimzti į purvą, nusižeminti kaip kekšei, kuri džiaugiasi brangiai mokėdama už šiurkščias sutenerio glamones.

Laukdamas, kol pasiryš suvilioti akrobatę ir įsitikins, ar jo viltys gali virsti tikrove, jis toliau puoselėjo svajones, dėdamas savo paties mintis į nieko nenutuokiančios moters lūpas, skaitydamas savo paties norus nekintančioje, sustingusioje ant trapecijos besisukančios artistės šypsenoje.

Vieną gražų vakarą jis nusprendė pasiųsti jai laiškelį per cirko tarnautoją, nurodančią vietas žiūrovams. Mis Uranija nusileido ne iškart, manydama, jog iš pradžių būtina jai pasimeilinti, tačiau pasirodė gana sukalbama, nes iš gandų žinojo, kad Dezesentas turtingas ir kad jo vardas padeda moterims išgarsėti.

Bet vos tik troškimai išsipildė, jis pasijuto neįtikėtinai nusivylęs. Įsivaizdavo amerikietę buką ir gyvulišką kaip mugės imtynininkas, o jos kvailumas, deja, buvo grynai moteriškas. Žinoma, jai stigo išsilavinimo ir takto, sveiko proto ir sąmojo; prie valgio ji puldavo lyg alkanas vilkas, bet buvo apdovanota visokiais vaikiškais moters jausmais, maivėsi ir pliurpė niekus kaip visos šarkos patarškos; moteriškos mintys jos kūne nepasidarė vyriškos.

Negana to, lovoje ji buvo puritoniškai santūri ir neparodė jokių atleto šiurkštybių, kurių jis troško ir kartu bijojo; ji nebuvo linkusi, kaip jis iš pradžių vylėsi, kaitalioti lyties. Jeigu jis būtų gerai ištyrinėjęs savo geismų gelmes, gal vis dėlto būtų aptikęs, kad jį traukia

smulki, gležna būtybė, visiškai priešingas temperamentas, bet tada būtų teikęs pirmenybę ne jaunai mergaitei, o linksmam nupiepusiam vyrukui, juokingam liesam klounui.

Norom nenorom Dezesentas grįžo prie vyro vaidmens, kurį buvo laikinai pamiršęs; moteriškumo, silpnumo, apmokamos tariamos apsaugos, netgi baimės įspūdis išnyko, iliuzija išgaravo kaip dūmas; mis Uranija buvo paprasta meilužė, nė iš tolo nepateisinanti mįslingų lūkesčių, kuriuos sužadino.

Nors gaivaus kūno žavesys ir spindintis grožis iš pradžių apstulbino ir pririšo Dezesentą, greitai jis pasistengė nutraukti santykius ir kuo skubiau išsiskirti su šia moterimi, nes nuo šaltų jos glamonių ir drovingo atsidavinėjimo ankstyvas jo nepajėgumas tik didėjo.

Šiaip ar taip, nenutrūkstamoje aistrų eisenoje akrobatė pirmoji sustojo priešais jį; bet, po teisybei, ji įsirėžė į jo atmintį giliau negu minia kitų, kurių žavumynai buvo ne tokie apgaulūs, o teikiami malonumai ne tokie saikingi, tik dėl to, kad tvoskė agniu, sveiku žvėrimi; jos sveikatos perteklius buvo tiesiog priešybė tų anemiškų kvapų, kuriais lengvai atsidavė švelnus Sirodeno ledinukas.

Kaip kvapni antitezė, mis Uranija neišvengiamai pirmiausia iškilo jo atminty, bet Dezesentas, priblokštas šio netikėto gamtinio, neapdoroto aromato, tuojau pat grįžo prie civilizuotų kvapsnių ir norom nenorom ėmė mąstyti apie kitas savo meilužes; visas jų būrys spietėsi jo galvoje, bet dabar iš kitų išsiskyrė moteris, kurios šiurpus amatas daug mėnesių teikė jam pasitenkinimą.

Tai buvo nedidelė sudžiūvusi tamsiaplaukė juodomis akimis ir suteptais pomada plaukais, prilipusiais prie galvos lyg dažų sluoksnis ir perskirtais šalia smilkinio berniokišku sklastymu. Jis susipažino su ja kabarete, kur ji pasirodydavo kaip pilvakalbė.

Apstulbę žmonės, būdavo, klausosi, kaip ji iš eilės kalbina kartoninius vaikus, išrikiuotus ant kėdžių pagal ūgį, ir nuo jos numerių pasijunta it nesavi; jos šnekinamos lėlės atrodydavo gyvos, be to, pačioje salėje apie šviestuvus zvimbdavo musės, girdėdavai šnabždantis nuščiuvusią publiką ir nuo durų iki scenos riedant neregimus

vežimus – traukdamiesi nuo jų, žiūrovai instinktyviai atšlydavo savo krėsluose negalėdami patikėti, kad sėdi ne lauke.

Dezesentas buvo apkerėtas; jam kilo galybė idėjų; iš pradžių jis pasistengė banknotais pavergti pilvakalbę, kuri jam patiko jau vien dėl kontrasto su amerikiete. Šioji tamsiaplaukė skleidė dirbtinius, nesveikus, kvaišinančius kvapus ir liepsnojo it ugnikalnio krateris; nors ji griebėsi visokių gudrybių, Dezesento jėgos išseko per kelias valandas, bet jis ir toliau mielai leidosi jos melžiamas, nes jį traukė ne tiek pati meilužė, kiek pilvakalbystės reiškinys.

Numatyti planai jau buvo pribrendę. Jis nusprendė įvykdyti sumanymą, kuris lig tol buvo neįgyvendinamas.

Vieną vakarą jo prašymu buvo atneštas mažas juodo marmuro sfinksas, gulintis klasikine poza – ištiestomis letenomis, tvirtai laikantis galvą tiesiai, – ir spalvinga molinė chimera, purtanti pasišiaušusius karčius, mėtanti plėšrius žvilgsnius ir uodega plakanti sau šonus, išsipūtusius nelyginant dumplės. Jis pastatė sfinksą viename kampe, o chimerą kitame, užgesino lempas, ir tik rusenančios židinyje žarijos silpnai švietė kambarį, didindamos daiktus, beveik nuskendusius tamsoje.

Paskui jis išsitiesė ant kanapos greta moters, kurios sustingusį veidą lytėjo blėsuojančio nuodėgulio atšvaitai, ir ėmė laukti.

Keistomis intonacijomis, kurių, jo paliepta, moteris ilgai ir kantriai mokėsi iš anksto, ji atgaivino abi pabaisas net nekrutindama lūpų, net nežiūrėdama į jas.

Ūmai nakties tyloje prasidėjo nuostabus chimeros ir sfinkso dialogas, kalbamas žemais, gerkliniais, kimiais, o paskui spigiais, lyg nežemiškais balsais.

– Čia, chimera. Sustok.

– Ne, nė už ką.

Liūliuojamas nuostabios Flobero prozos[2], jis virpėdamas klausėsi baugaus dueto ir šiurpuliai ėjo per kūną nuo galvos iki kojų, kai chimera tarė iškilmingus ir magiškus žodžius:

– Aš ieškau naujų kvapų, didesnių žiedų, nepatirtų malonumų.

Ak! Šis balsas, slėpiningas kaip užkalbėjimas, bylojo ne kam kitam, o jam; ne kam kitam, o jam jis pasakojo apie nepažįstamo pasaulio troškulį, nepatenkintą idealo ilgesį, poreikį pabėgti nuo baisios gyvenimo tikrovės, peržengti minties ribas, aklinėti meno anapusybės ūkuose, taip ir nerandant tikro kelio! Pajutus, kokios beviltiškos jo paties pastangos, jam sugniaužė širdį. Jis švelniai apkabino jau nutilusią moterį šalia savęs, lyg vaikas, ieškantis paguodos jos glėby, net nematydamas, kokia artistė paniurusi, kad buvo priversta suvaidinti sceną, parodyti pilvakalbystės įgūdžius savo namuose, poilsio valandėlę, toli nuo rampos šviesų.

Jų ryšys nenutrūko, bet Dezesentą vis dažniau ištikdavo nesėkmės lovoje; proto įkarštis nebetirpdė kūno ledų, nervai nebeklausė valios; jį apniko seniams būdinga aistrų beprotybė. Jausdamas vis didesnį nepasitikėjimą savimi, kai būdavo su šia meiluže, jis griebėsi baimės – veiksmingiausio dirgiklio, galinčio paakstinti įnoringus seno gašlūno geismus.

Kai jis laikydavo moterį glėbyje, už durų sugriaudėdavo pragertas balsas: „Atidarysi ar ne? Žinau, kad esi su kažkokiu pisnium, palauk, šliure, aš tau parodysiu!" Tada, kaip ir tie ištvirkėliai, susijaudinantys iš nuogąsčio, kai juos kas užklumpa nusikaltimo vietoj po atviru dangumi: upės pakrantėje, Tiuilri sode, gatvės pisuare arba ant suolo, jis laikinai atgaudavo jėgas ir puldavo ant pilvakalbės, kurios balsas toliau dundėdavo už durų. Jam būdavo neįtikėtinai smagu įsivaizduoti, kad gresia pavojus ir jis, išmuštas iš vėžių, apimtas panikos, skuba baigti savo nešvarius reikaliukus.

Deja, šie seansai truko neilgai; nors jis velniškai brangiai mokėjo pilvakalbei, jinai išgrūdo jį lauk ir tą patį vakarą atsidavė žaliūkui, kurio reikmės buvo paprastesnės, o strėnos pajėgesnės.

Dezesentas gailėjosi ją praradęs, ir prisiminus jos numerius kitos moterys atrodė jam beskonės, pagedęs vaikiškas žavesys – prėskas; jis taip ėmė niekinti tas nuobodžias pamaivas, kad nebegalėjo prisiversti jų pakęsti.

Kartą, kai jis, gromuliuodamas savo pasibjaurėjimą, vienas vaikštinėjo Latūro Mobūro prospektu netoli Invalidų rūmų, jį sustabdė jaunas vaikinukas ir paklausė, kaip jam greičiausiai pasiekti Babilono gatvę. Dezesentas parodė kelią ir, kadangi pats taip pat turėjo pereiti esplanadą, juodu galiuką paėjėjo drauge.

Jaunuolis, užuot nutilęs, kaip galėjai tikėtis, primygtinai prašė smulkiau paaiškinti.

– Taigi jūs manote, – kalbėjo jis, – kad pasukus kairėn kelias būtų ilgesnis? O man buvo sakyta, kad perkirtęs prospektą ateičiau anksčiau.

Jo balsas, labai žemas ir švelnus, skambėjo maldaujamai ir droviai.

Dezesentas jį nužiūrėjo. Jis atrodė lyg pabėgęs iš pamokų ir buvo skurdžiai apsivilkęs: ankštas ševioto švarkelis, vos siekiantis strėnas, juodos aptemptos kelnės, atverstinė apykaklė, o jos prakarpoje – tamsiai mėlyna kaklajuostė su baltais brūkšniukais, surišta į didelę kokardą. Rankoje jis laikė vadovėlį kartono viršeliais, ant galvos buvo užsidėjęs rudą katiliuką plokščiais kraštais.

Jo veidas buvo jaudinantis: išblyškęs, sukritęs, bet gana taisyklingų bruožų po ilgais juodais plaukais, nušviestas didelių drėgnų akių su melsvais ratilais, įsodintų viena arti kitos; po nosimi, nuberta retų auksinių strazdanėlių, vėrėsi maža, bet putli burna su įdubėle nelyginant vyšnia viršutinės lūpos vidury.

Juodu akimirką žiūrėjo vienas kitam į veidą, paskui vaikinukas nuleido akis ir prisiartino; jo ranka brūkštelėjo per Dezesento ranką, ir šis sulėtino žingsnį, mąsliai stebėdamas lengvą ir grakščią jaunuolio eiseną.

Iš šio atsitiktinio susitikimo užsimezgusi įtartina draugystė truko ilgus mėnesius; Dezesentas ir dabar negalėjo galvoti apie ją be virpulio; niekad jis nebuvo patyręs magesnio ir kietesnio jungo, niekad nebuvo išgyvenęs tokių pavojų, bet niekad nebuvo jautęs ir skausmingesnio pasitenkinimo.

Tarp prisiminimų, kurie jį apguldavo vienatvėje, šios bendrystės paveikslas buvo pats ryškiausias. Jo galvoje rūgo visas gašlumo rau-

gas, kiek tik jo gali tilpti neurozės sudirgintose smegenyse; mėgaudamasis atminty kylančiais vaizdais, patirdamas pagundos malonumą, kaip teologai vadina tokį senos gėdos atgaivinimą, jis į kūniškus reginius įliedavo dvasinio įkarščio, pakurstyto kadaise skaitytų kazuistų, tokių kaip Buzembaumas, Diana, Liguoris ir Sančesas[3], kalbančių apie nusidėjimus šeštam ir devintam Dievo įsakymui.

Religija, persunkusi jo sielą ir įskiepijusi joje nežemišką idealą – galbūt tai buvo polinkis, paveldimas jo giminėje nuo karaliaus Henriko III laikų, – kartu sužadino neteisėtą kūniškų malonumų idealą; įkyrūs nešvankūs vaizdiniai maišėsi su mistiškais jo smegenyse, degte degančiose noru pabėgti nuo pasaulio banalybių, garbinamų papročių ir pasinerti į naują, keistą ekstazę, pereiti dangiškus ar pragariškus lūžius, vienodai pražūtingus, nes per juos organizmas netenka fosforo.

Dabar jis vadavosi iš savo svajonių, prislėgtas, palaužtas, nei gyvas, nei miręs, ir skubėjo kuo greičiau uždegti žvakes ir lempas, tikėdamasis, kad kambarį užliejus šviesai jis ne taip aiškiai kaip tamsoje girdės nenutylantį, nepakenčiamą duslų garsą – smarkesnius nei paprastai arterijų tvinksnius po kaklo oda.

X skyrius

Sergant šia savotiška liga, kai kurioms giminėms lig paskutinio lašo išsiurbiančia kraują, krizes lydi netikėti ramybės tarpsniai; pats negalėdamas paaiškinti kodėl, vieną gražų rytą Dezesentas pabudo sveikas it ridikas: jo nebevertė iš koto kosulys, sprando nebeskėlė plaktuko smūgiai, savijauta buvo neapsakomai gera, galva lengva; blandžios, neperregimos mintys skaidrėjo ir darėsi takios, vaivorykštės spalvų, nelyginant švelnių atspalvių muilo burbulai.

Tokia būsena truko kelias dienas; paskui, vieną popietę, staiga prasidėjo uoslės haliucinacijos.

Dezesento miegamasis pakvipo franžipanu[1]; jis patikrino, ar kur nors nesimėto koks atkimštas buteliukas, bet kambaryje nebuvo jokio buteliuko; nuėjo į darbo kabinetą, paskui į valgomąjį: kvapas jį lydėjo ir ten.

Jis paskambino tarnui.

– Ar nieko neužuodžiate? – paklausė.

Tarnas trūktelėjo nosim ir pareiškė neužuodžiąs jokio kvapo. Nebebuvo ko abejoti: neurozė grįžo naujos juslių iliuzijos pavidalu.

Išvargintas šio kibaus įsivaizduojamo aromato, jis nusprendė pasinerti į tikrus kvapus, tikėdamasis, kad tokia nosies homeopatija galėtų jį išgydyti ar bent jau kuriam laikui nustumti įkyrų franžipano kvapą.

Jis nuėjo į tualeto kambarį. Čia, šalia senovinės krikštyklos, prausiantis naudojamos vietoj dubens, po aukštu veidrodžiu kalstytuose geležiniuose rėmuose, kurie lyg mėnesienos nusidabruotas šulinio ren-

tinys laikė įkalinę žalią sustingusį stiklo vandenį, ant dramblio kaulo lentynų buvo išrikiuoti visokio dydžio ir visokios formos buteliai.

Dezesentas juos sudėjo ant stalo ir suskirstė į dvi eiles: paprastus kvepalus, tai yra ekstraktus arba spiritinius tirpalus, ir sudėtinius kvepalus, vadinamus bendru kvapų puokščių vardu.

Jis nugrimzdo į minkštakrėslį ir susikaupė.

Jau daugybę metų jis puikiai išmanė uoslės mokslą; buvo įsitikinęs, kad uoslė gali suteikti lygiai tokių pat malonumų kaip klausa ir rega, nes kiekviena juslė dėl įgimto polinkio ir įgyto išsilavinimo geba gerti naujus įspūdžius, juos dauginti, derinti ir sudėti į visumą – meno kūrinį; tad, apskritai paėmus, menas, kurio šaltinis – kvepiantys skysčiai, neturėtų stebinti labiau už meną, pagrįstą garso bangomis, arba už meną, įvairių spalvų spinduliais veikiantį akies rainelę; tik reikia pasakyti, kad kaip niekas, kas neturi studijų išlavintos ypatingos intuicijos, negali atskirti didžio meistro tapybos nuo teplionės ar Bethoveno melodijos nuo Klapisono[2], taip ir iš anksto neįšventintas žmogus iš pradžių negali nepainioti tikro menininko sukurtos kvapų puokštės ir pramonininko pagaminto maišalo, skirto pardavinėti krautuvėse ir turguose.

Labiausiai jį sužavėjo viena kvepalų meno pusė – mėgdžiojimo tikslumas.

Mat kvepalai beveik niekados nedaromi iš gėlių, kurių vardu vadinami; menininkas, drįstantis skolintis žaliavą vien iš gamtos, sukurptų negryną, neįtikinamą, nestilingą kūrinį, turint omenyje, kad esencija, distiliavimu gauta iš gėlių, galėtų kelti tik labai tolimą ir labai vulgarią analogiją su aromatu, skleidžiamu dirvoje augančios gyvos gėlės.

Be to, išskyrus nepakartojamąjį jazminaitį, kuris nepripažįsta jokio padirbinio, jokio panašumo, netgi jokio priartėjimo, visų gėlių kvapai tiksliai atkuriami alkoholiatų ir distiliuotų spiritinių tirpalų deriniais, išgaunant iš modelio pačią jo individualybę ir pridedant menką nieką – dar vieną spalvą, svaigų priekvapį, išskirtinį štrichą, kuris ir yra meno kūrinio požymis.

Trumpai tariant, parfumerijoje menininkas patobulina pirminį gamtos kvapą, aptaiso jį ir nugludina kaip juvelyras, padarantis brangakmenį skaidresnį ir vertingesnį.

Pamažu Dezesentui atsivėrė šio apleisto meno slėpiniai, ir dabar jis mokėjo skaityti turtingą jo kalbą, tokią pat įtaigią kaip literatūros kalba, neįtikėtinai lakonišką jo stilių, nors iš pirmo žvilgsnio pasklidą ir miglotą.

Pirmiausia jam reikėjo iškalti gramatiką, suprasti kvapų sintaksę, įsigilinti į juos valdančias taisykles, o susipažinus su šia kalba, palyginti tokių įvairių meistrų kaip Atkinsonas ir Liubenas, Šardenas ir Violė, Legranas ir Pjesas[3] veikalus, išgvildenti jų sakinių sandarą, nustatyti žodžių proporcijas ir pasverti periodų dalis.

Paskui, toliau mokantis fluidų kalbos, patirtis turėjo paremti teorijas, kurios labai dažnai būna netobulos ir banalios.

Klasikinei parfumerijai, po teisybei, trūko įvairovės ir spalvų – senųjų chemikų sukurtomis matricomis buvo liejamos vienodos literos; uždaryta palaikiuose distiliavimo induose, ji jau nusišnekėdavo, kol išaušęs romantizmo laikotarpis ir ją, parfumeriją, permainė, atnaujino, padarė kalesnę ir lankstesnę.

Parfumerijos istorija žingsnis po žingsnio sekė mūsų kalbos istoriją. Iškvepintas Liudviko XIII stilius, susidedantis iš tai epochai brangių medžiagų: vilkdalgių šaknų miltelių, muskuso, cibeto, mirtų vandens, jau net pavadinto angelų vandeniu, – vargu ar pajėgė išreikšti įžūlokas tų laikų manieras ir šiek tiek rėžiančias akį spalvas, kurias mums išsaugojo kai kurie Sent Amano sonetai[4]. Vėliau mira ir smilkalais, galingais ir rūsčiais mistiniais kvapais, buvo beveik įmanoma atspindėti pompastišką septynioliktą amžių, retorikos meno gražbylystės priemones, talpų, pakylėtą, žodingą Bosiuė ir kitų pamokslininkų stilių; dar vėliau pavargusios mokslingos Liudviko XV visuomenės žavesį nesunkiai perteikė franžipanas ir marešalis[5], tapdami savotiška šios epochos sinteze; paskui, papiktnaudžiavusi odekolonais ir rozmarinų preparatais Pirmosios imperijos metais, kupinais nuobodulio ir abejingumo, parfumerija įkandin Viktoro Hugo ir

Gotjė leidosi į saulėtus kraštus; ji sukūrė savo rytietiškus motyvus, ugninius prieskonių *selam*[6], atrado naujas intonacijas ir lig tol neregėtas drąsias antitezes, atrinko senas menines priemones ir perėmė sau tinkamas, tik padarė įmantresnes, subtilesnes, jas suderino; ir galų pagalėj ryžtingai atmetė tą savanorišką negalią, iki kurios ją buvo privarę niekam tikę poezijos distiliuotojai, tokie kaip Malerbas, Bualo, Andrijė, Baur-Lormianas[7].

Tačiau ir po 1830 metų parfumerijos kalba neliko nekintama. Ji ir toliau rutuliojosi vydamasi laiką, žengė pirmyn lygia greta su kitais menais; kaip ir visi jie, paklusdama mėgėjų ir menininkų norams, nukreipė žvilgsnį į kinus ir japonus, kūrė kvepiančius albumus, mėgdžiodama Takaokos[8] gėlių puokštes, levandų ir gvazdikėlių deriniais išgaudama rondelecijų kvapą, pačiulių ir kamparo junginiu – ypatingą kiniškojo tušo aromatą, citrinų, gvazdikėlių ir aitriųjų apelsinų mišiniais – japoniškos hovenijos dvelksmą.

Atsidėjęs tokių tekstų egzegezei, Dezesentas studijavo, tyrinėjo fluidų dvasią; jam patiko savo paties malonumui vaidinti psichologo vaidmenį, išardyti ir vėl sudėti kokio nors kūrinio sraigtelius, atsukti dalis, sudarančias sudėtinį kvapą, kol šitaip lavinama uoslė pasidarė patikima ir beveik neklystanti.

Lygiai kaip vynų pirklys atpažįsta geros markės vyną, paragavęs vos vieną lašą; kaip apynių pardavėjas, pakvėpinęs vieną maišą, iškart tiksliai nustato jo vertę; kaip prekybininkas kinas, pauostęs arbatą, gali kaipmat nurodyti, kokia jos kilmė, kokiose Bohėjos kalvų ūkiuose ar budistų vienuolynuose ji buvo auginta, kokiu laiku buvo nuskinti jos lapai, kiek jie buvo džiovinti, kokią įtaką padarė šalia žydėjusi slyva, aglaja, puošnioji kvepenė – visi tie kvapai, kurie permaino arbatos prigimtį, prideda netikėtą atšvaistą, priduoda sausokam skoniui gaivių tolimo krašto gėlių priekvapio; lygiai taip Dezesentas, vos šniukštelėjęs kokio kvapo, iškart galėjo pasakyti sudedamųjų dalių kiekius, paaiškinti mišinio psichologiją ir beveik įvardyti menininką, kuris parašė šį veikalą, paženklindamas jį asmeniniu savo stiliaus antspaudu.

Savaime aišku, jis buvo sukaupęs visų parfumerininkų naudojamų gaminių kolekciją; turėjo netgi tikro Mekos balzamo, labai reto, gaunamo tik kai kuriose Petros Arabijos dalyse, balzamo, kurio monopolis priklauso didžiajam sultonui.

Dabar, atsisėdęs prie stalo savo tualeto kambaryje, Dezesentas svajojo sukurti kokią naują kvapų puokštę, bet jį iškart užplūdo abejonės, gerai pažįstamos rašytojams, kurie po daugelio mėnesių pertraukos rengiasi rašyti naują veikalą.

Taip kaip Balzakas, kurį persekiojo įsakmus poreikis primarginti daug lapų, kol įsibėgės, Dezesentas pajuto būtinybę pirmiausia pamiklinti ranką keliais nereikšmingais darbeliais; norėdamas sukurti heliotropą, jis pakilnojo rankoje migdolų ir vanilės buteliukus, bet paskui apsigalvojo ir nusprendė imtis kvapiųjų pelėžirnių.

Negalėdamas prisiminti išraiškos priemonių ir metodų, jis mėgino ant nuomonės; apskritai šio augalo žiedų aromate vyrauja apelsinžiedžiai; jis išbandė nemažai derinių ir galop išgavo, ko reikėjo, prie apelsinžiedžių pridėjęs tuberozų ir rožių ir surišęs mišinį lašu vanilės.

Abejonės išsisklaidė; entuziazmo ugnelė paakino jį pulti prie darbo; jis dar sukūrė arbatos kvapą, sumaišęs kasijų ir vilkdalgių tirpalus; paskui, apimtas pasitikėjimo, ryžosi žengti toliau ir nukalti grėsmingą frazę, kad didingas jos griausmas užgožtų šnabždesį klastingo franžipano, kuris vis dar smelkėsi į kambarį.

Dezesentas paėmė ambros, kurtinančio Tonkino muskuso, pačiulių, kurių kvapas aštriausias iš visų augalų, o neapdoroti žiedai atsiduoda pelėsiais ir rūdimis; kad ir ką jis darė, jį buvo apsėdęs aštuonioliktas amžius: prieš jo akis sukosi krinolinai ir raukiniai; iš atminties išplaukė ir ant kambario sienų įsitaisė Bušė „Veneros", kūningos, bekaulės, lyg prikimštos rausvos vatos; jį persekiojo romano „Temidoras", ypač pasikaišiusios žaviosios Rozetės su ugnine dezabijė, paveikslai[9]. Jis įniršęs pašoko ir norėdamas išsivaduoti įtraukė giliai į plaučius grynos nardostachių esencijos kvapo, taip vertinamo rytiečių ir tokio nemalonaus europiečiams dėl pernelyg aštraus valerijonų priekvapio. O tada sustingo vietoj trenktas žiauraus smūgio. Švelnaus kvapo filigranai iš-

nyko tarytum plote suploti kūjo; pasinaudojęs atokvėpio valandėle, jis paspruko nuo praėjusių amžių, nuo atgyvenusių kvapų ir ėmėsi, kaip kadaise darydavo, šiuolaikiškesnės ir platesnio užmojo veiklos.

Kitados Dezesentas mėgo liūliuotis parfumerijos dermėmis, griebdamasis panašių efektų kaip poetai, savaip naudodamas nuostabią Bodlero eilėraščių, tokių kaip „Nepataisoma“ ir „Balkonas“, kompoziciją – čia paskutinė iš penkių posmo eilučių yra pirmosios aidas ir, kartojama kaip priedainis, skandina sielą bedugnėse melancholijos ir ilgesio gelmėse.

Jis klaidinėdavo svajonėse, kurias sužadindavo aromatų stancos, bet pirmasis motyvas, nustatytais intervalais suskambantis kvapnioje eilėraščio orkestruotėje, jį ūmai išvesdavo į kelio pradžią, prie apmąstymų temos.

Dabar, panoręs paklajoti po staigmenų kupiną, kintantį gamtovaizdį, jis pradėjo skambia, plačia fraze, netikėtai atverdamas neaprėpiamų laukų perspektyvą.

Pulverizatoriais pripurškė į kambarį esencijos, susidedančios iš ambrozijos, Mičamo levandų[10], kvapiųjų pelėžirnių ir kitų kvapų, – distiliuota menininko, šioji esencija tikrai buvo verta jai duoto „Žydinčių pievų ekstrakto“ vardo; paskui į šią pievą įleido tuberozų, apelsinžiedžių ir migdolų mišinio, tiksliai laikydamasis proporcijų, ir iš karto užkvipo dirbtinės alyvos, o liepų kvepalai išsidūksojo, bespalviai jų garai, imituojantys Londono *tilia** ištrauką, nusėdo ant žemės.

Į keliais plačiais štrichais apmestą peizažą, besidriekiantį po užmerktais vokais kiek akis užmato, jis įpūtė pusiau žmogiškų, pusiau katiškų esencijų dulksnos, atsiduodančios sijonu, keliančios mintis apie išsipudravusią ir išsidažiusią moterį: stefanočių, kemerūnių, antilinių akacijų, Kipro vandens, šilkmedinių michelijų ir orchidėjų *Sarcanthus,* be to, pridėjo lašelį jazminų, kad dirbtiniame makiažo gyvenime, kuriuo jie atsidavė, pražystų natūralus juokas ir džiaugsmai, klestintys prakaituojant saulėkaitoj.

* Liepa *(lot.).*

Paskui leido ventiliatoriui išsklaidyti kvapnias bangas, kad liktų vien atnaujintas laukų kvapas, kurį padidinta doze grąžino nelyginant pasikartojančią eilutę posmų pabaigoje.

Moterys pamažėliais išnyko; laukai virto dykuma; paskui apkerėtame horizonte iškilo gamyklos, iš kurių grėsmingų kaminų kaip iš punšo indų virto ugnis.

Dabar su vėjeliu, kurį jis sukėlė vėduoklėmis, tvokstelėjo fabrikų, cheminių produktų dvokas, bet ir šiame puvėsiais trenkiančiame ore gamta vis dar skleidė savo saldžius garus.

Dezesentas vartaliojo stirako sakų gumulėlį, šildydamas jį tarp pirštų, ir kambaryje plito labai keistas kvapas, šleikštus ir kartu nuostabus, panašus į skanų žonkilinių narcizų kvapą ir bjaurią gutaperčios ar akmens anglių tepalo smarvę. Jis išsidezinfekavo rankas, įkišo dervą į hermetišką dėžutę, ir fabrikai taip pat išnyko. Tada tarp atgaivintų liepų ir pievų garų įpurškė kelis lašus *new mown hay** ir stebuklingoje vietovėje, trumpam netekusioje alyvų, iškilo kaugės šieno, atnešančios naują metų laiką, subtiliai dvelkiančios kvapų vasaroje.

Galų pagalėj, lig soties prisimėgavęs šiuo reginiu, skubomis pripurškė aplinkui egzotiškų kvepalų, ištuštino pulverizatorius, pavarė į priekį koncentruotus spiritinius tirpalus, atleido visų savo balzamų pavadžius, ir nepakeliamoj kambario tvankumoj suvešėjo beprotiška sublimuota gamta, sunkiai šniokštuojanti, prisotinanti dirbtinį vėjelį kliedinčių alkoholiatų, – netikra žavinga gamta, paradoksaliai jungianti pikantiškus atogrąžų prieskonius, aštrų kiniško santalo alsavimą ir Jamaikos *hediosmia*[11], su prancūziškais jazminaičių, gudobelių ir verbenų kvapais; nepaisydama metų laikų ir klimato, ji pridaigino įvairių atmainų medžių, kontrastingų spalvų gėlių, skleidžiančių priešingus vienas kitam aromatus, ir iš visų tų suderintų ir supriešintų kvapų sukūrė neįvardytus, netikėtus, keistus kvepalus, iš kurių kaip atkaklus priedainis, dekoratyvi pradžios frazė, vis siūbteldavo plačios pievos dvelksmas su alyvų ir liepų priekvapiais.

* Ką tik nupjautas šienas *(angl.)*.

Staiga jį pervėrė aštrus skausmas; Dezesentui atrodė, kad smilkinius gręžia alkūninis grąžtuvas. Jis atsimerkė ir suvokė sėdįs prie stalo savo tualeto kambaryje; apkvaišęs nukėblino prie lango ir jį pravėrė. Vėjo gūsis išgrynino tvankų orą aplinkui; jis pasivaikščiojo po kambarį, kad kojos sutvirtėtų, ir žingsniuodamas pirmyn atgal žiūrėjo į lubas: čia, grūdėtame fone, baltame kaip paplūdimio smėlis, kūpsojo krabai ir druska aplipę dumbliai; panašus dekoras puošė ir grindjuostes palei sienas, apmuštas šiek tiek glamžytu japonišku vandens žalumo krepu, imituojančiu vėjo šiaušiamos upės ribulius; šioje sraunioje tėkmėje plaukė rožės žiedlapis, aplink kurį sukosi guotas žuvyčių, nupieštų dviem tušo potėpiais.

Tačiau jo vokai tebebuvo sunkūs; nustojęs žingsniais matuoti trumpą atstumą tarp krikštyklos ir vonios, jis atsirėmė į palangę; galvos kvaitulys praėjo; jis vėl rūpestingai užkimšo kvepalų buteliukus ir pasinaudojo proga susitvarkyti makiažo priemones. Nebuvo prie jų prisilietęs nuo to laiko, kai atsikraustė į Fontenė, ir dabar beveik nustebo vėl išvydęs šią kolekciją, kurią dar taip neseniai apžiūrinėdavo tieka moterų. Buteliukai ir puodeliai buvo sugrūsti vienas ant kito. Štai žalio porceliano dėžutė su šnuda, tuo nuostabiu baltu kremu, kuris, užteptas ant skruostų, oro veikiamas įgauna švelniai rausvą, o paskui skaisčią spalvą, tokią tikrovišką, kad sukuria visai įtikinamą iliuziją, kad odą nudažė priplūdęs kraujas; štai perlamutru inkrustuoti lako indeliai su japonišku auksu ir ispaninio skaudvabalio antsparnių spalvos Atėnų žaluma – auksiniai ir žali dažai, kurie sudrėkinti pasidaro tamsiai raudoni; šalia puodeliai, pilni lazdynų riešutų pastos, haremų serkiso, emulsinų su Kašmyro lelijomis, žemuogių ir šeivamedžio vandens losjonų veido spalvai; greta mažų butelaičių, pripiltų kiniškojo tušo ir rožių vandens akims, buvo sudėti dramblio kaulo, perlamutro, plieno, sidabro įrankiai pramaišiui su liucernų šepetėliais dantenoms masažuoti: pincetai, žirklės, grandyklės, tušuokliai, storo krepo skiautelės, pūkučiai, lazdelės nugarai kasytis, muselės ir dildės.

Dezesentas vartė rankose visus šiuos reikmenis, kuriuos kitados nupirko peiprašytas vienos meilužės, alpusios nuo kai kurių aromatų

ir balzamų, kvaištelėjusios, nervingos moters, mėgusios, kad jos krūtų speneliai būtų prisigėrę kvapų, bet apskritai nuostabią ir svaiginančią ekstazę jautusios tik tada, kai jai kas brūžuodavo galvą šukomis arba kai glamonėjama galėdavo uosti suodžius ir statomų namų tinką lietui lyjant arba dulkes, sudrėkintas didelių vandens lašų per vasaros audrą.

Gromuliuojant prisiminimus jam akyse stojosi popietė, kartą praleista Pantene[11] iš neturėjimo ką veikti ir smalsumo šios moters draugijoje, pas vieną jos seserį, ir atgijo pamirštas senų idėjų ir senovinių kvepalų pasaulis; kol abi moterys tarškėjo ir viena kitai rodė savo sukneles, jis, priėjęs prie lango, pro dulkėtus stiklus išvydo tolyn besidriekiančią pažliugusią, purviną gatvę ir išgirdo, kaip grindiniu be perstojo plumpsi per balas brendančios medkurpės.

Tolimos praeities scena tvykstelėjo nepaprastai ryškiai. Pantenas buvo čia, prieš jo akis, prisikėlęs, gyvas sustingusiame žaliame mėnesienos įrėminto veidrodžio vandeny, kur nesąmoningai grimzdo jo žvilgsnis; haliucinacija nunešė jį toli nuo Fontenė; veidrodis atspindėjo gatvę kartu su tada kilusiomis mintimis, ir jis, pasinėręs į sapną, pakartojo sau tą išradingą, liūdną, bet guodžiančią antifoną, kurią anuomet užsirašė vos grįžęs į Paryžių:

– Tataigi, atėjo didžiųjų liūčių laikas; laštakų išspjautas vanduo čiurlena šaligatviais, arklių mėšlas rūgsta valkose – baltoje kavoje, pripiltoje į kelio skaldoj išgremžtus puodelius; kur tik pažvelgsi, kukliam praeiviui siūlomos kojų vonelės.

Po žemu dangumi drėgname ore namų sienos lieja juodą prakaitą, orlaidės skleidžia dvoką; gyvenimo bjaurastis išplaukia paviršiun, sunkiai prislegia splinas; sudygsta purvo sėklos, glūdinčios kiekvieno sieloje; rūstuolius myga bjaurus poreikis lėbauti, o gerbiamų žmonių galvoje tuoj sukils katorgininkų troškimai.

Na, o aš šildausi prie kaitrios ugnies, ir pintinė išsiskleidusių gėlių ant stalo pripildo kambarį stirako sakų, snapučių ir auksabarzdžių kvapo. Lapkričio vidury Pantene, Paryžiaus gatvėje, tebėra pavasaris, ir aš juokiuosi pats sau iš bailių šeimų, kurios, bėgdamos nuo artėjančio šalčio, neša kailį į Antibą ar Kanus.

Negailestingoji gamta dėl šio nepaprasto reiškinio niekuo dėta; reikia pasakyti, kad ne kam kitam, o tik pramonei Pantenas turi būti dėkingas už dirbtinį pavasarį.

Mat šie žiedai padirbti iš taftos ir įtaisyti ant žalvario vielos, o pavasario kvapas skverbiasi pro lango plyšius iš greta stovinčių Pino ir Sen Žamo parfumerijos gamyklų.

Šie gamintojai suteikia galimybę amatininkams, nuvargintiems sunkių darbų dirbtuvėse, ir apsikrovusiems vaikais smulkiems tarnautojams pasimėgauti gryno oro gurkšnio iliuzija.

Be to, toks pasakiškas pabėgimas į kaimą gali virsti protingu gydymo būdu; džiova sergantys lėbautojai, išvežti pietuosna, miršta atsisveikinę su savo įpročiais, ilgėdamiesi juos pakirtusių paryžietiškų šėltynių. Čia, dirbtiniame klimate, palaikomame atvirų krosnių, ilgesį žadinantys moteriški kvapai, skleidžiami fabrikų, švelniu pavidalu atgaivins paleistuvingus atsiminimus. Tokia apgaule gydytojas gali mirtiną provincijos gyvenimo nuobodulį savo ligoniui platoniškai pakeisti Paryžiaus buduarų ir viešnamių atmosfera. Sėkmingam gydymui dažniausiai pakaks, kad ligonis turėtų bent kiek lakios vaizduotės.

– Kadangi šiais laikais nebėra nieko sveiko, kadangi mūsų geriamas vynas ir skelbiama laisvė yra netikri ir pajuoktini, o be to, reikia nemažai geros valios patikėti, kad valdančiosios klasės yra gerbtinos, o pajungtosios klasės vertos pagalbos ar gailesčio, man jau neatrodo, – padarė išvadą Dezesentas, – nei juokinga, nei beprotiška pareikalauti iš savo artimo mažumėlės iliuzijų – ne kažin kiek daugiau, negu jis kasdien iššvaisto kvailiems dalykams, – padėsiančių įsivaizduoti, kad Panteno miestelis yra dirbtinė Nica ar Mentono padirbinys.

– Šiaip ar taip, – tarė Dezesentas, atplėštas nuo apmąstymų visą kūną apėmusio silpnumo, – reikės vengti šių nuostabių ir baisių ban-

dymų, nes jie mane žudo. – Jis atsidūsėjo. – Še tau kad nori! Teks atsisakyti dar daugiau malonumų, dar labiau saugotis. – Ir užsidarė savo darbo kabinete, tikėdamasis, kad taip bus lengviau pabėgti nuo įkyrių kvapų.

Jis plačiai atlapojo langą, džiaugdamasis oro vonia, bet staiga jam pasirodė, kad vėjelis vos vos dvelkia bergamočių esencija, susijungusia su jazminaičių, kasijų spiritiniais tirpalais ir rožių vandeniu. Jis pradėjo dusti ir sunerimo, ar tik kartais nėra apsėstas vienos iš tų piktųjų dvasių, kurios viduramžiais buvo varomos egzorcizmais. Kvapas persimainė, tapo kitoks, bet atkakliai laikėsi. Dabar nuo miegančio kaimo kalvos papėdėje dvelkčiojo Tolu tinktūra, Peru balzamu, šafranu, surištais kelių ambros ir muskuso lašų, bet ūmai įvyko metamorfozė – šie padriki pūkšniai susiliejo ir pažįstamas franžipano kvapas, kurį užuodęs jis ėmėsi bandymų, vėl pasklido nuo Fontenė slėnio iki forto, užpuolė iškankintas šnerves, dar labiau išklibino pakrikusius nervus ir įstūmė jį į tokią prostraciją, kad jis apalpęs, vos šiltas gyvas, susmuko ant palangės.

XI skyrius

Nusigandę tarnai skubiai iškvietė gydytoją iš Fontenė, bet jis nič-nieko nesuprato apie Dezesento būklę. Sumurmėjo kelis medicinos terminus, patikrino pulsą, pažiūrėjo ligonio liežuvį, bergždžiai pamėgino jį prakalbinti, liepė gerti raminamuosius ir ilsėtis, pažadėjo vėl užeiti rytoj, bet pamatęs, kad Dezesentas purto galvą – jis rado jėgų supeikti tarnų uolumą ir išprašyti įsibrovėlį, – išėjo ir išskalambijo visame kaime apie šiuos namus, kurių ekscentriškas interjeras, kas be ko, jį pribloškė ir įkalė į žemę.

Šeimynykščiai, nebedrįstantys iškišti nosies iš kambarėlio prie virtuvės, labai nustebo, kai šeimininkas pasitaisė per kelias dienas; jie užklupo jį būgnijant į lango stiklą ir neramiai žvalgantis į dangų.

Vieną popietę keliskart skambtelėjo varpelis ir Dezesentas liepė suruošti jam lagaminus ilgai kelionei.

Kol tarnas su žmona pagal jo nurodymus rinko daiktus, reikalingus kelyje, jis kaip akis išdegęs švytavo po valgomojo kajutę, tyrinėjo garlaivių tvarkaraščius, perbėgęs darbo kabinetą vėl stebeilijo į debesis nekantriu, bet patenkintu veidu.

Jau visą savaitę oras buvo žiaurus. Per pilkas dangaus lygumas tekančios suodžių upės vieną po kito nešė debesis lyg išplėštas iš žemės uolas.

Tarpais prapliupdavo liūtys, ir vandens srautai užtvindydavo slėnį.

Tačiau tą dieną dangaus skliauto vaizdas pasikeitė. Rašalo bangos išdžiūvo ir dingo, debesų kyšuliai ištirpo; dangus buvo vienodai aptrauktas plokščia sūrsva drumstimi. Pamažėliais šioji drumstis ta-

rytum nusileido žemyn ir laukus apgaubė vandeninga migla: lietus jau ne plūdo kriokliais kaip vakarykščiai, o lijo be perstojo – smulkus, skvarbus, aštrus, žliuginąs alėjas, gadinąs kelius, jungiąs žemę su dangumi nesuskaičiuojamom gijom; šviesa apsiblausė; blyški saulė nušvietė kaimą, dabar virtusį purvo ežeru, nutaškuotu vandens adatų, kurios gyvsidabrio lašais smaigstė drumzliną balų skystį; sielvarto apimtoje gamtoje išbluko visos spalvos, palikdamos vien stogus spindėti viršum išblankusių sienų.

– Koks oras! – atsiduso senasis tarnas, dėdamas ant kėdės drabužius, kurių reikalavo šeimininkas, kadaise Londone užsakytą kostiumą.

Užuot atsakęs, Dezesentas pasitrynė rankas ir įsitaisė prieš įstiklintą knygų spintą, kurioje vėduokle buvo išdėliotas komplektas šilkinių kojinių; jis dvejojo dėl atspalvio, paskui, atsižvelgdamas į liūdną dieną, savo niūrius vienspalvius drabužius ir kelionės tikslą, staiga pasirinko gelsvai rudas kojines, greitai jas užsimovė, apsiavė bukanosius batus su sagtimis, apsivilko pilką kostiumą su tamsiai pilkais langeliais ir rudais taškučiais, užsidėjo mažą katiliuką, apsisiautė linžiedį berankovį apsiaustą su pelerina ir lydimas sulinkusio po našta tarno – šis tempė kelioninę skrynią, išplečiamą lagaminą, sakvojažą, kartoninę skrybėlės dėžutę, suvyniotus į pledą skėčius ir lazdeles, – pasiekė stotį. Čia jis pareiškė tarnui negalįs tiksliai pasakyti, kada grįš – gal po metų, po mėnesio, po savaitės, o gal ir anksčiau, liepė namuose nieko nejudinti iš vietos, davė pinigų, kiek jų maždaug galėjo prireikti namų ūkio išlaidoms, kol jo nebus, ir įlipo į vagoną, palikęs senį nustėrusį, nusvirusiomis rankomis ir išsižiojusį spoksoti, kaip anapus užtvaro pajuda traukinys.

Jis savo kupė buvo vienas; susiliejęs purvinų laukų vaizdas, matomas kaip pro drumstą akvariumo vandenį, sparčiai skriejo vydamasis lietaus plakamą sąstatą. Pasinėręs į apmąstymus, Dezesentas užmerkė akis.

Ir vėl toji vienatvė, taip karštai trokšta ir galų pagalėj laimėta, atsimušė į baisią neviltį; tyla, kuri anksčiau jam atrodė kaip atlygis už metų metus klausytas kvailystes, jau slėgė jį lyg nepakeliama našta.

Vieną rytą jis atsibudo sudirgęs nelyginant kalinys, uždarytas kameroje; lūpos nervingai virpėjo mėgindamos ištarti garsus, ašaros užplūdo akis, jis duso kaip žmogus, raudojęs ištisas valandas.

Graužiamas noro pasivaikščioti, pamatyti žmogaus veidą, pakalbėti su kita gyva būtybe, įsitraukti į bendruomenės gyvenimą, jis galop kažkokia dingstimi išsikvietė savo tarnus ir juos užlaikė; tačiau pasišnekėti su jais nepasisekė: ne tik todėl, kad šie seni žmonės, palaužti ilgų tylėjimo metų ir slaugytojų įpročių, buvo beveik praradę kalbos dovaną, bet ir dėl to, kad Dezesento nuostata visada laikyti juodu per atstumą neskatino jų praverti burnos. Be to, jie buvo vangaus proto ir nemokėjo atsakyti į jo klausimus kitaip, kaip tik vienskiemeniais žodžiais.

Taigi jis nesulaukė jokios pagalbos, jokios paguodos iš savo tarnų; tačiau radosi naujas reiškinys: Dikenso knygos, neseniai jo skaitytos higienos sumetimais, norint apraminti nervus, ir padariusios priešingą poveikį, negu jis tikėjosi, pradėjo iš lėto veikti netikėta linkme; valandų valandas gromuliuojant jų sukeltus anglų gyvenimo reginius, pamažu piršosi idėja paversti išgalvotus vaizdus tikrove, leistis į kelionę, patikrinti svajones, o prie to dar prisidėjo noras patirti naujų įspūdžių ir pabėgti nuo sekinančio proto šėlsmo ir svaiginimosi tuščiu minčių malimu.

Tokias godas dar žadino ir bjaurus oras, rūkas ir lietus, sutvirtinantys skaitytų knygų prisiminimus, nuolat laikantys jam prieš akis miglos ir purvo krašto paveikslą, trukdantys jo troškimams išklysti iš kelio, nukrypti nuo šaltinio.

Dezesentas nebeištvėrė ir vieną dieną ūmai apsisprendė. Jis taip skubėjo, kad tekinas išbėgo iš namų, norėdamas kuo greičiau pasprukti nuo dabarties, pasijusti stumdomas gatvės gaudesyje, minios ir stoties triukšme.

„Aš vėl gyvas“, – galvojo jis tą akimirką, kai sąstatas lėtino savo valso sūkius ir stojo po So platformos kupolu, derindamas paskutinius

piruetus prie trūksmingo dundančių grįžračių ritmo.

Atsidūręs gatvėje, Pragaro bulvare[1], jis pasišaukė vežiką, tiesiog mėgaudamasis, kad yra taip apsikrovęs lagaminais ir pledais. Pažadėjęs didelius arbatpinigius, kaipmat susitarė su šiuo vyriškiu riešutinėmis kelnėmis ir raudona liemene.

– Mokėsiu už valandą, – tarė jis, – Rivoli gatvė, sustosite prie *Galignani's Messenger*[2]. – Mat prieš išvykdamas ketino nusipirkti Bėdekerio arba Mario vadovą po Londoną.

Fiakras sunkiai pajudėjo iš vietos, taškydamas mėšlo trykšles aplink ratus; jie yrėsi per tikrą maknyną; po pilku dangumi, kuris tarytum rėmėsi į namų stogus, vanduo tekėjo sienomis nuo viršaus lig apačios, liejosi per latakų kraštus, praeiviai slidinėjo meduolių spalvos purve ant grindinio; pravažiuojant omnibusams, žmonės susigrūsdavo, sustoję ant šaligatvių, moterys, pasikėlusios sijonus iki kelių, susigūžusios po skėčiais, prisispausdavo prie vitrinų, kad jų neaptėkštų.

Įžulniai lyjantis lietus skverbėsi pro fiakro dureles; Dezesentas turėjo pakelti stiklus, ir vanduo juos išbraižė kaneliūromis, o pliurzės lašai tiško iš visų fiakro pusių it fejerverko ugnelės. Liūliuojamas monotoniško lašų barbenimo į lagaminus ir fiakro stogą, lyg iš maišo ant galvos byrėtų žirniai, Dezesentas svajojo apie kelionę; toks baisus oras sudarė įspūdį, kad jis jau Paryžiuje gyvena Anglijos gyvenimą; priešais jį driekėsi Londonas – bekraštis megalopolis, drengiamas lietaus, dvokiantis lydytu ketum ir suodžiais, be atvangos rūkstantis migloje; paskui pasirodė dokai, besitęsiantys kiek akis užmato, pilni gervių, kabestanų, prekių pakų, knibždantys žmonių: vieni vyrai, užsikorę ant stiebų, sėdėjo apsižergę rėjas, o krantinėse aibės kitų, pasilenkusių ir atkišusių užpakalius, rideno statines į rūsius.

Žmonėms bruzdant pakrantėse, milžiniškuose sandėliuose, skalaujamuose nususususių, duslių įsivaizduojamos Temzės vandenų, stiebų miške, tarp spiečiaus skersinių, smingančių į blausius žemai nusileidusio skliauto debesis, danguje visu greičiu lėkė traukiniai, kiti

riedėjo kloakose, tarpais baisingai sukaukdami ir išspjaudami pro šulinių žiotis kamuolius dūmų, o visais bulvarais, visomis gatvėmis, kur amžinoje prieblandoje žėrėjo klaikios, ryškios begėdiškos reklamos, transporto srautai plaukė tarp dviejų kolonų tyliai žygiuojančių, reikalų slegiamų žmonių įbestais prieš save žvilgsniais, prispaustomis prie šonų alkūnėmis.

Dezesentas virpėjo iš malonumo, jausdamasis ištirpęs šiame gąsdinančiame vertelgų pasaulyje, akliname rūke, nepaliaujamoje veikloje, negailestingame krumpliaratyje, sumalančiame milijonus bedalių, kuriuos filantropai ragino dėl paguodos skaityti Bibliją ir giedoti psalmes.

Regėjimas staiga išnyko, fiakrui taip krestelėjus, kad jis sprigtelėjo aukštyn nuo suolo. Jis pasižiūrėjo pro langelį; jau buvo tamsu; vidury miglos mirkčiojo dujų degikliai, apsupti gelsvų ratilų; ugnies kaspinai plaukiojo balose ir, regis, sukosi aplink vežimų ratus, šokinėjančius nešvariose skystose liepsnose; jis pamėgino atpažinti, kur esąs, pamatė Karuselės arką ir ūmai, nei iš šio, nei iš to, gal tiesiog kryčiui iš vaizduotės aukštumų sukėlus atoveiksmį, atmintis jį grąžino prie vieno paprastučio įvykio: jis prisiminė, kad žiūrėdamas, kaip tarnas krauna lagaminus, pastebėjo jį tarp kitų tualeto reikmenų pamiršus įdėti dantų šepetuką; tada patikrino supakuotų daiktų sąrašą; visi buvo tvarkingai sudėti į lagaminą, bet apmaudas, kad buvo paliktas dantų šepetukas, jį kamavo tol, kol vežikas sustodamas nutraukė prisiminimų ir apgailestavimų grandinę.

Jis buvo Rivoli gatvėje prie *Galignani's Messenger.* Matinio stiklo durys, aplipdytos užrašais, pasportais įrėmintomis laikraščių iškarpomis ir melsvomis telegramų juostomis, skyrė dvi dideles vitrinas, užgriozdintas albumų ir knygų. Dezesentas priėjo artyn, nes jo žvilgsnį patraukė ryškūs žydri ir šviesiai žali kartoniniai viršeliai, išmarginti reljefiniais sidabriniais ir auksiniais gėlių raštais, ir drobiniai viršeliai, nudažyti šviesiai ruda, žalsvai geltona, porų žalumo arba serbentų raudonio spalva, su šalta geležimi įspaustomis juodomis linijomis ant šonų ir nugarėlės. Visi jie dvelkė kažkuo antiparyžietišku, mer-

kantilišku ir, nors rėžė akį labiau negu prancūziški kamlotiniai knygų apdarai, atrodė ne tokie niekingi; šen bei ten tarp atverstų albumų, reprodukuojančių humoristines diu Morjė ir Džono Ličo scenas arba per chromolitografines lygumas paleidžiančių beprotiškas Kaldekoto kavalkadas[3], gulėjo prancūziški romanai, įmaišantys į šitą spalvų raugalą geranoriško, patenkinto vulgarumo.

Galop jis atsiplėšė nuo vitrinos, pastūmė duris ir atsidūrė erdvioje bibliotekoje, pilnoje žmonių; čia sėdinčios užsienietės, išlanksčiusios žemėlapius, kažką aptarinėjo armazuodamos nežinomomis kalbomis. Tarnautojas atnešė jam visą šūsnį kelionės vadovų. Dezesentas taip pat atsisėdo ir ėmė sklaidyti knygas, kurių minkšti viršeliai linko tarp pirštų. Permetęs jas, sustojo prie Bėdekerio vadovo puslapio, aprašančio Londono muziejus. Jam buvo įdomios lakoniškos ir tikslios pastabos, bet jo dėmesys nuo senovinės anglų tapybos nukrypo į naująją, labiau jį traukiančią. Jis prisiminė kai kuriuos pavyzdžius, matytus tarptautinėse parodose, ir pagalvojo, kad galbūt vėl išvys juos Londone: Milėjaus paveikslus, kaip antai sidabriškai žalias, mėnesėtas „Šv. Agnietės išvakares", keistų spalvų, gumigutu ir indigu išmargintus Votso paveikslus[4], tarytum apmestus sergančio Giustavo Moro, nuteptus anemiško Mikelandželo ir retušuotus mėlyje paskendusio Rafaelio; be kitų drobių, jis atsiminė „Kaino prakeikimą", „Idą" ir „Ievas", iš kurių, keistai ir paslaptingai susilydžius šiems trims meistrams, tryško nepaprastai rafinuota ir kartu šiurkšti asmenybė mokslinčiaus ir svajoklio anglo, kankinamai apsėsto žiaudrių spalvų.

Visos šios drobės išvien apgulė jo atmintį. Tarnautojas, nustebintas užsimiršusio prie stalo kliento, paklausė, kurį iš kelionių vadovų jis pasirinkęs. Dezesentas, ne iškart atsitokėjęs, atsiprašė, nusipirko vieną Bėdekerio vadovą ir išėjo pro duris. Jį persmelkė ledinė drėgmė; vėjas pūtė iš šono, plakdamas arkadas lietaus botagais.

– Važiuokit ten, – pasakė jis vežikui, rodydamas pirštu parduotuvę galerijos gale, Rivoli ir Kastiljonės gatvių kampe, kuri su savo balkšvais langais, apšviestais iš vidaus, buvo panaši į milžinišką naktinę lempą, degančią rūko slogutyje, sergančio oro bejėgystėje.

Tai buvo „Bodega“*. Dezesentas pasiklydo didžiulėje salėje, kuri driekėsi kaip ilgas koridorius, remiamas ketinių stulpų; iš abiejų pusių palei sienas buvo išrikiuotos aukštos šulės, sustatytos stačiomis ant stelažų.

Jų pilvai buvo apjuosti geležiniais lankais ir dantytais mediniais apvadais, panašiais į pypkių lentynėlę, tik čia įrantos laikė tulpės formos taures, apverstas kojelėmis aukštyn; papilvėj buvo išpjauta skylė ir įtaisytas keraminis čiaupas; statines puošė ne tik karališkasis herbas, bet ir spalvotos etiketės, ant kurių buvo užrašyta vyno pavadinimas, šulėje laikomas kiekis ir kaina perkant statinę, butelį ar taurę paragauti.

Laisvame take, paliktame tarp statinių rikiuočių, po dujų degiklių liepsnomis, ūžiančiomis bjauriame pilkame sietyne, tarp kėdžių užtvarų stovėjo eilė stalų, nukrautų pintinėlėmis *Palmers* sausainių ir sausų sūrių kepinėlių ir lėkštėmis, kuriose kūpsojo įdarytas pyragas ir sumuštiniai, po prėsku apvalkalu slepią deginančius garstyčių trauklapius; stalai siekė rūsio galą, apšarvuotą dar kitomis didelėmis šulėmis, kurių galvos laikė ant šono gulinčias mažas statinaites, paženklintas pavadinimais, karšta geležimi išraižytais ąžuole.

Kai Dezesentas atsisėdo šioje salėje, kur snaudė stiprūs vynai, jam į nosį trenkė alkoholio kvapas. Jis apsižvalgė aplinkui: vienur rikiavosi didžiulės šulės su užrašais, vardijančiais daugybę portveinų – aitrių arba vaisių skonio, raudonmedžio arba avietinės spalvos vynų, išskirtų pagiriamaisiais epitetais: *old port, light delicate, Cockburn's very fine, magnificent old Regina***; kitur, išpūtusios baisius pilvus, viena prie kitos spaudėsi didelės statinės su kovingu Ispanijos vynu – taurinto ar paprasto topazo spalvos cheresu ir įvairiomis jo rūšimis, saldžiais ir sausais *san lucar, vino de pasto, pale dry, oloroso, amontillado.*

* Bodega *(isp.)* – vyno rūsys.

** Senas portveinas, lengvas švelnus, puikus *Cockburn's*, nuostabi sena *Regina (angl.)*.

Rūsys buvo sausakimšas; atsirėmęs alkūnėmis į stalo kraštą, Dezesentas laukė taurės portveino, užsakyto džentelmenui, atidarinėjančiam sprogstamuosius gazuoto vandens butelius, kurie dėl savo apvalainumo atrodė kaip padidintos želatinos ir glitimo kapsulės, vaistinių naudojamos kai kurių vaistų skoniui užgožti.

Visos kertės knibždėjo anglų: tai buvo keisti išblyškę dvasininkai skustais smakrais, apskritais akiniais, glotniais riebaluotais plaukais, apsirengę juodai nuo galvos iki kojų, su minkštomis skrybėlėmis, suvarstytais pusbačiais, ilgų ilgiausiais redingotais nusagstyta sagutėmis krūtine; mėsininkų marmūzės ir buldogų snukiai raudonais sprandais, ausimis kaip pomidorai, vyno spalvos žandais, krauju pasruvusiomis bukomis akimis, siaura barzdele nuo vieno smilkinio lig kito tarytum kai kurių didžiųjų beždžionių; toliau, vyno rūsio gale, kažkoks pusantražmogis pakuliniais plaukais, su baltais gyvaplaukiais ant smakro, panašiais į artišoko žiedynsostį, pro mikroskopą šifravo mažulytes antikvos raideles angliškame laikraštyje; priešais storas ir kresnas žmogėnas, lyg koks amerikietis komodoras, nugairintu veidu ir bulviška nosimi, su cigaru, kyšančiu iš plaukuotos burnos skylės, apsnūdęs stebeilijo į kabančias ant sienų įrėmintas Šampanės vynų reklamas – *Perrier* ir *Rœderer, Heidsieck* ir *Mumm* markes ir gobtuvu apgobtą vienuolio galvą su užrašu gotiškosiomis raidėmis „Domas Perinjonas Reimse“[5].

Šioje sargybinės atmosferoje Dezesentas pasijuto suglebęs; apkurtintas šnekučiuojančių anglų klegesio, jis susisvajojo: į taures besiliejantis tamsiai raudonas portveinas prikėlė iš užmaršties Dikenso sukurtus veikėjus, kurie taip mėgo jį gerti, vaizduotė prisodino rūsyje naujų personažų, ir jis jau matė čia pono Vikfildo baltus plaukus[6] ir įraudusį veidą, čia pono Talkinghorno, gedulingojo „Niūrių namų“ advokato, flegmatišką ir gudrią miną, negailestingą žvilgsnį. Iš tikrųjų, visi šie veikėjai veržėsi iš jo atminties ir rinkosi „Bodegoje“ su savo darbais ir žygiais; prisiminimai, atgaivinti neseniai iš naujo perskaitytų knygų, buvo neįtikėtinai ryškūs iki mažiausių smulkmenų. Romanisto pavaizduotas miestas, skaisčiai apšviestas, gerai šildomas,

rūpestingai prižiūrimas, aklinai uždaras londoniečio namas, mažylės Dorit, Doros Koperfild, Tomo Pinčo sesers lėtai pilstomi buteliai[7], – plaukė prieš jo akis nelyginant jaukus Nojaus laivas purvo ir suodžių tvane. Jis prisiglaudė šiame išgalvotame Londone, laimingas radęs pastogę, ir klausydamasis vilkikų, gūdžiai kaukiančių už Tiuilri, šalia tilto, įsivaizdavo juos plaukiant Temze. Jo taurė buvo tuščia; nors rūsyje draikėsi garai, be to, jį šildė cigarų ir pypkių dūmai, grįžusį tikrovėn Dezesentą nuo dvokios drėgmės nupurtė šaltukas.

Jis paprašė amontiljado, bet prie šio sauso balsvo vyno taurės anglų autoriaus raminamųjų istorijų – švelnių dedešvų lapeliai nubyrėjo ir jų vietoj išdygo nuožmiai, skausmingai dirginančios Edgaro Po gyduolės; šiurpas perėjo per kailį prisiminus košmarišką istoriją apie amontiljado statinaitę, apie požemyje užmūrytą žmogų[8]; jam pasirodė, kad lipšniuose, paprastuose salėje sėdinčių amerikiečių ir anglų gėrikų veiduose atsispindi nevalingos žiaurios mintys, instinktyvios bjaurios užmačios; paskui jis pastebėjo, kad žmonių aplinkui vis mažiau, kad artėja vakarienės laikas; užsimokėjo, atsiplėšė nuo kėdės ir apkvaitęs pasiekė duris. Vos iškėlęs koją laukan, gavo šlapią antausį; užlieti lietaus ir talžomi vėjo, gatvės žibintai mojavo liepsnos vėduoklėlėmis, neskleisdami šviesos; dangus, nusileidęs dar žemiau, rėmėsi į namų pilvus. Dezesentas nužvelgė Rivoli gatvės arkadas, paskendusias tamsoje ir užtvindytas vandens, ir jam pasidingojo, kad stovi niūriame tunelyje, iškastame po Temze; skrandžio diegliai jį grąžino tikrovėn; jis vėl įlipo į fiakrą, šūktelėjo vežikui smuklės Amsterdamo gatvėje šalia stoties adresą ir dirstelėjo į savo laikrodį – septinta valanda. Kaip tik užteks laiko pavakarieniauti: traukinys išvažiuos tik aštuntą penkiasdešimt. Lankstydamas pirštus, jis paskaičiavo, kiek valandų truks kelionė iš Djepo į Niuheiveną, ir pagalvojo: „Jei tvarkaraštyje skaičiai nurodyti tiksliai, rytoj dieną lygiai pusę pirmos būsiu Londone.“

Fiakras sustojo prie smuklės; Dezesentas vėl išlipo ir įžengė į ilgą rudą salę be paauksinimų, pertvaromis lig juosmens padalytą į atskirus boksus, panašius į arklidės gardus; šioje salėje, išplatėjančioje prie

durų, buvo prekystalis, ant kurio stovėjo daugybė alaus siurblių, o šalia jų – kumpiai, pajuodę kaip seni smuikai, raudonai oranžiniai omarai ir marinuotos skumbrės su drumzliname mirkale plūduriuojančiais svogūnų, žalių morkų ir citrinų griežinėliais, lauro lapų ir čiobrelių kuokšteliais, kadagio uogomis ir dideliais kaip žirniai pipirais.

Vienas iš boksų buvo tuščias. Dezesentas atsisėdo ir pašaukė frakuotą jaunuolį. Šis nusilenkė, kažką nesuprantamai grebezuodamas. Kol buvo dengiamas stalas, Dezesentas apžiūrėjo kaimynus; kaip ir „Bodegoje", raudonveidžiai anglai fajansinėmis akimis, susimąstę arba pasipūtę, vartė užsieninius laikraščius; tik čia dar vakarieniavo kelios poros moterų, vienos, be kavalierių, drūtos anglės berniukiškais veidais, plačiais it mentelės dantimis, skaisčiais kaip obuoliai skruostais, ilgomis plaštakomis ir ilgomis pėdomis. Jos godžiai kirto *rumpsteak-pie* – karštą mėsą su grybų padažu ir traškia plutele.

Dezesentas, jau taip seniai praradęs apetitą, sutrikęs stebėjo šias tvirtas rajas moteriškes, kol pats pasijuto išalkęs. Jis užsisakė sriubos *oxtail* ir gardžiuodamasis sušveitė šią riebią ir švelnią, tirštą ir sočią buzą su jaučio uodega; paskui ištyrinėjo žuvies valgiaraštį, paprašė *haddock* – rūkytos juodadėmės menkės, taip pat vertos liaupsių, o kadangi matant, kaip kemša kiti, jam vis dar bėgo seilė, suvalgė rostbifą su bulvėmis ir susivertė dvi pintas *ale*, susižavėjęs muskusiniu karvidės kvapeliu, kuriuo atsiduoda šis puikus šviesusis alus.

Jis jau buvo beveik pasisotinęs; paknebinėjo gabalėlį pelėsinio sūrio *Stilton*, kurio saldumas buvo persisunkęs kartumu, palesiojo rabarbarų pyrago ir dėl įvairovės numalšino troškulį porteriu – tamsiuoju alumi, kvepiančiu becukrėmis saldymedžio sultimis.

Jis atsidūsėjo; jau seniai nebuvo nei tiek kimšęs, nei tiek plempęs; pakeitus įprastą dietą, pasirinkus netikėtus ir sočius valgius, skrandis pabudo iš miego. Jis išsidrėbė krėsle, užsidegė cigaretę ir pasiruošė ragauti kavą, į kurią įsipylė džino.

Vis dar lijo. Dezesentas girdėjo lietų barbenant į stoglangius patalpos gilumoje ir kriokliu šniokščiant laštakais; niekas salėje nebruzdėjo; visi, kaip ir jis, lepinosi sausi sėdėdami prie taurelės.

Liežuviai atsirišo; kadangi beveik visi anglai kalbėdami žvilgčiojo aukštyn, Dezesentas padarė išvadą, kad jie šnekasi apie prastą orą; nė vienas iš jų nesijuokė ir visi vilkėjo pilko ševioto eilutėmis šviesiai geltonais arba šviesiai rausvais dryželiais. Jo drabužiai spalva ir kirpimu beveik nesiskyrė nuo kitų, ir nužvelgęs savo apdarą spindinčiomis akimis jis pasijuto patenkintas, kad dera prie aplinkos, kad bent iš paviršiaus yra tarytum natūralizuotas Londono miestietis; paskui staiga pašoko iš vietos. „O kada traukinys? – pagalvojo. Pasižiūrėjo į laikrodį: aštuonios be dešimt. – Galiu pasėdėti čia dar mažne pusvalandį." Ir vėl susimąstė apie savo planus.

Jį, namisėdą, viliojo tiktai dvi šalys – Olandija ir Anglija.

Pirmąjį norą jau buvo patenkinęs; nebegalėdamas ištverti, vieną gražią dieną jis paliko Paryžių ir vieną po kito aplankė Nyderlandų miestus.

Apskritai paėmus, kelionė baigėsi žiauriu nusivylimu. Jis įsivaizdavo Olandiją pagal Tenirso ir Steno, Rembranto ir Ostadės kūrinius[9] ir savo paties malonumui iš anksto kūrė mintyse nepakartojamus žydų kvartalus, nuauksintus saulės kaip kordobanai; vaizduotėje matė didžiulius kermošius, nepabaigiamas kaimo gėrynes; tikėjosi senųjų meistrų išgarbinto patriarchalinio geraširdiškumo ir linksmo siautulio.

Žinoma, Harlemas ir Amsterdamas jį pakerėjo; paprasta, netašyta liaudis, regėta tikrame kaime, iš tiesų buvo panaši į van Ostadės, tapiusio nedailiai sudėtus, šiurkščių bruožų vaikus ir storas kaip kiaulės kūmas su pūpsančiais dideliais papais ir dideliais pilvais; tačiau toli šaukė iki nevaržomo džiaugsmo ar šeimyniškų girtuoklysčių; trumpai tariant, jis turėjo pripažinti, kad Luvre rodoma olandų mokykla jį suklaidino; ji tiesiog buvo kaip tramplinas jo svajonėms; jis šoko, pataikė į klystkelį ir klaidžiojo su niekuo nepalyginamuose regėjimuose, niekur žemėje nerasdamas tos stebuklingos ir tikros šalies, apie kurią svajojo, nematydamas valstiečių vyrų ir moterų, šokančių šulėmis nusėtose vejose, verkiančių iš džiaugsmo, trypiančių iš laimės, prišlapinančių iš juoko kelnes ir sijonus.

Iš tikrųjų, čia negalėjai išvysti nieko panašaus; Olandija buvo tokia pat šalis kaip visos, maža to, visai ne primityvi ir geraširdiška, nes joje siautėjo protestantų religija su savo rūsčia veidmainyste ir iškilniu griežtumu.

Jis prisiminė, kaip tada nusivylė; vėl pasižiūrėjo į savo laikrodį: iki traukinio dar buvo likę dešimt minučių. „Jau seniai laikas atsiskaityti ir išeiti, – pagalvojo. Juto baisų sunkumą skrandyje ir visas kūnas buvo kaip švino pripiltas. – Ką gi, – tarė sau, norėdamas pasidrąsinti, – išgerkim paskutinę taurelę“, ir pildamasis taurę brendžio pareikalavo sąskaitos. Prie jo priėjo žmogysta su juodu fraku, servetėle ant sulenktos rankos ir pieštuku už ausies, lyg koks majordomas, smailia plika galva, žilstelėjusia šiurkščia barzda, be ūsų, atsistojo atkišęs vieną koją priekin kaip dainininkas, išsitraukė iš kišenės užrašų knygelę ir nė nežiūrėdamas į popierių, įbedęs akis į lubas šalia sietyno, viską surašė ir suskaičiavo.

– Prašom, – pasakė plėšdamas lapuką iš užrašų knygelės ir duodamas Dezesentui, smalsiai apžiūrinėjančiam jį nelyginant retą gyvūną. „Koks stulbinamas Džonas Bulis![10]“, – galvojo jis, tyrinėdamas šį flegmatišką personažą, kuris dėl nuskusto veido buvo panašokas ir į amerikiečių jūrų laivo vairininką.

Tą akimirką atsivėrė smuklės durys ir įėjo būrelis žmonių; jų atneštas šlapio šuns kvapas susimaišė su akmens anglių dūmu, bet skersvėjis nubloškė jį atgal į virtuvę, trinkteldamas neužsklęstomis durimis; Dezesentas nepajėgė pajudinti kojų; per visus jo sąnarius sklido šiluma ir malonus nuovargis, neleidžiantis net ištiesti rankos ir prisidegti cigaro. Jis kalbėjo sau: „Nagi, gana, stokis, reikia eiti“, bet tuojau pat imdavo prieštarauti savo įsakymams. Kurių galų krutintis, jei galima kuo puikiausiai keliauti krėsle? Ar jis nėra Londone, ar jo nesupa Londono kvapai, oras, gyventojai, mitalai, rakandai? Ko gi dar jis galėtų tikėtis, be naujų nusivylimų, kaip kad Olandijoje?

Dabar jam beliko tiek laiko, kad būtų turėjęs tekinas bėgti į stotį, bet jis vis aiškiau juto, kaip pasidygėjimas kelione didėja, o poreikis ramiai sėdėti vietoje darosi vis primygtinesnis. Susimąstęs leido mi-

nutėms tekėti, užkirsdamas sau atsitraukimo kelią, ir galvojo: „Dabar reikėtų pulti prie langelių, stumdytis su bagažu. Koks būtų rūpestis, koks vargas! – Paskui vėl kartojo: – Apskritai aš patyriau ir pamačiau visa, ką norėjau patirti ir pamatyti. Persisotinau anglų gyvenimu vos išvykęs iš namų. Tik beprotis rizikuotų prarasti nepamirštamus įspūdžius, be jokio reikalo dangindamasis užjūrin. Kas gi man buvo užėję, kad mėginau atsižadėti senųjų pažiūrų, pasmerkiau klusnias savo proto fantasmagorijas ir kaip tikras pienburnis patikėjau išvykos būtinumu, įdomumu ir nauda? Ką gi, – tarė jis, žiūrėdamas į laikrodį, – jau metas namučio.“ Šįkart jis atsistojo, išėjo, liepė vežikui jį nugabenti atgal į So stotį ir su savo skryniomis, ryšuliais, lagaminais, pledais, skėčiais ir lazdelėmis grįžo į Fontenė, jausdamasis fiziškai išsekęs ir dvasiškai pavargęs kaip žmogus, kuris parsibeldžia namo po ilgos ir pavojingos kelionės.

XII skyrius

Grįžęs namo, Dezesentas per kelias dienas peržvelgė savo knygas ir vien nuo minties, kad būtų tekę ilgam su jomis išsiskirti, jį užliejo toks tikras pasitenkinimas, kokiu būtų mėgavęsis, jeigu būtų jas radęs po rimtos kelionės. Pagautam šio jausmo, jam knygos tarytum nušvito nauja šviesa, nes jis pajuto jų grožį, pamirštą nuo to laiko, kai jas įsigijo.

Viskas: knygos, įvairūs niekučiai, baldai, jo akyse įgavo ypatingą žavesį; lova regėjosi minkštesnė, palyginti su gultu, kuriame būtų miegojęs Londone; kuklus ir tylus šeimynykščių patarnavimas sužavėjo jį, išvargintą galvojimo apie balsingą viešbučio patarnautojų plepumą; metodiškai sutvarkytas gyvenimas jam pasirodė dar labiau pavydėtinas, vos tik radosi galimybė paklajoti.

Jis vėl pasinėrė į gydomąją kasdienybės vonią, kuriai dirbtiniai apgailestavimai suteikė tik dar daugiau stiprinamųjų ir tonizuojamųjų savybių.

Tačiau iš esmės jis atsidėjo knygoms. Atidžiai jas peržiūrėjo ir iš naujo sudėliojo į lentynas, patikrinęs, ar nuo to laiko, kai atsikraustė į Fontenė, karštis ir lietus nesugadino jų apdarų ir nepaliko taškelių ant reto popieriaus.

Iš pradžių perkraustė visą lotyniškąją biblioteką, paskui nauja tvarka sudėstė specialiuosius Archelajo, Alberto Didžiojo, Lulo, Arnoldo Vilneviečio veikalus[1], skirtus kabalai ir okultiniams mokslams; pagaliau vieną po kitos patikrino šiuolaikines knygas ir su džiaugsmu padarė išvadą, kad visos liko sausos ir sveikos.

Šioji kolekcija jam kainavo daug pinigų; juk jis, po teisybei, nė minties neprileido, kad mėgstami autoriai jo bibliotekoje, kaip ir kitose, būtų išspausdinti ant medvilninio popieriaus ir apauti vinimis pakaltais Overnės valstiečio batais.

Kadaise Paryžiuje jis buvo užsakęs kai kurias knygas padaryti jam vienam: tam tyčia pasamdyti darbininkai išspausdino jas rankinėmis staklėmis; jis čia prašydavo Pereno iš Liono grakščių ir švarių literų, tinkančių archaizuotam senų knygų perspausdinimui; čia parsisiųsdindavo naujų literų iš Anglijos ar Amerikos šio šimtmečio veikalams spausdinti; čia kreipdavosi į vieną Lilio spaustuvę, kuri nuo amžių turėjo visą gotiškojo šrifto rinkinį; čia pasinaudodavo sena Enschedės spaustuve Harleme, kurios liejykla išsaugojo vadinamųjų etiketo literų[2] punsonus ir matricas.

Lygiai taip pat jis stengėsi dėl popieriaus. Vieną gražią dieną, pavargęs nuo sidabrinio kiniško, perlamutrinio ir auksinio japoniško, rusvai pilko olandiško, šviesiai geltono Turkijos ir Seišelių malūnų popieriaus, balto vatmano ir pasibjaurėjęs mašininiu popieriumi, jis užsakė padaryti specialios rankų darbo veržė senose Viro manufaktūrose, kur vis dar naudojamos brauktuvės, kuriomis seniau buvo brukamos kanapės. Kad kolekcija būtų įvairesnė, keletą kartų parsisiųsdino iš Londono įmantrių audinių, popieriaus su plaušeliais, ripso, o vienas pirklys iš Liubeko, prisidėdamas prie jo paniekos bibliofilams, paruošė jam tobulo vyniojamojo žvakių popieriaus, melsvo, šiugždančio, mažumėlę trapaus, kurio masėje šiaudų stiebeliai buvo pakeisti aukso smiltelėmis, panašiomis į tas, kokios žiba Dancigo degtinėje.

Tokiomis aplinkybėmis jis apsirūpino unikaliomis, neįprastų formatų knygomis, kurias knygrišiai Lortikas, Traucas-Bozonė, Šambolis ir Kapė paveldėtojai nepriekaištingai aptraukė senoviniu šilku, jaučio oda su įspaustais ornamentais, Keiptauno ožio oda; visi apdarai buvo prabangūs, su auksuotais įspaudais ir mozaikomis, su muaru padengta vidine viršelių puse, kaip bažnytinės knygos puošti sąsagomis ir kampų apkaustais, o kartais net dekoruoti Griuelio-Engelmano oksiduotu sidabru ir šviesiu emaliu.

Šitaip jo rūpesčiu buvo išleisti Bodlero kūriniai: nuostabiu senos Le Klerko spaustuvės episkopaliniu šriftu, dideliu formatu, panašiu į mišiolų, ant labai lengvo japoniško fetro, porėto, švelnaus kaip šeivamedžio šerdis, pieniškai balto su vos pastebimu rausvu atspalviu. Vienintelis šio leidinio egzempliorius buvo išspausdintas juodu aksominiu kiniškuoju tušu, o kietviršiai iš išorės ir vidaus aptraukti nuostabia tikra kūno spalvos kiaulės oda, išrinkta iš tūkstančio pavyzdžių, visa nuberta taškelių, kur būta šerių, ir papuošta juodais nėriniais, stulbinamai pritaikytais didžio menininko.

Tą dieną Dezesentas išėmė neprilygstamąją knygą iš lentynos ir pamaldžiai laikydamas rankose iš naujo skaitinėjo eilėraščius, kurie taip paprastai, bet neįkainojamai apipavidalinti, regis, jaudino jį dar labiau.

Jis be galo be krašto žavėjosi šiuo rašytoju. Jam dingojosi, kad lig tol literatūros kūrėjai viso labo tyrinėjo sielos paviršių arba įsiskverbdavo tik į pasiekiamus, apšviestus požemius; pakeldavo vieną kitą didžiųjų nuodėmių klodą, tirdavo jų gyslas, didėjimą, atkreipdavo dėmesį – pavyzdžiui, Balzakas – į tai, kaip sluoksniuojasi siela, apsėsta kokios nors vienos aistros, ambicijų, gobšumo, tėviško kvailumo, senatviškos meilės.

Iš esmės jiems terūpėjo klestėte klestinčios dorybės ir ydos, rami įprastos struktūros proto veikla, kasdienė nuvalkiotų idėjų tikrovė, neturinti nieko bendro nei su liguistos, sutrikusios sąmonės puoselėjamu idealu, nei su anapusybe; trumpai tariant, analitikų atradimai nesiekdavo toliau blogio ir gėrio spekuliacijų, suklasifikuotų Bažnyčios; tai buvo primityvus tyrinėjimas, paprastas stebėjimas, kokiu užsiima botanikas, iš arti sekantis, kaip auga įprasti žiediniai augalai, pasodinti natūralioje dirvoje, ir jau iš anksto viską numatantis.

Bodleras žengė toliau; jis nusileido į neišsemiamos šachtos dugną, įsiskverbė gilyn per apleistas, nežinomas galerijas, priėjo tas sielos zonas, kur šakojasi pabaisiški minties ūgliai.

Ten, šalia tos ribos, už kurios glūdi iškrypimai ir ligos: paslaptinga ištvirkimo stabligė ir karštligė, nusikaltimų šiltinė ir drugys,

jis po niūriu Nuobodulio gaubtu rado slypint gąsdinantį jausmų ir minčių klimaksą.

Jis atskleidė dvasios, įžengusios į pajautų rudenį, liguistą psichologiją; nupasakojo simptomus, būdingus skausmo nusavintoms, splino pasirinktoms sieloms; parodė, kaip plečiasi įspūdžių ėduonis, išsekus jaunystės entuziazmui ir tikėjimui, absurdiškos lemties prislėgtuose protuose belikus sausam ištvertų vargų, patirto nepakantumo, užsitrauktų skriaudų prisiminimui.

Bodleras sekė visus apgailėtino rudens tarpsnius, žiūrėjo, kaip žmogus, lengvai surūgstantis, greitas mulkinti pats save, verčia savo mintis apgaudinėti viena kitą, kad dar labiau kentėtų, kaip analize ir stebėjimu iš anksto sugadina visą džiaugsmą, kurį dar galėtų išgyventi.

Jis matė, kaip vėliau šioje dirglioje sieloje, draskomoje žiaurių apmąstymų, atmetančių trikdantį pasiaukojimo įkarštį ir nepiktavališkai žeidžiantį gailestingumą, pamažu kyla pasibjaurėjimas tomis senatviškomis aistromis, brandžiomis meilėmis, kai vienas dar atsiduoda, o kitas jau darosi atsargus, kai nuovargis iš poros reikalauja sūniškų glamonių, kurių tariamas jaunatviškumas atrodo lyg kokia naujiena, ir tyrų motiniškų švelnybių, ne tik leidžiančių pailsėti, bet ir budinančių, taip sakant, įdomius sąžinės priekaištus dėl beveik kraujomaišiško ryšio.

Puikiuose puslapiuose jis aprašė savo nevienalytes meiles, negalinčias išsipildyti ir kupinas nevilties, pavojingą svaiginimąsi kvaišalais ir nuodais, siekiant užmigdyti kančią ir pažaboti nuobodulį. Tais laikais, kai literatūra nelaimingo gyvenimo priežastimi kone išimtinai laikė atstumtą meilę arba pavyduliavimą dėl vyro ar žmonos neištikimybės, jis numojo ranka į šias vaikiškas ligas ir zondavo sunkiau gydomas, lėčiau užsitraukiančias, gilesnes žaizdas, persisotinimo, iliuzijų praradimo, paniekos paliktas žuvusiose sielose, kurias kankina dabartis, atgraso bjauri praeitis, gąsdina ir varo neviltin ateitis.

Juo daugiau Dezesentas skaitė Bodlerą, juo labiau vertino neapsakomą jo žavesį; tuo laikotarpiu, kai eilėraštis jau buvo skirtas tik išoriniam žmonių ir daiktų vaizdui nutapyti, šiam rašytojui pavyko iš-

reikšti tai, kas neišreiškiama, kalba iš kūno ir kraujo, turinčia daugiau nuostabios galios už bet kurią kitą keistai sveikais žodžiais aprašyti pačias neapčiuopiamiausias, pačias virpulingiausias liguistas išsekusio proto ir liūdnos sielos būsenas.

Šalia Bodlero jo lentynos prancūziškų knygų glaudė ne per daugiausia. Dezesentas, žinoma, buvo abejingas kūriniams, dėl kurių iškart puolama alpti. Nuo „sodraus Rablė juoko“ ir „solidaus Moljero komizmo“ jo kakta nepragiedrėdavo; jis netgi jautė šiems farsams tokią didelę antipatiją, kad nebijojo meniniu požiūriu jų lyginti su mugių minią linksminančių juokdarių pokštais.

Iš senosios poezijos, po teisybei, jis skaitė tik Vijoną – jaudinančias melancholiškas jo balades – ir Dobinjė kūrinių ištraukas, pakuriančias kraują neįtikėtinu apostrofų ir anatemų kandumu.

Iš prozos jam mažai terūpėjo Volteras, Ruso ir netgi Didro – išgirtuosiuose šio „Salonuose“[3] jam atrodė be saiko daug banalių pamokymų ir naivių lūkesčių; nekęsdamas visų tų paistalų, jis kone išimtinai skaitė krikščioniškos gražbylystės pavyzdžius: jam darė įspūdį skambūs Burdalu ir Bosiuė periodai, bet dar labiau jis gardžiavosi griežtomis ir stipriomis kondensuotomis frazėmis, kokias nukalė savo apmąstymuose Nikolis[4] ir ypač Paskalis, kurio rūstus pesimizmas ir skausminga atgaila buvo jam prie širdies.

Be šių kelių knygų, prancūzų literatūra Dezesento bibliotekoje prasidėjo nuo devyniolikto šimtmečio.

Ji susidėjo iš dviejų dalių: pirmąją sudarė paprasta pasaulietinė literatūra, o antrąją – specialioji katalikiška literatūra, beveik nepažįstama, tačiau platinama jau ne vieną amžių gyvuojančių stambių knygų prekybos įmonių po visus pasaulio kraštus.

Pasiryžęs paklaidžioti tarp šių kriptų, Dezesentas, kaip ir pasaulietiniame mene, milžiniškose beskonybių krūvose atkapstė tikrų meistrų parašytų kūrinių.

Išskirtinis šios literatūros bruožas buvo tas, kad jos idėjos ir kalba nekito laikui bėgant; lygiai kaip Bažnyčia buvo įtvirtinusi pirmykštį liturgijos reikmenų pavidalą, taip ir literatūra išsaugojo savo dogmų

relikvijas ir dievobaimingai sergėjo jas priglaudusią relikvinę – retorinę septyniolikto amžiaus kalbą. Kaip skelbė Ozanamas[5], vienas iš šios literatūros kūrėjų, krikščioniškam stiliui nebuvo ko perimti iš Ruso; jis turėjo remtis išimtinai Burdalu ir Bosiuė vartota kalba.

Nepaisant šio teiginio, Bažnyčia, būdama pakantesnė, užmerkdavo akis į kai kuriuos posakius ir figūras, pasiskolintus iš pasaulietinės to šimtmečio kalbos, tad katalikiška kalba mažumėlę išsivadavo iš gremėzdiškų frazių, apsunkintų, ypač Bosiuė, ilgais įterptiniais sakiniais ir varginančiomis įvardžių virtinėmis, bet čia nuolaidos baigėsi, ir daugiau jų, be abejo, nieko nebūtų davę, nes toks prozos stilius, jau nusikratęs balasto, ganėtinai atitiko siauras temas, kuriomis Bažnyčia buvo linkusi apsiriboti.

Nors tokia kalba netiko šiuolaikinio gyvenimo klausimams nagrinėti, negalėjo padaryti regimos ir apčiuopiamos žmonių bei daiktų kasdienybės ir paaiškinti malonės būsenai abejingo proto vingrybių, ji vis dėlto puikiai perteikdavo abstrakčias temas; buvo ne tik naudinga kokiam nors ginčijamam klausimui aptarti, kokiai nors teorijai įrodyti, kokiam nors komentarui įvertinti, bet ir turėjo daugiau už bet kurią kitą autoritetingumo, reikalingo kokios nors doktrinos vertei be ginčų patvirtinti.

Deja, čia, kaip ir visur, griežtą ir kilnią šventyklos atmosferą savo nemokšiškumu ir talento stoka suteršė ją užplūdęs tvanas tuščiagarbių pedantų; didžiausia nelaimė buvo ta, kad nagus prikišo kelios davatkėlės, o nepatyrusios zakristijos ir neapdairūs salonai apgailėtinus šių moteriškučių pliurpalus išaukštino kaip genialius kūrinius.

Dezesentas iš smalsumo buvo paskaitęs šių kūrinių, be kita ko, ponios Svečinos[7], rusės generolienės, į kurios namus Paryžiuje veržėsi uoliausi katalikai; jos kūriniai ištisai kėlė jam slegiantį nuobodulį; jie buvo daugiau nei blogi – jie buvo vidutiniai ir skambėjo tarytum aidas mažoje koplyčioje, kur visa minia pasipūtusių šventeivų murma maldas, pašnabždomis klausinėja vienas kito, kas naujo, paslaptingais ir reikšmingais veidais kartoja nuvalkiotas frazes apie politiką, barometro prognozes ir orą šiuo metu.

Bet buvo kai kas dar blogesnio – diplomuota Prancūzijos instituto laureatė ponia Ogiustius Kraven[8], parašiusi „Pasakojimą apie vieną seserį“, „Elianą“, „Fleranžą“. Ditirambus šioms knygoms garsiai giedojo visa apaštalinė spauda. Dezesentas kaip gyvas neįsivaizdavo, kad būtų galima rašyti tokias lėkštybes. Šios knygos buvo toks niekalas koncepcijos požiūriu ir buvo parašytos tokia vimdančia kalba, kad, regis, beveik turėjo asmeniškumo ir išskirtinumo.

Beje, Dezesentas, būdamas ne per tyriausios sielos ir iš prigimties ne itin sentimentalus, nė negalėjo tikėtis tarp moterų rasti jo skonį atitinkančią literatūros nišą.

Tačiau vis dėlto stengėsi, neleisdamas nekantrai sumažinti dėmesio, pasimėgauti vienos genialios šios grupės atstovės, Mergelės Mėlynakojinės, kūryba; jo pastangos žlugo; jis neperkando „Dienoraščio“ ir „Laiškų“, kuriuose Eženi de Geren[9] netaktiškai garbina nepaprastą savo brolio talentą: šis rimuojąs taip nuoširdžiai ir grakščiai, kad, žinoma, reikėtų grįžti prie ponų de Žuji ir Ekušaro Lebreno[10] norint rasti tokių drąsių ir naujų kūrinių!

Lygiai taip pat bergždžiai Dezesentas mėgino suprasti veikalus, kuriuose aptinki tokių pasakojimų: „Šįryt pakabinau prie tėčio lovos kryžių, vakar duotą jam vienos mergaitės.“ – „Mudvi su Mimi rytoj esame pakviestos pas poną Rokjė dalyvauti varpo pašventinime; bus visai maloni pramoga“, – arba pateikiami tokie reikšmingi įvykiai: „Ką tik pasikabinau ant kaklo Švenčiausiosios Mergelės medaliuką, kurį man atsiuntė Luiza apsisaugoti nuo choleros“, – tokio pobūdžio poezija: „O, gražusis mėnesienos spinduly, ką tik nukritęs ant mano skaitomos Evangelijos!“ – ir galop tokios įžvalgios ir subtilios pastabos: „Kai matau, kaip koks vyras, eidamas pro kryžių, persižegnoja arba nusiima skrybėlę, sakau sau: štai eina krikščionis.“

Ir šitaip truko be perstojo, be atokvėpio, kol Morisas de Gerenas pasimirė ir sesuo jį apraudojo naujuose puslapiuose, parašytuose vandeninga proza, vietomis pabarstyta poezijos trupiniais, kurių žeminantis skurdumas netgi ėmė kelti Dezesentui gailestį.

Ak, nereikėtų sakyti, bet katalikų partija buvo ne itin reikli pasirinkdama proteguojamąsias ir neparodė gero meninio skonio! Visos šios bekraujės rašeivos, kurias ji taip globojo ir dėl kurių užkamavo pavaldžius jai laikraščius, rašė lyg vienuolyno auklėtinės – blankia kalba, plūstančia žodžiais, kurių nesustabdo joks vaistas nuo trydos!

Taigi Dezesentas su pasidygėjimu nusigręžė nuo šitos literatūros; tačiau ir šiuolaikiniai dvasininkijos rašytojai negalėjo jam pasiūlyti deramos kompensacijos už visus nusivylimus. Tai buvo nepriekaištingi, dori pamokslininkai ir polemistai, bet jų pamoksluose ir knygose krikščioniška kalba galų pagalėj tapo beasmene, negyva retorika su numanoma dinamika ir pauzėmis, su virtinėmis periodų, sukurptų pagal vieną kurpalį. Iš tikrųjų, visi Bažnyčios vyrai rašė vienodai, tik su trupučiu daugiau arba trupučiu mažiau laisvumo ar patoso, ir nebuvo veik jokio skirtumo tarp šių pilkų kūrinių, nesvarbu, kas būtų jų autorius: mūsų tėvai Diupanlu ar Landrijo, La Builri ar Gomas, domas Geranžė ar tėvas Ratisbonas, monsinjoras Frepelis ar monsinjoras Pero, garbieji tėvai Ravinjanas ar Gratri, jėzuitas Olivenas, karmelitas Dozitė, dominikonas Didonas ar buvęs Šv. Maksimino vienuolyno prioras garbusis Šokarnas[11].

Dezesentas ne kartą galvojo: reikia tikro talento, nepaprasto originalumo, tvirto įsitikinimo, norint atšildyti tą šaltą kalbą ir įkvėpti gyvybės visuotiniam stiliui, nepakenčiančiam jokios netikėtos minties, jokios drąsios tezės.

Vis dėlto buvo keli rašytojai, savo karšta iškalba lydantys ir savaip formuojantys šią kalbą, pirmiausia Lakorderas, vienas iš tų vos kelių tikrų rašytojų, kuriuos per daugelį metų davė Bažnyčia.

Nors ir užsisklendęs, lygiai kaip visi jo kolegos, siaurame ortodoksinių spekuliacijų rate, priverstas, kaip ir jie, trypčioti vietoj ir svarstyti vien idėjas, paskelbtas ir palaimintas Bažnyčios Tėvų ir išrutuliotas didžiųjų pamokslininkų, jis vis dėlto gebėjo šį tą pakeisti, jas atnaujinti, kone permainyti, suteikdamas asmeniškesnę ir gyvesnę formą. „Dievo Motinos katedros paskaitose“ pasitaiko negirdėtų posakių, drąsių žodžių, meilės blyksnių, polėkio, džiugių

šūksnių, pašėlusių jausmo protrūkių, nuo kurių per amžius susiklosčiusi tęs stilius net rūksta po jo plunksna. Be oratoriaus gabumų, šis talentingas ir romus vienuolis, kuris išeikvojo visas savo gudrybes ir pastangas, bergždžiai siekdamas sutaikyti liberaliąsias visuomenės doktrinas su autoritarinėmis Bažnyčios dogmomis, turėjo karštos dvasinės meilės ir diplomatiško švelnumo dovaną. Taigi laiškuose, rašytuose jauniems žmonėms, jis moko juos kaip glosnus tėvas savo sūnus, skelbia nuosprendį su šypsena, geranoriškai pataria, gailestingai atleidžia. Vieni laiškai, kuriuose jis išpažįsta visą savo pamaldžios meilės aistrą, yra žavūs, o kiti, kur jis stengiasi palaikyti dvasią ir išsklaidyti abejones remdamasis savo tvirtu, nesugriaunamu Tikėjimu, beveik didingi. Trumpai tariant, šis tėviškumo jausmas, įgaunantis Lakordero rašiniuose delikataus moteriškumo, suteikia jo prozai unikalų skambesį, išskiriantį jį iš visos kitos klerikalinės literatūros.

Po jo darėsi reta kunigų ir vienuolių, kurie turėtų bent kiek individualumo. Galėjai skaityti nebent kai kuriuos jo mokinio abato Perevo puslapius[12]. Jis paliko jaudinamų savo mokytojo biografijų, parašė keletą mielų laiškų, sukūrė straipsnių pakiliu oratoriaus stiliumi, paskelbė panegirikų, kurių deklamacinis tonas pernelyg rėžia ausį. Aišku, abatas Perevas neturėjo nei Lakordero emocijų, nei ugnies. Jis buvo per daug kunigas ir per mažai žmogus; vis dėlto daiktais jo pamokslų retorikoje suskamba įdomūs palyginimai, talpios ir svarios frazės, pakilios, beveik didingos figūros.

Tačiau norint rasti prozaikų, prie kurių būtų verta apsistoti, reikėjo prieiti rašytojus, neįšventintus į dvasininkiją, rašytojus pasauliečius, ginančius katalikybės interesus ir atsidėjusius jos reikalui.

Episkopalinis stilius, kurį taip lėkštai taikė prelatai, buvo užgrūdintas ir tam tikra prasme atgavo savo vyrišką jėgą pasirodžius grafui de Falu[13]. Šitas iš pažiūros santūrus akademikas liejo tulžį; jo kalbos, 1848 metais pasakytos parlamente, buvo miglotos ir blankios, užtat straipsniai, išspausdinti žurnale *Le Correspondant*, o vėliau surinkti knygose, – kandūs ir šiurkštūs, nors pateikti perdėtai mandagia forma.

Sumanyti kaip iškilmingos kalbos, jie dvelkė karčiu sąmoju ir stulbino autoriaus reiškiama kategoriška nuomone.

Grafas de Falu – polemistas, spendžiantis pavojingus spąstus, gudrus logikas, netikėtai smogiantis iš sparno, be kita ko, parašė už širdies griebiančių puslapių apie ponios Svečinos mirtį, išleido rinkinį jos darbelių ir garbino ją lyg šventąją.

Tačiau visas rašytojo temperamentas išryškėjo dviejose brošiūrose, kurių viena pasirodė 1846 metais, o kita, pavadinta „Tautine vienybe", 1880-aisiais.

Įkvėptas šalto įniršio, nepermaldaujamas legitimistas šį kartą, priešingai savo įpročiams, kovojo akis į akį ir, lyg baigdamas kalbą, apipylė netikėlius griausmingais keiksmais:

„O jūs, nepalaužiamieji utopistai, žmogaus prigimtį paverčiantys abstrakcija, ateizmo kurstytojai, mintantys chimeromis ir neapykanta, moters išlaisvintojai, šeimos griovėjai, beždžionių giminės genealogai, jūs, kurių vardas dar neseniai buvo įžeidimas, būkit patenkinti: jūs būsite buvę pranašai, o jūsų mokiniai bus grasios ateities pontifikai!"

Kita brošiūra, pavadinta „Katalikų partija", buvo nukreipta prieš *L'Univers* despotiškumą ir prieš Vejo[14], kurio vardo ji net nesiteikia minėti. Čia vėl griebiamasi klastingų išpuolių, nuodai sunkiasi iš visų eilučių, kuriose mėlynėmis nusėtas džentelmenas į priešininko spyrius atsako niekinamomis pašaipomis.

Abudu puikiai atstovavo abiem Bažnyčios partijoms, kurių skirtingos pažiūros virsta nepalenkiama neapykanta; de Falu, išdidesnis ir vylingesnis, priklausė prie tos liberalų sektos, į kurią jau buvo susibūrę de Montalamberas ir Košenas, Lakorderas ir de Brojus[15]; jis buvo beatodairiškai atsidavęs *Le Correspondant* idėjoms – šis žurnalas autoritarines Bažnyčios doktrinas stengėsi palakuoti tolerancija; Vejo, ne toks griežtas ir tiesesnis, nesidangstė jokiomis kaukėmis, nedvejodamas liudijo ultramontanizmo polinkį į tironiją, atvirai pripažino ir gynė negailestingą jo dogmų jungą.

Kovai jis nusikalė savitą kalbą, šį bei tą pasiskolinęs iš La Briujero ir iš Gro Kaju priemiesčio. Toks pusiau iškilmingas, pusiau

vulgarus stilius šiurkščios asmenybės rankose atrodė pavojingai sunkus kaip kastetas. Nepaprastai užsispyręs ir drąsus, Vejo mojavo šiuo baisiu ginklu, partrėkšdamas ir laisvus mąstytojus, ir vyskupus, trankydamasis iš visų jėgų, puldamas savo priešus kaip jautis, nesvarbu, kuriai partijai jie priklausytų. Bažnyčia į jį žiūrėjo su nepasitikėjimu, negalėdama pritarti nei tokiam kontrabandininkų stiliui, nei ringo pozoms, bet šis religingas mušeika vis vien išsikovojo pripažinimą savo didžiu talentu ir, nors užsisiundė ant savęs visą spaudą, pridaužęs ją lig kraujų savo „Paryžiaus kvapuose“, atsilaikė prieš visus puolimus ir nuspardė visus plunksnagraužius, mėginančius įsikabinti jam į blauzdas.

Deja, šis neginčijamas talentas pasireiškė tik kumštynėse; ramybės metu Vejo tebuvo vidutinis rašytojas; jo poezija ir romanai kėlė gailestį; pipiruota kalba išsivadėdavo ir nebedilgindavo; katalikų imtynininkas poilsio valandomis virsdavo griuvena, iškosėjančiu tik lėkštas litanijas ir cypaujančiu vaikiškas giesmeles.

Labiau pasipūtęs, labiau suvaržytas ir oresnis už Vejo buvo Bažnyčios numylėtas apologetas, krikščioniškosios kalbos inkvizitorius Ozanamas. Dezesentą buvo sunku apstulbinti, bet jis nesiliovė stebėtis, su kokiu aplombu šis rašytojas kalba apie neįžvelgiamus Dievo planus, nors pirmiausia būtų turėjęs įrodyti savo neįtikėtinus teiginius; jis be galo šaltakraujiškai iškraipinėjo įvykius, begėdiškiau negu kitų partijų panegirininkai ginčijo pripažintus istorijos faktus, tikino, kad Bažnyčia niekados neslėpė, kaip ji gerbianti mokslą, apibūdino erezijas kaip bjaurų užkratą, taip niekino budizmą ir kitas religijas, kad atsiprašinėjo teršiąs katalikišką prozą jau vien jų doktrinų puolimu.

Protarpiais religinė aistra įpūsdavo šiek tiek ugnies oratoriškai jo kalbai, po kurios ledu kunkuliavo užslėpto nuožmumo srautas; daugybėje rašinių apie Dantę, šventąjį Pranciškų, *Stabat* autorių[16], poetus pranciškonus, socializmą, komercinę teisę – apie viską o viską šis žmogus imdavosi Vatikano gynybos, laikydamas jį nesugriaunamu, ir kiekvieną bylą vertino vienodu požiūriu, atsižvelgdamas vien į tai, kaip arti ar toli ji yra nuo jo paties bylos.

Tokiu būdu nagrinėti klausimus iš savo varpinės pasižymėjo ir apgailėtinas rašeiva Netmanas[17], kurį kai kas laikė Ozanamo varžovu. Šis buvo ne toks susikaustęs ir puoselėjo ne tokias didingas, žemiškesnes pretenzijas; ne vieną kartą, išsprukęs iš literatūros vienuolyno, kuriame lindėjo Ozanamas, jis apžvelgė pasaulietinius kūrinius, mėgindamas juos įvertinti. Įžengęs į šią sritį apgraibomis, nelyginant vaikas į tamsų urvą, jis nieko nematė aplinkui, tik priekyje, už kelių žingsnių, įžiūrėjo žvakės skleidžiamą šviesą.

Nepažindamas vietovės, klydinėdamas patamsyje, kur buvęs, kur nebuvęs suklupdavo: sakė, kad Miuržeras „siekia nugludinto, rūpestingai ištobulinto stiliaus", kad Hugo tyrinėja, kas bjauru ir nešvanku (jis net drįso su šiuo lyginti poną de Lapradą), kad Delakrua nepaiso taisyklių, ir liaupsino Polį Delarošą ir poetą Rebulį[18], nes jiems, jo manymu, netrūko tikėjimo.

Dezesentas norom nenorom gūžčiojo pečiais dėl tokios apgailėtinos nuomonės, įvyniotos į šelptiną prozos kalbą, kurios nunešiotas audinys plyšdavo, užsikabinęs už kiekvieno sakinių kampo.

Kita vertus, neką gyvesnį dėmesį jam žadino Pužula ir Ženudo, Montalambero, Nikola ir Karnė veikalai[19]; jis nejuto nei jokio polinkio į istoriją, kunigaikščio de Brojaus išdėstytą gerbtina kalba, su mokslininko kruopštumu, nei traukos prie socialinių ir religinių klausimų, gvildenamų Anri Košeno[20], nors šis vis dėlto atsiskleidė laiške, pasakojančiame apie vieną jaudinamą įšventinimą į vienuolius Švč. Jėzaus Širdies bazilikoje. Šių knygų jis jau ilgą laiką nebuvo palietęs, be to, senų seniausiai buvo numetęs prie senų popierių vaikiškus pamėkliškojo Ponmarteno ir varganojo Fevalio postringavimus ir atidavęs kasdienėms tarnų reikmėms istorijėles, sukurptas tokių niekingų hagiografų kaip Obino ir Laseras, aprašinėjančių stebuklus, padarytus Diupono iš Tūro[21] ir Mergelės Marijos.

Trumpai tariant, šioji literatūra nepadėdavo Dezesentui nė trumpam išsivaduoti iš nuobodulio; taigi jis krūvas knygų, kurias studijavo kadaise, kai išėjo iš tėvų jėzuitų, nugrūdo į tamsiausius savo bibliotekos kampus. „Reikėjo palikti jas Paryžiuje", – pagalvojo jis,

išgriebdamas iš už kitų knygas, kurios buvo juolab nepakenčiamos: abato Lamenė ir to neprieinamo sektanto, taip oriai, taip pompastiškai nuobodaus ir tuščio grafo Žozefo de Mestro[22].

Ant lentynos jam po ranka liko vienas tomas – Ernesto Elo „Žmogus“[23].

Šis buvo visiška savo tikėjimo brolių priešingybė. Beveik izoliuotas pamaldžioje grupėje, kurią baidė jo laikysena, Ernestas Elo galų pagalėj metė pagrindinį kelią, vedantį iš žemės į dangų; pasišlykštėjęs, be abejo, šio kelio banalumu ir triukšminga minia literatūros piligrimų, kurie nuo amžių vorele traukė tuo pačiu vieškeliu, eidami vienas kito pėdomis, sustodami tose pačiose vietose apsikeisti tais pačiais nuvalkiotais žodžiais apie religiją, Bažnyčios Tėvus, tą patį tikėjimą ir tuos pačius mokytojus, jis pasuko skerskeliais, išėjo į nykią Paskalio laukymę, ilgokai čia ilsėjosi, kol atsipūtė, o paskui vėl leidosi kelionėn ir, nušvilpęs garsųjį jansenistą, įžengė giliau už jį į žmogaus minties sritis.

Vingrus ir įmantrus, moralizuojantis ir sudėtingas, Elo savo skvarbia, išmoninga analize priminė Dezesentui išsamias ir smulkmeniškas kai kurių netikinčių praėjusio ir šio amžiaus psichologų studijas. Jame glūdėjo lyg koks katalikiškas Diuranti[24], tik dogmatiškesnis ir įžvalgesnis, puikiai mokantis naudotis lupa, patyręs sielos inžinierius, sumanus smegenų laikrodininkas, su malonumu tyrinėjantis aistros mechanizmą ir aiškinantis, kaip sukasi jo ratukai.

Šiame keistai sutvarkytame prote kildavo netikėtų minčių sąsajų, analogijų ir priešybių; be to, jis įdomiu būdu žodžių etimologiją paversdavo sąvokas jungiančiu tilteliu: asociacijos kartais tapdavo vos apčiuopiamos, bet kone visada likdavo išradingos ir gyvos.

Nors jo konstrukcijoms stigo pusiausvyros, jis su ypatinga įžvalga išnarstė „šykštuolį“, „vidutinį žmogų“, išanalizavo „pasaulio tuštybės pomėgį“, „nelaimės aistrą“, atskleidė, kokių netikėtų sugretinimų galima padaryti tarp fotografijos ir atminties procesų.

Tačiau mokėjimas naudotis šiuo ištobulintu analizės įrankiu, kurį jis pavogė iš Bažnyčios priešų, rodė tik vieną šito žmogaus temperamento pusę.

Jame slypėjo dar ir kita būtybė; jo asmenybė buvo susidvejinusi, ir po gerosios pusės, rašytojo, pasirodydavo išvirkščioji – religinis fanatikas ir biblinis pranašas.

Lygiai kaip Hugo, į kurį jis tarpais panėšėdavo minčių ir sakinių nuokrypomis, Ernestas Elo mėgo vaidinti mažą šventąjį Joną Patmo saloje; tik jis pamokslaudavo ir pranašaudavo nuo uolos, pagamintos religinių niekniekių krautuvėse Šv. Sulpicijaus gatvėje, vargindamas skaitytoją daugiažode apokaliptine kalba, vietomis pastiprinta Izaijo kartėliu.

Tada jis reikšdavo besaikes pretenzijas į giliamintiškumą. Keletas pataikūnų garsiai šaukė apie jo genialumą, dėjosi jį laiką didžiu žmogumi, šio amžiaus mokslo šaltiniu – gal jis ir buvo šaltinis, tik jame labai dažnai nebūdavo nė lašo vandens.

Savo knygoje „Dievo žodžiai", kur jis parafrazavo Šventraštį, stengdamasis sudrumsti beveik visiškai skaidrią jo prasmę; kitoje knygoje, „Žmogus", ir brošiūroje „Viešpaties diena", parašytoje trūkčiojamu ir neaiškiu bibliniu stiliumi, jis pasirodė kaip keršto, puikybės ir tulžies kupinas apaštalas, o kartu atsiskleidė lyg koks paslaptingos epilepsijos kamuojamas diakonas, talentingas de Mestras ar piktas ir žiaurus sektantas.

Tik va, galvojo Dezesentas, šis liguistas šėlsmas neretai užgožia išmanius kazuisto užmojus; su dar didesniu nepakantumu kaip Ozanamas jis ryžtingai neigė viską, kas buvo svetima jo klanui, skelbė tiesiog stulbinamas aksiomas, su trikdančiu pasitikėjimu tvirtino, kad „geologija atsigręžė į Mozę", kad gamtotyra, chemija ir bet kuris kitas šiuolaikinis mokslas patvirtina mokslinį Biblijos teisingumą; kiekvienas puslapis bylojo apie vienintelę tiesą, apie antžmogiškas Bažnyčios žinias, visur buvo prikaišiota daugiau negu pavojingų aforizmų ir pašėlusių prakeiksmų srautas negailestingai plūdo ant praėjusio šimtmečio meno.

Prie šio keisto šiupinio prisidėjo saldaus palaimingumo pomėgis: jis išvertė Angelės Folinjietės knygą „Regėjimai", neprilygstamo kvailumo skiedalą, ir rinktinius Jono Reisbruko Nuostabiojo veika-

lus[25] – trylikto amžiaus mistiko proza siūlė neperprantamą, bet patrauklų miglotų egzaltacijų, švelnių jausmų, kandumo protrūkių lydinį.

Šiai knygai parašytoje abrakadabriškoje pratarmėje išsiveržė visas Elo, atžaraus pontifiko, puikavimasis. Kaip jis pažymėjo, „nepaprastus dalykus įmanoma tik išstenėti“, ir jis iš tiesų tik stenėjo, pareikšdamas, kad „šventa tamsa, kurioje Reisbrukas išskleidžia erelio sparnus, yra jo vandenynas, jo auka, jo šlovė ir kad keturi horizontai jam būtų per ankštas drabužis“.

Kad ir kaip ten būtų, Dezesentas jautėsi traukiamas šio pusiausvyros neišlaikančio, bet subtilaus proto; įgudęs psichologas ir dievotas pedantas negalėjo susilieti į vieną, tačiau tokie keblumai ir nenuoseklumai patys savaime buvo šio žmogaus asmenybės dalis.

Aplink jį susibūrusi grupelė rašytojų darbavosi po klerikalų stovyklos vėliava. Tai buvo, tiesą sakant, ne pagrindinės kariuomenės pajėgos, o tik žvalgai, tarnaujantys Religijai, nepasitikinčiai talentingais žmonėmis, tokiais kaip Vejo ir Elo, nes jie atrodė dar negana klusnūs ir negana lėkšti; iš esmės jai reikėjo kareivių, kurie nesamprotauja, aklų kovotojų, vidutinybių, apie kuriuos Elo kalbėjo su piktu įniršiu, kaip žmogus, patyręs jų priespaudą; taigi katalikybė pasistengė iš savo laikraščių išstumti vieną savo šalininką – patrakusį pamfletininką Leoną Blua, kuris rašė nirtulinga ir preciziška, naivia ir rūsčia kalba, be to, kaip kokį raupsuotąjį ir suskį išmetė už savo knygynų durų kitą rašytoją, Barbė d’Orevilji[26], nors jis iš visos gerklės giedojo jai ditirambus.

Tikra teisybė, kad jis buvo per daug kompromituojantis ir per daug neklusnus; apskritai paėmus, kiti sudrausminti nulenkdavo galvą ir grįždavo į rikiuotę, o jis buvo partijos nepripažintas *enfant terrible*; literatūroje, taip sakant, jis lakstė paskui mergas ir vesdavosi jas apnuogintomis krūtinėmis į šventyklą. Tik didžiulė panieka, kurią katalikybė rodo talentui, išgelbėjo nuo oficialios ekskomunikos ir išstūmimo už įstatymo ribų šį keistą Bažnyčios tarną, kuris, sakydamasis norįs pagerbti mokytojus, iškuldavo koplyčios langus, žongliruodavo komuninėmis, šokdavo aplink tabernakulį charakterinius šokius.

Dezesentą ypač uždegdavo du Barbė d'Orevilji veikalai: „Vedęs kunigas" ir „Šėtoniškosios". Kiti, tokie kaip „Užkerėtoji", „Ševaljė de Tušas", „Sena meilužė", žinoma, buvo labiau pasverti ir tobulesni, bet Dezesentas jiems buvo abejingesnis, nes iš tikrųjų domėjosi vien nesveikais, karštligės išsekintais ir sudirgintais kūriniais.

Šiose beveik sveikose knygose Barbė d'Orevilji nuolatos laviravo tarp dviejų katalikų tikėjimo pratakų, sueinančių į vieną: misticizmo ir sadizmo.

Bet tose dviejose knygose, kurias sklaidydavo Dezesentas, Barbė d'Orevilji, visiškai pamiršęs atsargumą ir atleidęs vadžias, kaip ant gaisro lėkė keliais, pasiekdamas tolimiausius kampelius.

Virš neįtikėtinos knygos „Vedęs kunigas" sklandė visas paslaptingas viduramžių siaubas; magija pynėsi su religija, burtai su maldomis, ir gimtosios nuodėmės Dievas, negailestingesnis ir žiauresnis už velnią, be paliovos kamavo savo pasmerktą nekaltą Kalikstę, paženklindamas jos kaktą raudonu kryžiumi, kaip kadaise vienam iš savo angelų buvo liepęs pažymėti netikėlių, kuriuos norėjo išdaigoti, namus.

Knygos scenos, panašios į pasninkaujančio vienuolio kliedesius, rutuliojosi trūkčiojamu ritmu, kaip kad šokinėja neramus ligonis; deja, tarp šių trenktų personažų, nelyginant kokių Hofmano atgaivintų kopelijų, kai kurie, tarkim, Neelis de Nehu, atrodė vaizduotės sukurti krizes lydinčiomis išsekimo valandėlėmis ir nederėjo prie tos niūrios beprotybės atmosferos, norom nenorom darydami komišką įspūdį, kokį mums kelia pučiančio ragą ponaičio su medžiotojo batais cinkinė figūrėlė ant švytuoklinio laikrodžio cokolio.

Po šių mistinių svaičiojimų ėjo ramybės laikotarpis, tačiau paskui rašytoją ištiko baisus atkrytis.

Manymas, kad žmogus yra Buridano asilas, būtybė, traukiama į priešingas puses dviejų vienodų jėgų, kurios paeiliui čia laimi, čia praranda jo sielą; įsitikinimas, kad žmogaus gyvenimas tėra permainingas pragaro ir dangaus mūšis; tikėjimas dviem priešingomis esybėmis – šėtonu ir Kristumi, neišvengiamai turėjo sukelti vidinę ne-

santarvę, dėl kurios siela, suaudrinta nepaliaujamos kovos, savotiškai įkvėpta pažadų ir grasinimų, galų pagalėj kaip kekšė atsiduoda tam iš varžovų, katras dėl jos grumiasi atkakliau.

Knygoje „Vedęs kunigas“ Kristaus pagundos sulaukė sėkmės, ir Barbė d'Orevilji iškėlė į padanges Kristų; „Šėtoniškosiose“ autorius nusileido savo šlovinamam velniui; tada paviršiun išniro sadizmas, tas katalikybės pavainikis, kurį bet kokiu pavidalu šioji religija per amžius persekiojo egzorcizmais ir laužais.

Tokia keista neapibrėžta būsena, kas be ko, negali rastis netikinčio žmogaus sieloje; ji pasireiškia ne tik įklimpimu į kūniškas aistras, kurstomas kruvinų žiaurybių, nes tada ji tebūtų tik dauginimosi instinktų išsigimimas, pasiekusios aukščiausią laipsnį satyriazės atvejis; pirmiausia ji pasireiškia šventvagystėmis, moraliniu maištu, dvasiniu ištvirkimu, perdėm idealistiniu, perdėm krikščionišku nuokrypiu; tą būseną atspindi ir baimės tramdomas džiaugsmas, panašus į piktdžiugą, kokią jaučia neklaužados vaikai, žaisdami su draudžiamais daiktais vien todėl, kad tėvai griežtai uždraudė kišti prie jų nagus.

Po teisybei, sadizmas neturėtų prasmės, jeigu nebūtų susijęs su šventvagyste; kita vertus, šventvagystę, išplaukiančią iš pačios religijos, sąmoningai ir iš tikrųjų padaryti gali vien tikintysis, nes žmogus nejaustų jokio smagumo išniekindamas įstatymą, kuriam būtų abejingas ar kurio nė nežinotų.

Taigi visa sadizmo jėga, visa jo trauka – tai užgintas malonumas skirti šėtonui liaupses ir maldas, kurios turi būti skiriamos Dievui; tai katalikiškų priesakų nesilaikymas, netgi jų vykdymas atvirkščiai – norint kuo žiauriau pasityčioti iš Kristaus, daromos nuodėmės, kurias Jis kuo aiškiausiai prakeikė: maitojamos pamaldos ir keliamos orgijos.

Iš esmės šis reiškinys, kuriam vardą davė markizas de Sadas, gyvavo taip pat seniai kaip Bažnyčia; aštuonioliktas amžius, kuriame jis ypač siautėjo, tiesiog atgaivino kaip atavizmą bedieviškas viduramžių raganų puotas, jeigu nesileisim į senesnius laikus.

Dezesentui užteko pasižiūrėti į *Malleus maleficorum,* baisųjį Jakobo Šprengerio kodeksą[27], kuris leido Bažnyčiai sunaikinti liepsno-

se tūkstančius nekromantų bei raganių, ir, skaitydamas apie raganų puotą, jis atpažino visas sadizmo nešvankybes ir piktžodžiavimus. Be nelabajam mielų pasibjaurėtinų scenų, naktų, paeiliui skirtų tai teisėtam, tai nederamam poravimuisi, naktų, plūstančių krauju nuo rujos žiaurybių, jis čia rado ir religinių procesijų parodiją, nuolatinius Dievo įžeidinėjimus ir grasinimus Jam, atsidavimą Jo priešininkui, – kaip tada, kai prakeikiant duoną ir vyną buvo aukojamos juodosios mišios ant keturpėsčios moters nugaros: nuolatos teršiamas nuogas jos užpakalis atstojo altorių, o mišių dalyviai tyčiodamiesi priimdavo komuniją – juodą ostiją su įspaustu ožio atvaizdu.

Toks pat nešvankių juokų, dargių pažeminimų antplūdis buvo būdingas ir markizui de Sadui, kuris šventvagiškomis užgaulėmis paaštrindavo savo baisingus kūniškus malonumus.

Jis staugė ant dangaus, šaukėsi Liuciferio, liejo panieką Dievui, vadino Jį žudiku, kvailiu, spjaudė į Komuniją, mėgino šlykščiomis blevyzgomis apjuodinti Aukščiausiąjį, tikėdamasis Jo pasmerkimo, nors mesdamas iššūkį skelbė, kad Jo nėra.

Barbė d'Orevilji priartėjo prie šios psichinės būsenos. Nors jis nenuėjo taip toli kaip de Sadas, svaidydamasis žiauriais prakeiksmais prieš Išganytoją; nors būdamas atsargesnis ar bailesnis visada tvirtino gerbiąs Bažnyčią, vis dėlto kaip viduramžiais prašė velnio užtarimo ir stodamas prieš Dievą grimzdo į demonišką erotomaniją: kūrė juslines baisenybes, netgi pasiskolino iš „Filosofijos buduare"[28] vieną epizodą, rašydamas apysaką „Bedievio pietūs", tik paskanino ją naujais prieskoniais.

Ši beprotiška knyga džiugino Dezesentą; be to, jis pasirūpino vieną „Šėtoniškųjų" egzempliorių išspausdinti violetine vyskupų drabužių spalva su kardinoliško purpuro apvadu ant tikro pergamento, palaiminto Rotos auditorių[29], etiketo šriftu, kurio dviragiai kabliukai ir užraitai, panašūs į riestas uodegas ir nagus, įgauna šėtonišką pavidalą.

Be kai kurių Bodlero eilėraščių, kurie, sekdami naktinių raganų puotų giesmėmis, skambėjo kaip pragariškos litanijos, šioji knyga tarp visų šiuolaikinės apaštalinės literatūros kūrinių buvo vieninte-

lė, liudijanti tą dvasios būseną, pamaldžią ir kartu bedievišką, į kurią Dezesentą dažnai įstumdavo grįžimas prie katalikybės, skatinamas neurozės priepuolių.

Su Barbė d'Orevilji religinių rašytojų kolekcija baigėsi; teisybę pasakius, šis parijas visais požiūriais labiau priklausė prie pasaulietinės literatūros negu prie religinės, kurioje nesėkmingai mėgino išsikovoti vietą; jo padūkusio romantizmo stilius, kupinas ringuotų posakių, neįprastų konstrukcijų, perdėtų palyginimų, ginte ginė botagu frazes, skeliančias kibirkštis ir žvanginančias varpelius per visą tekstą. Trumpai tariant, d'Orevilji atrodė kaip eržilas tarp išdarų, laikomų ultramontanistų arklidėse.

Tokios mintys Dezesentui kilo skaitinėjant šios knygos ištraukas, be to, lygindamas šitą nervingą ir įvairiopą stilių su bekraujų, nusistovėjusiu d'Orevilji kolegų stiliumi, jis galvojo ir apie kalbos evoliuciją, kurią taip teisingai atskleidė Darvinas.

Neatskiriamai susijęs su pasaulietiniais rašytojais, išaugęs romantikų mokyklos aplinkoje, susipažinęs su naujaisiais kūriniais, įpratęs skaityti šiuolaikines publikacijas, Barbė d'Orevilji norom nenorom rašė ta kalba, kuri nuo septyniolikto amžiaus patyrė daugybę esminių pokyčių ir smarkiai atsinaujino.

O Bažnyčios rašytojai, priešingai, užsidarę savo valdose, įkalinti tarp vis tų pačių senų knygų, neišmanantys, kaip per šimtmečius rutuliojosi literatūra, ir pasiryžę prireikus išsidurti akis, kad tik to nematytų, neišvengiamai vartojo nekintamą kalbą, tokią kaip aštuonioliktо amžiaus kalba, kurią Kanadoje įsikūrusių prancūzų palikuonys vis dar laisvai šneka ir rašo, nė neprileisdami minties, kad jų kalboje, atskirtoje nuo senosios metropolijos ir iš visų pusių apsuptoje anglų kalbos, galėtų vykti kokia nors konstrukcijų ar žodžių atranka.

Tuo tarpu sidabrinis varpelio skambesys, „Viešpaties angelo" melodija, pranešė Dezesentui, kad jo laukia pusryčiai. Jis paliko knygas, nusišluostė kaktą ir patraukė į valgomąjį, galvodamas, kad iš visų šių tomų, ką tik jo sudėtų į lentynas, vien Barbė d'Orevilji kūrinių idėjos ir stilius gali pasiūlyti tą išlaikytos laukinienos kvapelį ir nesveikas

dėmes, tą sudaužytą luobą ir pernokusio vaisiaus skonį, kuriais jam taip patiko mėgautis skaitant senųjų amžių rašytojus dekadentus, tiek romėnus, tiek vienuolius krikščionis.

XIII skyrius

Oras vis labiau gedo; šiemet maišėsi visi metų laikai; po škvalų ir miglų laikotarpio iš už horizonto dangus išniro įkaitęs lig baltumo kaip plieno lakštas. Per dvi dienas be jokio pereinamojo tarpsnio drėgni, šalti rūkai užleido vietą deginančiam karščiui, žiauriai slegiančiai atmosferai. Lyg kokių pašėlusių žarsteklių pažarstyta, saulė atsivėrė it krosnies anga, ir jos liejama kone balta šviesa svilino akis; nuo išdegintų kelių pakilusios kibirkščiuojančios dulkės skrudino sausus medžius, rusvino pageltusias vejas; spindesys, atsimušęs nuo kalkėmis baltintų sienų, židiniai, įsižiebę ant cinkuotos stogų skardos ir langų stikluose, akinte akino; Dezesento namus užgulė prikūrentos liejyklos kaitra.

Pusnuogis jis atidarė langą, ir krosnies šiluma tvokstelėjo jam tiesiai į veidą; valgomasis, kur jis ieškojo prieglobsčio, buvo karštas, išretėjęs oras sakytum kunkuliavo. Jis atsisėdo apimtas nevilties, nes tas pakilus jaudulys, kuris jį palaikė, kol jis maloniai svajojo rūšiuodamas knygas, jau buvo dingęs.

Panašiai kaip visus neurozės kamuojamus žmones, karštis jį gniuždė; mažakraujystė, pristabdyta šalčio, vėl įsigalėjo sekindama kūną, nusilpusį dėl didelio prakaitavimo.

Su prilipusiais prie šlapios nugaros marškiniais, vilgšnu šakumu, sudrėkusiomis kojomis ir rankomis, prakaitui varvant per kaktą ir sūriomis ašaromis bėgant per skruostus, Dezesentas be dvasios kėpsojo ant kėdės; tą valandėlę, išvydus ant stalo padėtą mėsą, jam supyko širdis; jis liepė mėsą išnešti, užsisakė minkštai virtų kiaušinių ir pa-

mėgino nuryti kelis kąsnelius duonos, pamirkytos į trynį, bet jie įstrigo gerklėje; šleikštulys jau kilo prie lūpų; jis gurkštelėjo vyno, tačiau tie keli lašai dūrė į skrandį kaip ugniniai smeigtukai. Jis nusišluostė veidą; prakaitas, kuris ką tik buvo šiltas, dabar tekėjo per smilkinius šalta srovele; jis ėmė čiulpti gabalėlius ledo, kad nejustų pykinimo, bet viskas buvo veltui.

Apimtas begalinio nuovargio, Dezesentas užsikniaubė ant stalo; jam ėmė trūkti oro, ir jis atsistojo, bet išbrinkę duonos gabalėliai lėtai kilo rykle ją užkimšdami. Niekados jis nebuvo jautęsis toks neramus, toks iškleręs, toks nesavas; negana to, akys drumstėsi, daiktai dvejinosi, sukosi vietoj; netrukus jis prarado atstumo jausmą – taurė jam atrodė esanti tolių toliausiai; Dezesentas suvokė tapęs juslių apgaulės auka, tačiau nieko negalėjo padaryti; nuėjo ir atsigulė ant kanapos svetainėje, bet tada jį tarytum ėmė sūpuoti per bangas plaukiantis laivas ir dar labiau pradėjo pykinti; jis atsikėlė ir nusprendė stovinčius skersai gerklės kiaušinius nustumti virškinimą gerinančiais vaistais.

Grįžo į valgomąjį ir čia, laivo kabinoje, liūdnai palygino save su jūros ligos kamuojamais keleiviais; svyruodamas priėjo prie spintos, apžiūrėjo lūpinius vargonus, bet, užuot atidaręs juos, pačiupo nuo aukščiau esančios lentynos benediktino butelį, kurį laikė dėl jo formos, keliančios ir švelniai geidulingas, ir šiek tiek mistiškas mintis.

Tačiau šią valandėlę jis liko abejingas, blausiu žvilgsniu spoksodamas į kresną tamsiai žalią butelį, kuris paprastai jam primindavo viduramžių priorus – tiek savo senoviniu vienuolišku pilvu, pergamento gobtuvu pridengta galva ir kaklu, raudonu smalkos antspaudu, padalytu trijų sidabrinių mitrų žydrame lauke ir pritvirtintu prie butelio kaklelio švininėmis vielutėmis nelyginant popiežiaus bulė, tiek etikete, parašyta skambia lotynų kalba ant pageltusio ir tarytum išblukusio nuo senumo popieriaus: *liquor Monachorum Benedictinorum Abbatiae Fiscanensis**.

* Fekano abatijos vienuolių benediktinų likeris *(lot.)*.

Po šiuo vienuolišku apdaru, paženklintu kryžiumi ir Bažnyčios inicialais D. O. M.*, suspaustas pergamentų ir raiščių lyg kokia tikra chartija, snaudė oranžinis nepaprastai subtilaus skonio likeris. Jo skleidžiamas koncentruotas aromatas, išgautas iš šventagaršvių ir juozažolių, sumaišytų su jūrų žolėmis, kurių jodo ir bromo aštrumą švelnino cukrus, jaudrino gomurį spirito karščiu, paslėptu po mergiška, nekalta saldybe, glostė uoslę sugedimo dygliu, įvyniotu į vaikišką ir pamaldžią glamonę.

Toks dvilypumas, kylantis iš visiško talpyklos ir jos turinio neatitikimo, iš liturginių butelio apybrėžų ir perdėm moteriškos, perdėm šiuolaikiškos sielos, kadaise žadino jam svajones; be to, jis praleido daug valandų, žiūrėdamas į šį gėrimą ir mąstydamas apie jį pardavinėjančius vienuolius, Fekano abatijos benediktinus, kurie, priklausantys šventojo Mauricijaus kongregacijai, išgarsėjusiai istorijos veikalais, gyveno pagal šventojo Benedikto regulą, bet nesilaikė nei baltųjų Sitò vienuolių, nei juodųjų Kliuni vienuolių nuostatų[1]. Norom nenorom jie iškildavo jam prieš akis tokie kaip viduramžiais: auginą gyduoles, kaitiną ant ugnies retortas, distiliavimo aparatais išgauną nuostabius patikimus vaistus, stebuklingai gydančius nuo visų ligų.

Dezesentas išgėrė lašą benediktino ir kelias minutes juto palengvėjimą; tačiau netrukus jo viduriuose vėl įsiplieskė vyno ašaros užkurta ugnis. Jis numetė servetėlę, grįžo į savo kabinetą ir ėmė vaikščioti pirmyn atgal; jautėsi lyg po gaubtu, iš kurio pamažu siurbiamas oras, ir žiauriai saldus geibulys nuėjo per visą jo kūną nuo galvos iki kojų. Jis sukaupė jėgas ir nebegalėdamas viso to ištverti, ko gero, pirmą kartą nuo atsikraustymo į Fontenė pabėgo į sodą ir pasislėpė po medžiu, metančiu lopelį šešėlio. Atsisėdęs ant vejos, įbedė apkvaitusį žvilgsnį į tarnų sukastas ir prisodintas daržovių lysves. Spoksojo gerą valandėlę, kol jas pastebėjo, nes prieš akis plūkavo žalsva migla ir jis lyg vandens gelmėj nematė nieko kito, kaip tik neapibrėžtus pavidalus, kurių išvaizda ir spalvos vis mainėsi.

* Deo Optimo Maximo *(lot.)* – aukščiausiajam maloningajam Dievui.

Tačiau, galop atsipeikėjęs, aiškiai išvydo svogūnus ir kopūstus, toliau – didelį plotą salotų, o sodo gilumoj palei visą tvorą – eilę baltų lelijų, stingsančių sunkiame ore.

Jo lūpų kampučiuose nuo šypsnio susimetė raukšlės, nes staiga jis prisiminė keistą senovės poeto Nikandro palyginimą[2]: šis lelijos piestelę formos atžvilgiu gretino su asilo genitalijomis, – be to, jam atėjo į galvą ir viena Alberto Didžiojo ištrauka, kur šis stebukladarys moko ypatingo būdo, kaip pasinaudojus salota sužinoti, ar mergina dar tebėra nekalta.

Šie prisiminimai jį mažumėlę pralinksmino; jis apžiūrėjo sodą, atkreipė dėmesį į apvytusius nuo karščio augalus ir įkaitusią dirvą, kuri garavo liepsnojančiame oro dulksme; paskui, dirstelėjęs per tvorą, skiriančią sodą nuo aukščiau jo supilto kelio, kylančio į fortą, pamatė gaują vaikigalių, kurie raičiojosi saulėkaitoj užlieti šviesos.

Jam stebeilijant į vaikus, pasirodė dar vienas, mažesnis; į jį buvo atgrasu žiūrėti: plaukai kaip smėliu aplipę dumbliai, panosėj du žalsvi burbulai, o lūpos šleikščiai apterliotos balta koše – jis valgė varškę, užteptą ant duonos ir pabarstytą pjaustytais česnako laiškais.

Dezesentas pauostė orą ir pajuto nesveiką, iškrypėlišką alkį: nuo to pasišlykštėtino teptainio jo burnoje prisirinko seilių. Jam pasirodė, kad skrandis, atsisakantis bet kokio maisto, mielai virškintų šitą baisų valgį, o gomurys mėgautųsi juo kaip skanėstu.

Jis pašoko iš vietos, nubėgo į virtuvę, liepė atnešti iš kaimo kepalą duonos, varškės, laiškinių česnakų ir padaryti jam lygiai tokį pat teptainį, kokį maumojo vaikas, o tada, grįžęs į sodą, vėl atsisėdo po medžiu.

Dabar vaikiščiai mušėsi. Jie plėšė vienas kitam iš rankų duonos gabalus, kimšo juos į burną, o paskui čiulpė pirštus. Byrėjo kruša spyrių ir kumščių, patys silpniausi, prispausti prie žemės, spurdėjo ir žliumbė, nes akmenys gremžė jiems užpakalius.

Reginys pakėlė Dezesentui dvasią; susidomėjus mūšiu, jo mintys atitrūko nuo prastos savijautos; stebėdamas, kaip šėlsta įniršę vaikpalaikiai, jis prisiminė nuožmų ir siaubingą kovos už būvį dėsnį – nors šie vaikai buvo bjaurūs, jų dalia Dezesentui vis vien rūpėjo, ir jis pa-

galvojo, kad jiems patiems būtų buvę geriau, jeigu motinos jų nebūtų paleidusios į pasaulį.

Iš tikrųjų, vaikystėje jiems grėsė išbėrimas, tymai, pilvo diegliai, karštligė ir antausiai; maždaug trylikos metų – batų spyriai ir bukinantys darbai; tapus vyrais – meilužių apgavystės, ligos ir žmonų įtaisyti ragai, o gyvenimui baigiantis – luošumas ir merdėjimas elgetyne ar prieglaudoje.

Apskritai paėmus, visų laukė vienoda ateitis, ir nė vienas žmogus, turintis bent kiek sveiko proto, nebūtų pavydėjęs jokiam kitam. Turtuoliams, nors ir gyvenantiems kitokioje aplinkoje, buvo skirtos tokios pat aistros, tokie pat rūpesčiai, tokie pat vargai, tokios pat ligos, o kita vertus, tokie pat vidutiniški malonumai, kad ir kas būtų juos teikęs – alkoholis, literatūra ar kūniškos aistros. Vargšai netgi sulaukdavo šiokio tokio atlygio už visas bėdas, savotiškos teisybės: nelaimingumo pusiausvyra tarp klasių buvo atkuriama išvaduojant varguolius nuo didelių fizinių kančių, nepermaldaujamai užgriūvančių silpnesnius ir liesesnius turtuolių kūnus.

Kokia beprotybė gimdyti vaikus, galvojo Dezesentas. O dvasininkai, duodantys nevaisingumo įžadus, tik pamanyk, tokie nenuoseklūs, jog Vincentą Paulietį paskelbė šventuoju už tai, kad jis gelbėjo nekaltus kūdikius, pasmerkdamas juos beprasmėms kankynėms!

Savo nepakenčiamom atsargumo priemonėm jis daugybei metų atitolino mirtį neprotingoms ir nejautrioms būtybėms, kad šios, vėliau tapusios beveik nuovokios ar bent jau pradėjusios justi skausmą, galėtų numatyti ateitį ir su baime laukti mirties, kurios anksčiau net vardo nežinojo, ar netgi jos šauktis iš neapykantos tam gyvenimui, kuriam Vincentas Paulietis jas pasmerkė paisydamas absurdiškų religinių įstatymų!

Po šio senio mirties jo idėjos dar labiau įsigalėjo; apleistiems vaikams buvo suteikiamas prieglobstis, užuot leidus jiems ramiai žūti, patiems to net nesuvokiant; išsaugoję gyvybę, jie turėjo diena iš dienos grumtis su vis rūstesne ir skurdesne būtimi! Prasimetusi laisvės ir pažangos dingstim, Vincento Pauliečio brolija rado dar vieną būdą,

kaip apsunkinti varganą žmogaus dalią išplėšiant jį iš savo namų, aptaisant juokingu kostiumu, paskiriant specialius ginklus, padarant jį tokiu pat vergu kaip negrai, kurie kadaise iš pasigailėjimo buvo išlaisvinti, – ir visa tai tik tam, kad jam būtų duota galimybė nužudyti savo artimą be pavojaus patekti ant ešafoto, kur patenka paprasti žmogžudžiai, veikiantys pavieniui, be uniformų, su ne tokiais žvangiais ir ne tokiais greitais ginklais.

Su kuo palyginti tokią epochą, galvojo Dezesentas, kuri, remdamasi žmonijos interesais, stengiasi išrasti tobulesnius anestetikus, kad įveiktų fizines kančias, o kartu gamina stimuliuojamuosius vaistus, kad padidintų dvasinį skausmą!

O taip, dabar pats laikas parodyti gailestį ir sustabdyti beprasmį dauginimąsi! Tačiau vietoj to atsiranda žiaurūs ir keisti įstatymai, primesti tokių žmonių kaip Portalisas ir Omė[3].

Kad gudrybes, užkertančias kelią apvaisinimui, Teisingumas laiko visai natūraliomis, buvo žinomas ir pripažintas faktas; nebuvo šeimos, netgi labai turtingos, kuri nemėgintų išnuodyti vaisiaus arba nenaudotų laisvai parduodamų priemonių, ir niekam, beje, neatėjo į galvą jos kaltinti. Bet jei tokio atsargumo ar apgaulės nepakakdavo, jei gudrybė nepavykdavo ir norint atitaisyti nesėkmę buvo griebiamasi veiksmingesnių būdų, tada neužtekdavo nei kalėjimų, nei katorgų žmonėms, pasmerktiems – beje, visai nuoširdžiai – kitų individų, kurie tą patį vakarą santuokinėje lovoje sukdavosi kaip įmanydami, kad tik nepradėtų kūdikio!

Taigi nusikaltimas buvo ne pati suktybė, o pastangos atitaisyti padarinius, kai toji suktybė nepavykdavo.

Trumpai tariant, Visuomenė nusikaltimu laikė į pasaulį atėjusios būtybės nužudymą, o pašalinti gemalą reiškė tiesiog sunaikinti gyvūnėlį, išsivysčiusį dar mažiau už kur kas gyvesnį, protingesnį ir gražesnį šuniuką ar katytę, kuriuos galima nebaudžiamai sau leisti uždusinti vos atvestus!

Reikėtų pridurti, galvojo Dezesentas, kad dėl didesnės teisybės už piktadarystę atmoka ne vyras, kuriam pritrūko apsukrumo, – šio

paprastai jau ir pėdos būna atšalusios, – o moteris, jo neapsukrumo auka, išgelbėjusi nekaltą kūdikį nuo gyvenimo!

Šiaip ar taip, tik prietarų kupinam pasauliui galėjo kilti noras drausti šiuos veiksmus, nors jie tokie natūralūs, kad pirmykštį žmogų, Polinezijos laukinį, jų griebtis skatina vien instinktas!

Dezesento apmąstymus, sukeltus artimo meilės, nutraukė tarnas, atnešęs ant auksuoto padėklo teptainį, kurio jis pageidavo. Jam susuko širdį; jis nesiryžo atsikąsti duonos, nes liguistas alkis jau buvo praėjęs; vėl pasijuto visiškai sukiužęs, bet teko atsistoti: dangumi slenkanti saulė pamažėliais pasiekė vietą, kur jis sėdėjo; kaitra vis labiau slėgė ir svilino.

– Numeskit teptainį, – liepė jis tarnui, – antai tiems vaikams, kurie pjaunasi ant kelio. Tegu silpniausieji bus sužaloti, negaus nė gabalėlio ir, negana to, paragaus beržinės košės, kai pareis namo suplėšytom kelnėm ir pamuštom akim, – tai padės jiems suprasti, koks gyvenimas jų laukia! – Ir jis, grįžęs į namą, be jėgų susmuko minkštakrėslyje.

– Vis dėlto reikia pamėginti suvalgyt bent kąsnelį, – tarė jis sau ir pamirkė džiūvėsį į seną J. P. Kloetės konstanciją[4], kurios jo rūsyje dar buvo likę keli buteliai.

Vos rausteléjęs šviesiai gelsvas vynas, panašus į subrendusią malagą ir portveiną, tik su savita saldžia skonių puokšte ir su karštos saulės kondensuotų ir sublimuotų vynuogių sulčių poskoniu ne kartą buvo jį paguodęs ir netgi įliejęs naujos energijos į kūną, nusilpusį nuo priverstinio pasninko; tačiau šie stiprinamieji vaistai, paprastai tokie patikimi, šįsyk nė kiek nepadėjo. Jam beliko viltis, kad vidurius deginančią karštą geležį galėtų atvėsinti kokie nors vaistai nuo uždegimo, ir jis griebėsi *nalivkos,* rusiško likerio butelyje, padengtame matine aukso spalvos glazūra, bet šis tirštas aviečių skonio sirupas taip pat buvo neveiksmingas. Deja, seniai praėjo tas laikas, kai Dezesentas, trykštantis sveikata, per pačius vasaros karščius įlipdavo savo namuose į roges ir apsisiautęs kailiniais tempdavo juos ant krūtinės, drebėdavo kaip įmanydamas ir sakydavo sau, tyčia kalendamas

dantimis: „O, koks ledinis vėjas! Kaip čia žvarbu, kaip žvarbu!“, kol beveik pavykdavo save įtikinti, kad jam šalta!

Tokie vaistai, nelaimei, nebeveikė nuo tada, kai jo ligos pasidarė tikros.

Maža to, jis nebegalėjo vartoti ir laudano; užuot apraminę, šie raminamieji tiek dirgino, kad jį ėmė kamuoti nemiga. Kadaise jis mėgino opijum ir hašišu sužadinti sau regėjimus, bet nuo šių medžiagų prasidėjo vėmimas ir smarkiai sutriko nervai; tuojau pat teko jų atsisakyti, ir dabar vien jo vaizduotė, nebekurstoma žiaurių dirginamųjų, galėjo nunešti jį toli nuo gyvenimo, į svajonių pasaulį.

– Kokia diena! – kalbėjo jis dabar, šluostydamasis kaklą ir jausdamas, kad jėgų likutis tirpsta naujose prakaito srovelėse; karštligiškas susijaudinimas vis dar trukdė jam nusėdėti vietoje; jis ir vėl klaidžiojo po kambarius, vieną po kitos mėgindamas visas kėdes ir krėslus. Galop pasidavęs, susmuko prie savo rašomojo stalo ir atsirėmęs į jį nevalingai, nieko nemąstydamas, ėmė sukinėti astroliabiją, padėtą kaip prespapjė ant krūvos knygų ir užrašų.

Šį išgraviruotą ir auksuotą varinį vokišką prietaisą, datuojamą septynioliktu amžiumi, Dezesentas nusipirko iš vieno Paryžiaus sendaiktininko po apsilankymo Kliuni muziejuje, kur jis kaip užburtas ilgai stypsojo priešais nuostabią astroliabiją iš raižyto dramblio kaulo, sužavėtas kabalistinės jos išvaizdos.

Prespapjė išjudino visą spiečių prisiminimų. Išbudinta ir pastūmėta šios brangenybės vaizdo, jo mintis leidosi iš Fontenė į Paryžių, į sendaikčių krautuvę, kurioje ją pirko, paskui grįžo į Termų muziejų[5], ir jis mintyse vėl išvydo dramblio kaulo astroliabiją, nors jo akys ir toliau spoksojo į varinę astroliabiją ant stalo, tik jos jau nebematydamos.

Paskui, išėjęs iš muziejaus, patraukė per miestą kur kojos nešą, atkliuvo į Someraro gatvę ir Sen Mišelio bulvarą, įsuko į gretimas gatves ir sustojo prie užeigų, kurių tankumas ir savita išvaizda ne kartą buvo jį pribloškę.

Pradėta dėl astroliabijos, šioji dvasinė kelionė baigėsi blogą vardą turinčiose Lotynų kvartalo smuklėse.

Jis prisiminė, kokia gausybė šių įstaigų yra visoje Mesjė Princo gatvėje ir tame Vožiraro gatvės gale, kuris prieina prie Odeono; daiktais jos stovėjo viena prie kitos nelyginant seni *riddecks** Antverpeno Silkių Kanalo gatvėje, išsirikiavusios vorele, su kylančiais viršum šaligatvių beveik vienodais fasadais.

Jis prisiminė pro pravertas duris ir langus, įleidžiančius ne taip jau mažai šviesos per spalvotus stiklus ar užuolaidas, probėgšmais matęs vaikštinėjant moteris, velkančias kojas ir ištempusias priekin kaklus kaip žąsys; kitos, išsikėtojusios ant suolų, trynė alkūnes į stalų marmurą ir rymojo, kažką niūniuodamos, pasirėmusios galvas kumščiais; dar kitos staipėsi prieš veidrodžius, pirštų galiukais plekšnodamos šinjonus, kuriems kirpėjas suteikė žvilgesio; ir pagaliau dar kitos, išbėrusios iš piniginių sugedusiom spynutėm krūveles sidabrinių ir variokų, tvarkingai dėliojo monetas į stulpelius.

Daugumos bruožai buvo šiurkštūs, balsai prikimę, krūtys nukarusios, akys dažytos, ir visos, panašios į automatus, užsuktus vienu metu tuo pačiu rakteliu, vienodu tonu mėtė tokius pat kvietimus, su vienoda šypsena žėrė tokius pat pikantiškus pasiūlymus, tokias pat vingrias pastabas.

Dezesento galvoje formavosi minčių sąsajos; dabar, atminčiai padedant iš paukščio skrydžio apžvelgti daugybę smuklių ir gatvių, jis artėjo prie išvados.

Jis ėmė suvokti visų šių kavinių reikšmę: jos atliepė visos kartos žmonių sielos būseną ir buvo savotiška epochos sintezė.

Ir iš tikrųjų, požymiai buvo aiškūs ir nepaneigiami: linksmybės namai nyko, ir kai tik kurie nors iš jų būdavo uždaromi, duris atverdavo kokia nors smuklė.

Tai, kad prostitucijos mažėjo ir jos vietą užėmė slapti meilės ryšiai, matyt, lėmė nesuprantamos vyrų iliuzijos dėl kūniškų aistrų.

* Jūreivių barai, kuriuose buvo šokama.

Kad ir kokia baisinga galėjo atrodyti smuklė, ji atitiko idealą.

Nors utilitariniai polinkiai, perduoti iš kartos į kartą ir nuo pat jaunų dienų išugdyti nemandagaus ir šiurkštaus elgesio koležuose, padarė šiuolaikinį jaunimą itin blogai išauklėtą, be to, itin praktišką ir šaltą, jis vis dėlto širdies gilumoje išsaugojo romantikų mėlynąją gėlelę, miglotą meilės idealą, nors jau kiek ir pradvisusį.

Šiandien, kai jaunuoliams užvirdavo kraujas, jie nesiryždavo tik įžengti vidun, pasinaudoti, sumokėti ir išeiti; jų akimis, tai buvo gyvuliška, lyg ruja, kai šuo be jokių įžangų lipa ant kalės; be to, iš linksmybės namų vyras sprukdavo nepatenkinęs tuštybės: nepatyręs nei apsimestinio priešinimosi, nei tariamos pergalės, nei vilties būti išskirtam iš kitų išsipildymo, nei moters dosnumo, nes šioji it prekiautoja švelnybes seikėjo pagal kainą. O štai meilinantis aludės merginai buvo išsaugomas visas meilės opumas, visos jausmo subtilybės. Dėl jos buvo kovojama, ir tie, kuriems ji sutikdavo – nors tai kainuodavo brangiai – padovanoti pasimatymą, nuoširdžiai įsivaizduodavo, kad nugalėjo varžovą, kad jiems suteikta garbinga pirmenybė ir reta malonė.

Tačiau šios merginos buvo tokios pat paikos, savanaudiškos, niekingos ir persisotinusios kaip ir aptarnaujančios namus su numeruotais kambariais. Kaip ir šios, jos gėrė nejusdamos troškulio, juokėsi nežinia ko, ėjo iš proto dėl šiurkštaus darbininko glamonių, nei iš šio, nei iš to riedavosi ir kibdavo viena kitai į plaukus; nepaisant viso to, Paryžiaus jaunimas dar nebuvo spėjęs pastebėti, kad smuklių tarnaitės kūno formų grožiu, mokėjimu elgtis ir tualetais toli gražu neprilygsta moterims, uždarytoms prašmatniose svetainėse! Dieve mano, galvojo Dezesentas, kokie gi mulkiai yra tie vyrai, lakstantys iš vienos aludės į kitą: jie ne tik puoselėja juokingas iliuzijas, bet ir pamiršta, kokį pavojų kelia gėdingos ir įtartinos pagundos, o ką jau kalbėti apie pinigus, iššvaistomus gėrimams, kurių kiekį iš anksto nustato šeimininkė, apie laiką, prarastą laukiant prekės, kurią gaištama pristatyti, kad jos kaina pakiltų, ir nuolatinius atidėliojimus, kad greičiau plauktų arbatpinigiai!

Paiko sentimentalumo ir pragmatiško žvėriškumo derinys buvo vyraujantis šio šimtmečio mąstymo būdas; tie patys žmonės, kurie dėl kelių pinigėlių būtų iškabinę akis savo artimui, prarasdavo blaivų protą ir uoslę, susidūrę su apsukriomis smuklių merguželėmis, ir šios beširdiškai juos kankindavo, be atvangos melždamos. Pramonė klestėjo, šeimos apiplėšinėjo viena kitą verslo dingstimi, bet jų pinigus nugvelbdavo sūnūs, paskui šių kišenes ištuštindavo minėtos moterys, o šias galų pagalėj apšvarindavo jų širdies išrinktieji.

Per visą Paryžių, nuo rytų lig vakarų ir nuo šiaurės lig pietų, driekėsi nepertraukiamas mulkinimo tinklas, grandinė organizuotų vagysčių, besiritančių kaip bangos viena paskui kitą, ir visa tai kilo iš to, kad, užuot iškart patenkinus vyrų poreikius, buvo sumanyta, kaip priversti juos kantriai laukti.

Iš esmės žmogaus išmintis nebuvo išradusi nieko geresnio kaip kuo ilgiau vilkinti reikalą, sakyti ne, o vėliau taip; juk, po teisybei, geriausias žmonių valdymo būdas iš kartos į kartą buvo vedžiojimas už nosies!

– O, kad tą patį būtų galima pasakyti apie skrandį! – atsidūsėjo Dezesentas, susirietęs iš skausmo, kuris kaipmat toli nuklydusias jo mintis grąžino į Fontenė.

XIV skyrius

Kelios dienos praėjo pusėtinai: visokiomis gudrybėmis pavyko apgauti maudžiantį skrandį, bet vieną rytą jis nebepriėmė marinatų, kurie nustelbdavo riebalų ir mėsos kraujo kvapą, ir Dezesentas susirūpino, ar silpnumas, jau ir taip baisus, dar nepadidės ir neprivers jo gulėti lovoje. Staiga jo neviltį perskrodė šviesos spindulys: jis prisiminė, kad vienam iš jo bičiulių, kadaise labai sirgusiam, pasisekė užkirsti kelią mažakraujystei, sulaikyti nykimą, išsaugoti jėgų likutį, pasinaudojus garpuodžiu.

Jis pasiuntė savo tarną į Paryžių ieškoti to brangaus prietaiso ir pagal gamintojo pridėtą instrukciją pats išmokė virėją supjaustyti rostbifą smulkiais gabalėliais, sudėti sausą į alavinį katiliuką su griežinėliu poro ir morkos, o paskui priveržti dangtį ir virti garuose keturias valandas.

Šiam laikui praėjus reikėjo išspausti mėsos skaidulas ir išgerti šaukštą drumzlinų sūrių sulčių, likusių katiliuko dugne. Tada pajusdavai stemple slenkant lyg kokias šiltas kaulų smegenis ar aksominę glamonę.

Toks maisto ekstraktas numalšindavo alkio sukeltus dieglius ir šleikštulį, netgi taip skatinamai paveikdavo skrandį, kad jis nebeatsisakydavo priimti kelių šaukštų sriubos.

Garpuodis padėjo sustabdyti neurozės eigą, ir Dezesentas pasakė sau:

– Vis dėlto tai didelis laimėjimas. Gal oras atvės, gal dangus užpils bent kiek pelenų ant šios nepakenčiamos saulės, kuri mane sekina, ir aš kaip niekur nieko sulauksiu pirmųjų rūkų ir pirmųjų šalčių.

Nugrimzdusį į sąstingį, nuobodulį ir nieko neveikimą, jį ėmė erzinti biblioteka, taip ir likusi nebaigta tvarkyti; nebepakildamas iš minkštakrėslio, jis nuolatos regėjo prieš akis savo pasaulietines knygas, kreivai šleivai sukrautas lentynose, lipančias viena ant kitos, stovinčias kaip kortų namelis, gulinčias ant šono; toks jaukalas jam juo labiau rėžė akį, kad religiniai kūriniai buvo nepriekaištingai sutvarkyti, kruopščiai išrikiuoti palei sienas lygiomis gretomis.

Dezesentas pamėgino padaryti galą šiam chaosui, bet po dešimties minučių darbo apsipylė prakaitu; tokios pastangos jį sekino; nusigalavęs jis išsitiesė ant sofos ir paskambino tarnui.

Jo vadovaujamas, senis kibo į darbą: nešė jam tomus vieną po kito, o jis, apžiūrėjęs knygą, nurodydavo, kur ją padėti.

Tvarkymas truko neilgai, nes Dezesento bibliotekoje buvo visai nedaug šiuolaikinių pasaulietinių kūrinių.

Perleidęs juos per smegenis, kaip kad metalo ruošiniai perleidžiami per traukimo stakles ir išeina iš ten paversti plonutėle ir lengvutėle viela, jis galop atsisakė laikyti knygas, kurios priešintųsi tokiam apdorojimui ir būtų taip tvirtai užgrūdintos, kad nepasiduotų naujam valcavimui – skaitymui; siekdamas tokio grynumo, jis apribojo ir beveik sterilizavo skaitymo malonumą, dar labiau išryškindamas neišsprendžiamą konfliktą tarp savo pažiūrų ir idėjų to pasaulio, kuriame jis per atsitiktinumą gimė. Viso to rezultatas buvo tas, kad jis nebegalėjo rasti jokio rašinio, kuris patenkintų slaptus jo troškimus; blėso netgi susižavėjimas knygomis, kurios neabejotinai buvo prisidėjusios prie to, kad jo protas taptų skvarbesnis, pasidarytų toks įtarus ir toks subtilus.

Tačiau jo supratimą apie meną lėmė paprastas požiūris: jis nepripažino jokių mokyklų; reikšmės jam turėjo vien tik rašytojo temperamentas; kad ir kokia būtų buvusi knygos tema, jį domino vien autoriaus smegenų veikla. Deja, toks vertinimo kriterijus, nors ir aiškus kaip dukart du, buvo vargu ar pritaikomas dėl tos paprastos priežasties, kad kiekvienas žmogus, nors ir trokšdamas nepasiduoti išankstinei nuomonei, susilaikyti nuo bet kokios aistros, teikia pir-

menybę kūriniams, kurie jam artimiausi ir labiausiai atitinka jo paties temperamentą, ir galop nustumia šalin visus kitus.

Šis atrankos darbas vyko lėtai; dar neseniai Dezesentas dievino didįjį Balzaką, bet tuo pat metu, kai jo organizmas išsiderino, kai jį apgalėjo nervų liga, jo polinkiai pasikeitė, ir jis ėmė žavėtis kitais rašytojais.

Nors ir suprato, koks yra neteisingas iškilniojo „Žmogiškosios komedijos" autoriaus atžvilgiu, greitai priėjo lig to, kad nė nebeatsiversdavo jo knygų, nes sveikas ir stiprus menas jį gniuždė; dabar jį jaudino kas kita, nors jo polėkių tam tikra prasme buvo neįmanoma apibrėžti.

Vis dėlto, gilindamasis į save, Dezesentas ėmė nutuokti, kad pirmiausia jį patraukti gali tik kūrinys, apgaubtas tokios keistos atmosferos, kokios siekė Edgaras Po, bet jis, linkęs drąsiai žengti šiuo keliu dar toliau, šaukėsi bizantiškų minties žiedų ir išsigimstančios kalbos įmantrybių; troško trikdančio netikrumo, kuris žadintų jam svajones ir netgi leistų pačiam, pagal savo sielos būseną vienu ar kitu metu, dar labiau aptemdyti prasmę arba ją išryškinti. Trumpai tariant, meno kūrinys jį viliojo tiek tuo, kas jis yra pats savaime, tiek tuo, ką leidžia sau suteikti; paskui kūrinį, padedamas jo lyg stimuliatoriaus ar nešamas lyg ant sparnų, jis norėjo eiti į tą sritį, kur išgryninti pojūčiai taip netikėtai jį sukrėstų, kad jam tektų ilgai ir bergždžiai analizuoti šio sukrėtimo priežastis.

Galų pagalėj nuo to laiko, kai išvažiavo iš Paryžiaus, jis vis labiau tolo nuo tikrovės, ypač nuo dabarties pasaulio, į kurį žvelgė su vis didesniu siaubu; šioji neapykanta neišvengiamai paveikė literatūrinį ir meninį jo skonį, ir jis kaip įmanydamas kratėsi paveikslų ir knygų, kurių siauros temos ribojosi šiuolaikiniu gyvenimu.

Taigi, praradęs gebėjimą be išlygų žavėtis grožiu, kad ir kokiu pavidalu jis pasirodytų, Dezesentas pirmenybę teikė Flobero „Šventojo Antano gundymui", o ne „Jausmų ugdymui"; Gonkūro „Faustinai", o ne „Žermini Lasertė", Zola „Abato Murė klaidai", o ne „Spąstams".

Toks požiūris jam atrodė logiškas: šie kūriniai, ne tokie opūs, bet tokie gyvi, emocingi, tokie žmogiški, skatino jį skverbtis giliau į šių plunksnos meistrų temperamento gelmes; nuoširdžiau ir atviriau atskleisdami slapčiausius rašytojo sielos polėkius, jie ir Dezesentą pakylėdavo aukščiau negu kiti viršum šio banalaus gyvenimo, nuo kurio jis buvo taip pavargęs.

Be to, skaitydamas šiuos kūrinius, jis pajusdavo visišką idėjų bendrumą su autoriais, nes šiems jos buvo kilusios, kai jų dvasios būsena buvo tokia pat kaip jo.

Iš tikrųjų, kai koks nors talentingas menininkas yra priverstas gyventi lėkštoje ir kvailoje epochoje, jį kamuoja, net pačiam to nesuvokiant, kito amžiaus ilgesys.

Jei toks menininkas tik prorečiais gali rasti dermę su aplinka, kurioje auga, jei nebepatiria prablaškančių stebėjimo ir analizės malonumų tyrinėdamas šią aplinką ir būtybes, kurioms tenka ją tverti, jis jaučia savo viduje skleidžiantis ypatingus reiškinius. Sukyla migloti norai persikelti kitur; iš padėties išsisukama mąstant ir studijuojant. Pabudę paveldėti instinktai, pojūčiai, polinkiai konkretizuojasi, nepermaldaujamai primeta savo valią. Jis prisimena žmones ir daiktus, kurių asmeniškai nepažinojo, ir ateina laikas, kai jis mušte išsimuša iš savo šimtmečio kalėjimo ir laisvai, kaip namie, klaidžioja po kitą epochą, su kuria – kaip jis mano pasiduodamas paskutinei iliuzijai – būtų geriau sutaręs.

Vieniems tai grįžimas į seniai praėjusius amžius, išnykusias civilizacijas, mirusius laikus; kitiems – veržimasis į fantastiką ir svajonę, daugmaž ryškiai regimas būsimasis, dar tik išsiskleisiantis laikas, kurio vaizdinys, jam to nežinant, veikiant atavizmui, atkuria prabėgusių epochų paveikslą.

Floberui tai buvo iškilmingos ir monumentalios drobės spindinčiuose barbarybės rėmuose, didingos, pompastiškos scenos, kur veikė jausmingos ir švelnios, mįslingos ir išdidžios būtybės, tobulai gražios moterys kenčiančiomis sielomis, kurių gelmėse jis įžvelgė baisias manijas, beprotiškus siekius, kylančius iš nevilties, kad jų telaukia vidutiniai, apgailėtini malonumai.

Visas didžiojo menininko temperamentas suklestėjo tuose nepalyginamuose „Šventojo Antano gundymo“ ir „Salambo“ puslapiuose, kur jis, pasitraukdamas toli nuo mūsų niekingo gyvenimo, prikėlė senovės Azijos šlovę, jos mistinius proveržius ir sąstingius, dykinėjimo sukeltą silpnaprotystę, žiaurumą, nulemtą to slogaus nuobodulio, kuris kyla iš pertekliaus ir maldos dar nespėjus jais persisotinti.

Gonkūrui tai buvo ankstesnio šimtmečio ilgesys, grįžimas prie amžinai prarastos visuomenės elegancijos. Nostalgiškoje jo kūryboje nebuvo gigantiškų peizažų: molus plakančios jūros ar dykumų, besidriekiančių kiek akis užmato po liepsnojančiu dangaus skliautu; jam užteko į rūmų parką žvelgiančio buduaro, sušildyto goslių aistrų, skleidžiamų moters alsia šypsena, gaižia mina, neramiomis ir mąsliomis akimis. Dvasia, kuria jis atgaivindavo savo personažus, jau nebuvo tokia pat dvasia, kokią savo sukurtiems veikėjams įpūsdavo Floberas, dvasia, maištaujanti iš anksto dėl nepalenkiamo įsitikinimo, kad neįmanoma jokia nauja laimė; tai buvo dvasia, maištaujanti po visko dėl įgytos patirties, dėl visų tų bergždžių pastangų, kurių ėmėsi norėdama sukurti savitesnius dvasinius ryšius ir atnaujinti malonumą, nuo neatmenamų laikų perduodamą iš kartos į kartą, poroms kuo išradingiau siekiant pasitenkinimo.

Nors Faustina gyveno tarp mūsų ir tiek gyvenimu, tiek kūnu priklausė mūsų laikui, dėl protėvių įtakos ji buvo praėjusio amžiaus būtybė, iš jo perėmusi sielos pikantiškumą, proto nuovargį, juslinį persisotinimą.

Šioji Edmono de Gonkūro knyga buvo vienas iš labiausiai branginamų Dezesento tomų ir išties su kaupu atitiko jo reikalavimą, kad kūrinys turi žadinti svajones: čia iš po kiekvienos parašytos eilutės skverbėsi kita eilutė, matoma vien dvasiniam žvilgsniui, nurodyta kokio nors epiteto, kuris atverdavo plačias aistros properšas, ar kokio nutylėjimo, leidžiančio nuspėti sielos bedugnę, neužpildomą jokiais žodžiais; be to, tai buvo jau ne Flobero kalba, nepakartojamai iškilni, o įžvalgus ir nesveikas, nervingas ir painus stilius, gebantis

pagauti tą neapčiuopiamą įspūdį, kuris paveikia jusles ir nulemia pajautą, mokantis moduliuoti sudėtingus niuansus, atspindinčius epochą, nes ta epocha ir pati buvo nepaprastai daugiabriaunė. Trumpai tariant, tai buvo kalba, būtina sukriošusioms civilizacijoms, kurios, nesvarbu, kokiame amžiuje gyvuotų, savo poreikiams išsakyti reikalauja tiek naujų žodžių reikšmių, tiek naujų konstrukcijų, tiek naujų šriftų.

Romoje išsikvepianti pagonybė pakeitė savo prozodiją, atmainė savo kalbą Auzonijaus, Klaudiano, Rutilijaus veikaluose – jų atidų ir tikslų, svaigų ir skambų stilių, ypač atspindžių, šešėlių, pustonių aprašymuose, neabejotinai buvo galima gretinti su Gonkūrų stiliumi.

Paryžiuje atsitiko nepakartojamas literatūros istorijoje įvykis; merdėjanti aštuoniolikto amžiaus visuomenė, davusi tapytojų, skulptorių, muzikų, architektų, persiėmusių jos skoniais ir doktrinomis, neįstengė išugdyti nė vieno tikro rašytojo, gebančio atskleisti mirštantį jos grožį, išreikšti karštligiškų ir žiauriai atmokamų jos džiaugsmų esmę; bet štai pasirodė Gonkūras, asmenybė, nuausta iš prisiminimų ir apgailestavimų, kuriuos dar labiau didino skaudus reginys – tų laikų intelekto skurdas ir žemi siekiai, ir ne tik savo istorinėse knygose, bet ir tokiame nostalgiškame kūrinyje kaip „Faustina“ prikėlė pačią tos epochos dvasią ir įkūnijo neurotišką jos žavesį aktorėje, taip besiveržiančioje draskyti sau širdį ir kiršinti protą, kad lig išsekimo prisimėgautų skausmingais meilės ir meno dirgikliais!

Zola kūriniuose ano pasaulio ilgesys buvo kitoks. Jis nejautė jokio noro persikelti į pragaišusias epochas, į laikų naktyje paskendusius pasaulius; galinga, tvirta jo prigimtis, pamėgusi gyvenimo vešlumą, pilnakraujį jėgą, dorovinę sveikatą, stūmė jį nuo praėjusio šimtmečio dirbtinio grožio ir parausvinto blyškumo, kaip ir nuo senovės Rytų hieratinio iškilmingumo, šiurkštaus žvėriškumo, moteriškų, dviprasmių svajonių. Tą dieną, kai jį apsėdo ilgesys, būtinybė, – o tai, apskritai paėmus, yra pati poezija, – pabėgti nuo jo tyrinėjamos šiuolaikinės visuomenės, jis puolė į idealų kaimą, kur saulės kaitroje kunkuliavo syvai; susisvajojo apie fantastišką dan-

gaus rują, apie ilgą žemės alpulį, apie vaisingą žiedadulkių lietų, krintantį ant virpančių iš geismo gėlių piestelių; priėjo iki plataus masto panteizmo ir, galbūt pats to nežinodamas, sukūrė šiame rojaus sode, kuriame apgyvendino savo Adomą ir Ievą, nuostabų hinduizmo epą, apdainuojantį kūniškus džiaugsmus stiliumi, kurio platūs grynos spalvos potėpiai turėjo keisto indiškos tapybos spindesio, išaukštinantį gyvą, pulsuojančią materiją, savo dauginimosi šėlsmu parodančią žmogui uždraustą meilės vaisių, jos dusulio priepuolius, instinktyvias glamones, natūralias pozas.

Kartu su Bodleru šie trys šiuolaikinės pasaulietinės prancūzų literatūros meistrai labiausiai pagavo Dezesento dvasią ir ją išlavino, tačiau, persisotinęs jų kūriniais, daug kartų skaitytais iš naujo, išmokęs visus atmintinai, jis turėjo, kad galėtų dar jais mėgautis, pasistengti juos pamiršti ir kol kas palikti ramiai pagulėti lentynose.

Ir dabar, tarno paduotų, jų beveik neatsiversdavo. Viso labo nurodydavo, kur jie turėtų stovėti, žiūrėdamas, kad visi būtų tvarkingai ir patogiai sudėti į vietas.

Tarnas atnešė jam naują šūsnį knygų; šios sukėlė daugiau rūpesčių; tai buvo knygos, prie kurių pamažu palinko jo širdis, knygos, kurių jau patys trūkumai leido pailsėti nuo platesnio užmojo rašytojų tobulumo. Čia taip pat, siekdamas grynumo, Dezesentas priėjo lig to, kad drumstuose puslapiuose ieškodavo įelektrintų frazių, kurios jį nukrėstų perduodamos savo krūvį aplinkai, nors šioji iš pradžių atrodydavo nelaidi.

Jam patiko jau pats netobulumas, jeigu tik nebuvo nei parazitinis, nei vergiškas, ir galbūt jis beveik neklydo, samprotaudamas, kad antraeilis dekadanso rašytojas, toks pat individualus, bet ne idealus, gamina stipriau veikiantį, labiau dirginantį, aitresnį balzamą negu išties didis, išties tobulas tos pačios epochos menininkas. Jo nuomone, kaip tik šiuose padrikuose eskizuose galėjai aptikti didžiausias juslingumo audras, liguisčiausius psichinius įgeidžius, kraštutinius kalbos nukrypimus, griežtą jos atsisakymą tramdyti ir maskuoti kunkuliuojančius pikantiškus pojūčius ir mintis.

Taigi po meistrų jis atsigręžė į kelis rašytojus, kurie jam atrodė dar patrauklesni ir brangesni dėl to, kad juos niekino negalintys jų suprasti skaitytojai.

Vienas iš jų, Polis Verlenas, kadaise debiutavo poezijos rinkiniu „Saturniški eilėraščiai“, kone bejėgišku tomeliu, kur Lekonto de Lilio atspindžiai[1] pynėsi su romantinės retorikos pratybomis, bet iš kai kurių eilėraščių, tokių kaip sonetas „Įprastas sapnas“, jau smelkėsi tikroji poeto asmenybė.

Ieškodamas jo pirmtakų, Dezesentas po šiais netvirtais apmatais rasdavo talentą, kiaurai perimtą Bodlero, ir nors vėliau šio įtaka dar labiau išryškėjo, amžino mokytojo duotos pamokos jau buvo akivaizdžios.

Maža to, kai kuriose iš Verleno knygų: „Gera daina“, „Galantiškos šventės“, „Romansai be žodžių“, ir paskutiniame tomelyje pavadinimu „Išmintis“ buvo eilėraščių, kuriuose skleidėsi originalus rašytojas, išsiskiriantis iš daugybės savo kolegų.

Rimuotos eilutės, pasibaigiančios veiksmažodžių laikų formomis arba net ilgais būdvardžiais, einančiais po vienskiemenio žodžio ir krintančiais nuo jo kaip vandeningas krioklys nuo akmens briaunos, perkirstos netikėtų cezūrų, dažnai tapdavo visai neaiškios dėl drąsių elipsių ir keistų solecizmų, nors šie turėjo ir savotiško žavesio.

Valdydamas metrą geriau už bet kurį kitą poetą, Verlenas pamėgino atnaujinti griežtos formos eilėraščius; sonetą jis apversdavo aukštyn kojomis, kaip kad stovi ant cokolio spalvotos keraminės japonų žuvys; arba griaudavo sistemą, poruodamas tik vyriškuosius rimus, kuriuos, regis, itin mėgo; taip pat dažnai vartojo keistą formą – trijų eilučių posmą su nerimuota vidurine eilute ir monorimo tercetą, lydimą vienos eilutės, pridėtos kaip priedainis ir vis atsikartojančios, kaip kad „Šokime džigą“ eilėraštyje *Streets*[2]; naudojo jis dar ir kitokį ritmą, kurio beveik nuščiuvęs aidas cingėjo posmų toliuose lyg prislopęs varpo garsas.

Tačiau pagrindinis jo individualumo bruožas buvo gebėjimas pusbalsiu, prietemoje atskleisti nuostabias miglotas paslaptis. Tik

jis vienas leido nujausti sielą drumsčiančią anapusybę, tylius minčių šnabždesius, vos girdimą, trūksmingą prisipažinimų murmesį, verčiantį dvejoti juos pagaunančią ausį, užliedamas sielą ilgesiu, sužadintu šio labiau nuspėjamo negu jaučiamo slaptingo dvelksmo. Visas Verleno savitumas slypėjo šiose įstabiose „Galantiškų švenčių" eilutėse:

Rudens diena jau sutemose tirpo:
O už parankės pasikibusios viliokės
Žodžius tokius dviprasmiškus tau suokė,
Kad siela iki šiol stebėdamasi virpa. *

Tai buvo jau ne platus horizontas, atsivėręs pro nepamirštamus Bodlero vartus, – tai buvo plyšelis, pro kurį regėjai mėnesienos nušviestą mažesnę ir jaukesnę erdvę, apskritai būdingą šiam autoriui, savo poetinį metodą, beje, apibrėžusiam šiomis eilutėmis, kuriomis Dezesentas tiesiog gardžiavosi:

Mums rūpi tiktai atspalviai,
Vien atspalviai, ne spalvos.
. . . .
O visa kita – literatūra.[3]

Dezesentas mielai sekė įvairialypės jo kūrybos kelią. Po „Romansų be žodžių", išspausdintų vieno laikraščio spaustuvėje Sanse, Verlenas gana ilgai tylėjo, paskui vėl pasirodė su žaviomis eilėmis, švelnia ir stingdančia Vijono intonacija apdainuojančiomis Švenčiausiąją Mergelę „toli nuo mūsų laikų liūdno kūno ir kūniškos dvasios". Dezesentas dažnai skaitydavo šią knygą, „Išmintį", leisdamas eilėraščiams įkvėpti jam slaptų svajonių, fantazijų apie okultinę meilę bizantiškai Madonai, kuri staiga virsdavo Sidalize[4], netyčia atkliuvusia į mūsų

* Eiliuotus tekstus vertė Henrikas Bakanas.

šimtmetį, tokia paslaptinga ir jaudinama, kad nežinojai, ar ji godisi pabaisiško ištvirkimo, į kurį paniręs žmogus jau nebeįstengia jam atsispirti, ar pati veržiasi į svajonę, nekaltą svajonę, kur sielos adoracija plevens apie ją, amžinai mįslingą, amžinai tyrą.

Buvo ir kitų poetų, dar keliančių pasitikėjimą: Tristanas Korbjeras, kuris 1873 metais, aplink tvyrant visuotiniam abejingumui, išleido be galo ekscentriškų eilių tomelį „Aitrios meilės". Dezesentas, kuris, nekęsdamas visko, kas banalu ir kasdieniška, būtų pripažinęs pačias įžūliausias beprotybes, pačias neįprasčiausias keistenybes, praleido daug malonių valandų su šia knyga, kur komiškumas pynėsi su nežabota energija, kur visiškai nesuprantamuose kūriniuose suskambėdavo kokios nors pribloškiančios eilutės. Tokios buvo „Miego" litanijos, kuriose miegą poetas vienoje vietoje apibūdino kaip

Nešvankų nelaikšių davatkų nuodėmklausį.

Kažin ar tai buvo parašyta prancūziškai; autorius kalbėjo nei šiaip, nei taip, vartojo telegramų kalbą, perdėm dažnai praleidinėjo veiksmažodžius, dėjosi aštrialiežuviu, mėtė pigius prekeivio juokelius, o paskui staiga iš šito blankių kalambūrų, abejotinų išsidirbinėjimų chaoso išsiverždavo veriantis skausmo klyksmas, lyg būtų trūkusi violončelės styga. Negana to, šis šiurkštus, sausas, visiškai bekraujis stilius su daugybe stirksančių neįprastų žodžių ir netikėtų neologizmų sužėrėdavo išradingais posakiais, puikiomis klajoklėmis eilutėmis, pametusiomis rimą; o ką jau kalbėti apie „Paryžiaus eilėraščius", iš kurių Dezesentas ištraukė šitą įžvalgų moters apibrėžimą:

Amžino kvailio amžinas moteriškumas.

Tristanas Korbjeras beveik įtaigiu lakonišku stiliumi apdainavo Bretanės jūrą, jūrininkų seralius, Šv. Onos atlaidus ir netgi, iškildamas lig neapykantos retorikos, apibėrė įžeidinėjimais dėl Konli stovyklos žmones, kuriuos vadino „rugsėjo ketvirtosios juokdariais"[5].

Šį laukinienos kvapelį, kuriuo Dezesentas taip skonėjosi ir kurį jam pasiūlė šis poetas, besigriebiantis nenatūralių epitetų ir visada kiek abejotinų puošmenų, jis dar rado ir kito poeto, Teodoro Anono, kūryboje[6]. Šitą Bodlero ir Gotjė mokinį akino ypatinga subtilios elegancijos ir dirbtinių džiaugsmų samprata.

Kitaip negu Verlenui, kurio kilmę – be sukryžminimo – iš Bodlero ypač liudijo psichologinė pusė, apgaulingi minties niuansai, mokėjimas išgauti jausmo kvintesenciją, mokytojo įtaka Teodorui Anonui daugiausia reiškėsi plastiniu atžvilgiu, išoriniu žmonių ir daiktų regėjimu.

Žavus jo sugedimas neišvengiamai atitiko Dezesento polinkius; ūkanotomis ar lietingomis dienomis jis užsisklęsdavo šio poeto vaizduotės sukurtame prieglobstyje ir gerdavo akimis jo audinių spalvų žaismą, brangakmenių žaižaravimą, grynai materialią prabangą, kuri padėdavo sužadinti protą ir kildavo kaip ispaninių skaudvabalių milteliai šiltų smilkalų debesyje link kokios Briuselio dievaitės dažytu veidu, kvepalų nurudintu pilvu.

Išskyrus šiuos poetus ir Stefaną Malarmė, kurį Dezesentas liepė tarnui padėti į šalį, kad rastų jam atskirą vietą, poezija jį traukė ne per labiausiai.

Dabar jo nebegalėjo patenkinti nė Lekontas de Lilis, nors jo eilės buvo puikios formos, įspūdingo ritmo ir veržėsi aukštyn su tokiu spindesiu, kad net paties Hugo hegzametrai palyginti atrodė niūrūs ir slopūs. Antika, taip stebuklingai prikelta Flobero, jo rankose liko sustingusi ir šalta. Jo eilėse nepulsavo gyvastis; tai tebuvo fasadas, kurio dažniausiai nerėmė jokia idėja; šiuose eilėraščiuose lyg dykumoje nematei jokio gyvybės ženklo, ir beaistrė jų mitologija Dezesentą galop visai atvėsino. Kita vertus, ilgą laiką branginęs Gotjė kūrybą, jis prarado susidomėjimą ir ja; susižavėjimas šiuo žmogumi kaip nepakartojamu tapytoju diena iš dienos tirpo, ir dabar Dezesentą labiau stebino, negu kerėjo, savotiškai bejausmiai jo aprašymai. Daiktų vaizdas įsispaudė pagaulioje jo akyje, bet ten ir užsiliko, neprasiskverbė giliau į smegenis, į kūną; lyg koks nepaprastas veidrodis, Gotjė visada tenkinosi, su beasmeniu tikslumu atspindėdamas savo aplinką.

Aišku, Dezesentas vis dar mėgo abiejų poetų kūrinius – taip, kaip mėgo retus akmenis, bedvases brangias medžiagas, bet jokia šių nepriekaištingų instrumentalistų variacija nebegalėjo sukelti ekstazės, nes nė viena iš jų nepasiduodavo svajonei, nė viena neatverdavo – bent jau jam – kokios nors gyvos properšos, kuri leistų paskubinti lėtą valandų skrydį.

Jis atsitraukdavo nuo jų knygų alkanas, kaip ir nuo Hugo knygų; Rytų ir patriarchų temos šio kūryboje buvo per daug konvencionalios, per daug tuščios, kad prikaustytų jo dėmesį; o vaiko auklės ir senelio tema smarkiai jį erzino; tik priėjęs „Gatvių ir miškų dainas“[7], Dezesentas ėmė šūkauti iš džiaugsmo, matydamas, kaip meistriškai Hugo žongliruoja metru, bet, apskritai paėmus, mielai būtų išmainęs visus šiuos miklius triukus į naują Bodlero kūrinį, prilygstantį seniesiems, nes šis poetas neginčijamai buvo beveik vienintelis, kurio eilėse po spindinčia žieve glūdėjo gydanti kaip balzamas ir maistinga šerdis!

Šokinėdamas nuo vieno kraštutinumo prie kito, nuo formos be idėjų prie idėjų be formos, Dezesentas vis dėlto likdavo toks pat apdairus ir toks pat šaltas. Jį viliojo psichologiniai Stendalio labirintai, analitiniai Diuranti lankstai, tačiau jų bespalvė, sausa, kanceliarinė kalba, skolinta proza, geriausiu atveju tinkama tik niekingam teatro verslui, jam buvo atgrasi. Be to, išradingos jų analizės, kad ir įdomios, buvo nukreiptos, trumpai tariant, į protus, sudirgintus aistrų, kurios jo nebejaudino. Jam mažai terūpėjo bendro pobūdžio emocijos, įprastos minčių sąsajos, nes dabar jo dvasinis susilaikymas didėjo ir jis pripažino jau tik subtiliausius pojūčius, katalikiškas ir juslines kančias.

Kad galėtų pasimėgauti kūryba, kuri, kaip jis troško, kandų stilių derintų su skvarbia ir lanksčia analize, jam reikėjo prieiti prie indukcijos meistro, įžvalgiojo ir keistojo Edgaro Po. Net skaitant jį ne pirmą kartą, jo susižavėjimas nemažėjo.

Šis rašytojas, ko gero, labiau negu bet kuris kitas buvo Dezesentui dvasiškai artimas ir atitiko jo proto reikalavimus.

Bodleras iš sielos hieroglifų išskaitė naujo jausmų ir idėjų amžiaus atėjimą, o Edgaras Po, pasukęs nesveikos psichologijos keliu, ypač atidžiai įsižiūrėjo į valios sritį.

Literatūroje jis pirmas kūrinyje simbolišku pavadinimu „Iškrypimo demonas" tyrinėjo neįveikiamus impulsus, su kuriais susiduria valia, negalinti jų pažinti, – dabar jie veik įtikinamai paaiškinami smegenų patologija; taip pat jis pirmas jei ne perspėjo, tai bent jau paskelbė, kokią slegiančią įtaką baimė daro valiai – panašiai kaip anestetikai, apmarinantys jusles, ir kurarė, pažeidžianti judinamuosius nervus; į šitą klausimą, valios letargiją, jis ir sutelkė savo tyrimus, gvildendamas šių moralinių nuodų poveikį, nurodydamas jo eigos simptomus, sutrikimus, prasidedančius nerimu, pereinančius į baimę, o galop virstančius siaubo protrūkiais, kurie paralyžiuoja valingus veiksmus, nors protas, kad ir sukrėstas, nepasiduoda.

Mirties temą, kuria piktnaudžiavo visi dramaturgai, Edgaras Po, taip sakant, paaštrina, traktuoja savaip, įtraukdamas algebrinį ir antžmogišką elementą; bet, po teisybei, aprašinėja ne tiek tikrą mirštančiojo agoniją, kiek moralinę agoniją likusio gyventi žmogaus, šalia mirties patalo apnikto baisių haliucinacijų, sukeltų sielvarto ir nuovargio. Su kerinčiu žiaurumu jis apsistoja prie klaiko apraiškų, palaužtos valios ženklų, šaltai juos svarsto, pamažu spausdamas skaitytojui gerklę, kol tas ima gaudyti orą šiurpdamas nuo mechaniškai sukomponuotų košmariškų kliedesių.

Tąsomi paveldėtų neurozių, varomi iš proto moralinių traukulių, Edgaro Po personažai atrodė lyg gyvi nervų kamuoliai; jo moterys, tokios kaip Morela ir Ligija[8], buvo plačios erudicijos, perimtos vokiečių filosofijos miglų ir kabalistinių senovės Rytų paslapčių, ir visos turėjo plokščias, nejautrias angelų krūtines, kitaip tariant, visos buvo belytės.

Bodleras ir Po, šie du protai, kurie dažnai buvo jungiami į porą dėl panašios poetikos ir polinkio tyrinėti psichikos ligas, iš esmės skyrėsi meilės samprata, užimančia tokią svarbią vietą jų kūriniuose.

Bodlero meilė iškreipta ir neteisinga, bjaurus jos žiaurumas primena inkvizicijos kankinimus; Po meilė tyra, dangiška, nepaliečianti juslių ir jaudinanti tik smegenis, o kitus organus, jeigu jų apskritai esama, paliekanti amžinai šaltus ir nekaltus.

Toji smegenų klinika, kurioje, atlikdamas vivisekciją slogioje atmosferoje, šis dvasios chirurgas, dėmesiui pavargus, tapdavo savo vaizduotės auka ir būdavo jos apipilamas somnambuliškais ir angeliškais regėjimais lyg kokiomis maloniomis miazmomis, Dezesentui buvo neišsemiamų prielaidų šaltinis; bet dabar, neurozei sustiprėjus, pasitaikydavo dienų, kai šių kūrinių skaitymas jį galuodavo, dienų, kai jis sėdėdavo virpančiomis rankomis, įtempęs ausį, jausdamasis nelyginant apgailėtinas Ašeris[9], apimtas nesuvokiamo baugulio ir nebylaus išgąsčio.

Taigi jis turėjo tvardytis ir tik po lašelį ragauti šių pavojingų eliksyrų, kaip kad nebegalėjo, nepadarydamas žalos sau, užeiti į savo raudonąjį prieškambarį ir gerti akimis Odilono Redono tamsybes ir Jano Leikeno kankynes.

Ir vis dėlto, kai jis būdavo tokios dvasinės būsenos, bet kokia kita literatūra jam atrodė prėska po baisiojo apžavų gėrimo, įvežto iš Amerikos. Tada Dezesentas imdavosi Viljė de l'Il Adano. Padrikoje šio kūryboje jis aptikdavo tokių pat maištingų stebėjimo išvadų, tokių pat trūksmingų virpesių, tačiau nuo jų, bent jau išskyrus „Klerę Lenuar", jo nesmelkdavo toks šiurpas, pakertantis rankas ir kojas.

Pasirodžiusi 1867 metais žurnale *Revue des lettres et des arts,* „Klerė Lenoir" pradėjo novelių seriją, gavusią bendrą „Niūriųjų istorijų" pavadinimą. Tamsių spekuliacijų, pasiskolintų iš senojo Hėgelio, fone blaškėsi kuoktelėję personažai: daktaras Tribiula Bonomė, pompastiškas ir vaikiškas, ir Klerė Lenuar, juokinga ir nyki, su mėlynais akiniais, apskritais ir dideliais kaip penkių frankų monetos, dengiančiais beveik negyvas jos akis.

Šios novelės pagrindas – paprasta santuokinė neištikimybė, bet jos pabaigoje kraujas stingsta gyslose, kai Bonomė, atidengęs Klerės

akis jos mirties patale ir įsiskverbęs į vyzdžius baisiu zondu, išvysta aiškiai atsispindintį paveikslą – jos vyrą, kuris mojuoja nukirsta meilužio galva, kaip koks Okeanijos čiabuvis iš visos gerklės plėšdamas karo giesmę.

Paremto daugmaž teisinga stebėjimo išvada, kad kai kurių gyvūnų, pavyzdžiui, jaučių, akys iki suirdamos išsaugo – lygiai kaip fotografijos plokštelės – paskutinę akimirką prieš nudvesiant matytų žmonių ir daiktų vaizdą, šio pasakojimo ištakos akivaizdžiai slypėjo Edgaro Po apsakymuose ir buvo iš jų pasiskolinusios smulkmenišką aprašinėjimą ir klaiko atmosferą.

Tą patį buvo galima pasakyti ir apie „Ženklą", vėliau įtrauktą į „Žiauriuosius apsakymus", neginčijamai talentingų kūrinių rinkinį, kuriame buvo ir „Vera" – novelė, Dezesento laikoma tikru mažu šedevru.

Čia haliucinacija dvelkia nepaprastu švelnumu; tai jau ne tamsūs amerikiečių autoriaus miražai, o šilta, taki, kone dangiška vizija; to paties žanro kūrinyje matome priešingybę tokių veikėjų kaip Beatričė ir Ligija, niūrių baltų šmėklų, išnirusių opijaus sukeltame negailestingame juodame košmare!

Šioje novelėje taip pat vyksta valios darbas, tik čia jau nekalbama apie valios susilpnėjimą ir pralaimėjimą kaip baimės padarinius; čia, priešingai, nagrinėjami valios polėkiai, paakinti įsitikinimo, virtusio įkyria idėja; parodyta jos galia, pajėgianti netgi prisotinti aplinką, primesti savo tikėjimą ją supantiems daiktams.

„Izidė", kita Viljė knyga, Dezesentui atrodė įdomi dėl kitokių priežasčių. Kaip ir „Klerė Lenuar", ji buvo pernelyg užgriozdinta filosofiniu laužu; čia galėjai rasti neįtikėtiną kratinį miglotų daugiažodžių pastabų ir senų melodramų štampų: požeminių kalėjimų, durklų, virvinių kopėčių – visų tų romantiškų atgyvenų, kurių Viljė nepavyko atnaujinti nė savo „Elen" ir „Morganoje", jau pamirštose dramose, išleistose kažkokio niekam nežinomo Fransisko Gijono, Sen Brijė spaustuvininko.

Šios knygos veikėja, markizė Tulija Fabriana ne tik, kaip manoma, perėmė chaldėjų mokslą iš Edgaro Po moterų ir diplomatišką įžvalgumą iš Stendalio Sanseverinos-Taksis, bet ir įgijo mįslingą Bradamantės, sukryžmintos su antikos Kirke, laikyseną[10]. Toks netirpus mišinys skleidė suodinus dūmus, pro kuriuos šmėkščiojo besistumdančios filosofinės ir literatūrinės įtakos, neįstengusios tvarkingai susirikiuoti autoriaus galvoj, kai jis rašė prolegomenus šiam kūriniui, kurį turėjo sudaryti ne mažiau kaip septyni tomai.

Tačiau būta ir kitos Viljė temperamento pusės, ganėtinai skvarbios, ganėtinai skaidrios, – juodojo humoro ir žiauraus juoko kertelės; tai buvo jau ne paradoksalios Edgaro Po mistifikacijos, o piktos niauraus komiko patyčios, kokiomis tryško Sviftas. Nemažai apsakymų: „Bjenfilatro panelės“, „Dangiškoji reklama“, „Šlovės mašina“, „Gražiausia pasaulio vakarienė“, atskleidė itin išradingo ir kandaus pašaipūno prigimtį. Šiuose apsakymuose buvo pašlovintas visas šiuolaikinės utilitarinės ideologijos purvas, visas gėdingas šio šimtmečio merkantilizmas, ir dygi jų ironija pakeldavo Dezesentui dvasią.

Tarp šio žanro knygų Prancūzijoje nebuvo kito tokio rimto ir kartaus farso; nebent Šarlio Kro novelė[11] „Meilės mokslas“, kadaise išspausdinta *Revue du Monde-Nouveau*, galėjo stebinti cheminiais triukais, gaižiu humoru ir šaltomis komiškomis pastabomis, bet jos skaitymas teikė abejotiną malonumą, nes taip rašyti buvo mirtina nuodėmė. Intensyvus, spalvingas ir neretai originalus Viljė stilius dingo užleisdamas vietą kažkokiam paštetui, nukrapštytam nuo pirmo pasitaikiusio literato varstoto.

– Dieve mano, Dieve mano! Kiek mažai tėra knygų, kurias galėtum skaityti iš naujo, – atsidūsėjo Dezesentas, žiūrėdamas, kaip tarnas lipa nuo kopėtėlių, ant kurių buvo užsikoręs, ir pasitraukia į šoną, leisdamas jam vienu žvilgsniu apžvelgti visas lentynas.

Dezesentas linktelėjo galvą. Ant stalo beliko dvi plonos knygelės. Rankos mostu jis išsiuntė senį ir pervertė puslapius, įrištus azijinio asilo oda, nublizginta hidrauliniu presu ir ištapyta akvarele sidabri-

niais debesėliais; knygelę puošė ir seno raštuoto šilko priešlapiai – apiblukę gėlių raštai turėjo išblankusių daiktų grožio, viename nuostabiame eilėraštyje apdainuoto Malarmė.

Šie puslapiai, iš viso devyni, buvo paimti iš unikalių dviejų pirmųjų „Parnasų“[12] egzempliorių ir atspausdinti ant pergamento; pavadinimas „Keli Malarmė eilėraščiai“ antraštiniame puslapyje buvo kaligrafo stulbinamai išrašytas uncialais, nuspalvintais ir pagražintais kaip senuose rankraščiuose aukso taškučiais.

Iš vienuolikos eilėraščių, surinktų po šiuo viršeliu, kai kurie: „Langai“, „Epilogas“, „Žydrynė“, ypač traukė jo dėmesį, bet tarp kitų buvo vienas, „Erodiados“ fragmentas, kai kada apkerintis jį nelyginant burtai.

Kaip dažnai vakarais, prigesintos lempos apšviestame tyliame kambary, jis pajusdavo pro jį šmėkštelint Erodiadą! Giustavo Moro paveikslą tomis valandomis gaubiant tamsai, ji ištirpdavo kaip lengvas šešėlis, leisdama pamatyti vien neryškią baltą figūrą išblėsusiame brangakmenių žaizdre!

Naktis, būdavo, slepia kraują, migdo atšvaitus ir aukso spindesį, temdo šventyklos gilumą, skandina nusikaltimo bendrininkus, įsuptus į negyvų spalvų drobules, ir išsaugodama tik akvarelišką baltumą ištraukia moterį iš papuošalų dėklo ir dar labiau apnuogina.

Verčiamas nenugalimos jėgos, jis pakeldavo akis ir atpažindavo ją iš nepamirštamų apybrėžų; Erodiada atgydavo, ir jos lūpose suskambėdavo keistos ir švelnios eilutės, kuriomis ją apdovanoja Malarmė:

O veidrodi!
Vanduo, sustingęs rėmuos,
Kiek kartų buvo neviltis apėmus,
Kada sapnų ieškodavau daugybę valandų,
Šiame šaltinyje prisiminimų nerandu.
Aš tavyje – vaiduoklis tik, šešėlis.
O siaube! Pasirodys vėlei
Sapnų nuogybė rėmuos po ledu.

Šias eilutes jis mėgo kaip visus šio poeto kūrinius, poeto, kuris visuotinio balsavimo amžiuje, pelno vaikymosi laikais gyveno nuošaly nuo literatūros, panieka atsitvėręs nuo jį supančios kvailybės, toli nuo pasaulio mėgaudamasis intelekto staigmenomis, sąmonės vaizdais, grynindamas savo mintis, jau ir taip subtilias, skiepydamas joms bizantišką rafinuotumą, tvirtindamas jas vos įžvelgiamomis išvadomis, susietomis su prielaidomis veik neapčiuopiama gija.

Šią vertingų idėjų sampyną Malarmė suriša lipnia, savita, slapta kalba, kupina sutrauktų frazių, elipsinių konstrukcijų, drąsių tropų.

Pajusdamas tolimiausias panašybes, jis dažnai apibūdina daiktą ar žmogų vienu vieninteliu žodžiu, dėl analogijos apibrėžiančiu viską kartu: formą, kvapą, spalvą, kokybę, spindesį, o jeigu suteiktų jam įprastą konkretų pavadinimą, reikėtų pridėti daugybę skirtingų epitetų visoms savybėms, visiems niuansams išryškinti. Taip jam pavyksta apsieiti be palyginimų kurpimo: analogija pati iškyla skaitytojo sąmonėje, vos tik jis perpranta simbolį, ir jo dėmesys, užuot išsisklaidęs po daugelį požymių, kuriuos vieną po kito galėtų nurodyti virtinė būdvardžių, susitelkia į vieną žodį, į visumą, duodamas tarytum paveiksle nepakartojamą vientisą įspūdį, bendrą vaizdą.

Taip radosi kondensuota literatūra, stiprus ekstraktas, meno sublimatas; šios taktikos, iš pradžių, pirmuose kūriniuose, naudotos saikingai, Malarmė drąsiai ir atvirai griebėsi kūrinyje apie Teofilį Gotjė ir eklogoje „Fauno popietė“, kur kūniškų malonumų subtilybės atskleidžiamos paslaptingose ir glosniose eilėse, kurias ūmai perskrodžia laukinis, beprotiškas fauno šauksmas:

Pirmykščiam geiduliui prabusiu aš staiga,
Tiesus ir vienas po šviesos skaisčios banga,
Lelijos! Panašus į jus savąja nekaltybe.

Paskutinė eilutė su atkeltu į ją kreipiniu „lelijos!“, kurianti kažko kieto, aštraus, balto įvaizdį, kurio prasmę dar paryškina daiktavardis „nekaltybė“, alegoriškai vienu žodžiu išreiškia nekalto fauno aistrą,

susijaudinimą, trumpalaikę būseną, kai jis išvysta nimfas ir pameta protą iš geismo.

Kiekvienoje šio nepaprasto eilėraščio eilutėje iškyla nauji, nematyti ir netikėti įvaizdžiai, poetui aprašant polėkius ir gailestavimus, apimančius ožiakojį dievą, kuris pelkės pakraštyje žvelgia į nendrių guotus, išsaugojusius netvarų įspaudą – apvalias čia glūdėjusių najadžių formas.

Be to, Dezesentas jautė ir apgaulingą malonumą čiuopinėdamas šią mažulytę knygelę, kurios viršeliai iš japoniško fetro, tokie balti kaip sukrekėjęs pienas, buvo surišti dviem šilkiniais raišteliais, vienu rausvu, o kitu juodu.

Paslėpta po viršeliais juoda pynelė susieidavo su rausva pynele, suteikiančia senoviškam knygos baltumui, nekaltai kūno spalvai lyg kokio aksominio dvelksmo, lašelį šiuolaikinių japoniškų skaistalų ar šiek tiek erotiškumo, ir, ją apsivijusi, surišdavo į lengvą kaspinėlį savo tamsią spalvą su šviesia spalva, tarytum subtiliai užsimindama, miglotai įspėdama apie apgailestavimą ir liūdesį, kurie lydi išblėsusį svaigulį ir nurimusias geidulių audras.

Dezesentas vėl padėjo ant stalo „Fauno popietę“ ir pervertė kitą knygelę, kurią buvo užsakęs išspausdinti savo asmeniniam naudojimui, – eilėraščių proza antologiją, Bodlerui skirtą koplytėlę, atsiveriančią į jo poezijos šventorių.

Į šią antologiją įėjo rinktinės ištraukos iš „Nakties Gasparo“, parašyto keistojo Aloizijaus Bertrano[13], kuris perkėlė į prozą Leonardo da Vinčio metodus ir savo metalų oksidais tapė nedidelius paveikslus, mirguliuojančius ryškiomis spalvomis nelyginant skaistūs emaliai. Prie jų Dezesentas pridėjo Viljė *Vox populi**, tikrą aukso monetą, nuostabiai nukaltą, su Lekonto de Lilio ir Flobero atvaizdais, ir kelis eilėraščius iš subtiliosios „Nefrito knygos“[14], kurios egzotiškas ženšenio ir arbatos aromatas tirpsta kvapniam gaiviam vandeny, čiurlenančiam mėnesienoje per visą knygą.

* „Liaudies balsas“ *(lot.).*

Tačiau šiame rinkinyje buvo ir eilėraščių, išgelbėtų iš seniai pamirštų žurnalų: „Analogijos demonas“, „Pypkė“, „Blyškus vaikelis“, „Nutrauktas spektaklis“, „Ateities reiškinys“ ir, svarbiausia, „Rudens skundas“ ir „Žiemos drebulys“ – Malarmė šedevrai, priskiriami ir prie eilėraščių proza šedevrų, nes jų kalba, taip puikiai suvaldyta, kad pati savaime liūliuoja tarytum liūdnas užkalbėjimas ar svaigi melodija, dera su neįveikiama jo minčių įtaiga ir jautrios sielos pulsavimu, stipriais sudirgusių nervų virpesiais, įsiskverbiančiais į tave lig ekstazės, lig skausmo.

Eilėraščiui proza Dezesentas teikė pirmenybę tarp visų literatūros žanrų. Valdomas genialaus alchemiko, šis mažos apimties kūrinys, jo manymu, turėjo sutalpinti visą romano jėgą *of meat* pavidalu, atsisakydamas ilgų analizių ir daugiažodžių aprašymų. Dezesentas dažnai suko galvą, kankinamas klausimo, kaip parašyti koncentruotą kelių sakinių romaną, kad jame liktų sultys, daugkartiniu spaudimu išgautos iš šimtų puslapių, kuriuose visada aprašoma aplinka, piešiami charakteriai, prigrūdama pastabų ir smulkių faktų teiginiams pagrįsti. Šiuo atveju pasirinktieji žodžiai būtų tokie nepakeičiami, kad atstotų visus kitus; būdvardis, įterptas taip išradingai ir nepajudinamai, kad jo nebūtų galima teisėtai iškeldinti į kitą vietą, atvertų tokias perspektyvas, jog skaitytojas galėtų ištisas savaites mąstyti apie jo prasmę, tikslią ir kartu daugeriopą, ir iš šio vienintelio epiteto atšvaitų nustatytų dabartinę veikėjų sielos būseną, atkurtų buvusiąją, atspėtų būsimąją.

Šitaip sumanytas, sutrauktas į porą puslapių, romanas taptų minties tiltu tarp rašytojo mago ir idealaus skaitytojo, susietų dvasiniu ryšiu porą dešimčių aukštesniųjų asmenų, išsibarsčiusių pasaulyje, suteiktų subtiliems žmonėms malonumą, prieinamą tik jiems vieniems.

Žodžiu, eilėraštis proza Dezesentui buvo tirštos sultys, literatūros ekstraktas, meno esencija.

Tokius syvus, išspaustus ir sukondensuotus į vieną lašą, jis rado jau Bodlero kūryboje, taip pat tuose Malarmė eilėraščiuose, kuriais skonėjosi su tokiu dideliu džiaugsmu.

Užvertęs antologiją, paskutinę savo knygą, Dezesentas pagalvojo, kad jo biblioteka, ko gero, jau niekados nebepadidės.

Iš tikrųjų, juk literatūra, neišgydomai serganti, nusilpusi nuo pasenusių idėjų, išsekinta piktnaudžiavimo sintakse, jautri tik įdomybėms, kurios jaudina ligonius, vis dėlto skubėjo viską išsakyti savo laikui baigiantis, atkakliai siekė atsigriebti už visus prasnaustus malonumus, gulėdama mirties patale troško palikti po savęs preciziškus prisiminimus apie skausmą, ir jos nuosmukio niekas neįkūnijo taip tobulai ir žavingai kaip Malarmė.

Tai buvo Bodlero ir Po kvintesencija, pasiekusi patį didžiausią ekspresyvumą; tai buvo grynos ir stiprios jų medžiagos, dar kartą distiliuotos ir skleidžiančios naujus kvapus, naują svaigulį.

Tai buvo merdinti senoji kalba, kuri, amžius po amžiaus gardinta prieskoniais, galop pradėjo irti ir pasiekė tą patį *deliquium** kaip lotynų kalba, išleidusi paskutinį kvapą su šventųjų Bonifaco ir Adhelmo paslaptingomis sąvokomis ir mįslingais posakiais.

Prancūzų kalba, beje, sunyko iškart. Lotynų kalboje buvo ilgas perėjimas, keturių šimtų metų tarpas tarp margaspalvės, puikios Klaudiano ir Rutilijaus kalbos ir pradvisusios aštunto amžiaus kalbos. Prancūzų kalboje nebuvo jokio tarpinio laikotarpio, jokio amžių perimamumo; margaspalvis, puikus Gonkūrų stilius ir pradvisęs Verleno ir Malarmė stilius kovojo dėl vietos Paryžiuje, gyvuodami tuo pačiu metu, toje pačioje epochoje, tame pačiame šimtmetyje.

Dezesentas nusišypsojo žiūrėdamas į vieną iš foliantų, atverstą ant jo koplyčios pulto, ir galvodamas, kad ateis laikas, kai koks nors eruditas parengs prancūzų kalbos nuosmukio tarpsnio glosarijų, panašų į tą, kuriame mokslininkas Diu Kanžas[15] surašė paskutinius veblenimus, paskutinius spazmus, paskutinius blyksnius lotynų kalbos, kriokiančios prieš mirtį nuo senatvės vienuolynų gilumoje.

* Užtemimas *(lot.)*.

XV skyrius

Suliepsnojęs it šiaudų kūlys, Dezesento entuziazmas dėl garpuodžio taip pat staigiai ir užgeso. Iš pradžių prislopusi, nervinė dispepsija vėl atgijo; be to, stimuliuojamasis maisto koncentratas taip smarkiai sudirgino vidurius, kad jis turėjo kuo greičiau liautis jį vartoti.

Liga vėl paūmėjo; ją lydėjo nepažįstami simptomai. Po košmarų, uoslės haliucinacijų, regos sutrikimų, sauso kosulio, tolygaus kaip laikrodis, arterijų pulsavimo, širdies mušimo ir šalto prakaito prasidėjo klausos iliuzijos – pokyčiai, atsirandantys tik ligai pasiekus paskutinę stadiją.

Išvargintas baisios karštligės, Dezesentas nelauktai išgirdo vandens čiurlenimą, skraidančių vapsvų zvimbimą, o paskui šie garsai susiliejo į vieną, panašų į tekėlo gausmą; šis gausmas pamažu išskaidrėjo, sušvelnėjo ir virto sidabriniu varpelio skambesiu.

Tada jis pajuto, kaip kliedinčias smegenis neša muzikos bangos, įsuka mistiški vaikystės sūkuriai. Vėl suskambo giesmės, išmoktos pas jėzuitus, ištraukdamos iš atminties pensionatą, koplyčią, kur jos aidėjo, perduodamos haliucinacijas uoslės ir regos organams, apsupdamos juos smilkalų dūmais ir tamsa, nušviesta spindulių, besiskverbiančių pro vitražus po aukštais skliautais.

Pas tėvus jėzuitus religinės apeigos vykdavo labai pompastiškai; dėl puikaus vargonininko ir išskirtinių choro giedotojų šios dvasinės pratybos teikdavo estetinį pasitenkinimą, duodantį Bažnyčiai naudos. Vargonininkas dievino senuosius meistrus ir švenčių dienomis grojo Palestrinos ir Orlando di Laso mišias, Marčelo psalmes, Hendelio

oratorijas, Sebastiano Bacho motetus, teikė pirmenybę ne silpnoms, lengvoms tėvo Lambijoto kompiliacijoms[1], taip mėgstamoms kunigų, o šešiolikto amžiaus *Laudi spirituali*, kurių sakralinis grožis ne kartą buvo pavergęs Dezesentą.

Tačiau ypač neapsakomą džiaugsmą jis pajuto klausydamasis choralo, kurį vargonininkas išsaugojo nepaisydamas naujų madų.

Ši muzikos forma, dabar laikoma atgyvenusia, gotikine krikščioniškosios liturgijos dalimi, lyg kokia archeologijos retenybe, praėjusių laikų relikvija, buvo senosios Bažnyčios žodis, viduramžių siela; tai buvo amžinoji malda, giedama, moduliuojama pagal sielos polėkius, nemarus himnas, nuo senų senovės kylantis pas Aukščiausiąjį.

Ši tradicinė muzika buvo vienintelė, kuri su savo galingu unisonu, iškilmingomis ir sunkiasvorėmis nelyginant statybiniai akmenys dermėmis galėjo susilieti su senomis bazilikomis ir užpildyti romaninius skliautus; ji atrodė jų pačių skleidžiama ir skambėjo kaip gyvas jų balsas.

Kiek kartų Dezesentą buvo persmelkęs ir privertęs nulenkti galvą neatlaikomas dvelksmas, kai grigališkojo choralo *Christus factus est* pakildavo navoje ir jos pilioriai drebėdavo tarp plaukiančių smilkalų debesų ar kai liūdnas *De profundis* foburdonas dejuodavo kaip užgniaužta rauda, verdamas širdį nelyginant desperatiškas šauksmas žmonių, apverkiančių jiems skirtą mirtingųjų dalią ir maldaujančių savo Išganytojo švelnaus gailestingumo!

Palyginti su šiuo didingu giedojimu, sukurtu Bažnyčios genijaus, beasmeniu, anoniminiu kaip ir patys vargonai, kurių išradėjas nežinomas, visa kita religinė muzika jam atrodė pasaulietiška. Iš esmės nei jokie Jomelio ir Porporos, Karisimio ir Durantės kūriniai[2], nei nuostabiausios Hendelio ir Bacho kompozicijos nebylojo apie populiarumo atsisakymą, meninių efektų aukojimą, savo maldos besiklausančios žmogiškosios puikybės atsižadėjimą; nebent tik įspūdingos Leziuero mišios[3] Šv. Roko bažnyčioje įtvirtino religinį stilių, orų ir iškilnų, savo šiurkščia nuogybe priartėdamos prie rūsčios senojo choralo didybės.

Nuo to laiko, persiutintas visokių pergolezių ir rosinių pretenzijų kurti *Stabat Mater,* viso to įsibrovusio į liturginį meną pasaulietinio meno, Dezesentas nė iš tolo neprisileido tų abejotinų kūrinių, kuriuos toleruoja atlaidžioji Bažnyčia.

Beje, dėl šio sąmoningo jos silpnadvasiškumo, motyvuojamo noru pritraukti tikinčiuosius, bet kylančio iš siekio gauti pajamų, neilgtrukus buvo prieita prie giesmių, pasiskolintų iš italų operų, bjaurių kavatinų, nepadorių kadrilių, ir dideli orkestrai juos grojo buduarais paverstose bažnyčiose, kur viršuje, choruose, bliovė teatro juokdariai, o apačioje moteriškės varžėsi savo apdarais ir leipo klausydamosi, kaip plyšauja tie komediantai, nešvariais balsais teršiantys šventus vargonų garsus!

Jau daugybę metų jis turėjo užsispyrimo nedalyvauti šiose dievobaimingose pramogose, likdamas prie vaikystės prisiminimų ir netgi apgailestaudamas, kad girdėjo keletą didžiųjų meistrų *Te Deum*, nes atsiminė pasigėrėtiną grigališkąjį *Te Deum*, tokį paprastą ir pakilų himną, sukurtą kažkokio šventojo, gal Ambraziejaus, o gal Hiliaro, kuris ir be sudėtingų orkestro galimybių, be šiuolaikinio mokslo išrastos muzikinės įrangos gebėjo atskleisti karštą tikėjimą ir pašėlusį džiugesį, išsiveržusius iš visos žmonijos sielos jausmingais, išraiškingais, kone dangiškais garsais!

Beje, Dezesento požiūris į muziką aiškiai prieštaravo jo skelbiamoms kitų meno šakų teorijoms. Iš religinės muzikos jis išties palankiai vertino tik viduramžių vienuolynų muziką, tą neįmantrią muziką, kuri instinktyviai veikė jo nervus, lygiai kaip kai kurie puslapiai, parašyti senąja krikščioniška lotynų kalba; be to, jis, kaip pats pripažino, negalėjo suprasti visų tų gudrybių, kurias šiuolaikiniai meistrai diegė į katalikiškąjį meną; pirmiausia, jis nebuvo studijavęs muzikos su tokia aistra, kokia jį paviliojo prie tapybos ir literatūros. Jis skambino pianinu kaip pirmas sutiktasis, po ilgo slebizavimo išmoko šiaip ne taip skaityti partitūrą, bet nieko nenutuokė apie harmoniją, apie atlikimo techniką, kurią būtina išmanyti norint iš tikrųjų pagauti kiekvieną niuansą, įvertinti kiekvieną subtilybę, pasimėgauti kaip tikram žinovui kiekvienu rafinuotu sąskambiu.

Kita vertus, pasaulietinė muzika yra minios menas, nes jos negali skaityti namie, vienas, taip, kaip skaitai knygą; norėdamas jos paskanauti, jis būtų turėjęs įsimaišyti į tą nekintamą publiką, perpildančią teatrus ir apgulančią Žiemos cirką, kur skalbyklos tvankumoje, kepinant saulei, matai dailidės sudėjimo žaliūką, kuris, begaliniam nieko nesuvokiančios minios džiaugsmui, kapoja rankomis ore, skaldydamas ir žudydamas Vagnerio epizodus!

Jis niekados nesiryžo pasinerti į žmonių jūrą, kad galėtų pasiklausyti Berliozo, nors keli jo fragmentai buvo jį pavergę savo aistringu įkarščiu ir trūksmingu šėlsmu, be to, buvo tvirtai įsitikinęs, kad nėra nė vienos nepaprastojo Vagnerio operų scenos ir netgi frazės, kurią būtų galima lyg niekur nieko išplėšti iš visumos.

Atskiri gabalėliai, supjaustyti ir patiekti ant padėklo per koncertą, prarasdavo bet kokią reikšmę, netekdavo prasmės, mat panašiai kaip knygos skyriai, papildantys vienas kitą ir visi prisidedantys prie bendros išvados, prie bendro tikslo, Vagnerio melodijos padeda nupiešti veikėjų charakterius, įkūnyti jų mintis, išreikšti akivaizdžius ar slaptus jų elgesio motyvus, todėl išradingą ir atkaklų jo melodijų kartojimąsi supranta tik klausytojai, kurie seka temą nuo pat ekspozicijos ir jaučia, kaip personažai pamažu išryškėja ir auga, o jeigu juos ištrauktum iš savo terpės, neišvengiamai sunyktų, kaip nudžiūva nukirstos medžio šakos.

Taigi Dezesentas manė, kad iš to amaro melomanų, kurie sekmadieniais puldavo į ekstazę sėdėdami ant Žiemos cirko suolų, vos pora dešimčių žinojo, kokia partitūra yra žudoma, kai tarnautojos, palydinčios klausytojus į vietą, malonėdavo užsičiaupti ir leisti klausytis orkestro.

Turint omenyje ir tai, kad protingas patriotizmas draudė prancūzų teatrui statyti Vagnerio operas, smalsuoliams, neįšventintiems į muzikos paslaptis ir negalintiems arba nenorintiems važiuoti į Bairoitą, beliko tik sėdėti namie, ir Dezesentui užteko sveiko proto tokiam sprendimui priimti.

Kita vertus, jį nelabai viliojo populiaresnė, lengvesnė muzika ir atskiros senų operų dalys; lėkštos Obero ir Bojeldjė, Adamo ir Floto-

vo trelės ir tokių kaip Ambruazas Toma ir Bazenas išpažįstamos retorikos banalybės[4] jam buvo atgrasios tiek pat kiek senamadis italų manieringumas ir vulgarus žavesys. Taigi jis ryžtingai nusišalino nuo muzikos meno ir per tuos metus, kol truko jo susilaikymas, su malonumu prisimindavo tik kamerinės muzikos koncertus, kur girdėti Bethoveno, o ypač Šumano ir Šuberto kūriniai taip sukrėtė jo nervus kaip intymiausi ir jaudulingiausi Edgaro Po eilėraščiai.

Išgirdus kai kurias Šumano partijas violončelei, kas be ko, jam užgniaužė kvapą, ir jis vos neuždusо nuo isterijos gumulo gerklėj, bet ypač jį sujaudrino Šuberto *Lieder**: jis pasijuto lyg devintame danguje, o paskui išsekęs tarytum po nervų priepuolio, po mistiškos dvasinės orgijos.

Šios muzikos virpesiai skverbėsi jam lig kaulų gyvuonio, atgaivindami begalę užmirštų kančių, senąjį spliną, ir širdis stebėjosi, kad joje telpa tiek neapibrėžtų vargų ir miglotų skausmų. Šioji sielvartinga muzika, šaukianti iš pačių sielos gelmių, jį gąsdino ir kartu žavėjo. Kai tik jis niūniuodavo „Mergaitės skundą", jo akys iš susijaudinimo visada priplūsdavo ašarų, nes šiame *lamento* buvo kažkas daugiau negu gėla, kažkas plėšte išplėšto iš širdies, nuo ko jam vertėsi viduriai, kažkas panašaus į meilės pabaigą liūdname gamtovaizdyje.

Kai šios puikios gedulingos aimanos grįždavo jam į lūpas, jo atminty visada iškildavo vienas priemiestis, skurdi nebyli vietovė, kur toliese virtinės išvargintų gyvenimo žmonių, sulinkusių dvilinkų, tyliai tirpo prieblandoje, o jis pats, persisotinęs kartėliu, springdamas pasibjaurėjimu, ašaringoje gamtoje jautėsi vienas, vienas vienutėlis, prislėgtas neapsakomos melancholijos, amžinos nevilties, kurios paslaptingas intensyvumas neleido tikėtis jokios paguodos, jokio gailesčio, jokio poilsio. Tarytum laidotuvių varpo skambesys, šioji desperatiška giesmė jo ausyse aidėjo ir dabar, kai jis atsigulė priveiktas karštligės ir kamuojamas nerimo, juolab nenumaldomo, kad nebesuvokė jo priežasties. Galop jis davėsi nešamas šios muzikos, parblokš-

* „Dainos" *(vok).*

tas jos liejamos baimės srauto, bet staiga tą muziką akimirkai sustabdė lėti ir žemi psalmės garsai, suskambėję jo galvoje, kurią, regis, skėlė smilkinius daužantys varpų liežuviai.

Tačiau vieną rytą garsai nutilo; jis laikėsi geriau ir paprašė tarno paduoti veidrodį, bet veidrodis kaipmat išslydo jam iš rankų; Dezesentas vos save atpažino: veidas pilkas kaip žemė, lūpos pabrinkusios ir sausos, liežuvis išvagotas, oda šiurkšti; plaukai ir barzda, tarno nekirpti nuo to laiko, kai jis susirgo, tik sustiprino tą siaubingą įspūdį, kurį darė sukritęs veidas, padidėjusios ir pavandenijusios akys, karštligiškai degančios pasišiaušusioje skeleto galvoje. Persimainęs veidas jį išgąsdino labiau negu silpnumas, negu tas nesulaikomas vėmimas, atgrasinantis nuo bet kokio mėginimo ką nors suvalgyti, negu marazmas, į kurį jis grimzdo. Jam dingtelėjo, kad jis pražuvęs; paskui, kad ir koks buvo sugniužęs, į kampą įvaryto žmogaus energija privertė jį atsisėsti lovoje ir davė jėgų parašyti laišką savo gydytojui ir liepti tarnui tuojau pat važiuoti į Paryžių ir žūtbūt parvežti jį tą pačią dieną.

Nelauktai visišką susitaikymą su likimu pakeitė viltis, teikianti jam jėgų; šis gydytojas buvo garsus specialistas, daktaras, išgarsėjęs nervų ligų gydymu. „Jis, aišku, yra išgydęs sunkesnių ir pavojingesnių ligų negu manoji, – pagalvojo Dezesentas. – Be abejo, atsistosiu ant kojų per kelias dienas.“ Paskui pasitikėjimas dingo ir iliuzijos visiškai išsisklaidė. Kad ir kokie išsimokslinę ir įžvalgūs būtų gydytojai, jie nieko neišmano apie neurozes, nežino netgi jų kilmės. Kaip ir kiti, šis jam prirašytų nepakeičiamojo cinko oksido ir chinino, kalio bromido ir valerijonų. „Kas žino, – toliau svarstė jis, kabindamasis už šiaudo, – galbūt šie vaistai man lig šiol nepadėjo dėl to, kad aš vartojau juos netinkamomis dozėmis.“

Šiaip ar taip, laukdamas palengvėjimo, jis kiek atsigavo, bet paskui vėl pradėjo nuogąstauti: kad tik gydytojas būtų Paryžiuje ir teiktųsi pasivarginti! Ir jį tučtuojau pakirto baimė, kad tarnas bus jo neradęs. Jis vėl pasijuto silpstąs, kas akimirką šokinėdamas nuo beprotiškiausios vilties prie baisiausio siaubo, perdėdamas ir staigaus išgijimo galimybes, ir ant nosies kabantį pavojų; valandos slinko, ir

atėjo laikas, kai jis, apimtas nevilties, visai be jėgų, įsitikinęs, jog gydytojas tikrai neateis, persiutęs sau kartojo, kad jei jam būtų buvusi laiku suteikta pagalba, jis būtų neabejotinai pagijęs; paskui pyktis ant tarno ir gydytojo, kurį kaltino palikus jį mirti, išgaravo ir jis galų pagalėj ėmė niršti ant paties savęs, priekaištaudamas sau, kad taip ilgai laukė, kol nusprendė išsikviesti gydytoją, ir tikindamas save, jog dabar jau būtų sveikas, jeigu bent vakar būtų pareikalavęs stiprių vaistų ir tinkamos priežiūros.

Pamažėle panikos ir vilties bangos, vejančios viena kitą tuščioje jo galvoje, nurimo; šie antpuoliai jį beveik nugalavo; iš nuovargio jis nugrimzdo į miegą, neramų dėl nerišlių sapnų, savotišką alpulį, pertraukiamą nesąmoningų prabudimų; galop taip prarado nuovoką, ko trokšta ir ko bijo, kad buvo priblokštas ir nepajuto nei nuostabos, nei džiaugsmo, kai staiga į kambarį įžengė gydytojas.

Tarnas, be abejo, jam buvo papasakojęs apie Dezesento gyvenimo būdą ir įvairius simptomus, kuriuos galėjo pats matyti nuo tos dienos, kai rado savo šeimininką susmukusį prie lango, parblokštą stiprių kvapų, nes gydytojas mažai klausinėjo ligonį, juolab kad jau daug metų sekė jo ligos istoriją; tačiau apžiūrėjo jį, paklausė širdį ir atidžiai ištyrinėjo šlapimą: baltos drumzlės atskleidė vieną iš pagrindinių neurozės priežasčių. Jis išrašė receptą ir nepasakęs nė žodžio išvažiavo, pažadėjęs greitai vėl apsilankyti.

Gydytojo vizitas pakėlė Dezesentui dvasią, bet jo tylėjimas trikdė ir jis ėmė maldauti tarno neslėpti tiesos. Tarnas patikino, kad daktaras neišreiškė jokio nerimo, ir Dezesentas, nors ir koks įtarus, ramiame senio veide negalėjo įžiūrėti dvejojimo ženklų, kurie išduotų jį meluojant.

Tada jo mintys pragiedrėjo; be to, skausmai nurimo ir silpnumas, kurį jautė visame kūne, įgavo saldybės, neapibrėžto ir vangaus glosnumo; galop jis pasijuto apstulbintas ir patenkintas, kad nebuvo prikimštas vaistų ir apstatytas buteliukais, ir blanki šypsena ėmė žaisti jo lūpose, kai tarnas atnešė maitinamąją peptono klizmą ir įspėjo jį, kad šią procedūrą reikės atlikti tris kartus per parą.

Operacija pavyko, ir Dezesentas negalėjo susilaikyti tyliai nepasveikinęs savęs su šiuo įvykiu, kuris, taip sakant, vainikavo jo susikurtą gyvenimą; dabar jo polinkis į išmonę – netgi be jo paties valios – buvo realizuotas su kaupu; toliau nebebūtų kur eiti; toks maisto pasisavinimas neabejotinai buvo kraštutinis nukrypimas nuo normos, kokį būtum galėjęs sau leisti.

Kaip būtų nuostabu, sakė jis sau, jeigu galėtų ir visiškai pasveikęs toliau laikytis šios paprastos dietos. Kokia laiko ekonomija, kokia radikali priemonė apetito neturintiems žmonėms išvaduoti nuo pasibjaurėjimo, kurį jiems kelia mėsa! Koks puikus būdas nusikratyti atsipykusios prievolės rinktis valgius, kurių skaičius nori nenori visada ribotas! Koks ryžtingas protestas prieš niekingą persivalgymo nuodėmę! Ir galų pagalėj, koks drąsus įžeidimas, sviestas tiesiai į veidą senajai motinai gamtai: standartiniai jos reikalavimai būtų atšaukti visam laikui!

Pusbalsiu kalbėdamas pats su savimi, jis svarstė toliau: apetitą nesunkiai susižadintum išmaukęs stipraus aperityvo, o paskui būtų visai logiška sau pasakyti: „Kelinta gi dabar valanda? Man atrodo, jau laikas sėsti prie stalo, pilvas griežia maršą." Tada būtų padengtas stalas – ant staltiesės padėtas gydytojo prirašytas prietaisas ir, vos spėjus sukalbėti padėkos maldą, viskas būtų baigta, išsisukus nuo įkyrėjusio vulgaraus valgymo lažo.

Po kelių dienų tarnas atnešė klizmą, kurios spalva ir kvapas buvo visiškai kitokie negu peptono klizmų.

– Betgi čia nebe ta pati! – didžiai susijaudinęs sušuko Dezesentas, išvydęs supiltą į prietaisą skystį. Jis kaip restorane paprašė valgiaraščio ir išlankstęs gydytojo receptą perskaitė:

Menkių kepenėlių aliejus .... 20 g
Jautienos nuoviras .... 200 g
Burgundijos vynas .... 200 g
Kiaušinio trynys .... 1 vien.

Jis susisvajojo. Dėl skrandžio veiklos sutrikimo negalėjo rimtai domėtis virtuvės menu, bet netikėtai sugavo save mąstant apie tariamojo gastronomo mišinius; paskui jam į galvą šovė keista mintis. Galbūt gydytojas pamanė, kad neįprastam paciento gomuriui jau įgriso peptonas; galbūt jis panoro kaip koks patyręs virėjas pakeisti maisto skonį, neleisti, kad dėl patiekalų vienodumo ligonis visiškai prarastų apetitą. Įsitraukęs į tokius apmąstymus, Dezesentas ėmė kurti naujus receptus, ruošti pasninkiškas penktadienio vakarienes, didindamas menkių kepenėlių aliejaus ir vyno dalį ir išmesdamas jautienos nuovirą, kaip riebų valgį, aiškiai draudžiamą Bažnyčios; tačiau netrukus jam nebebuvo reikalo mąstyti apie šiuos maitinamuosius gėrimus, nes gydytojui pavyko pamažu sustabdyti vėmimą ir priversti jį įprastu būdu gerti punšo sirupą su mėsos milteliais, kurio švelnus kakavos skonis patiko jo tikrajai burnai.

Po kelių savaičių skrandis pradėjo veikti; retkarčiais vis dar užeidavo šleikštulio priepuoliai, bet imbieriniu alum ir Rivjeros mikstūra nuo vėmimo pavykdavo juos prislopinti.

Virškinimo organų veikla pamažėliais susitvarkė; pepsinai padėjo virškinti tikrą mėsą; jėgos grįžo, ir Dezesentas jau galėjo pastovėti ant kojų ir mėgino vaikščioti po kambarį, pasiremdamas lazdele ir prisilaikydamas už baldų kampų; užuot džiaugęsis sėkme, jis pamiršo buvusias kančias, irzo, kad taip ilgai sveiksta, ir priekaištavo gydytojui, kad traukia jį iš ligos tokiais mažais žingsneliais. Kai kurie bevaisiai bandymai iš tiesų pristabdė gijimą; geležis pasirodė ne geresnė už chininą – netgi sumaišytos su laudanu, organizmas jos nepriėmė, ir teko šiuos vaistus pakeisti arsenatais, per bergždžias pastangas praradus dvi savaites, kaip netekęs kantrybės pareiškė Dezesentas.

Pagaliau atėjo diena, kai jis galėjo išbūti neprigulęs ištisas popietes ir be pagalbos vaikštinėti po namą. Tada jį ėmė erzinti darbo kabinetas; trūkumai, kurių iš įpratimo nebematė, krito jam į akis, vos tik jis tenai įžengė po ilgo laiko. Spalvos, parinktos taip, kad į jas būtų žiūrima apšviestas lempos, jam pasirodė nederančios viena su kita dienos

šviesoje; jis sumanė jas pakeisti ir valandų valandas kūrė maištingas atspalvių dermes, neįprastas audinių ir odos kombinacijas.

– Aš, kas be ko, po truputį sveikstu, – tarė jis sau, susivokęs, kad grįžo prie buvusių užsiėmimų, prie senųjų pomėgių.

Vieną rytą, kai jis spoksojo į savo oranžines ir mėlynas sienas, galvodamas apie idealius apmušalus, pagamintus iš Stačiatikių Bažnyčios epitrachilių, svajodamas apie rusiškas dalmatikas su aukso apdaila, apie brokato rizas, išrašytas kirilicos raidėmis iš Uralo brangakmenių ir perlų grandinėlių, įėjo gydytojas ir pasekęs ligonio žvilgsnį ėmė jį klausinėti.

Dezesentas pasidalijo su juo neįgyvendinamais savo norais ir jau buvo bepostringaująs apie naujus spalvų tyrinėjimus, bekalbąs, kokius atspalvių derinius ir kontrastus išmėgins, kai gydytojas atšaldė jo galvą lediniu dušu, kategoriškai išrėždamas, kad savo sumanymus jis, šiaip ar taip, turėtų įvykdyti tik jau ne šiame būste.

Paskui, neduodamas jam laiko nė kvėptelėti, jis pareiškė padaręs, kas būtiniausia, – atkūręs virškinimo funkcijas, o dabar turįs kovoti su neuroze, kuri toli gražu neišgydyta, taigi dar ilgus metus teksią laikytis dietos ir pakęsti priežiūrą. Baigdamas gydytojas pridūrė, kad prieš mėginant bet kokius vaistus, prieš pradedant bet kokias vandens procedūras, kuriomis, beje, neįmanoma gydytis Fontenė, jam reikią atsisakyti vienišiaus gyvenimo, persikraustyti atgal į Paryžių, grįžti į visuomenę, žodžiu, pamėginti prasiblaškyti kaip kiti žmonės.

– Bet manęs neprablaško kitų malonumai! – pasipiktinęs sušuko Dezesentas.

Nesileisdamas į ginčą, gydytojas tiesiog patikino, kad radikali gyvenimo permaina, kurios jis reikalaująs, jo akimis, esąs gyvybės ir mirties klausimas, pasirinkimas tarp sveikatos ir beprotybės, prie kurios kaip komplikacija neilgtrukus prisidėsianti tuberkuliozė.

– Vadinasi, mirtis arba katorga! – ištrūko Dezesentui nevilties šauksmas.

Gydytojas, kuris buvo persiėmęs visais aukštuomenės žmogaus prietarais, nusišypsojo ir nieko neatsakęs patraukė prie durų.

XVI skyrius

Užsidaręs miegamajame, Dezesentas užsikimšo ausis, kad negirdėtų plaktukų, užkalančių dėžes, į kurias tarnai sukrovė jo mantą; kiekvienas dūžis skaudžiai smogdavo jam tiesiai į širdį, verte perverdavo kūną. Gydytojo paskelbtas nuosprendis buvo vykdomas; nuogąstavimas, kad jo vėl neužpultų skausmai, kokius ką tik teko ištverti, ir žiaurios agonijos baimė paveikė Dezesentą labiau už neapykantą nepakenčiamam gyvenimui, kuriam jį pasmerkė medicinos teismas.

Tačiau, galvojo jis, esama žmonių, kurie gyvena vieniši, su niekuo nesikalbėdami, pasinėrę į save toli nuo pasaulio, kaip antai kaliniai ir trapistai, bet nėra įrodymų, kad tokie nelaimėliai ir išminčiai taptų pamišėliais arba džiovininkais. Veltui jis minėjo šiuos pavyzdžius daktarui: tas šaltu tonu, užkertančiu kelią bet kokiems prieštaravimams, pakartojo, kad jo verdiktas, beje, atitinkantis visų neurozės tyrinėtojų nuomonę, reiškiąs, jog vien tiktai prasiblaškymas, pramogos, džiaugsmas galėtų padėti išgydyti šią ligą, kurios dvasinė pusė nė kiek nepasiduodanti cheminiam vaistų poveikiui. Išvestas iš kantrybės ligonio atsikalbinėjimų, daktaras paskutinį kartą pareiškė atsisakąs toliau jį gydyti, jeigu jis nesutiksiąs pakeisti aplinkos ir gyventi naujomis, higieniškomis sąlygomis.

Dezesentas tuojau pat nuvažiavo į Paryžių pasikonsultuoti su kitais specialistais, nešališkai nupasakojo jiems savo atvejį ir, kai visi jie nedvejodami pritarė savo kolegos nurodymams, išsinuomojo dar laisvą butą naujame name, grįžo į Fontenė ir perbalęs iš įniršio liepė tarnams krauti lagaminus.

Dabar, susmukęs giliai į minkštakrėslį, jis gromuliavo šį primygtinį įsakymą, kuris apvertė aukštyn kojom jo planus, visiškai atplėšė jį nuo dabartinio gyvenimo, palaidojo ateities sumanymus. Taigi sudie, palaima! Reikia palikti ramų uostą ir grįžti tiesiai į patį kvailybės siautulį, kuris kitados jį sutriuškino!

Gydytojai kalbėjo apie pramogas, prasiblaškymą; su kuo gi, jų manymu, jis galėtų linksmintis, kas galėtų teikti jam malonumo?

Argi jis ne pats pasišalino iš visuomenės? Ar jis pažįsta dar kokį žmogų, kuris mėgintų gyventi taip kaip jis – nugrimzdęs į kontempliaciją, niekados neišnirdamas iš sapno? Ar jis pažįsta dar kokį žmogų, gebantį įvertinti frazės grakštumą, paveikslo subtilumą, minties kvintesenciją, žmogų, kurio siela būtų tiek nugludinta, kad suprastų Malarmė ir mėgtų Verleną?

Kur, kada, kokiame pasaulyje jis turėtų ieškoti sielos dvynės, proto, atsikračiusio nuvalkiotų tiesų, laiminančio tylą kaip malonę, nedėkingumą kaip paguodą, nepasitikėjimą kaip prieglobą, kaip uostą?

Pasaulyje, kuriame jis gyveno prieš išvažiuodamas į Fontenė? Tačiau dauguma plikbajorių, su kuriais jis bendravo, per tą laiką tikriausiai dar labiau nusmurgo leisdami laiką salonuose, iškvailėjo prie lošimo stalų, buvo nustekenti mergšių lūpų; dauguma tikriausiai netgi vedė; visą savo gyvenimą jie mito likučiais nuo palaidūnų stalo, o dabar jų žmonoms atitenka palaidūnių išėdos, nes tik liaudis, pirmųjų žemės vaisių šeimininkė, neryja atliekų!

Koks gražus susikeitimas vietomis, kokie puikūs mainai, virtę papročiu šioje šventakuprių visuomenėje, galvojo Dezesentas.

Be to, supuvusi diduomenė jau buvo žuvusi; aristokratija, nusiritusi į skystaprotystę ir palaidumą, geso apimta marazmo, nes jos palikuonių gabumai mažėjo su kiekviena karta, kol virto goriliškais instinktais, verdančiais arklininkų ir žokėjų makaulėse, arba, kaip kad Šuazelių-Pralenų, Polinjakų, Ševrezų giminės, voliojosi teismo proceso purve, begėdiškumu susilygindama su kitomis klasėmis.

Išnyko netgi šios senosios kastos rūmai, praamžiai herbai, heraldinis tęstinumas, iškili laikysena. Kadangi žemės nebedavė pajamų,

jos kartu su pilimis buvo parduotos iš varžytynių, nes bukagalviams senųjų giminių palikuonims stigo aukso meilės apžavams pirkti!

Mažiausiai skrupulingi ir mažiausiai apkiautę visai pamesdavo gėdą; jie iššvaistydavo turtą, įsiveldavo į nešvarius reikalus ir kaip eiliniai sukčiai stodavo prieš prisiekusiųjų teismą, bent jau padėdami šiek tiek kilstelėti žmogiškojo teisingumo kartelę, nors teisėjai, ne visada galintys išvengti šališkumo, galop paskirdavo juos kalėjimo bibliotekininkais.

Tokia pelno aistra, naudos geidulys persimetė ir kitai klasei, kuri visada rėmėsi diduomene, – dvasininkijai. Dabar paskutiniuose laikraščių puslapiuose buvo galima rasti nuospaudas gydančio kunigo skelbimų. Vienuolynai virto vaistų ir likerių gamyklomis. Jie pardavinėjo receptus arba savo pačių gaminius: cistersų ordinas – šokoladą, trapistiną, semuliną ir arnikų trauktinę; broliai marijonai – gydomąjį kalkių bifosfatą ir skystį nuo šautinių žaizdų; dominikonai – eliksyrą nuo apopleksijos; šventojo Benedikto mokiniai – benediktiną; šventojo Brunono sekėjai – šartrezą.

Prekybai užplūdus vienuolynus, antifonalų vietą ant pultų užėmė sunkios apskaitos knygos. Šio amžiaus godumas kaip raupsai siaubė Bažnyčią, vertė vienuolius kiurksoti prie turto aprašų ir lydraščių, darė vienuolyno viršininkus konditeriais ir šundaktariais, o broliukus – paprastais pakuotojais ir niekingais vaistininkais.

Kad ir kaip ten būtų, Dezesentas tik tarp dvasininkų dar galėjo tikėtis ryšių, bent jau iš dalies atitinkančių jo skonį; kanauninkų, paprastai išsimokslinusių ir gerai išauklėtų, draugijoje jis būtų galėjęs praleisti ne vieną malonų ir jaukų vakarą, bet tuo atveju būtų reikėję ir dalytis jų tikėjimu, o ne blaškytis tarp skeptiškų minčių ir tvirto įsitikinimo, kuris kartkartėmis išsiverždavo į paviršių, paskatintas vaikystės prisiminimų.

Jam būtų reikėję turėti lygiai tokias pat pažiūras, nepripažinti, – o jis noromis tai darydavo religinio įkarščio valandėlėmis, – katalikybės, paaštrintos lašeliu magijos kaip Henriko III laikais ir kruopele sadizmo kaip praėjusio amžiaus pabaigoje. Apie šį savotišką

klerikalizmą, šį ydingą ir meniškai iškreiptą misticizmą, prie kurio jis kartais artėdavo, netgi nebuvo galima diskutuoti su jokiu kunigu, nes tas nebūtų Dezesento supratęs arba būtų pasibaisėjęs ir iškart pavaręs jį šalin.

Šis neišsprendžiamas klausimas jį graužė jau kokį dvidešimtą kartą. Jis būtų norėjęs padaryti galą netikrumo būsenai, su kuria bergždžiai kovojo Fontenė; dabar, kai jam reikėjo atversti naują lapą, būtų norėjęs varu prispirti save įtikėti, o įtikėjęs – inkrustuoti tikėjimą į save, veržte priveržti prie sielos, trumpai tariant, apsaugoti nuo visų tų samprotavimų, kurie jį išklibina ir išrauna; bet kuo labiau jis troško tikėti, kuo tuštesnė darėsi jo galva, tuo labiau Kristus neskubėjo ateiti. Negana to, religiniam alkiui didėjant, jam iš visų jėgų šaukiantis – kaip išpirkos už ateitį, kaip paramos savo naujam gyvenimui – tikėjimo, kuris leidosi įžiūrimas, bet taip toli, kad jį gąsdino įveiktinas atstumas, protas degė nuo knibždėlyno minčių, palaužiančių netvirtą jo valią, sveikos nuovokos argumentais, matematiniu įrodinėjimu atmetančių slėpinius ir dogmas!

Reikėtų uždrausti sau ginčytis su savimi, pagalvojo jis skausmingai, reikėtų užmerkti akis, leistis nešamam šios srovės, užmiršti tuos prakeiktus atradimus, kurie per du šimtmečius sugriovė religijos statinį nuo stogo lig pamatų.

Betgi, atsiduso jis, katalikybę sunaikino ne fiziologai ar bedieviai, o patys dvasininkai, kurių nemokšiški veikalai išverstų iš šaknų ir patį tvirčiausią tikėjimą.

Argi dominikonų bibliotekoje nėra tokio garbiojo tėvo Ruaro de Karo, teologijos daktaro dominikono, brošiūros pavadinimu „Apie sakramentinių medžiagų falsifikavimą“, kurioje jis ryžtingai paliudija, kad dauguma Mišių negalioja, nes pamaldoms reikalingos medžiagos yra suklastotos vertelgų?

Jau nuo seno šventieji aliejai buvo padirbinėjami naudojant paukščių taukus, vaškas – sudegintus kaulus, smilkalai – paprastą dervą ir stirako sakus. Tačiau blogiausia tai, kad medžiagos, būtinos šventajam aukojimui, dvi medžiagos, be kurių neįmanoma jokia aukos liturgija,

taip pat buvo pakeičiamos netikromis: vynas daug kartų atskiedžiamas ir teršiamas neleistinais priedais – fernambuko žieve, šeivamedžio uogomis, spiritu, alūnu, salicilatu, gletu, o duona, Eucharistijos duona, kuri turi būti užmaišyta iš geriausių kvietinių miltų, kepama iš pupelių miltų, potašo ir baltojo molio!

O dabar nueita dar toliau: įžūlūs prekeivos, visiškai atsisakę kviečių, kone visas ostijas gamina iš bulvių krakmolo!

Tačiau Dievas nesutiko nusileisti į krakmolą. Tai buvo nepaneigiamas, tikras faktas; šitą sukčiavimo klausimą Dievo atžvilgiu antrajame savo moralinės teologijos tome ilgai nagrinėja ir jo eminencija kardinolas Gusė[1]; remiantis neginčijamu šio mokytojo autoritetu, negalima pašventinti duonos, keptos iš avižinių, grikinių ar miežinių miltų, ir nors dar likę šiokių tokių abejonių dėl ruginių miltų, nėra ko net klausimo kelti ir diskutuoti dėl krakmolo, nes tai, pasak Bažnyčios, jokiu būdu nėra Švenčiausiajam Sakramentui tinkama medžiaga.

Kadangi krakmolo nesunku gauti ir iš jo iškepti paplotėliai gražiai atrodo, šis begėdiškas akidūmis taip paplito, kad perkeitimo slėpinio beveik nebėra ir tiek kunigai, tiek tikintieji, patys to nežinodami, priima Komuniją niekiniu pavidalu.

Ak, kaip seniai praėjo tie laikai, kai Prancūzijos karalienė Radegunda pati maišė duoną, skirtą altoriams, tie laikai, kai pagal Kliuni abatijos papročius trys kunigai arba trys diakonai ant tuščios, apsivilkę albas ir humerolus, nusiprausę veidą ir rankas, atrinkdavo kviečius grūdas po grūdo, sumaldavo girnomis, užmaišydavo tešlą šaltame, tyrame vandenyje ir patys kepdavo ant skaisčios ugnies giedodami psalmes!

Šiaip ar taip, pagalvojo Dezesentas, perspektyva būti nuolatos mulkinamam, netgi prie Dievo stalo, toli gražu nestiprina ir taip jau silpno tikėjimo; be to, kaip pripažinti visagalybę, kurią sulaiko žiupsnis krakmolo ar lašas spirito?

Tokie apmąstymai dar labiau temdė būsimo gyvenimo vaizdą, darė jo horizontą grėsmingesnį ir juodesnį.

Aišku kaip dieną – jam nebeliko jokio prieglobsčio, jokio saugaus kranto. Kas jo laukia Paryžiuje, kur jis neturi nei šeimos, nei draugų? Niekas jo nebesieja su Sen Žermeno priemiesčiu, kuris kreta iš senatvės, trūnija niekam nereikalingas, kėpso naujoje visuomenėje kaip senas tuščias lukštas! O kokį sąlyčio tašką jis galėtų rasti su buržuazijos klase, kuri pamažu iškilo pasinaudodama kiekviena bėda, kad susikrautų turto, sukeldama visokių katastrofų, kad pelnytų pagarbą savo pasikėsinimais ir vagystėmis?

Kilmingosios aristokratijos vietą užėmė pinigingoji aristokratija; viešpatavo bankų kalifai, Santjė gatvės despotai, prekybos tironai su parsiduodančiomis siauromis pažiūromis, tuščiagarbių ir sukčių instinktais.

Piktadariškesnė, niekingesnė už nucibusią diduomenę ir netekusią prestižo dvasininkiją, buržuazija skolinosi iš anų luomų lengvabūdį norą pasirodyti, senamadį pagyrūniškumą, ir dar jį atpigindavo gerų manierų stygiumi, gvelbė iš jų įgimtus trūkumus ir vertė juos apsimestinėmis ydomis; autoritariška ir nenuoširdi, niekšinga ir baili, ji negailestingai apšaudydavo savo amžiną ir būtiną auką – mulkinamą prastuomenę, kuriai pati buvo nuėmusi antsnukį ir užsiundžiusi ant senųjų kastų, kad perkąstų joms gerkles!

Dabar reikalas buvo baigtas. Padariusiam savo darbą plebsui higienos sumetimais buvo nuleistas kraujas; nusiraminęs buržua linksmas karaliavo remdamasis savo pinigų galia ir užkrečiamu kvailumu. Jo atėjimo į valdžią rezultatas buvo bet kokių proto gebėjimų užgniaužimas, bet kokio padorumo atmetimas, bet kokio meno žūtis, ir iš tikrųjų, pažeminti menininkai atsiklaupė ant kelių ir uoliai laižė smirdančias kojas aukštai iškilusiems dideliems sukčiams ir mažiems satrapams, kurių duodama išmalda leido jiems išgyventi!

Tapybą užplūdo prėskų nesąmonių tvanas; literatūroje suklestėjo blankus stilius ir lėkštos idėjos, nes reikėjo pridėti sąžiningumo machinatoriui, dorybės – plėšikui, kuris medžiojo kraitį savo sūnui ir nesutiko jo duoti dukteriai; tyrumo – volterininkui, kuris kaltino dvasininkus prievartavimu, o pats veidmainiškai, kvailai, nebūdamas joks meilės

mene pasikaustęs gašlūnas, ėjo į viešnamio kambarius uostyti riebaluoto vandens dubenyje ir šilto pipiruoto nešvarių sijonų kvapo!

Į mūsų žemyną persikėlė sunki Amerikos katorga; didžiulis, beribis, neišmatuojamas finansininko ir prasimušėlio akiplėšiškumas kaip kokia bjauri saulė nušvietė stabmeldžių miestą, kuris, parpuolęs kniūbsčias, liejo nešvankias giesmes prieš šventvagišką bankų tabernakulį!

– Na ką gi! Drebėk, visuomene! Žūk, senasai pasauli! – sušuko Dezesentas, papiktintas begėdiško reginio, iškilusio vaizduotėje. Šitas šauksmas nutraukė jį slėgusį košmarą. – Ak! – atsiduso jis. – Nejaugi visa tai ne sapnas? Nejaugi aš turiu grįžti į šio amžiaus bruzdesį, nedorą ir vergišką minią?

Kaip balzamo ant žaizdos, jis griebėsi guodžiančių Šopenhauerio maksimų ir pakartojo skausmingą Paskalio aksiomą: „Siela nemato nieko, kas jos neliūdintų, kai apie tai mąsto“, bet žodžiai jo galvoje skambėjo tarytum beprasmiai garsai; nykumos jausmas juos skaidė atimdamas iš jų bet kokią reikšmę, bet kokias raminamąsias savybes, bet kokią veiksmingą ir švelnią galią.

Norom nenorom jis turėjo pripažinti, kad pesimizmo argumentai nepalengvins širdies, kad ramybę galėtų suteikti vien neįmanomas tikėjimas būsimuoju gyvenimu.

Įniršio priepuolis it viesulas šlavė visas jo pastangas susitaikyti su savo dalia, mėginimus išlikti abejingam. Jis negalėjo nuslėpti nuo savęs, kad jau nieko, ničnieko nebėra, kad viskas žlugo; buržua šlamštė iš popieriaus ant kelių kaip Klamare[2] tarp didingų Bažnyčios griuvėsių, kurie tapo pasimatymų vieta, statybiniu laužu, suterštu atgrasių pašaipų ir skandalingų juokų. Argi baisusis Pradžios knygos Dievas ir išblyškęs Golgotos Nuimtasis nuo kryžiaus, siekdami bent vieną kartą parodyti, kad Jis egzistuoja, neketina vėl užleisti pamirštų kataklizmų, vėl palieti ugnies liūčių, kurios kadaise sunaikino nelabas gyvenvietes ir mirusius miestus? Argi maurai ir toliau sau tekės, kol jų dvokas užtvindys senąjį pasaulį, kuriame jau dygsta tik neteisingumo sėklos ir nuimamas tik gėdos derlius?

Netikėtai atsivėrė durys; toliese, tarp staktos rėmų, pasirodė keli vyrai su trikampėmis skrybėlėmis, nuskustais žandais ir pūkeliu po apatine lūpa; jie nešė dėžes ir vežė baldus; paskui, išėjus tarnui, tempiančiam ryšulius knygų, durys vėl užsidarė.

Dezesentas prislėgtas susmuko ant kėdės.

– Po dviejų dienų aš būsiu Paryžiuje. Na štai, – pasakė jis sau, – viskas tikrai baigta. It jūros potvynis, žmogiškosios vidutinybės bangos kyla lig dangaus ir praris šitą prieglobstį, nes aš, pats to nenorėdamas, atveriu uždorius. Ak, man trūksta ryžto ir pyksta širdis! Viešpatie, pasigailėk krikščionio, kuris abejoja, netikinčiojo, kuris norėtų tikėti, gyvenimo katorgininko, kuris išplaukia į jūrą vienas, naktį, po dangaus skliautu, nebenušviestu guodžiančių senosios vilties švyturių!

DEKADENTIZMO BIBLIJOS AUTORIUS

Kai 1884 m. prancūzų rašytojas Jorisas-Karlas Huysmansas išleido romaną *Atvirkščiai* (*À rebours*), jis nenujautė, kad jį išgarsins anglų rašytojas Oscaras Wilde'as, kurio knygoje *Doriano Grėjaus portretas* (1891) pasakotojas atsilieps apie tą romaną šitaip: „Tokios keistos knygos jam nebuvo tekę skaityti. (...) Tai buvo romanas be siužeto ir tik su vienu veikėju, veikiau tai buvo psichologinė studija apie vieną jauną paryžietį, kuris praleido gyvenimą, mėgindamas devynioliktame amžiuje išbandyti visų praėjusių epochų, išskyrus jo amžių, aistras ir mąstymo būdus ir tokiu keliu savyje sukaupti įvairias būsenas, kurias buvo patyrusi pasaulio dvasia. (...) Tai buvo nuodinga knyga“[1]. Tiesa, O. Wilde'as tiesiai nepamini nei romano autoriaus, nei jo pavadinimo, tačiau iš knygos apibūdinimo aišku, kad čia kalbama apie tą autorių ir jo romaną. O šiandien J.-K. Huysmansas kaip tik ir yra labiausiai žinomas savo romanu *Atvirkščiai*, kuris neretai vadinamas dekadentizmo biblija.

Charles'is Marie Georges'as Huysmansas gimė 1848 m. vasario 5 d. Paryžiuje olandų kilmės litografo ir tapytojo Viktoro Gottfriedo Huysmanso ir Élisabethos Malvinos Badin šeimoje.

1856 m. miršta būsimo rašytojo tėvas. Motina persikelia gyventi pas tėvus, o mažasis Georges'as atiduodamas į pensionatą, apie kurį jis iš-

[1] *Oskaras Vaildas*. Doriano Grėjaus portretas; *Džeimsas Džoisas*. Menininko jaunų dienų portretas (Pasaulinės literatūros biblioteka). – Vilnius, Vaga, 1989. – P. 106.

saugos pasibaisėtinus prisiminimus. 1866 m. Georges'as įstoja į teisės ir filologijos fakultetus ir kartu pradeda dirbti kukliu valdininku vidaus reikalų ministerijoje. 1867 m. ima bendradarbiauti *Revue mensuelle* leidinyje. Prancūzų–prūsų karo metu jis mobilizuojamas, tačiau suserga dizenterija ir paleistas iš armijos grįžta į prūsų apgultą Paryžių. Čia įsidarbina karo ministerijoje. Planuoja parašyti romaną *Badas* apie Paryžiaus apgultį, ne sykį pradeda, bet taip jo ir nebaigia. 1874 m. už savo lėšas išleidžia eilėraščių proza rinkinį *Vaza prieskoniams* (*Drageoir à épices*), kurį neblogai įvertina kritikai ir kuris kitąmet išleidžiamas pakeistu pavadinimu – *Vaza su prieskoniais* (*Drageoir aux épices*). Nuo tada rašytojas pasivadina Jorisu-Karlu Huysmansu.

1876 m. Huysmansas grįžta dirbti į vidaus reikalų ministeriją ir Henry Céard'as jį supažindina su Émile'iu Zola. Tais pačiais metais Belgijoje jis išspausdina savo pirmąjį romaną *Marta* (*Marthe*), bet prie Prancūzijos sienos jį sulaiko muitinė už „pornografiją" (Prancūzijoje ši knyga bus išleista tik 1879 m.).

Romano veikėja Marta dirba netikrų perlų fabrike, įsimyli kafešantano direktorių, šis ją supažindina su teatro pasauliu, įdarbina teatre, bet pasikeitus aplinkybėms ji patenka į viešnamį, o jos bankrutavęs ir prasigėręs meilužis baigia gyvenimą ant skrodimo stalo. Tiesa, romane dar pasirodo žurnalistas ir rašytojas Leo, į kurį galima žiūrėti kaip į rašytojo antrininką, tačiau jį greit išvargina Martos vulgarumas ir jis palieka ją. Tik pačioje romano pabaigoje išaiškėja, kad Leo vedė kitą moterį, pasirinkęs ją ne tiek dėl jos pačios, kiek dėl jos puošmenų. Pirmasis J.-K. Huysmanso romanas pritampa prie natūralizmo, nes jame atskleidžiamos dvi šios literatūros srovės pagrindinės – „mergšės" ir miesto – temos. Natūralizmas kaip tik ir žymės pirmąjį šio rašytojo kūrybos etapą. Tačiau perdėm didelis dėmesys kasdienybei ir eilinių žmonių gyvenimui išstumia iš jo romanų vaizduotę, ir tuo požiūriu J.-K. Huysmansas neprilygsta nei natūralizmo meistrui E. Zola, nei Edmond'ui de Goncourt'ui. 1876 m. pabaigoje įkuriama „Penkių" grupė, kurią sudaro J.-K. Huysmansas, Paulis Alexisas, H. Céard'as, Léonas Hennique'as ir Guy de Maupassant'as. 1877 m. J.-K. Huysmansas Briuselio žurnale *L'Actualité*

išspausdina keturių straipsnių ciklą *Émile'is Zola ir „Spąstai" (Émile Zola et l'Assommoir)*, kuriame gina natūralizmo principus.

1879 m. pasirodo skirtas E. Zola romanas *Seserys Vatar (Les Soeurs Vatard)*. Jame autorius pasakoja apie dvi seseris Seliną ir Dezirė, kurios kaip eilinės darbininkės darbuojasi popieriaus kalandravimo ir brošiūravimo dirbtuvėje. Pirmoji greitai išteka, o antroji laukia vyro, kuris jai galėtų padovanoti jaukų butą ir užtikrintų laimingesnį gyvenimą. Ilgainiui Selina palieka vyrą ir susiranda savo luomo meilužį Anatolį. Dezirė užmezga santykius su Ogiustu, bet jų meilė atšąla ir jie išsiskiria. Tuo autorius lyg ir nori parodyti, kad abi seserys yra lygios ir būtų neprotinga atiduoti pirmenybę kuriai nors iš jų. Kaip taikliai pažymi šio rašytojo kūrybos tyrinėtoja Sylvie Thorel-Cailleteau, „Huysmanso pasakojimai skirti žmonėms ir įvykiams, kurie ligi tol neegzistavo literatūroje dėl savo „menkumo"[2].

1880 m. E. Zola su savo mokiniais išleidžia novelių rinkinį *Medano vakarai* (*Soirées de Médan*), kur šalia labiausiai išgarsėsiančios G. de Maupassant'o *Pampuškos* (*Boule de suif*) randame ir J.-K. Huysmanso novelę *Su kuprine* (*Sac au dos*), kuri, deja, nesulaukė pasisekimo. Netrukus Briuselyje J.-K. Huysmansas savo lėšomis išleidžia nepaprastai puošnų eilėraščių proza rinkinį *Paryžiaus eskizai* (*Croquis parisiens*), kuriame aprašo įvairias Paryžiaus vietoves, peizažus, aptaria viengungio vargus ir džiaugsmus.

1881 m. pasirodo dar vienas jo romanas – *Šeimoje* (*En ménage*), skirtas meilužei siuvėjai Annai Meunier. Jame, kaip ir ankstesniame romane, supriešinami du personažai menininkai: Andrė Žajanas, kuris pasirenka vedybas, ir Siprienas Tibajis, kuris gyvena viengungio gyvenimą. Kad ir kaip neigė autorius, pagrindinės romano temos buvo susijusios su jo asmeniniu gyvenimu: čia ir viengungystės problema, ir nepavykusių vedybų rūpesčiai, ir senbernio vargai, ir panieka moteriai, bet kartu ir potraukis prie jos, ir „sijono krizės", ir vienatvė, nuspalvinta A. Schopenhauerio filosofija. Romane vaizduojamas išties niaurus, monotoniškas gyvenimas. Andrė Žajanas, užklupęs žmoną Bertą

[2] *Sylvie Thorel-Cailleteau.* Préface //Joris-Karl Huysmans. Romans I. – Paris, Robert Laffont, 2005. – P. XXXII.

su meilužiu, laikinai apsistoja pas Siprieną. Vėliau susiranda savo pirmąją meilužę Žaną, bet ji netrukus išvažiuoja į Londoną, ir Andrė vėl ima nuobodžiauti. Viengungiškas gyvenimas leidžia jam kurti, tačiau jis nepajėgia išvengti kančių, kurias J.-K. Huysmansas įvardija kaip „sijono krizę". Tuo tarpu veda Siprienas ir kartais pasikviečia Andrė pietų, nors tie pietūs praeina gan nuobodžiai. Vėliau Andrė susitaiko su Berta ir draugai matosi retai. Ir Siprienas, ir Andrė nepatenkinti gyvenimu, nes, anot rašytojo, žmogų nuolat drasko du dalykai: dvasinis alkis, kuris jį verčia kurti, ir seksualinis alkis, kuris jam neduoda ramybės. Ir iš esmės viengungio gyvenimas prilygsta šeimyniniam. Beje, pats autorius tą romaną vadino „nihilizmo giesme".

1882 m. vėl Briuselyje išeina romanas *Pasroviui* (*À vau-l'eau*), paties autoriaus nuomone, greičiau novelė. Iš pradžių rašytojas ketina savo kūrinį pavadinti *Ponas Folantenas*, tačiau E. Zola jam pataria paieškoti abstraktesnės antraštės. Šiuo kūriniu J.-K. Huysmansas lyg ir atsisveikina su natūralizmu (nors tai srovei jis veikiau priklausė tik kaip gyvenimo kasdienybės vaizduotojas, skirtingai nei E. Zola ar broliai Goncourt'ai, pabrėžę paveldimumo ar instinkto galią) ir žengia dekadentizmo link. Ne viena J.-K. Huysmanso tema siejasi su romantizmu, François René Chateaubriand'u ir Charles'iu Baudelaire'u. Neatsitiktinai rašytojo kūrybos tyrinėtojas Robert'as Koppas teigia, kad „Huysmansas yra tipiškiausias amžiaus ligos, splino, melancholijos autorius"[3]. Folanteno gyvenimo tuštuma, būdinga ir kitiems jo knygų veikėjams: Andrė, Siprienui, Dezesentui, atspindi jo kūrybos pesimizmą ir nihilizmą. Folantenu vėliau paseks XX a. prancūzų literatūros herojai: Georges'o Duhamelio Salavenas iš *Salaveno gyvenimo ir nuotykių* ir Jeano-Paulio Sartre'o Rokantenas iš *Šleikštulio*.

Žanas Folantenas praranda ramybę, nes turi tenkintis skurdžiu butu ir nuobodžiu darbu. Bet greit susitaiko su skurdu ir vienatve, nors kartais ir pasvajoja apie vedybinio gyvenimo privalumus. Vis labiau pasiduodamas melancholijai, dar bando kažką keisti, tačiau nei naujo pažįstamo pasiūlytas pietų stalas, nei operos spektaklis jo nepaguodžia. Nedžiugina nė svajonės

[3] *Robert Kopp*. Introduction // Joris-Karl Huysmans. Romans I. – Paris, Robert Laffont, 2005. – P. 481.

apie pensiją ar susitikimai su bjauria prostitute. Galų gale jis padaro išvadą, kad maištauti beprasmiška ir geriausia leistis pasroviui.

Galima sakyti, šis romanas apibendrina rašytojo pirmąjį kūrybos etapą. Iš tikrųjų *Pasroviui* yra knyga apie nieką, knyga, kurios veikėjas išreiškia vien tik pasišlykštėjimą savo gyvenimu. Aprašydamas tuometinį pasaulį, J.-K. Huysmansas vadovaujasi natūralizmu. Tačiau jo natūralizmas ne tiek akcentuoja paveldimumo dėsnius, kiek daiktų fatališkumą. Tie daiktai, kurie supa jo veikėjus kasdieniame gyvenime (prastas maistas, šlykštūs restoranai, niūrios miesto gatvės ir t. t.), įgyja lyg ir savarankišką vertę. Parodydamas daiktų neišvengiamumą, J.-K. Huysmansas su savotiška ironija žvelgia į E. Zola natūralizmą, kur veikėjai paklūsta paveldimumo dėsniui. Iš tokios niūrios kasdienybės Folanteno negali išvaduoti net menas ir meilė. Meilė čia suvokiama tik kaip vienintelė alternatyva: vedybos arba prostitucija. Šiuo požiūriu Folantenas visiškai nusivilia, nes nesiryždamas vesti tenkinasi prostitutės paslaugomis, kuriomis pats bjaurisi. Šiaip ar taip, šiame kūrinyje jau galima įžvelgti svarbiausio rašytojo romano *Atvirkščiai* užuomazgas.

1883 m. rašytojas išleidžia kritikos straipsnių rinkinį *Šiuolaikinis menas* (*L'Art moderne*) apie naująją – impresionistų ir simbolistų – tapybą, ypač daug dėmesio skirdamas Gustave'o Moreau, Odilono Redono kūrybai.

1884 m. J.-K. Huysmansas – jo paties prisipažinimu, nesąmoningai – su romanu *Atvirkščiai* pasuka kitokios – dekadentizmo – literatūros keliu, tuo sukeldamas E. Zola pasipiktinimą, nors tokie rašytojai kaip Jules'is-Amédée Barbey d'Aurevilly ir Léonas Bloy entuziastingai sveikina šį kūrinį.

1887 m. pasirodo romanas *Uoste* (*En rade*) ir novelė *Dilema* (*Un dilemme*). Romane aprašoma vienos poros – Žako ir Luizos Marlių – istorija. Susidūrę su problemomis mieste, jie atsiduria kaime. Kitaip tariant, jų šeima suranda savo „uostą“, tačiau šis „uostas“ apgaulingas, nes ir čia pora neturi ramybės. Pasirinkta tema leidžia autoriui atskleisti ne tik užmiesčio peizažų grožį, bet ir kaimo gyvenimo įvykius: rugiapjūtę, veršio gimimą, karvės kergimą, kurie pateikiami stambiu planu. Vis dėlto į šiuos savo atvirumu bauginančius vaizdus įterpiami ir trys Žako sapnai, kurie užmena nemažai mįslių ne tik pačiam veikėjui, bet ir skaitytojui. Tačiau tie sapnai nėra pranašiški, jie greičiau pasąmonės apraiškos: Žakas apsėstas seksualine prasme, jis domisi

moters lytinėmis paslaptimis ir sykiu apmąsto egzistencines problemas, aiškinasi liūdesio ir nervų ligų priežastis. Tai romanas ne tik apie kaimą, į jį galima žiūrėti ir kaip į tam tikros ligos – neurozės – istoriją. Nors liga romane ištinka tik Luizą, tačiau ji išplinta visur pačia plačiausia reikšme, persiduoda aplinkai, Žakui, katinui. Regis, nuo jos apsaugoti vien valstiečiai. Tą ligą autorius aprašinėja su visais klinikiniais požymiais, kuriuos galėjo įžvelgti stebėdamas savo meilužės A. Meunier elgesį. Kadangi Luizos liga pažeidžia jos gimdą, Žakas negali patirti seksualinių malonumų. Tuo ir paaiškinami jo trys sapnai. Be to, Žakas vaizduojamas daugiau kaip kabinetinis žmogus, vienišius, diletantas, jis nėra tikras menininkas, o gal menininkas, tik laikinai užmiršęs kūrybą, kitais žodžiais tariant, apsistojęs „uoste“. Šis mįslingas ir sudėtingas (žanro požiūriu įvardytas kaip klinikinis, poetinis, onirinis) romanas rodė, kad rašytojas jau suka kita kryptimi – tolyn nuo natūralizmo.

1889 m. J.-K. Huysmansas išspausdina straipsnių rinkinį apie meną ir architektūrą *Kai kas* (*Certains*) ir susipažįsta su rašytoju Remy de Gourmont'u bei jo meiluže Berthe'a Courrière, kuri užsiiminėjo okultizmu.

Ėmęs domėtis juodąja magija, sužino apie buvusį dvasininką, satanizmo sektos vadovą Boullaną ir važiuoja į Lioną su juo susipažinti. Šią patirtį J.-K. Huysmansas aprašo 1891 m. išėjusiame romane *Apačioje* (*Là-bas*). Šiuo kūriniu autorius pradeda keturių romanų ciklą, kurio pagrindinis veikėjas Diurtalis patiria permainingą evoliuciją, atvesiančią J.-K. Huysmansą prie katalikybės. Mintį parašyti šį romaną jam davė Kaselio mieste Vokietijoje pamatytas M. Grünewaldo paveikslas *Nukryžiavimas* ir jo susidomėjimas okultiniais mokslais. Po šio romano E. Zola išsyk nutraukė ryšius su J.-K. Huysmansu.

Romane *Apačioje* pasakojama, kaip nusivylęs rašytojas Diurtalis ima rašyti XV a. maršalo Gilles'io de Retz, Jeanne'os d'Arc bendražygio, biografiją. Maršalas, davęs pradžią karaliaus Mėlynbarzdžio įvaizdžiui, užsiiminėjo alchemija ir juodąja magija. Diurtalis pasitiki tik gydytoju Dezermì, su kuriuo drauge lankosi pas sutuoktinius Karė. Kadangi šios šeimos vyras yra Šv. Sulpicijaus bažnyčios varpininkas, jie kalbasi apie krikščionybės simboliką ir mistiką. Vieno apsilankymo metu Diurtalis susitinka astrologą Ževenžė ir iš jo sužino apie kanauninką Dokrą. Meilužės padedamas, jis gauna

progą dalyvauti kanauninko Dokro laikomose juodosiose mišiose, tačiau pasipiktina ten susidūręs su isterija ir nepadorumu. Romanas baigiasi vakariene pas Karė, kur visi svarsto, ar jų epocha gebės išvengti puvimo.

Romanas *Apačioje* – negailestinga modernizmo kritika. Jo veikėjas Diurtalis pasisako tiek prieš natūralizmą, tiek prieš pozityvizmą ir teigia, kad išvaduoti XIX amžių iš aklavietės gali tik viduramžių „antgamtinis realizmas".

Nors romanas sulaukia nemažo pasisekimo tarp skaitytojų, jo autorių užsipuola L. Bloy, šiame kūrinyje neradęs nieko nuoširdaus. Tačiau J.-K. Huysmansą aplanko Paulis Valéry, André Gide'as. O B. Courrière jį supažindina su kunigu Arthuru Mugnier, ir šis tampa jo dvasios vadovu.

1892 m. rašytojas aplanko Inji Dievo Motinos trapistų vienuolyną, paskui važiuoja į Lioną pas kunigą Boullaną. Grįžęs į Paryžių, prašo Šv. Sulpicijaus bažnyčios vikarą kunigą Ferret tapti jo dvasios vadovu.

1893 m. rašytojo gyvenime atsitinka reikšmingas įvykis: už dvidešimt septynerių metų valdininko darbą jis paskelbiamas Garbės legiono ordino riteriu.

1894 m. J.-K. Huysmansas susipažįsta su Ligiužė benediktinų vienuolyno abatu Jeanu-Antoine'u-Martialiu Besse'u, norinčiu prikelti iš griuvėsių naujam gyvenimui Šv. Vandrilio abatiją, kur galėtų susitikti ir bendrauti menininkai krikščionys.

Romane *Kelyje* (*En route*, 1895) pasakojama rašytojo Diurtalio atsivertimo istorija. Kunigui Grevezenui jis skundžiasi, kaip jam sunku atsispirti kūniškiems geiduliams, kurie jį apninka net pačiomis švenčiausiomis akimirkomis. Kunigas jam pasiūlo apsigyventi trapistų vienuolyne. Gyvenimas vienuolyne suteikia Diurtaliui jėgų. Jis praleidžia sunkią naktį, kankinamas nepadorių sapnų, bet po išpažinties patiria palengvėjimą. Dar kiek pratęsia savo viešnagę vienuolyne, bet suvokia, kad grįžti į Paryžių jam bus tik dar sunkiau.

Tai buvo nelyginant teologinis romanas, atskleidęs paties rašytojo vidinę dramą.

1897 m. miršta rašytojo nuodėmklausys ir bičiulis kunigas Ferret. J.-K. Huysmansas išvyksta į Belgiją ir Olandiją rinkti medžiagos apie palaimintąją Liudiviną. O 1898 m. išleidžia romaną *Katedra* (*La Cathédrale*), kurį skiria kunigui Ferret.

Šiame romane pagrindinis veikėjas Diurtalis gyvena Šartre, kur gėrisi Dievo Motinos katedra. Jis čia atvyko paskui savo nuodėmklausį Ževrezeną, kuris nori jam padėti įveikti dvasinę krizę. Ževrezeną lydi jaunas kunigas Plombas. Patekęs į Šartrą, Diurtalis dar labiau jaučia dvasios alkį. Su kunigu Plombu jis dažnai kalbasi apie katedros architektūrą. Diurtalio straipsnis, kurį jis rašo apie dailininką Fra Angelico, negali užpildyti jo vidinės tuštumos. Jis vis dažniau susimąsto apie naują žingsnį – atiduoti visas savo santaupas vienuolynui ir tapti oblatu. Tačiau dar abejoja, lankosi Šartro apylinkėse, studijuoja krikščionybės simboliką, šiek tiek atitolindamas lemtingąją akimirką. Galiausiai apsisprendžia ir drauge su kunigu Plombu iškeliauja į Solemo vienuolyną.

Kiekvieną dvasinės krizės etapą Diurtalis sieja su tam tikrais apmąstymais apie simbolius, kuriuos naudojo krikščionybės mistikai. Jis pradeda nuo apmąstymų apie architektūros simboliką, ir nenuostabu, kad Šartro katedra tampa ne tik romano centru, bet ir vieta, kur taikomos įvairios simbolių teorijos. Ypatingą dėmesį Diurtalis skiria katedros statuloms ir atiduoda pirmenybę romaniniam ir primityviajam stiliams, po kurių, jo nuomone, ėmė reikštis meno nuosmukis. Diurtalis, paklusdamas intelektui, negali visiškai atsiduoti Dievui, ir jam vieninteliu prieglobsčiu tampa katedra. Atsidūręs Švč. Mergelės Marijos skulptūros akivaizdoje, jis patiria visišką palaimą.

Katedra – tai jau katalikiškos pakraipos romanas, kuriuo rašytojas įprasmina ir savo gyvenimo pasirinkimą. Išėjęs į pensiją, jis apsigyvena iš pradžių Solemo, paskui Sen Moro de Glanfejo, dar vėliau Ligiužė vienuolynuose. O šalia pastarojo vienuolyno ima statydintis namą, kuriame įsikuria 1899 m. Po metų J.-K. Huysmansas tampa Ligiužė Šv. Martyno vienuolyno oblatu, tai yra pasauliečiu, kuris, paaukojęs savo turtus vienuolynui, pažada laikytis jo regulos, tačiau neduoda vienuolio įžadų ir išsaugo pasauliečio drabužius. Jis taip pat išrenkamas pirmuoju Goncourt'ų akademijos prezidentu ir vadovauja jos pirmajam posėdžiui.

Kadangi Prancūzijoje Bažnyčia buvo atskirta nuo valstybės, vienuoliai turėjo palikti Ligiužė vienuolyną ir J.-K. Huysmansas 1901 m. taip pat grįžta į Paryžių, įsikuria benediktinų vienuolyno priestate ir netrukus išleidžia knygą *Šventoji Liudivina iš Šidamo* (*Sainte Lydwine de Schiedam*).

1903 m. pasirodo jo romanas *Oblatas* (*L'Oblat*), kurį rašydamas autorius rėmėsi savo patirtimi Ligiužė vienuolyne.

Neseniai atsivertęs pagrindinis veikėjas Diurtalis apsistoja Soleme ir ten ketina tapti oblatu. Naujas įstatymas dėl Bažnyčios kelia nerimą vienuoliams ir tikintiesiems. Kol Diurtalis rengiasi svarbiam gyvenimo įvykiui, vienuoliai palieka vienuolyną. Diurtalis irgi rengiasi grįžti į Paryžių.

Šis romanas, pratęsiantis atsivertimo temą, yra mažiausiai psichologiškai motyvuotas. Veikėjo abejonės dėl atsivertimo visiškai išsisklaido, ir prieš skaitytojo akis pasipila virtinė pasakojimų apie religines šventes vienuolyne, apie vienuolių gyvenimo sąlygas.

1905 m. pasirodo rašytojo straipsnių rinkinys *Trys dailininkai primityvistai* (*Trois primitifs*), po metų dar viena jo knyga *Lurdo minios* (*Foules de Lourdes*). Jis pakeliamas Garbės ordino karininku.

1907 m. gegužės 12 d. J.-K. Huysmansas miršta Paryžiuje.

* * *

Savo pirmaisiais kūriniais pritapęs prie natūralizmo, J.-K. Huysmansas knygoje *Atvirkščiai* pasuka nauju keliu, nė nenujausdamas, kad kuria visiškai kitokio tipo romaną, kuris vėliau bus įvardytas kaip dekadentizmo biblija: „Nejučiomis stengiausi ištrūkti iš aklavietės, kurioje dusau, bet neturėjau jokio apibrėžto plano, ir romanas „Atvirkščiai", it gaivaus vėjo gūsis išvadavęs mane iš literatūros be išeities, yra visiškai nesąmoningas veikalas, vaizduotės nuaustas be išankstinių idėjų, be ateičiai laikytų ketinimų, lyg nei šio, nei iš to." Kitaip tariant, rašytojas pajuto laiko dvasią ir ją išreiškė naujo tipo romanu.

Nors romanas *Atvirkščiai* ir buvo sumanytas kaip antinatūralistinis, rašytojas visiškai neatsisako natūralizmo metodo ir knygos pradžioje daug dėmesio skiria pagrindinio veikėjo Žano Floresà Dezesento fizinei būklei, ją siedamas su jo genealogija, atseit nulėmusia jaunuolio išsigimimą. Autoriui Dezesentas – savo giminės, o sykiu ir kartos, netgi epochos išsigimimo liudytojas. Bet tuo sąsajos su natūralizmu ir baigiasi, nes romano siužetas ir kompozicija jau būdingi kitai literatūros srovei – dekadentizmui.

Dekadanso, arba nuosmukio, sąvoka dažniausiai vartojama istorijos filosofijoje, anot kurios, civilizacijos atsiranda, vystosi ir išnyksta, kaip savo veikalu *Samprotavimai apie romėnų didybės ir nuosmukio priežastis* (*Considérations sur les causes de la grandeur et la décadence des Romains*, 1734) teigė prancūzų rašytojas Charles'is Louis de Secondat Montesquieu. Politiniu požiūriu dekadansas gali reikšti ir tam tikros hegemonijos žlugimą. Prancūzų literatas Désiré Nisard'as savo knygoje *Nuosmukio laikotarpio romėnų poetų papročių ir kritikos tyrinėjimai* (*Études de moeurs et de critique sur les poètes latins de la décadence*, 1834) aiškina, kad Lukrecijaus, Vergilijaus ar Horacijaus kūriniai yra neprilygstami, nes dabartiniai rašytojai praranda susidomėjimą gyvais žmonėmis ir daug dėmesio skiria aprašymams ar savo erudicijos demonstravimui. Pastaruosius bruožus jis ir sieja su nuosmukiu. Ch. Baudelaire'as dekadansą vertina teigiamai, nes, jo manymu, kultūros agonija padeda geriau suvokti pasaulį ir menininkas geba tą suvokimą perteikti savo kalba. XIX a. pabaigoje nuosmukio sąvoką vartojo ir vokiečių filosofas F. Nietszche. Šiaip dekadansas yra susijęs su tradicinių vertybių naujoviška interpretacija ir gali įgyti tiek teigiamą, tiek neigiamą prasmę.

Dekadentizmas kaip Vakarų Europos kultūros tendencija ėmė reikštis XIX a. pabaigoje ir radosi visų pirma kaip opozicija pozityvizmui ir natūralizmui. Dažniausiai dekadentai tradicinių vertybių kaitą tapatino su Europos kultūros žlugimu. Dekadentizmas pasižymėjo nusivylimo nuotaikomis, jam buvo nesvetima erotika, misticizmas, mirties poetizavimas, jo atstovai skyrė menui elitinę vertę, aukštino kūrėjo asmenybę, skelbė grynojo meno idėją. Dekadentizmo ištakas, be jokios abejonės, galima sieti su romantizmu.

Pati dekadanso samprata romane *Atvirkščiai* nėra kaip nors apibrėžiama. Autorius ją išreiškia socialinių luomų nuopuoliu, liguistu menu ar nesveiku, nusilpusiu veikėjo kūnu, jungdamas istorinę viziją su estetinėmis koncepcijomis. Rašytojas pritaria tiems menininkams, kurie XIX a. pabaigą vertina kaip nuosmukio laikus. Jo nuomone, lėta lotynų kalbos degradacija, prasidėjusi IV a. pradžioje, sugriovė Romos imperiją. Ir tas kalbos irimas truko keturis šimtus metų.

Romanas *Atvirkščiai* irgi bando laužyti tam tikras, jau nusistovėjusias žanro taisykles. Kūrinio intriga grindžiama pagrindinio veikėjo neveiklumu. Dezesentas – statiškas personažas, jis tik rodo savo potraukį prie vertingų ir egzotiškų rūšių gėlių, dailininkų simbolistų darbų, lotyniškosios nuosmukio laikų literatūros. Negana to, visą romano pasakojimą nuolatos pertraukia kunigaikščio intarpai apie meną. Kartais net susidaro įspūdis, kad šis kūrinys – romanizuota esė ar įvairių žanrų (novelių, eilėraščių proza, esė) mišrainė. Tačiau romane esama ir tam tikros evoliucijos. Galime išskirti tris romano etapus: iš pradžių pateikiamas Dezesento namų aprašymas, paskui pasakojama apie veikėjo malonumus ir galiausiai regime ligos raidą.

Dekadentizmo filosofija grindžiama moralinio ar estetinio pobūdžio opozicijomis, nes visuotinai priimtos taisyklės yra tarsi apverčiamos aukštyn kojomis. Tai sako ir romano pavadinimas *Atvirkščiai*. Prisiminkime, kad estetas ir dendis Dezesentas prisipažįsta, kad jį sužavėjo šešiolikos metų vaikinas, kuris jam atrodo toks pat gundantis kaip ir mergina. Taigi atvirkščias variantas akivaizdus.

Romanas ir savo struktūra nėra vienalytis, jis tarsi sunarstytas iš atskirų, mažai susijusių tarpusavyje epizodų. Jiems autorius sąmoningai parenka neįprastų, keistų ir retai pasitaikančių objektų, kurie labiau primena baroko dvasią. Ta sujaukta romano atmosfera puikiai atspindi ir pagrindinio veikėjo sumaištį: jis nebesugeba aprėpti tikrovės, ir pasaulis iškyla prieš jį kaip nuolat trūkinėjantis darinys.

Ch. Baudelaire'as ieškojo atitikmenų tarp spalvų, garsų ir kvapų, tad ir jo gerbėjas Dezesentas domisi dalykais, kurie galėtų sužadinti jo pojūčius. Jis netgi išranda mechanizmą – „lūpinius vargonus“ su skirtingų rūšių gėrimais, ir žmogus, ragaudamas juos, gali pajusti savyje vidinę muziką.

Dar vienas ryškus dekadentų bruožas – neapykanta visuomenei, ir ne tik moraline (priešinimasis nusistovėjusiai tvarkai, taisyklėms, papročiams, grožio paieškos), bet ir fizine (laikymasis atokiai nuo žmonių, užsidarymas vienuolyne ir pan.) prasme. Kartais ta priešpriešа išreiškiama ir grynai simboliškai, kai kūrinio personažas lankosi tarp visuomenės padugnių, viešnamiuose. Tam tikra priešybė visuomenei tampa ir liga, nes ji parodo,

kad žmogus sunkiai prisitaiko prie visuomenės gyvenimo. Populiariausia XIX a. pabaigos liga tampa neurozė, kuri gali įgyti įvairių formų: depresiją, bodleriškąjį spliną ar dirglumą, susijusį su narkotikų vartojimu. Narkotikai buvo irgi maišto prieš visuomenę, prieš žmonių sumaterialėjimą forma. Narkotikai anuomet tam tikra prasme atrodė egzotika, kuri reiškė troškimą bėgti nuo visuomenės ir jos įstatymų. Norėdami perprasti dažnai neapibrėžtą to meto padėtį, apčiuopti kokias nors gaires ir perspektyvas, dekadentai neretai nukrypsta į misticizmą, pasitelkia į pagalbą okultinius mokslus. Tiesa, tos paieškos kartais padeda rašytojams rasti ramybės uostą religijoje. Apie tai liudija tiek J.-K. Huysmanso, tiek Paulio Verlaine'o pavyzdys.

Kaip prisipažįsta pats autorius pratarmėje, parašytoje po dvidešimties metų, kurdamas *Atvirkščiai* jis norėjo, kad tai būtų naujoviškas romanas: „Tuo laikotarpiu man ypač knietėjo atsisakyti tradicinės intrigos, netgi aistros, moters, sutelkti šviesos pluoštą į vieną personažą, žūtbūt sukurti ką nors naujo." Jau pirmajame skyriuje „apgyvendindamas" savo veikėją Fontenė o Roze, rašytojas atsisako bet kokios galimybės užmegzti intrigą. Užtat *Atvirkščiai* ir galima pavadinti romanu, kuriame nieko nevyksta. Autorius tiktai inventorizuoja menines vertybes ir prisiminimus, kuriais apie save primena išorinis pasaulis. Kūrinys iškyla prieš skaitytojo akis kaip kaleidoskopas, kur susipina regos, uoslės ir klausos pojūčiai, meno kūriniai (literatūra, dailė, muzika), proto vaizdiniai, susiję su sapnais ar haliucinacijomis. Šešiolika romano skyrių jungia pagrindinis ir vienintelis veikėjas – Dezesentas, o tie atskiri skyriai suteikia peno jo eseistiniams apmąstymams, tuo labiau kad jie skirti įvairioms temoms. Eseistiniu mąstymu ir išsiskiria XIX a. pabaigos diletantiškas estetas, kuris neretai tampa rafinuoto mažmožių, retų ir rinktinių daiktų muziejaus savininku. Mažmožis, kuris glosto jo šeimininko žvilgsnį ir savimeilę, tampa amžiaus pabaigos estetiniu ženklu. Romano struktūra plėtojama dviem kryptimis: viena mums rodo, kuo grindžia savo pasirinkimą įvairiose meno srityse personažas, kita apibūdina jo skonį, jo pomėgius apskritai. Tačiau visais atvejais Dezesentas siekia, kad jo pasirinkimas ar polinkis nepritaptų prie

nusistovėjusios nuomonės, jis nori pasielgti „atvirkščiai" priimtoms taisyklėms. Kitaip tariant, „ši Mefistofelio pergalė prieš Faustą labiausiai žavi Dezesentą ir labiausiai neramina Huysmansą"[4].

Rinkdamasis literatūros kūrinius, Dezesentas vadovaujasi tokiais kriterijais kaip išraiškingumas ir kalbos įmantrumas. Jo žvilgsnis pirmiausia nukrypsta į antikos laikų literatūrą, tačiau iš jos jis pasirenka nuosmukio laikotarpio romėnų rašytojus Petronijų ir Apulėjų, aukštindamas juos už drąsų ir raiškų stilių ir nustumdamas į šalį Vergilijų, Horacijų ir Ciceroną. Perėjęs prie šiuolaikinės literatūros, Dezesentas atkreipia dėmesį į tokius autorius kaip Ch. Baudelaire'as, nes „jis atskleidė dvasios, įžengusios į pajautų rudenį, liguistą psichologiją", į Barbey d'Aurevilly, kuris jį sužavėjo mistiniu sadizmu, ir į Stéphane'ą Mallarmé, gebėjusį išaukštinti dekadentinį stilių. Aptardamas šių autorių kūrybą, J.-K. Huysmansas akcentuoja šiuolaikinę neurozę, misticizmo pagundą ir nuosmukį išgyvenančią kalbą. Nepaliekama nuošalyje ir religinė literatūra, tačiau Dezesentas ją puola už nepastovumą, darydamas išimtį tik XIX a. vienuoliui ir pamokslininkui Lacordaire'ui, nes gėrisi jo gyvu ir jausmingu stiliumi.

Kalbėdamas apie tapybą, Dezesentas žavisi tais dailininkais, kurie vadovaujasi liguista ir patologiška estetika, sukeliančia žmogui įkyrių minčių ir baimių. Čia į jo akiratį patenka dailininkai simbolistai G. Moreau, O. Redonas. Muzikos srityje Dezesentas gėrisi Richardo Wagnerio, Roberto Schumanno ir Franzo Schuberto kūriniais, kuriuose jis jaučia ne tik rimtį, bet ir isteriją.

Žmogaus pojūčiai yra antra kryptis, kuria plėtojamas romanas. Čia personažas pagrindinį dėmesį skiria tokiems pojūčiams kaip rega, klausa, uoslė ir skonis. Neatsitiktinai ir jo estetinė teorija grindžiama šiais pojūčiais (galima netgi kalbėti apie jų sinesteziją) ir išmone. Net ir romano pasakotojas pripažįsta, kad „išmonė atrodė Dezesentui esąs išskirtinis žmogaus genialumo požymis". Remdamasis savo susikurta teorija, Dezesentas renkasi spalvas, kad jos atitiktų jo sielos būsenas. Išmonės netrūksta ir ypač iškalbingame

[4] *M. Fumaroli.* Préface // J.-K. Huysmans. À rebours. – Paris, 1994. – P. 49.

gėlių epizode, kur gėlės sukelia pačias netikėčiausias asociacijas su ligų sužalotais kūnais („...dauguma jų, tarytum sugraužtos sifilio ir raupų, tiesė blyškias galūnes, išrašytas rozeolėmis, dedervinės raštais; kitos buvo ryškiai rausvos kaip randėjančios žaizdos arba rudos kaip ką tik užsitraukę šašai") ar atgrasių spalvų ir formų lytiniais organais („...jis... išvydo, kaip po aukštai pakeltomis šlaunimis skleidžiasi nuožmaus lizdūno žiedas, atverdamas kraujuojančias gelmes tarp daugybės aštrių kardų"). Čia galima įžvelgti du pagrindinius dekadentizmo požymius – mėgavimąsi iškrypimu ir žavėjimąsi erotiškumu.

„Lūpinių vargonų" ir kvepalų gaminimo epizodai atskleidžia sinestezijos galimybę, kai atsiranda keli pojūčiai, nors dirginamas tik vieno iš jų organas. Dezesento sukurtuose „lūpiniuose vargonuose" kiekviena nata atitinka tam tikrą gėrimą, tad melodija gali tapti išradingiausiu kokteiliu, o kiekvienas kvapas priverčia išvysti vaizduotėje miestus ar nepakartojamus gamtos peizažus.

Toje pojūčių sekoje trūksta tik lytėjimo, bet tai aiškintina tuo, kad Dezesentas neturi kūno („...kunigaikštis Žanas, skriauznas trisdešimtmetis jaunuolis, anemiškas ir nervingas, įdubusių skruostų, šaltų ir melsvų it plienas akių, plačiašnervės, nors ir tiesios nosies, kaulėtų, liesų rankų..."), mes regime tik jo kūno kontūrus, nes patį kūną visiškai pasiglemžė neurozė. Tokia buvo autoriaus išeities pozicija. Kaip teigia J.-K. Huysmanso kūrybos tyrinėtojas D. Grojnowskis, „romanas pateikia portretą, kuris, šnekant retorikos terminais, priklauso nuo *etopėjos* (papročių, charakterio, talento ar trūkumų aprašymo), o ne nuo *prozografijos* (išvaizdos, kūno, fizinių savybių aprašymo)"[5]. Užtat ir pats romanas *Atvirkščiai* labiau tampa pagrindinio veikėjo neurozės ir jos priežasčių aiškinimusi.

Žanas Floresà Dezesentas paeina iš labai garsios ir kilmingos giminės, kurią pamažu nualino tarpusavio santuokos. Jis – paskutinė jos atžala. Jo būdas atitinka mokslinę asmenybės sampratą, kurią XIX a. pabaigoje plėtojo psichologas T. Ribot, teigęs, kad žmogus paveldi ne tik fizinius bruožus, bet ir proto veiklos formas. Kaip personažas, Dezesentas patvir-

[5] *D. Grojnowski. À rebours* de J.-K. Huysmans. – Paris, 1996. – P. 39–40.

tina E. Zola *Eksperimentiniame romane* išdėstytą teiginį, kad žmogus yra „gyvuliškas mechanizmas, kurio veiklą lemia paveldimumas ir aplinka“[6]. J.-K. Huysmansas neatsitiktinai deda tiek daug pastangų, kad parodytų, kaip nyksta aristokratijos atstovas, kankinamas skrofuliozės, karštligės ir neuralgijos. Bet didžiausia jo rykštė – neurozė. Autorius vaizduoja, kaip ši liga ima reikštis, vėliau apmalšta, paskui prasiveržia uoslės haliucinacijomis, įstumia Dezesentą į visišką prostraciją, o galiausiai priverčia palikti savo būstą.

Būdamas jaunas, Dezesentas garsėjo kaip dendis. Į tuos laikus jis grįžta savo prisiminimais. Anuomet jis išsiskyrė iš kitų tuo, kad nešiojo balto aksomo kostiumus ir auksu siuvinėtas liemenes, ir tuo, kad surengė gedulingus pietus juodai papuoštoje salėje „laikinai mirusiam vyriškumui paminėti“. Įsikūręs nuošalioje vietoje, jis nebeturi žiūrovų, kurie piktinosi jo ekstravagantiškais nuotykiais. Nuo šiol jis domisi tik savimi, panašėdamas į Narcizą. Bet lieka ištikimas dendžio mąstysenai, kai prašo jam padirbdinti kokio nors daikto vienintelį egzempliorių ar mėgaujasi meno kūriniais, kurie nedomina eilinio mirtingojo. Tačiau dendizmo viršūnė – būti nepriklausomam nuo publikos. Dezesento neurozė ir dendizmas žadina jo jautrumą, būdingą estetui. Jis atsiriboja ne tik nuo buržua, bet ir nuo žmonių, kurių gera sveikata mažina jautrumą. Kitaip tariant, tik būdamas aristokratas ir neurotikas jis įgyja jautrią menininko sielą.

Jausdamas pasišlykštėjimą menkų siekių visuomene, skendinčia prabangoje, Dezesentas jai priešina savo rafinuotumą. Bet kad ir kaip stengiasi įgyvendinti savo troškimus, jaučia tik nuobodulį, amžiną nepasitenkinimą ir begalinį pesimizmą. Iš tokios padėties tėra tik vienas kelias – tikėjimas. Ta mintis dingteli Dezesentui romano pirmoje pusėje ir vėl atgyja romano pabaigoje. Išties romanas *Atvirkščiai* veda J.-K. Huysmansą katalikybės link. Beje, tokį kelią jam numatė rašytojas Barbey d'Aurevilly, recenzuodamas jo romaną: „Po tokios knygos autoriui belieka pasirinkti arba pistoleto vamzdį, arba kryžiaus papėdę.“ Žinodami tolesnį J.-K. Huysmanso kelią, mes žinome ir jo pasirinkimą. Tik lieka neaišku, ką pasirinks Dezesentas.

[6] *E. Zola.* Le Roman expérimental. – Paris, 1971. – P. 78.

Kunigaikštis Dezesentas turi ir savo prototipą – grafą Robert'ą de Montesquiou, iš kurio perėmė ne tik homoseksualumą, bet ir mintį papuošti brangakmeniais vėžlio šarvus. Vėliau šis grafas dar porą sykių taps prototipu – Jeano Lorraino romane *Ponas Fokasas* (*Monsieur Phocas*, 1901), kur įkūnys pagrindinį veikėją, ir Marcelio Prousto septynių tomų cikle *Prarasto laiko beieškant* (*À la recherche du temps perdu*, 1913–1927), kur jį skaitytojai atpažins kaip baroną Šarliusą.

Romanas *Atvirkščiai* nebuvo sutiktas išskėstomis rankomis. Jis turėjo savo skaitytojų, bet jo tiražas augo lėtai. Pirmasis šios knygos vertę pajutęs O. Wilde'as ne tik pavadino ją nuodinga, bet ir gebėjo savitai interpretuoti romane *Doriano Grėjaus portretas*. Po septyniolikos metų, 1901 m., bendras knygos *Atvirkščiai* tiražas tesiekė dešimt tūkstančių egzempliorių. Ir nors 1970 m. buvo išleistas populiarioje kišeninio formato serijoje, šis romanas daugiau skaitomas išprususių skaitytojų. Prancūzų literatūros istorijoje jis išlieka kaip ryškiausias dekadentizmo literatūros pavyzdys.

Lietuvių kalba J.-K. Huysmanso romanas *Atvirkščiai* leidžiamas pirmą sykį.

Vytautas Bikulčius

PAAIŠKINIMAI

PRATARMĖ, PARAŠYTA PO DVIDEŠIMTIES METŲ

1 *Reisbrukas Nuostabusis* (*Jan Ruysbroek*, 1293–1381) – flamandų mistikas, pramintas Nuostabiuoju *(Admirabilis)*, augustijonas, palaimintasis.

2 *...tapusiame daug geresniu natūralizmo pavyzdžiu negu „Spąstai"... „Medano vakarų" dalyviams...* – *„Spąstai" (L'Assomoir)* – Emile'io Zola romanas, parašytas 1877 m. *„Medano vakarai" (Les Soirées de Médan)* – 1880 m. išleista apsakymų knyga, sudaryta iš E. Zola suburtų rašytojų kūrinių. Ši grupė rinkdavosi E. Zola sodyboje Medane šalia Paryžiaus. „Medano vakarai" tapo natūralizmo manifestu.

3 *Ernest Hello* (1828–1885) – prancūzų rašytojas katalikas, filosofas ir eseistas, to meto scientizmui atsverti siūlęs mistikų patirtį. Parašė knygą „Žmogus" *(L'Homme)*, išvertė didžiųjų mistikų, kaip antai Reisbruko Nuostabiojo ir Angelės Folinjietės, kūrinių.

4 *...apsakymo „Pasroviui" atitikmuo...* – *„Pasroviui" (A vau-l'eau)* – Huysmanso apsakymas, išspausdintas Briuselyje 1882 m. Pagrindinis apsakymo veikėjas – Žanas Folantenas, vienišas žmogus, neturintis vilties pakeisti savo tuščio gyvenimo.

5 Citata iš: Tomas Kempietis. *Kristaus sekimas.* Kudirkos Naumiestis: Ardor, 1994. I, 22, p. 60. Vertė O. Labanauskaitė.

[6] *...Marono ir Avinžirnio lotynų kalbos...– Maronas* – Vergilijaus prievardis. *Avinžirnis* – Cicerono vardas, tikriau, pravardė, perimta iš protėvio, turėjusio karpą ant nosies: *cicer* (lot.) – avinžirnis.

[7] *Diurtalis* – J.-K. Huysmanso romanų „Apačioje" *(Là-bas)*, „Kelyje" *(En route)*, „Katedra" *(La Cathédrale)* ir „Oblatas" *(L'Oblat)* veikėjas.

[8] *Gustave'o Moreau tapyba, Luykeno graviūros, Bresdino ir Redono litografijos...* – *Gustave Moreau* (1826–1989) – prancūzų dailininkas simbolistas, sėmęsis temų iš Biblijos ir antikos, siurrealizmo pradininkas. *Jan Luyken* (1649–1712) – Nyderlandų raižytojas, iliustruotojas, poetas. Iliustravo, be kita ko, reformatų martirologijai skirtus veikalus. *Rodolphe Bresdin* (1822–1885) – prancūzų grafikas, kūręs mistinės, makabriškos nuotaikos ofortus ir litografijas – peizažus ir Biblijos scenas. *Odilon Redon* (1840–1916) – R. Bresdino įtaką patyręs prancūzų grafikas ir tapytojas, laikomas siurrealistų pirmtaku.

[9] *...šventuoju smilkalu, kurį mini Biblija ir kuriuo... smilkoma po varpų taurėmis juos krikštijant...* – *Šventasis smilkalas* – žr. *Išėjimo knyga*, 30, 34–38. Romane pateikta lotyniška graikiško žodžio forma – *Thymiama*. Varpai senovėje išties buvo krikštijami, jiems net buvo parenkami krikštatėviai.

[10] *...kad Nettement'o kritika yra kvaila, o ponia Augustus Craven ir panelė Eugénie de Guérin... bergždinės.* – *Alfred Nettement* (1805–1869) – literatūros kritikas, radikalus katalikas ir rojalistas, 1864 m. parašęs esė „Šiuolaikinis romanas, jo bėdos, įvairūs aspektai, įtaka" *(Le Roman contemporain, ses vicissitudes, ses divers aspects, son influence)*. *Augustus Craven* (1808–1891) – „Pasakojimo apie vieną seserį" *(Récit d'une sœur)*, romanų „Eliana" *(Éliane)* ir „Fleranža" *(Fleurange)* autorė. *Eugénie de Guérin* (1805–1848) – rašytoja krikščionė, susirašinėjusi su savo broliu poetu Maurice'u Guérinu, persiėmusiu pagonišku panteizmu.

[11] *Nepakeičiau nuomonės nė apie tokių kaip Poujoulat ir Genoude'as... literatūrą, bet... būčiau nebe toks žiaurus... Chocarne'nui... švelnesnis Montalembert'ui...* – *Jean-Joseph Poujoulat* (1808–1880) – publicistas, rojalistų laikraščio *La Quotidienne* redaktorius. *Antoine Eugène Genoude*

(1792–1849) – katalikiškų pažiūrų žurnalistas, bendradarbiavęs laikraštyje *Le Conservateur,* o nuo 1830 m. vadovavęs *La Gazette de France. Bernard Chocarne* (1826–1895) – dominikonas, Henri Lacordaire'o (žr. VII sk. 1 paaišk.) draugas ir patikėtinis. *Charles de Montalembert* (1810–1870) – prancūzų publicistas, istorikas ir politikas, atstovavęs liberaliajam katalikų sparnui. Čia minimas jo veikalas „Vakarų vienuoliai nuo šv. Benedikto iki šv. Bernardo" *(Les Moines d'Occident depuis saint Benoît jusqu'à saint Bernard).*

[12] *...Angelės Folinjietės regėjimai... – Angelė Folinjietė* (1248–1309) – prancūzų mistikė, gimusi Italijoje, Folinjo mieste, palaimintoji. Jos regėjimus užrašė nuodėmklausys F. Arnaud.

[13] *...kreipiausi pagalbos į d'Aurevilly... – Jules-Amédée Barbey d'Aurevilly* (1808–1889) – prancūzų romanistas ir literatūros kritikas, 1841 m. atsivertęs į katalikybę, aršus polemistas. Svarbiausia jo knyga – apysakų rinkinys „Šėtoniškosios" (*Les Diaboliques,* 1874, liet. 2003).

[14] „Seserys Vatar" (*Les Sœurs Vatard,* 1879), „Šeimoje" (*En ménage,* 1881), „Pasroviui" (*A vau-l'eau,* 1882) – ankstesnieji J.-K. Huysmanso kūriniai.

[15] *Ar jis pats nesuvaidino gerojo sikambro vaidmens?* – Aliuzija į šventojo Remigijaus žodžius, kuriuos jis pasakęs 498 m. krikštydamas frankų karalių Chlodvigą I: „Nusilenk, išdidusis sikambre, pagarbink, ką sudeginai, sudegink, ką garbinai!" *Sikambrai,* arba sigambrai, buvo keltų gentis, frankų pirmtakai.

[16] *...Rokambolio nuotykiai... atitinka tikrovę kaip Žervezos ir Kupo. – Rokambolis* – paslaptingas Ponsono de Terrailo (1829–1871) serijinių romanų personažas, išgyvenantis nepaprastus nuotykius Paryžiuje. Iš jo kilo garsusis Fantomasas. *Žerveza ir Kupo* – E. Zola romano „Spąstai" veikėjai.

[17] *...su beginių bendruomenėmis... – Beginės* – moterys, priklausiusios religinei bendruomenei, XII–XIV a. įkurtai Flandrijoje, vėliau Nyderlanduose.

[18] *... kaip ponas Lemaître'as... – Jules Lemaître* (1853–1914) – konservatyvių pažiūrų teatro ir literatūros kritikas.

[19] *...Sarcey šaukė... – Francisque Sarcey* (1827–1899) – konservatyvių pažiūrų teatro kritikas, studijavęs Aukštojoje pedagogikos mokykloje.

[20] *Revue des Deux Mondes... įpareigojo... Brunetière'ą palyginti šį romaną su Waflard'o ir Fulgence'o vodeviliais. – Revue des Deux Mondes* – 1829 m. įsteigtas meno, literatūros, istorijos, filosofijos žurnalas, su kuriuo bendradarbiavo garsūs rašytojai romantikai. 1893 m., vyriausiuoju redaktoriumi tapus Ferdinandui Brunetière'ui, žurnalas pasuko katalikiška ir konservatyvia kryptimi. *Ferdinand Brunetière* (1849–1906) – literatūros kritikas ir literatūros istorikas, pagarsėjęs kaip dogmatikas, neigiamai vertinęs romantizmą, simbolizmą ir natūralizmą. *Alexis Jacques Marie Waflard* (1787–1824) – prancūzų dramaturgas, populiarių komedijų ir vodevilių autorius; *Fulgence* – vienas iš jo bendradarbių.

ĮŽANGA

[1] *...išlikusių Lurpo pilyje... – Lurpo pilis* – pilis Senos ir Marnos departamente, šalia Proveno, ne per toliausiai nuo Paryžiaus.

[2] *...vieno iš artimiausių kunigaikščio Depernono ir markizo Do patikėtinių... – Kunigaikštis d'Épernonas* (1554–1642) ir *markizas d'Ô* (1535–1594) buvo Henriko III favoritai.

[3] *...plepėjo apie... heraldinius mėnulius... – Heraldinis mėnulis* – žmogaus veido skritulys herbuose.

[4] *Lelijos žiedas* – prancūzų monarchijos simbolis.

[5] *...apie kuriuos kalbėjo Nikolis. – Nikolis* (*Pierre Nicole,* 1625–1695) – prancūzų moralistas, jansenizmo šalininkas, parašęs „Esė apie dorovę“ *(Essais de morale)*. J.-K. Huysmansas čia remiasi Sainte-Beuve'o veikalu „Por Ruajalis“ (*Port-Royal)*.

I skyrius

[1] *...vienas iš Diu Kanžo... tomų.* – *Diu Kanžas* (*Charles du Fresne du Cange,* 1610–1688) – prancūzų istorikas ir leksikografas, be kita ko, sudaręs čia minimą lotynų kalbos žodyną.

II skyrius

[1] *„Artūro Gordono Pimo nuotykiai" (The Narrative of Arthur Gordon Pym)* – Edgaro Poe knyga, išleista 1838 m. Po dvidešimt metų pasirodė prancūziškas Charles'io Baudelaire'o vertimas.

[2] *...skaitydamas Žoano vadovą...* – *Žoanas* – (*Adolphe Joanne,* 1813–1881) – prancūzų keliautojas, geografas ir rašytojas, išgarsėjęs kelionių vadovais, pateikiančiais archeologijos, istorijos žinių ir kitos informacijos turistams.

[3] *Crampton* – anglų inžinieriaus Thomo Russello Cramptono (1816–1888) sukurtas greitojo traukinio garvežys dideliais ratais.

[4] *Engerth* – austrų inžinieriaus Wilhelmo von Engertho (1814–1884) sukurtas prekinio traukinio garvežys.

[5] *...tarp Paryžiaus ir So...* – *So* – gyvenvietė į pietvakarius nuo Paryžiaus, dabartiniame Aukštutinės Senos departamente.

[6] *...nutepta baltu koldkremu...* – *Koldkremas* – kosmetinis kremas iš spermaceto, vaško ir saldžiųjų migdolų aliejaus.

III skyrius

[1] *...jis gimęs ne šiame mieste...* – Vergilijus gimė Anduose, šalia Mantujos.

[2] *...Orfėjas, lyginamas su raudančia lakštingala, Aristėjas...* – Orfėjo ir Euridikės mitas įterptas į pasakojimą apie Aristėją („Georgikos", IV).

[3] *...vagystę atskleidė Makrobijus, – antroji „Eneidos" giesmė... nusirašyta nuo Peisandro...* – *Makrobijus* – IV–V a. romėnų filosofas ir gramatikas.

Peisandras – VII a. pr. Kr. graikų poetas iš Rodo salos, parašęs 12 giesmių epopėją „Heraklis".

[4] *...Marcialio iš Bilbilės...* – Marcialis buvo kilęs iš Bilbilės – Ispanijos miesto, kurio gyventojai turėjo romėnų pilietybę.

[5] *Inkubai* – demonai, įgaunantys žmogaus pavidalą ir užgulantys miegančiuosius.

[6] *...kuriuos mini Planciadas Fulgencijus...* – *Planciadas Fulgencijus* – iš Kartaginos kilęs mitologas, parašęs *Mythologiorum libri tres ad Catum presbyterum.*

[7] *...pasiliko veikiau dėl Aldo leidinio...* – *Aldas* – *Aldo Manuzio,* garsus XV–XVI a. spaustuvininkas italas, kurio spaustuvė Venecijoje išgarsėjo antikos kūrinių leidyba.

[8] *...liko abejingas montanininkų ginčams...* – *Montanininkai* – Montano įkurta ankstyvosios krikščionybės sekta, atsiradusi II a. Frigijoje. Montanininkas buvo ir Tertulianas.

[9] *...Nikėjos tikėjimo išpažinimo gynėjas, pramintas Vakarų Atanazu...* – 325 m. Nikėjos susirinkimas, pasmerkęs arijonizmą, priėmė tikėjimo išpažinimo formulę, vadinamą Nikėjos tikėjimo išpažinimu. Vienintelis nepalenkiamas Nikėjos šalininkas Rytuose buvo Aleksandrijos vyskupas Atanazas.

[10] *...Ecijus ją sumalė į miltus...* – *Flavijus Ecijus* – romėnų karvedys, 451 m. nugalėjęs hunus Katalauno laukų mūšyje.

[11] *... rašytojai... Aurelianas ir Fereolas...* – *Aurelianas* – Arlio vyskupas, miręs 555 m. *Fereolas* – Izeso vyskupas, gyvenęs V a.

[12] *Šeštam amžiui dar atstovavo Fortūnatas...* – *Fortūnatas* (*Venancijus Fortūnatas,* 530–600) – šventasis, krikščioniškasis poetas, parašęs vienuolika „Dainų" *(Carmina)* knygų, šventųjų biografijų ir himnų, tarp jų ir čia minimas „Karaliaus vėliavas" *(Vexilla regis)*.

[13] *...gausybė mįslių, parašytų Simfozijaus sekėjų Adhelmo, Tatvino, Euzebijaus...* – *Simfozijus (Symphosius)* – 100 lotyniškų mįslių autorius, apie kurį nieko nežinoma, tik tiek, kad gyveno tarp II ir VI a. *Adhelmas*, arba Aldhelmas (apie 650–709) – šventasis, anglų vienuolis eruditas, palikęs savo

mokiniui Acircijui skirtą mįslių rinkinį; anglų dvasininkai Tatuinas, arba Tatvinas (m. 734 m.), Kenterberio arkivyskupas, ir *Euzebijus*, apie kurį nieko daugiau nežinoma, taip pat parašė po mįslių rinkinį.

14 *...jis tenkinosi... Frekulfo ir Reginono metraščiais, Abono Kumpojo... Valafrido Žvairio... Ermoldo Juodojo... Makro Florido poema* De viribus herbarum... – *Frekulfas* (m. 850) – Lisjė vyskupas; *Reginonas* iš Priumo (m. 915) – vienuolis, gavęs išsilavinimą Priumo vienuolyne (Vokietija). Abu parašė po visuotinę istoriją. *Abonas Kumpasis* (*Abbo Cernuus,* dar vadinamas Abonu Paryžiečiu) – prancūzų benediktinų vienuolis iš Šv. Germano vienuolyno Paryžiuje, savo akimis regėjęs normanų apgultį 885–886 m. ir aprašęs ją poemoje „Apie Paryžiaus miesto karus“ *(De bellis parisiacae urbis). Valafridas Žvairys* (*Walafrid Strabo,* apie 808–849) – švabų vienuolis, gavęs išsilavinimą Reichenau vienuolyne. Parašė teologijos, istorijos ir poezijos kūrinių. Iš pastarųjų garsiausia čia minima poema „Sodelis“ *(Hortulus). Ermoldas Juodasis* (*Ermoldus Nigellus*) – Akvitanijos vienuolis. Čia minima keturių knygų poema „Valdovo Liudviko garbei“ *(In honorem Hludovici imperatoris),* apdainuojanti Liudviko Pamaldžiojo gyvenimą ir žygius 781–826 m., turi istorinės vertės. *Makro Florido poema* De viribus herbarum... – Manoma, kad 2269 hegzametro eilučių poemos „Apie žolių galias“ *(De viribus herbarum)*, pasirašytos Makro Florido slapyvardžiu, autorius – XI a. vienuolis Odonas iš Meno prie Luaros.

15 *Be... Minio patrologijos tomų... Vernsdorfo antologijos... be Meursijaus, Forbergo... mechialogijos... diakonalų...* – *Minis* (*Jacques Paul Migne,* 1800–1875) – prancūzų kunigas, katalikiškų veikalų leidėjas. *Vernsdorfas* – tikriausiai Johannas Christianas Wernsdorffas, vokiečių filologas, sudaręs „Mažesniųjų lotynų poetų“ *(Poetae latini minores)* rinkinį (1780–1798). *Meursijus* (*Johannes Meursius,* 1579–1639) – olandų kilmės eruditas, parašęs veikalą „Prabangiai gyvenanti Roma, arba Apie romėnų prabangą“ *(Roma luxurians sive de luxu Romanorum). Forbergas* (*Friedrich-Karl Forberg*) – veikalo *De figuris veneris,* Prancūzijoje išleisto pavadinimu „Klasikinis erotologijos vadovėlis“, autorius. *Mechialogija* – traktatas apie svetimavimą. *Diakonalas* – šeštąjį Dievo įsakymą nagrinėjantis moralinės teologijos skyrius, skirtas tik kunigams ir diakonams.

IV skyrius

[1] ... *prie* Chevet *parduotuvės vitrinos...* – Ši parduotuvė, atidaryta Pirmosios imperijos laikais, garsėjo vitrina su akvariumu.

[2] ...*akį rėžiantis sienos atspalvis...* – *Siena* – rudas pigmentas.

[3] ... *Siodermanlando rubiną.* – *Siodermanlandas* – vienas iš Švedijos lenų.

[4] *Mastika* – degtinė su mastikinės pistacijos dervos aromatu.

[5] ...*saldžias pastorales kaip „Estelos romansai"...* – Aliuzija į prancūzų rašytojo Jeano Pierre'o Floriano (1755–1794) pastoralę „Estela ir Nemorenas" *(Estelle et Némorin)*, minimą Hectoro Berliozo prisiminimuose.

V skyrius

[1] *Jis įsigijo abu jo šedevrus...* – Abu Huysmanso aprašyti paveikslai 1876 m. buvo eksponuoti Salone, o 1878 m. – Pasaulinėje parodoje.

[2] ...*pasiėmęs seną Pjero Varikė Bibliją...* – *Pjeras Varikė* (*Pierre Variquet*) – XVII a. Paryžiaus spaustuvininkas.

[3] Mt 14, 6–11. Č. Kavaliausko vertimas.

[4] ...*panašią į Salambo šukuoseną...* – *Salambo* – Gustave'o Flaubert'o romano „Salambo" *(Salammbô)*, kurio veiksmas vyksta senovės Kartaginoje, veikėja.

[5] ...*priminė Mantenją ir Jakopą de Barbarį...* – *Mantenjas* (*Andrea Mantegna,* 1431–1506) – italų tapytojas ir vario raižytojas, vienas garsiausių Šiaurės Italijos ankstyvojo Renesanso atstovų. *Jakopas de Barbaris* (*Jacopo de'Barbari,* 1440–1516) – italų tapytojas ir grafikas, patyręs Mantegnos įtaką. Dirbo Venecijoje, vėliau Vokietijoje, Nyderlanduose.

[6] ...*iš Limozeno emalio...* – *Limozenas* (*Léonard Limosin,* 1505–1577) – Limože gimęs emalio meistras.

[7] *Janas Leikenas* – žr. *Pratarmė,* 8 paaišk.

8 *...lengva ranka kaip Kalo... – Kalo* (*Jacques Callot,* 1592–1635) – prancūzų vario raižytojas ir ofortistas, išgarsėjęs raižinių serijomis, vaizduojančiomis Trisdešimties metų karą ir komiškas mugių scenas.

9 *...dragonadų laikotarpiu... – Dragonados* – žiaurūs protestantų persekiojimai Liudviko XIV valdymo laikais, apgyvendinant protestantų namuose dragūnus (pranc. *dragon*).

10 *Bresdenas* – žr. *Pratarmė,* 8 paaišk.

11 *...pasirašyti Odilono Redono.* – Žr. *Pratarmė,* 8 paaišk.

12 *...pasikabino... Teotokopulo eskizą... – Teotokopulas* – tikroji ispanų tapytojo El Greco (1541–1614), kilusio iš Kretos salos, pavardė.

13 *...besityčiojantį iš... Grezo merguželių skaistybės... – Grezas* (*Jean-Baptiste Greuze,* 1725–1805) – prancūzų tapytojas sentimentalistas.

14 *...iš medžio išdrožtomis mizerikordijomis... – Mizerikordija* – paplatinta bažnyčios stalių atlenkiamos sėdynės briauna, kad stovint būtų galima į ją atsiremti.

VI skyrius

1 *...lotynišką poemą* De laude castitatis, *parašytą Avito, Vienos metropolito, valdant Gondebaldui. – Avitas* (450–518) – šventasis, teologas ir poetas. Parašė teologijos traktatų, homilijų ir poemų. *Gondebaldas* (m. 516) – burgundų karalius.

VII skyrius

1 *...kokius dominikonas Lakorderas rašydavo savo buvusiems Sorezo mokiniams. – Henri Lacordaire* (1802–1861) – kunigas ir vienuolis, 1843 m. atkūręs dominikonų ordiną Prancūzijoje ir kurį laiką buvęs jo provincijolu, vienas iš liberaliųjų katalikų sparno vadovų. Nuo 1854 m. vadovavo Sorezo (Tarno departamentas) koležui.

[2] *...aprašytus tėvo Labo veikale.* – *Labas* (*Philippe Labbe,* 1607–1667) – jėzuitas, parašęs per aštuoniasdešimt veikalų istorijos, geografijos, filologijos klausimais, iš kurių svarbiausias – Bažnyčios Susirinkimams skirtas daugiatomis darbas *Sacrosancta concilia ad regiam editionem exacta,* parengtas kartu su kitu jėzuitu Gabrieliu Cossart'u.

[3] *Nestorijas* (apie 383–apie 451) – krikščionių rašytojas, davęs pradžią nestorianizmo doktrinai, teigiančiai, kad Marija pagimdė Jėzų žmogų, ir jis tik vėliau tapo Dievu. Apkaltintas erezija Efeso susirinkime 431 m., buvo ištremtas į Egiptą.

[4] *...Eustichas skelbė...* – *Eutichas* (apie 378–455) – vieno Konstantinopolio vienuolyno archimandritas, monofizitizmo pradininkas, teigęs, kad Jėzus buvo tik dieviškosios prigimties. Pasmerktas kaip eretikas per Chalkedono susirinkimą 451 m.

[5] *Kaip De Kvinsiui po opijaus dozės užtekdavo žodžių* consul Romanus... – Turimas omenyje Thomo De Quincey pasakojimas iš autobiografinės knygos „Anglo opiomano išpažintis" (*Confessions of an English Opium-Eater,* 1822).

[6] Žr. *Pratarmė*, 6 paaišk.

VIII skyrius

[1] *...lankydamasis Žiutinji...* – *Žiutinji* – vietovė netoli Paryžiaus, Senos ir Marnos departamente.

IX skyrius

[1] *Ledinukuose, išrastuose Sirodeno...* – *Sirodenas* (*Siraudin*) – garsus konditeris, kurio parduotuvėje lankėsi ir Edmond'o de Goncourt'o romano „Faustina" (*La Faustin*, 1882) pagrindinė veikėja.

[2] *Liūliuojamas nuostabios Flobero prozos...* – J.-K. Huysmansas čia cituoja Gustave'o Flaubert'o simbolistinę dramą „Šventojo Antano gundymas" (*La Tentation de saint Antoine*, 1874).

3 *...įkarščio, pakurstyto kadaise skaitytų kazuistų, tokių kaip Buzembaumas, Diana, Liguoris, Sančesas...* – *Buzembaumas* (*Hermann Busembaum*, 1600–1668) – vokiečių jėzuitas, teologas. *Diana* (*Antonio Diana*, 1585–1663) – italų teologas. *Liguoris* (*Alphonsus de Liguori*, 1696–1787) – šventasis, italų pamokslininkas ir teologas. *Sančesas* (*Tomás Sánchez*, 1550–1610) – ispanų jėzuitas, teologas.

X skyrius

1 *...pakvipo franžipanu...* – *Franžipanas* – kvepalai, naudoti odai (pirštinėms ir pan.) kvepinti.

2 *...negali atskirti... Bethoveno melodijos nuo Klapisono...* – *Klapisonas* (*Antoine-Louis Clapisson*, 1808–1866) – prancūzų kompozitorius, kūręs romansus, komiškąsias operas ir operetes.

3 *...tokių įvairių meistrų kaip... Violė... ir Pjesas...* – J.-K. Huysmansas daugiausia rėmėsi Londono chemiko ir parfumerio Septimo Piesse'o (1820–1882) veikalu „Apie kvapus, kvepalus ir kosmetiką", 1877 m. išėjusiu prancūzų kalba, ir parfumerio Violet specialių gaminių katalogu.

4 *...kai kurie Sent Amano sonetai.* – *Sent Amanas* (*Marc-Antoine Girard Saint-Amant*, 1594–1661) – prancūzų poetas.

5 *Marešalis* – anglių milteliai, naudoti kaip kosmetikos priemonė plaukams ir perukams.

6 *...ugninius prieskonių* selam... – Turkišku žodžiu *selam* („sveikas") buvo vadinama puokštė gėlių, kurių derinys turėjo tam tikrą reikšmę.

7 *...poezijos distiliuotojai, tokie kaip... Andrijė, Baur-Lormianas.* – *Andrijė* (*François d'Andrieux*, 1759–1833) – prancūzų teisininkas ir rašytojas, kelių komedijų autorius, *Collège de France* literatūros dėstytojas, romantizmo priešininkas. *Baur-Lormianas* (*Pierre Baour-Lormian*, 1770–1854) – prancūzų poetas ir dramaturgas, Prancūzų akademijos narys, neoklasicizmo gynėjas, romantizmo priešininkas.

8 *Takaoka* – Japonijos miestas, garsus lako dirbiniais.

9 *...ant kambario sienų įsitaisė Bušė „Veneros"... persekiojo romano „Temidoras"... paveikslai.* – *Bušė* (*François Boucher,* 1703–1770) – prancūzų dailininkas, rokoko atstovas, nutapęs nemažai paveikslų, kuriuose vaizduojama Venera: „Venera Vulkano kalvėje", „Veneros triumfas", „Venera ir Kupidonas" ir kt. *„Temidoras" (Thémidore)* – Claude'o Godard'o d'Aucouro (1716–1795) romanas, išleistas 1745 m.

10 *...iš ambrozijos, Mičamo levandų...* – *Mičamas* Anglijoje, Sario grafystėje, garsėjo ten auginamomis levandomis.

11 *Jamaikos* hediosmia... – *Hediosmia* – XVII–XVIII a. vartotas žodis, reiškiantis malonų kvapą.

12 *...popietė, praleista Pantene...* – *Pantenas* – priemiestis į šiaurės rytus nuo Paryžiaus.

XI skyrius

1 *Atsidūręs gatvėje, Pragaro bulvare...* – *Pragaro bulvaras* – senasis Raspajo bulvaro pavadinimas.

2 *Galignani's Messenger* – angliškas dienraštis, kurį Paryžiuje leido italas Giovanni Antonio Galignani. Paryžiuje 1801 m. jo įsteigtas anglų literatūros knygynas su skaitykla 1856 m. buvo perkeltas į Rivoli gatvę.

3 *...reprodukuojančių humoristines diu Morjė ir Džono Ličo scenas arba... Kaldekoto kavalkadas...* – *Diu Morjė* (*George du Maurier,* 1834–1896) – prancūzų kilmės britų karikatūristas ir romanistas, rašytojos Daphne du Maurier senelis. *Džonas Ličas* (*John Leech,* 1817–1864) – britų karikatūristas. *Kaldekotas* (*Randolph Caldecott,* 1846–1886) – britų grafikas ir akvarelininkas, labiausiai žinomas kaip vaikiškų knygų iliustruotojas.

4 *Jis prisiminė... Milėjaus... Votso paveikslus...* – *Milėjus* (*John Everett Millais,* 1829–1896) – anglų tapytojas, vienas iš prerafaelitų. Nutapyti paveikslą „Šv. Agnietės išvakarės" jį įkvėpė to paties pavadinimo Johno Keatso poema. *Votsas* (*George Frederic Watts,* 1817–1904) – anglų tapytojas ir skulptorius, siejamas su simbolizmu.

[5] *...„Domas Perinjonas Reimse"... – Domas Perinjonas* (*Dom Pierre Pérignon,* 1638–1715) – benediktinų vienuolis iš Ovilero vienuolyno Reimso krašte, išgarsėjęs kaip putojančiojo vyno kūrėjas.

[6] *...matė čia pono Vikfildo baltus plaukus... – Ponas Vikfildas* – „Deivido Koperfildo" (*David Copperfield,* 1850) veikėjas.

[7] *...mažylės Dorit, Doros Koperfild, Tomo Pinčo sesers... pilstomi buteliai... – Mažylė Dorit, Dora Koperfild, Tomo Pinčo sesuo* – romanų „Mažylė Dorit" (*Little Dorrit,* 1858), „Deividas Koperfildas", „Martino Čazlvito gyvenimas ir nuotykiai" (*The Life and Adventures of Martin Chuzzlewit,* 1844) veikėjai.

[8] *...košmarišką istoriją apie amontiljado statinaitę, apie požemyje užmūrytą žmogų...* – Turimas galvoje Edgaro Allano Poe apsakymas „Amontiljado statinaitė". Žr. Edgar Allan Poe. *Raudonosios mirties kaukė.* Alma littera, 1991.

[9] *...įsivaizdavo Olandiją pagal Tenirso ir Steno... Ostadės kūrinius... – Tenirsas* (*David Teniers,* 1610–1690) – flamandų žanrinės tapybos meistras. *Stenas* (*Jan Steen,* 1626–1679) – žymiausias olandų žanrinės tapybos atstovas, vaizdavęs anekdotines situacijas iš buržuazijos ir paprastų žmonių gyvenimo. *Ostadė* (*Adriaen van Ostade,* 1610–1685) – olandų tapytojas ir ofortistas, ypač mėgęs kaimiečių buities scenas.

[10] *Koks stulbinamas Džonas Bulis! – Džonas Bulis* – paprastas geraširdis anglas, Didžiosios Britanijos personifikacija, sukurta Johno Arbuthnoto 1712 m. politiniuose pamfletuose.

XII skyrius

[1] *...nauja tvarka sudėstė... Lulo, Arnoldo Vilneviečio veikalus... – Raimundas Lulas* (1235–1315) – katalonų teologas, filosofas, poetas ir alchemikas. *Arnoldas Vilnevietis* (apie 1090–1155) – katalonų gydytojas ir alchemikas.

[2] *...vadinamųjų etiketo literų...* – Čia kalbama apie *caractères de civilité,* šriftą, išrastą spaustuvininko Robert'o Graniono (1545–1588), prancūzišką kursyvą, kuris buvo ypač dažnai naudotas leidžiant vaikams populiarius etiketo vadovėlius, vadintus *Civilité puérile et honnête.*

[3] *...išgirtuosiuose šio „Salonuose"... – „Salonai" (Les Salons)* – Denis Diderot straipsnių rinkinys, kuriame aptariami dailės kūriniai, eksponuoti 1759–1771 m. ir 1775–1781 m. Tapybos ir skulptūros karališkosios akademijos surengtose parodose.

[4] *...jam darė įspūdį... Burdalu periodai, bet dar labiau jis gardžiavosi... frazėmis, kokias nukalė... Nikolis... – Burdalu* (*Louis Bourdaloue,* 1632–1704) – garsus pamokslininkas jėzuitas. *Nikolis* (*Pierre Nicole*) žr. *Įžanga,* 6 paaišk.

[5] *Kaip skelbė Ozanamas... – Ozanamas* (*Frédéric Ozanam,* 1813–1853) – istorikas ir rašytojas, vienas iš Šv. Vincento Pauliečio draugijos steigėjų.

[7] *Ana Sofija Svečina* (1782–1857) – rusė mistikė, atsivertusi į katalikybę, Lacordaire'o draugė. Paryžiuje ji turėjo garsų saloną.

[8] *Ogiustius Kraven* – žr. *Pratarmė,* 12 paaišk.

[9] *Eženi de Garen* – žr. *Pratarmė,* 12 paaišk.

[10] *...reikėtų grįžti prie ponų de Žuji ir Ekušero Lebreno... – De Žuji* (*Victor-Joseph Étienne de Jouy,* 1769–1846) – žurnalistas, vodevilių ir komiškų operečių autorius, Prancūzų akademijos narys. *Ekušaras Lebrenas* (*Écouchard Lebrun,* 1729–1807) – poetas, „Epigramų" ir „Odžių" autorius, šlovinęs revoliuciją, o paskui imperiją, Prancūzų akademijos narys.

[11] *Diupanlu (Félix Dupanloup), Landrijo (Jean-François-Anne Landriot), La Builri (François-Alexandre La Bouillerie), Gomas (Jean-Joseph Gaume), Geranžė (Prosper Guéranger), Ratisbonas (Marie-Théodore Ratisbonne), Frepelis (Charles-Émile Freppel), Pero (Adolphe-Louis Perraud), Ravinjanas (Gustave-François Ravignan), Gratri (Auguste-Joseph Gratry), Olivenas (Pierre Olivaint), Dozitė (Dosithée), Didonas (Henri-Martin Didon)* – garsūs, bent jau dauguma iš jų, XIX a. liberaliosios katalikybės atstovai. *Šokarnas (Bernard Chocarne)* – žr. *Pratarmė,* 11 paaišk.

[12] *...skaityti abato Perevo puslapius. – Perevas* (*Henri Perreyve,* 1831–1865) – katalikų teologas ir rašytojas, Lacordaire'o mokinys ir sekėjas.

[13] *...pasirodžius grafui de Falu. – De Falu* (*Frédéric de Falloux,* 1811–1885) – politikas, žurnalistas ir rašytojas. Didelę įtaką jam padarė Sofija Svečina.

[14] *...nukreipta prieš* L'Univers *despotiškumą ir prieš Vejo... – L'Univers –* 1833 m. įsteigtas dienraštis. *Louis Veuillot*, žurnalistas, 1848 m. tapęs šio dienraščio vyriausiuoju redaktoriumi, padarė jį ultramontanizmo tribūna.

[15] *...sektos, į kurią jau buvo susibūrę de Montalamberas ir Košenas... ir de Brojus... – de Montalamberas (Charles de Montalembert) –* žr. *Pratarmė*, 16 paaišk. *Košenas* (*Augustin Cochin*, 1823–1872) – publicistas, parašęs apžvalgų apie pauperizaciją ir darbininkų padėtį Europoje. *De Brojus* (*Albert de Broglie*, 1821–1901) – politikas ir istorikas, Prancūzų akademijos narys.

[16] *...apie...* Stabat *autorių... –* Viduramžių sekvencijos *Stabat Mater* autorystė priskiriama pranciškonų vienuoliui Jacoponei da Todi arba popiežiui Inocentui III.

[17] *...pasižymėjo ir apgailėtinas rašeiva Netmanas... – Netmanas* (*Alfred Nettement*) – žr. *Pratarmė*, 11 paaišk.

[18] *...sakė, kad Miuržeras „siekia... ištobulinto stiliaus"... drįso... lyginti poną de Lapradą... liaupsino Polį Delarošą ir poetą Rebulį... – Miuržeras* (*Henri Murger*, 1822–1861) – prancūzų prozininkas ir poetas, kurio knyga „Bohemiško gyvenimo scenos" *(Les Scènes de la vie de bohème)* įkvėpė Giacomo Puccini parašyti garsiąją operą „Bohema". *De Lapradas* (*Victor-Richard de Laprade*, 1812–1883) – religinis poetas, blankus Lamartino sekėjas, „Evangelinių eilių" *(Poémes évangéliques)* autorius. *Polis Delarošas* (*Paul Delaroche*, 1797–1856) – akademinio stiliaus istorinių drobių tapytojas, sėmęsis įkvėpimo iš viduramžių. *Rebulis* (*Jean Reboul*, 1796–1864) – anuomet populiarus poetas, patyręs Lamartino įtaką.

[19] *...neką gyvesnį dėmesį jam žadino Pužula ir Ženudo... Nikola ir Karnė veikalai. – Pužula* (*Jean-Jacques Poujoulat*) ir *Ženudas* (*Antoine Eugène Genoude*) – žr. *Pratarmė*, 11 paaišk. *Nikola* (*Amédée Nikolas*) – literatas, rašęs apie La Saletą, Mergelės Marijos apsireiškimo vietą. *Karnė* (*Louis Marcien Carné*, 1804–1876) – politikas, karštas katalikas, Prancūzų akademijos narys.

[20] *...klausimų, gvildenamų Anri Košeno... – Anri Košenas* (*Henry Cochin*) – Augustino Cochino sūnus, taip pat atstovaujantis liberaliosios katalikybės sparnui.

[21] *...pamėkliškojo Ponmarteno ir varganojo Fevalio postringavimus... istorijėles, sukurptas tokių... kaip Obino ir Laseras, aprašinėjančių stebuklus, padarytus Diupono iš Tūro...* – *Ponmartenas* (*Armand de Pontmartin,* 1811–1890) – rašytojas legitimistas, rašęs pamfletus. *Fevalis* (*Paul Féval,* 1817–1887) – rašytojas, kūręs tęstinius romanus ir išgarsėjęs romanu „Kuprius“ *(Le Bossu).* 1877 m. atsivertė į katalikybę. *Obino* (*Léon Aubineau,* 1815–1891) – archyvaras-paliografas, parašęs daugybę hagiografijų. *Laseras* (*Paul Lasserre,* 1828–1900) – anuomet populiarios knygos apie Lurdą autorius. *Diuponas iš Tūro* – Léono Papino Dupont'o, gyvenančio Tūre, namai 1851 m. pagarsėjo stebuklu, susijusiu su juose saugoma relikvija – Veronikos skepeta.

[22] *...abato Lamenė ir... grafo Žozefo de Mestro.* – *Lamenė* (*Felicité Robert de Lamennais,* 1782–1854) – filosofas, religinių veikalų autorius, laikraščių leidėjas, vertėjas. Kai kurias revoliucingas jo mintis oficialioji Bažnyčia smerkė. *Žozefas de Mestras* (*Joseph de Maistre,* 1753–1821) – politikas, rašytojas, filosofas.

[23] *...Ernesto Elo „Žmogus“.* – Žr. *Pratarmė,* 4 paaišk.

[24] *...lyg koks katalikiškas Diuranti...* – *Diuranti* (*Louis Edmond Duranty,* 1833–1880) – prancūzų romanistas, vienas iš žurnalo *Le Realisme* steigėjų.

[25] *...išvertė Angelės Folinjietės knygą... ir rinktinius Jono Reisbruko Nuostabiojo veikalus...* – *Angelė Folinjietė* – žr. *Pratarmė,* 12 paaišk. *Jonas Reisbrukas Nuostabusis* – žr. *Pratarmė,* 1 paaišk.

[26] *...pasistengė... išstumti... Leoną Blua... Barbė d'Orevilji...* – *Leonas Blua* (*Léon Bloy,* 1846–1917) – prancūzų romanistas ir eseistas. *Barbė d'Orevilji* (*Barbey d'Aurevilly)* – žr. *Pratarmė,* 13 paaišk.

[27] ...Malleus maleficorum, *baisųjį Jakobo Šprengerio kodeksą...* – Dominikonų inkvizitorių Heinricho Kramerio (Institoris) ir Jacobo Sprengerio parašytas veikalas „Raganų kūjis“ (*Malleus maleficarum* – J.-K. Huysmansas duoda vyriškosios giminės daiktavardžio formą), nukreiptas prieš raganavimą, pirmą kartą buvo išspausdintas 1487 m. Vokietijoje.

[28] *...pasiskolino iš „Filosofijos buduare"... – „Filosofija buduare" (La Philosophie dans le boudoir)* – markizo de Sade'o knyga, parašyta 1795 m.

[29] *...palaiminto Rotos auditorių... – Rotos auditoriai* – aukščiausias Bažnyčios tribunolas.

XIII skyrius

[1] *...nesilaikė nei baltųjų Sito vienuolių, nei juodųjų Kliuni vienuolių nuostatų.* – Abu čia minimi benediktinų vienuolynai: Kliuni, prisidėjęs prie Katalikų Bažnyčios reformos siekiant disciplinuoti dvasininkiją, ir Sito, įkurtas 1098 m. ir davęs pradžią cistersų ordinui, pasižymėjo griežtesne regula.

[2] *...prisiminė keistą... poeto Nikandro palyginimą... – Nikandras Kolofonietis* – graikų poetas, gyvenęs II a. pr. Kr. Parašė dvi poemas – apie vaistus nuo gyvūnų įkandimų ir apie priešnuodžius.

[3] *...įstatymai, primesti tokių žmonių kaip Portalisas ir Omė. – Portalisas* (*Auguste Portalis,* 1801–1855) – Liepos monarchijos laikų juriskonsultas, parašęs studijų apie tikėjimo laisvę. *Omė* – Gustave'o Flaubert'o „Ponios Bovari" (*Madame Bovary*, 1857) veikėjas, vaistininkas, naujosios buržuazijos atstovas, ribotas žmogus, volterininkas.

[4] *...į seną J. P. Kloetės konstanciją...* – Garsus konstancijos vynas buvo gaunamas iš to paties pavadinimo Keiptauno vynuogynų, kuriuos 1778–1885 m. valdė kelios olandų Cloete šeimos kartos.

[5] *...grįžo į Termų muziejų...* – Turimas omeny anksčiau minėtas Kliuni muziejus. 1500 m. ant romėnų termų griuvėsių buvo pastatyti Kliuni vienuolyno abatų rūmai. 1844 m. juose atidarytas valstybinis viduramžių muziejus.

XIV skyrius

[1] *...Lekonto de Lilio atspindžiai... – Lekontas de Lilis* (*Leconte de Lisle,* 1818–1894) – prancūzų poetas, parnasiečių grupės atstovas.

[2] *Streets* („Gatvės") – eilėraštis iš Paulio Verlaine'o rinkinio „Romansai be žodžių" *(Romances sans paroles,* 1874*)*.

[3] Eilutės iš eilėraščio „Poezijos menas" *(Art poétique),* išspausdinto rinkinyje „Kadaise ir neseniai" (*Jadis et Naguère,* 1884).

[4] *...kuri staiga virsdavo Sidalize...* – *Sidalizė* – jauna mirusi dailininko Camille'io Rogier meilužė, kurią buvo įsimylėjęs Théophile'is Gautier, minima šio ir Gérard'o Nervalio poezijoje.

[5] *...apibėrė įžeidinėjimais dėl Konli stovyklos žmones, kuriuos vadino „rugsėjo ketvirtosios juokdariais".* – Po Prancūzijos rugsėjo revoliucijos, įvykusios 1870 m. rugsėjo 4 d., Konli stovykloje respublikonai subūrė Bretanės kariuomenę. Kareiviai gyveno baisiomis sąlygomis, daugybė jų išmirė. Paskutinis Tristano Corbière'o rinkinio „Aitrios meilės" (*Les Amours jaunes,* 1873) eilėraštis vadinasi „Konli pastoralė" *(Le pastorale de Conlie).*

[6] *...kito poeto, Teodoro Anono, kūryboje.* – *Teodoras Anonas* (*Théodore Hannon,* 1851–1916) – belgų poetas, dailininkas, žurnalistas.

[7] *„Gatvių ir miškų dainos" (Chansons des rues et des bois)* – Victoro Hugo poezijos rinkinys, parašytas 1859–1865 m.

[8] *...jo moterys, tokios kaip Morela ir Ligija...* – *Morela ir Ligija* – apsakymų „Morela" ir „Ligija" veikėjos. Žr. Edgar Allan Poe. *Raudonosios mirties kaukė.* Alma littera, 1991.

[9] *...nelyginant apgailėtinas Ašeris...* – *Ašeris* – apsakymo „Ašerių namų žlugimas" veikėjas. Žr. Edgar Allan Poe. *Raudonosios mirties kaukė.* Alma littera, 1991.

[10] *...perėmė... įžvalgumą iš... Sanseverinos-Taksis, bet ir įgijo mįslingą Bradamantės, sukryžmintos su antikos Kirke, laikyseną.* – *Sanseverina-Taksis* – Stendhalio romano „Parmos vienuolynas" (*La Chartreuse de Parme,* 1839) veikėja. *Bradamantė* – moteris karė, pavaizduota italų poeto Ludovico Ariosto poemoje „Pašėlęs Rolandas" (*Orlando furioso,* 1516, 1532) ir prancūzų poeto Robert'o Grenier tragikomedijoje „Bradamantė" (*Bradamante,* 1582). *Kirkė* – Homero „Odisėjos" burtininkė, laikiusi Odisėją savo saloje; vaizduota Pierre'o Corneille'io dramose.

[11] *...nebent Šarlio Kro novelė...* – *Šarlis Kro* (*Charles Cros,* 1842–1888) – išradėjas, dirbęs mechanikos ir fizikos mokslų srityje, ir bohemos poetas. Išleido knygas „Santalo skrynutė“ (*Le Coffret de santal,* 1873) ir „Upė“ (*Le Fleuve,* 1874), pastarąją iliustruotą Édouard'o Manet ofortais.

[12] *...dviejų pirmųjų „Parnasų“...* – Turimas galvoje poezijos rinkinys „Šiuolaikinis Parnasas“ *(Le Parnasse contemporain)*, išleistas trimis tomais 1866, 1871 ir 1876 m. ir davęs pavadinimą poetų grupei, kuri kritikavo romantikų poeziją ir vadovavosi „menas menui“ principu. Tarp parnasiečių buvo ir Stéphane'as Mallarmé.

[13] *...ištraukos iš „Nakties Gasparo“, parašyto keistojo Aloizijaus Bertrano...* – *Aloizijus Bertranas* (*Aloysius Bertrand,* 1807–1841) – poetas, Victoro Hugo mokinys, siurrealistų pirmtakas. Eilėraščių proza rinkinį „Nakties Gasparas“ *(Gaspard de la nuit)*, išleistą 1842 m., jau po autoriaus mirties, Baudelaire'as paminėjo kaip jo įkvėpėją „Paryžiaus splino“ *(Le Spleen de Paris)* dedikacijoje.

[14] *...iš subtiliosios „Nefrito knygos“...* – *„Nefrito knyga“ (Livre de Jade)* – 1876 m. išleisti kinų eilėraščiai, išversti rašytojos Judith Louise Gautier (1845–1917), Théophile'io Gautier dukters.

[15] Žr. I sk. 1 paaišk.

XV skyrius

[1] *...teikė pirmenybę ne... Lambijoto kompiliacijoms...* – *Lambijotas* (*Louis Lambillotte,* 1796–1855) – belgų kompozitorius, jėzuitas, kūręs bažnytinę muziką.

[2] *...jokie Jomelio ir Porporos, Karisimio ir Durantės kūriniai...* – *Jomelis (Niccolò Jomelli), Porpora (Nicola Porpora), Karisimis (Giacomo Carissimi), Durantė (Francesco Durante)* – XVII–XVIII a. italų kompozitoriai.

[3] *...įspūdingos Leziuero mišios...* – *Leziueras* (*Jean-François Lesueur,* 1760–1837) – prancūzų kompozitorius, sukūręs operų, mišių, oratorijų, Prancūzijos revoliucijos iškilmių giesmių.

[4] *...Obero ir Bojeldjė, Adamo ir Flotovo trelės ir tokių kaip Ambruazas Toma ir Bazenas... banalybės...* – *Oberas* (*Daniel-François-Esprit Aubert,* 1782–1871) – Luigio Cherubinio mokinys, prancūzų operų kūrėjas. *Bojeldjė* (*François Adrien Boïeldieu,* 1775–1834) – žymiausias XIX a. pradžios prancūzų operų kūrėjas. *Adamas* (*Adolphe Adam,* 1803–1856) – prancūzų kompozitorius, Bojeldjė mokinys, kurio komiškosios operos turėjo didelį pasisekimą. *Flotovas* (*Friedrich von Flotow,* 1812–1883) – vokiečių kompozitorius. *Ambruazas Toma* (*Ambroise Thomas,* 1811–1896) – prancūzų kompozitorius, išgarsėjęs po operos *Minion* pastatymo. *Bazenas* (*François Bazin,* 1816–1878) – prancūzų kompozitorius, rašęs komiškąsias operas.

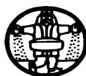
XVI skyrius

[1] *...šitą sukčiavimo klausimą... nagrinėja... kardinolas Gusė...* – *Gusė* (*Thomas-Marie-Joseph Gousset,* 1792–1866) – prancūzų kardinolas ir teologas. Jo „Moralinė teologija klebonams ir nuodėmklausiams“ *(Théologie morale à l'usage des curés et des confesseurs)*, išleista 1844 m., buvo populiari ir sulaukė kelių laidų.

[2] *...šlamštė... kaip Klamare...* – *Klamaras* – gyvenvietė į pietvakarius nuo Paryžiaus, dėl gražaus miško ir parkų tapusi mėgstama paryžiečių poilsio vieta. 1840 m. ją su Paryžiumi sujungė geležinkelis.

Parengė DIANA BUČIŪTĖ

Turinys

56 KNYGA

JORIS-KARL HUYSMANS

(liet. ŽORISAS KARLAS HIUISMANSAS)

ATVIRKŠČIAI

Romanas

Tituliniame puslapyje

Odilon Redon (1840–1916)

„Verkiantis voras" (1881)

Serijos sudarytojas *Vytautas Visockas*

Meninė redaktorė *Asta Puikienė*

Redaktorė *Birutė Gedgaudaitė*

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius

info@vaga.lt; http://www.vaga.lt; tel. +370 5 2498121; faks. +370 5 2498122

Spausdino UAB „Logotipas", Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius

Tiražas 1650 egz.

Huysmans, Joris-Karl

Hu78 Atvirkščiai: romanas / Joris-Karl Huysmans; iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė. – Vilnius: Vaga, 2008. – 248 p. – (Pasaulinės literatūros biblioteka. XIX a. literatūra / sudarytojas Vytautas Visockas; dailininkas Arvydas Každailis; kn. 56)

Orig. antr.: A Rebours. – Virš. antr. ir aut. nenurodyti. – Kn. taip pat: Dekadentizmo biblijos autorius / Vytautas Bikulčius, p. 209–224. Paaiškinimai / parengė Diana Bučiūtė, p. 225–244. – Bibliogr. baig. str. išnašose.

ISBN 978-5-415-02070-6

Prancūzų prozininko J.-K. Huysmanso (1848–1907) romanas apie XIX a. dendį buvo vadinamas dekadentizmo biblija ir padarė įtaką ne vienam rašytojui, tarp jų Oscarui Wilde'ui. Manoma, kad jis šį romaną turėjo galvoje, „Doriano Grėjaus portrete" aprašydamas knygą, kuri pakeri pagrindinį veikėją Dorianą Grėjų.

Aristokratas Dezesentas, nusivylęs savo luomu ir visa žmonija, persisotinęs kūniškais malonumais ir ekscentriškomis pramogomis, parduoda savo pilį ir nusipirkęs namą kaime užsisklendžia jame nuo banalios gyvenimo tikrovės. Rafinuotai įsirengęs ir dekoravęs būstą, jis susikuria dirbtinį pasaulį, kuriame viešpatauja spalvos, brangakmeniai, gėrimų muzika, kvapai, egzotiški augalai, pasaulietinė ir religinė literatūra. Kiekvienas knygos skyrius, aprašantis kurį nors iš Dezesento pomėgių, panardina mus į užburiančias atsiskyrėlio esteto fantazijas.

UDK 840-3